

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE

Yıl / Year: 8

Sayı / Issue: 15

HAZİRAN / JUNE 2012

- Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi
Ahmet SAPMAZ, Gökhan SARI
- İran'ın Nükleer Teknoloji Politikası ve Türkiye için Yaratacağı Sonuçlar
Fikret BİRDİŞLİ
- Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme
Gürkan DOĞAN
- Stratejik İletişim Modeli ve Güvenlik Alanına Uygulanabilirliği
Metin GÜRCAN
- Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gereksinimi ve Geliştirme Yöntemleri
Nazmi ÇEŞMECİ
- Osmanlı Bahriyesi'nde İlk Denizaltılar: Abdülhamid ve Abdülmecid
Evren MERCAN
- Kitap İncelemesi / Review Essay
On China, Henry Kissinger
Wang LI

Güvenlik Stratejileri Dergisi

The Journal of Security Strategies

STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ

STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE

Yıl/Year: 8

Sayı/Issue: 15

Haziran/June 2012

DERGİMİZİ TARAYAN VERİ TABANLARI
DATABASES INDEXING OUR JOURNAL

EBSCO Publishing – Academic Complete Search

International Security and Counter-Terrorism Reference Center

Central and Eastern European Online Library

**STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK STRATEJİLERİ DERGİSİ**

Yıl 8 • Sayı 15 • ISSN 1305-4740
Uluslararası Hakemli Dergidir.

**Stratejik Araştırmalar Enstitüsü adına
Sahibi**

Dr. Hasip SAYGILI

EDİTÖR

Dr. R.Kutay KARACA

KİTAP İNCELEME VE TANITIM EDİTÖRÜ

Dr. Hasip SAYGILI

EDİTÖR YARDIMCILARI

Dr. Kemal EKER

Dr. Nesip OGÜN

YAYIN KURULU

Prof.Dr. Ercüment TEZCAN

Doç.Dr. Gülden AYMAN

Doç.Dr. Esra HATİPOĞLU TUNCEL

Doç.Dr. Barış ÖZDAL

Yrd.Doç.Dr. İskender Cengiz ÖZKAN

YAZI KURULU

Abdurrahman ÜLKER

Yrd. Doç.Dr. Ferdi BİŞKİN

Dilek KARABACAK

DÜZELTMEN

Dilek KARABACAK

SAYFA DÜZENİ

Murat ECE

BASKI

Harp Akademileri Basımevi

YAZIŞMA VE HABERLEŞME ADRESİ

Harp Akademileri Komutanlığı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü
Yenilevent / İSTANBUL

Telefon: 0 212 398 01 00 Dahili: 1166/1123

Faks: 0 212 398 01 00 – 2150

E-posta: saren@harpak.edu.tr

Web: www.harpak.edu.tr/saren

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü yayını olan Güvenlik Stratejileri Dergisi, yılda iki kez Haziran ve Aralık aylarında yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir. Makalelerdeki düşünce, görüş, varsayım, sav veya tezler eser sahiplerine aittir; Harp Akademileri Komutanlığı ve Stratejik Araştırmalar Enstitüsü sorumlu tutulamaz.

**STRATEGIC RESEARCH INSTITUTE
THE JOURNAL OF SECURITY STRATEGIES**

Year 8 • Issue 15 • ISSN 1305-4740
International Peer-Reviewed Journal

Owner on behalf of Strategic Research Institute

Hasip SAYGILI, Ph.D.

EDITOR

R.Kutay KARACA, Ph.D.

REVIEW ESSAY AND BOOK REVIEW EDITOR

Hasip SAYGILI, Ph.D.

VICE EDITORS

Kemal EKER, Ph.D.

Nesip OGÜN, Ph.D.

EDITORIAL BOARD

Prof. Ercüment TEZCAN, Ph.D.

Assoc.Prof. Gülden AYMAN, Ph.D.

Assoc.Prof. Esra HATİPOĞLU TUNCEL, Ph.D.

Assoc.Prof. Barış ÖZDAL, Ph.D.

Asst.Prof. İskender Cengiz ÖZKAN, Ph.D.

PUBLICATION BOARD

Abdurrahman ÜLKER

Asst.Prof. Ferdi BİŞKİN, Ph.D.

Dilek KARABACAK

PROOFREAD

Dilek KARABACAK

GRAPHIC DESIGN

Murat ECE

PRINTED BY

Turkish War Colleges Publishing House

CORRESPONDENCE AND COMMUNICATION

Harp Akademileri Komutanlığı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü
Yenilevent / İSTANBUL

Phone: +90 212 398 01 00 ext: 1166/1123

Fax: +90 212 398 01 00 – 2150

E-mail: saren@harpak.edu.tr

Web: www.harpak.edu.tr/saren

Published biannually in June and December, the Journal of Security Strategies is a national peer – reviewed journal. The opinions, thoughts, postulations or proposals within the articles are but reflections of the authors and do not, in any way, represent those of the Turkish War Colleges Command or of the Strategic Research Institute.

DANIŞMA KURULU

Prof.Dr. Yücel ACER
Prof.Dr. Ayşe Nüket ADIYEKE
Prof.Dr. Önder ARI
Prof.Dr. Esat ARSLAN
Prof.Dr. Sertaç BAŞEREN
Prof.Dr. Yaşar GÜRBÜZ
Prof.Dr. Naganishi HISAE (JAPONYA)
Prof.Dr. Mustafa KİBAROĞLU
Prof.Dr. Ayşegül KİBAROĞLU
Prof.Dr. Wang LI (ÇİN HALK CUMHURİYETİ)
Prof.Dr. Jean-Sylvestre MONGRENIER (FRANSA)
Prof.Dr. Masanori NAITO (JAPONYA)
Prof.Dr. Maqsudul Hasan NURİ (PAKİSTAN)
Prof.Dr. Yaşar ONAY
Prof.Dr. Murat ÖZGEN
Prof.Dr. Hasan SAYGIN
Prof.Dr. Hale ŞIVGIN
Prof.Dr. Tolga YARMAN
Prof.Dr. Türel YILMAZ
Doç.Dr. Fuat AKSU
Doç.Dr. Mitat ÇELİKPALA
Doç.Dr. Ali Faik DEMİR
Doç.Dr. Ulvi KESER
Doç.Dr. Fırat PURTAŞ
Doç.Dr. Füsün TÜRKMEN
Yrd.Doç.Dr. Ahmet HAN
Dr. Giovanni ERCOLANI (İTALYA)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof.Dr. Yaşar GÜRBÜZ
Prof.Dr. Kamer KASIM
Prof.Dr. Yaşar ONAY
Prof.Dr. Murat ÖZGEN
Prof.Dr. Türel Yılmaz ŞAHİN
Prof.Dr. Hayri ÜLGEN
Doç.Dr. Yelda DEMİRAĞ
Doç.Dr. Mustafa HERGÜNER
Doç.Dr. Haldun YALÇINKAYA
Yrd.Doç.Dr. Asiye Selcen ATAÇ
Yrd.Doç.Dr. Serhat ERKMEN
Yrd.Doç.Dr. M.Hakan KESKİN
Yrd.Doç.Dr. Gültekin YILDIZ
Dr. Aydan Fatma ERTAN

ADVISORY BOARD

Prof. Yücel ACER, Ph.D.
Prof. Ayşe Nüket ADIYEKE, Ph.D.
Prof. Önder ARI, Ph.D.
Prof. Esat ARSLAN, Ph.D.
Prof. Sertaç BAŞEREN, Ph.D.
Prof. Yaşar GÜRBÜZ, Ph.D.
Prof. Naganishi HISAE, Ph.D. (JAPAN)
Prof. Mustafa KİBAROĞLU, Ph.D.
Prof. Ayşegül KİBAROĞLU, Ph.D.
Prof. Wang LI, Ph.D. (P.R.C.)
Prof. Jean-Sylvestre MONGRENIER, Ph.D. (FRANCE)
Prof. Masanori NAITO, Ph.D. (JAPAN)
Prof. Maqşudul Hasan NURİ, Ph.D. (PAKISTAN)
Prof. Yaşar ONAY, Ph.D.
Prof. Murat ÖZGEN, Ph.D.
Prof. Hasan SAYGIN, Ph.D.
Prof. Hale ŞIVGIN, Ph.D.
Prof. Tolga YARMAN, Ph.D.
Prof. Türel YILMAZ, Ph.D.
Assoc.Prof. Fuat AKSU, Ph.D.
Assoc.Prof. Mitat ÇELİKPALA, Ph.D.
Assoc.Prof. Ali Faik DEMİR, Ph.D.
Assoc.Prof. Ulvi KESER, Ph.D.
Assoc.Prof. Fırat PURTAŞ, Ph.D.
Assoc.Prof. Füsün TÜRKMEN, Ph.D.
Asst.Prof. Ahmet HAN, Ph.D.
Giovanni ERCOLANI, Ph.D. (ITALY)

REFEREES FOR THIS ISSUE

Prof. Yaşar GÜRBÜZ, Ph.D.
Prof. Kamer KASIM, Ph.D.
Prof. Yaşar ONAY, Ph.D.
Prof. Murat ÖZGEN, Ph.D.
Prof. Türel Yılmaz ŞAHİN, Ph.D.
Prof. Hayri ÜLGEN, Ph.D.
Assoc.Prof. Yelda DEMİRAĞ, Ph.D.
Assoc.Prof. Mustafa HERGÜNER, Ph.D.
Assoc.Prof. Haldun YALÇINKAYA, Ph.D.
Asst.Prof. Asiye Selcen ATAÇ, Ph.D.
Asst.Prof. Serhat ERKMEN, Ph.D.
Asst.Prof. M.Hakan KESKİN, Ph.D.
Asst.Prof. Gültekin YILDIZ, Ph.D.
Aydan Fatma ERTAN, Ph.D.

İÇİNDEKİLER

Editörden

Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi	1
Ahmet SAPMAZ, Gökhan SARI	
İran'ın Nükleer Teknoloji Politikası ve Türkiye için Yaratacağı Sonuçlar	33
Fikret BİRDİŞLİ	
Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme	55
Gürkan DOĞAN	
Stratejik İletişim Modeli ve Güvenlik Alanına Uygulanabilirliği	99
Metin GÜRCAN	
Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gereksinimi ve Geliştirme Yöntemleri	139
Nazmi ÇEŞMECİ	
Osmanlı Bahriyesi'nde İlk Denizaltılar: Abdülhamid ve Abdülmecid	163
Evren MERCAN	

Kitap İncelemesi

On China, Henry Kissinger	187
Wang LI	

Kitap Tanıtımları

Kültürler Arası Karşılaşmalar ve Çatışmalar (İngilizce)	199
Genç Türkler Mirası ve Ulus İnşası	207
Batı Nasıl Kaybedildi: 50 Yıllık Ekonomik Delilik ve Geleceğe Yönelik İç Karartıcı Seçimler (İngilizce)	211
İnsanı, Dünyayı ve Terörizmi Anlamak	217
Osmanlı Klasik Çağında Savaş	221
Taras Bulba	227
Yayın Esasları	231

CONTENTS

Editor's Note

An Alternative Solution of the Problem of Nagorno-Karabakh: Use of Force by Azerbaijan	1
Ahmet SAPMAZ, Gökhan SARI	

Iran's Nuclear Technology Policy and the Consequences for Turkey	33
Fikret BİRDİŞLİ	

International Criminal Court and the Dilemma on Crimes of Terrorism: An Evaluation for the Resolution	55
Gürkan DOĞAN	

Strategic Communication Model and Its Usability in the Security Field	99
Metin GÜRCAN	

Necessity and Development Methods of Strategic Foresight as the Foundation of Strategic Planning	139
Nazmi ÇEŞMECİ	

The First Turkish Submarines in Ottoman Navy: Abdulhamid and Abdulmecid	163
Evren MERCAN	

Review Essay

On China by Henry Kissinger	187
Wang LI	

Book Reviews

Cross-Cultural Encounters and Conflicts	199
The Young Turk Legacy and Nation Building (in Turkish)	207
How the West was Lost: Fifty Years of Economic Folly and the Stark Choices Ahead	211
Understanding the Human, the World, and the Terrorism (in Turkish)	217
War in the Classic Era of Ottoman Empire (in Turkish)	221
Taras Bulba (in Turkish)	227

Publishing Principles	231
------------------------------------	-----

Editörden

Değerli “Güvenlik Stratejileri Dergisi” okuyucuları, yeni bir sayıda yeniden sizlerle birlikte olmanın heyecanını yaşıyoruz. 14. sayı ile birlikte yeni bir yüz ve uluslararası hakemli bir dergi olarak yayınlanmaya başlayan dergimize olan ilginin arttığını görmek bize mutluluk vermektedir. Dergimize gönderilen makalelerin giderek nicelik ve nitelik yönünden büyük bir gelişme göstermesi mutluluğumuzu daha da artırmaktadır.

Dünyada saygın akademik indeksler bir dergiyi taramak için 5 yıl düzenli çıkma ve belirlenen kıstaslara uyma şartları aramaktadır. Bu açıdan bakıldığında “Güvenlik Stratejileri Dergisi”nin ilk sayısından itibaren düzenli, zamanında ve bilimsel kıstaslara uygun çıktığı görülecektir. Sekizinci yayın yılına giren dergimiz halen ULAKBİM Sosyal ve Beşeri Bilimler Veri Tabanı dışında, EBSCO (Academic Complete Search), International Security and Counter-Terrorism Reference Center (ISCTRC), Central and Eastern European Online Library, ASOS Sosyal Bilimler İndeksi ve ARAŞTIRMAX Bilimsel Yayın İndeksi tarafından taranmaktadır. Ayrıca ülkemizde sosyal bilimler alanında yayınlanmakta olan sadece birkaç derginin tarandığı Social Sciences Citation Index (SSCI)’ya başvurma kararı almış bulunmaktayız.

Değerli “Güvenlik Stratejileri Dergisi” okuyucuları, bu sayımızda ilgiyle okuyacağınız altı makale, bir kitap incelemesi ve altı kitap tanıtımı bulunmaktadır. Bu sayıya makale, kitap incelemesi ve tanıtımı gönderen değerli akademisyen ve araştırmacılara, kıymetli vakitlerini makaleleri incelemeye ayıran hakem heyetine, dergi yayın ve danışma kurulu üyelerine, yazı kuruluna ve emeği geçen herkese teşekkür eder, bir sonraki sayıda buluşmak üzere hepinize saygılar sunarım.

Dr. R. Kutay KARACA
Editör

Editor's Note

Dear "Journal of Security Strategies" readers;

We have the excitement of being with you in a new issue of our journal. Our journal became an international peer-reviewed journal with its new face, starting with its 14th issue (December 2011). We are happy to see the interest in our journal increasing day after day. The considerable improvement both in terms of quantity and quality of the articles submitted to our journal for evaluation makes us happier.

Prestigious academic indexes throughout the world seek a five – years publication history and compliance to their established criteria in order to index a journal. From this perspective, you can see that the Journal of Security Strategies has been published timely and appropriately to the scientific criteria, starting from its very first issue. Entering its eighth year, our Journal is now indexed in EBSCO (Academic Search Complete), International Security and Counter-Terrorism Reference Center (ISCTRC), Central and Eastern Online Library (CEEOL), ASOS Social Sciences Index and ARASTIRMAX Scientific Publication Index, as well as in Social Sciences and Humanities Database within ULAKBİM (National Academic Network and Information Center), which is under TÜBİTAK (Scientific and Technological Research Council of Turkey). In addition, we have decided to apply to Social Sciences Citation Index (SSCI) which indexes only a few journals published in the field of social science in our country.

In this 15th issue of our journal, we have six articles, one review essay and six book reviews, all of which you'll read with a great interest. I would like to thank the esteemed academicians and researchers who have sent articles, book essays and book reviews, the referees who have reviewed the articles by spending their valuable time. I would also like to thank to the members of Advisory Board and of Publication Board, and the staff who contributed to our Journal. Hoping to meet again in the next issue of the Journal of Security Strategies, I present my deepest respects to all of you.

R. Kutay KARACA, Ph.D.
Editor

Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi

An Alternative Solution of the Problem of
Nagorno-Karabakh: Use of Force by Azerbaijan

Ahmet SAPMAZ* - Gökhan SARI**

Özet

Dağlık Karabağ sorunu, Güney Kafkasya'da güvenlik ve istikrarın önündeki en büyük engellerden biridir. Temel olarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı AGİT Minsk Grubu çerçevesinde sürdürülen barış görüşmelerinden bugüne kadar herhangi bir sonuç alınamamıştır. Azerbaycan topraklarının %20'sinin Ermenistan tarafından işgalinin sürmesi, 600.000'e yakın Azerinin yerlerinden edilmiş olarak yaşamak zorunda kalması, Azerbaycan'ın askeri harcamalarında görülen artış ve Azerbaycan siyasi ve askeri liderlerinin işgal altındaki bölgeleri askeri güç kullanarak alma söylemleri yeni bir savaşın çıkma olasılığını artırmaktadır. Ancak 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaş, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'a yönelik muhtemel askeri harekâtında dikkatli davranmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada Azerbaycan'ın dikkate alması gereken en önemli faktör, Rusya'dır.

Anahtar Kelimeler: Dağlık Karabağ, Azerbaycan, Rusya, Ermenistan, Askeri Güç Kullanımı.

Abstract

Nagorno-Karabakh is one of the greatest obstacles to security and stability in the South Caucasus. Basically, within the framework

* Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Doktora Müdavimi, ahmet_sapmaz@yahoo.com.

** Dr., Kara Harp Okulu, Savunma Bilimleri Enstitüsü, Güv.Bil. A.B.D., gsari@kho.edu.tr.

of the OSCE Minsk Group, peace talks haven't produced any result so far. Continuing occupation of 20% of the Azerbaijani lands by Armenia, nearly 600.000 IDP's in Azerbaijan, the increase of Azerbaijan's military spending and the political and military leaders' rhetoric that the occupied territories of Azerbaijan will be liberated by using military force increase the likelihood of getting a new war. But the war between Russia and Georgia in 2008, for the possible military operation in Nagorno-Karabakh, requires caution of Azerbaijan. At this point the most important factor to take into account for Azerbaijan is Russia.

Key Words: *Nagorno Karabakh, Azerbaijan, Russia, Armenia, Use of Military Force*

1. Giriş

Bir gazete haberi:

“Ermenistan Devlet Başkanı Sarkisyan Bakü’de Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev ile gerçekleştirdikleri görüşme sonrasında Azerbaycan ile Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik bir mutabakata vardıklarını açıkladı. Sarkisyan, üzerinde uzlaşılan mutabakatın Azerbaycan tarafından Dağlık Karabağ’a en üst düzeyde özerklik tanınmasını ve Ermeni güçlerinin Azerbaycan topraklarından bir ay içerisinde çekilmesini kapsadığını bildirdi. Sarkisyan ayrıca, bundan sonra bölgenin çatışma değil bir iş birliği alanı olacağını da vurguladı.”

Yukarıda yazarlar tarafından kurgulanan haberin gerçekleşme olasılığı ne kadar uzak bulunuyorsa, Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ nedeniyle yeni bir savaş çıkma olasılığı da o kadar yakın bulunmaktadır.

SSCB’nin beklenmeyen bir zaman ve şekilde çökmesi sonucu Güney Kafkasya’da ortaya çıkan etnik kökenli sorunlar, bölgesel ve küresel aktörlerin bölgede izlediği politikalar ile daha karmaşık bir hal almıştır. Söz konusu sorun alanlarından belki de en önemlisi Ermenistan tarafından Azerbaycan topraklarının yaklaşık %20’sinin işgal edilmesidir. Söz konusu sorun, her iki ülkenin kolektif kimlik

inşa sürecindeki öneminden dolayı, taraflar için vazgeçilmez bir nitelik taşımaktadır. Bu nedendir ki, uzun süren diplomatik çabalar sonucunda barışa ulaşılamaması ve yakın bir zaman içinde ulaşılamayacağına öngörülmesi, özellikle mevcut statükodan hoşnut olmayan Azerbaycan'ı daha da rahatsız etmektedir.

2. Dağlık Karabağ Sorunu

a. Sorunun Ortaya Çıkışı

Karabağ, Azerbaycan'ın Kür ve Aras ırmakları ile günümüzde Ermenistan sınırları içerisinde bulunan Gökçe gölü arasındaki dağlık bölge ile bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan bir coğrafyadır. Karabağ bölgesi gerek Azerbaycan gerekse Ermenistan ve İran için jeopolitik öneme sahiptir. Stratejik öneminden dolayı bölge yüzyıllar boyunca İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasında da anlaşmazlık konusu olmuştur.¹ Karabağ ile Dağlık Karabağ'ı birbirine karıştırmamak gerekir. Dağlık Karabağ, Karabağ'ın (yüzölçümü 18.000 km²'dir) yalnızca 4392 km²'lik bir bölümünü oluşturmaktadır.²

Dağlık Karabağ SSCB döneminden beri Ermenistan ve Azerbaycan arasında sorun olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde merkezi yönetim tarafından baskılanan sorun, mevcut otorite zayıflayıp ortadan kalkınca yeniden su yüzüne çıkmış,³ Azerbaycan ve Ermenistan gibi iki bağımsız devlet arasında uluslararası bir çatışmaya dönüşmüştür.⁴

SSCB döneminde Dağlık Karabağ, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölgeydi.⁵ Fakat Dağlık Karabağ'ın 1989 yılında 192.000 olan nüfusunun yüzde 70'ini Ermeniler oluşturmaktaydı. Sorununun başlangıcı ise 1988 yılına uzanmaktadır. .

1 Christian Neef, **Kafkasya: Rusya'nın Kanayan Yarası**, Çev: Özalp Göneralp, Yeni Hayat Kültüphanesi, İstanbul, 2004, s. 86.

2 Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt: I, No: 7, İlkbahar 2001, 393-430, s. 393-394.

3 Rus Çarlığı ve SSCB döneminde Karabağ sorunu hakkında bilgi için bkzn. Elçin Neciyev, "Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesi Sürecinde Karabağ Problemi", **Ermeni Araştırmaları**, Sayı: 39, 2011, s. 163-186.

4 Vladimir Kazimirov, Looking for a Way Out of the Karabakh Impasse, **Russia in Global Affairs**, Vol. 2, No. 4, October – December 2004, 145-154, p. 147.

5 Emin Gürses, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt: I, No: 7, İlkbahar 2001, 250-273, s. 253.

Zira bu tarihte SSCB'nin dağılma sürecine girmesiyle Dağlık Karabağ, Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a bağlanmayı talep etmiştir. Fakat 18 Temmuz 1988'de, SSCB Yüksek Sovyeti, Dağlık Karabağ'ın, Azerbaycan'ın bir parçası olarak kalması kararını almış ve Ocak 1989'da ise Dağlık Karabağ'ı doğrudan merkeze bağlamıştır.⁶

Bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, 26 Kasım 1991'de Dağlık Karabağ'ın özerklik statüsünü kaldırarak bölgeyi doğrudan merkezi yönetime bağladığını açıklamıştır. Bunun üzerine Dağlık Karabağ Ermenileri, 10 Aralık 1991'de bağımsızlık kararı almıştır. . 1992 yılında Rusya Federasyonu birliklerinin Dağlık Karabağ'dan çekilmesi ise anlaşmazlığı, savaşa dönüştürmüştür. Azerbaycan'da, Elçibey'in iktidara gelmesinin ardından Moskova tarafından desteklenen Ermeniler, 1993–1994 döneminde Dağlık Karabağ'ı ve Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Azerbaycan topraklarını işgal etmişlerdir. Dağlık Karabağ'da beş (Hankenti, Ağdere, Şuşa, Hocalı, Hocaent) ve çevresinde de yedi rayon (Kelbecer, Laçın, Kubatlı, Zengilan, Cebail, Fuzuli, Ağdam yerleşim bölgeleri) olmak üzere günümüzde toplam on iki Azerbaycan rayonu Ermenistan işgali altındadır.

Rusya Federasyonu (RF) aracılığıyla iki taraf arasında 12 Mayıs 1994'de sağlanan ateşkes halen yürürlüktedir. Ermenistan, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin işgal edilmiş Azerbaycan topraklarından askeri birliklerini derhal çekmesini isteyen 822, 853, 874, 884 sayılı kararlarına uymamıştır. AGİT Bakanlar Konseyi'nin, 24 Mart 1992'de aldığı bir kararla soruna çözüm bulmak amacıyla, Türkiye'nin de dâhil olduğu 12 üyeli Minsk Grubu oluşturulmuştur.⁷ Böylelikle sorun Rusya Federasyonu'nun tekelinden çıkarak uluslararası nitelik kazanmıştır.

2 Aralık 1996'da, Lizbon'da toplanan AGİT Devlet Başkanları Zirvesi'nde Ermenistan'ın muhalefetine karşı diğer tüm üyeler, Er-

6 Mustafa Aydın, "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", **Türk Dış Politikası**, Ed: Baskın Oran, Cilt II, 8. baskı, 2005, s. 401.

7 Minsk Grubunu oluşturan 12 ülke; Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Rusya Federasyonu, İtalya, ABD, Fransa, Almanya Türkiye, İsveç, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'dır.

menistan'ın işgal altında bulundurduğu Azerbaycan topraklarından çekilmesini, Dağlık Karabağ'da halkın güvenliğinin sağlanması ve Azerbaycan tarafından Dağlık Karabağ'a en yüksek derecede özerklik statüsü verilmesini öngören bir planı kabul etmiştir. Planı kabul eden Ermenistan Devlet Başkanı Ter Petrosyan, 5 Şubat 1998'de istifa etmek zorunda kalmıştır. Petrosyan'ın yerine cumhurbaşkanı seçilen Robert Koçaryan'ın uzlaşmaz tavrı sonucu, çözüme yönelik diplomatik barış yolu tıkanmıştır.⁸

AGİT Minsk Grubu günümüze kadar soruna çözüm bulmak amacıyla taraflara üç öneri sunmuştur. Bu çözüm önerilerinden ilki olan ve Haziran 1997'de ortaya konan "paket çözüm planı" ile Dağlık Karabağ'ın ve işgal edilen diğer bölgelerin statülerinin aynı anda çözüme kavuşturulması öngörülmüştür. İkinci olarak Ekim 1997'de taraflara sunulan "aşamalı çözüm" paketinde Dağlık Karabağ ve işgal edilen diğer bölgelerin statülerinin ayrı ayrı ele alınarak çözüme kavuşturulması öngörülmüştür. Üçüncü çözüm önerisi ise Kasım 1998'de Rusya Federasyonu tarafından ortaya konmuştur. Bu öneri, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ'ın ortak bir devlet kurmasını öngörmüştür. Bu plana göre Dağlık Karabağ yönetiminin kendisine ait bir anayasa ve ordusu olacak ve Azerbaycan Milli Meclisi'nin alacağı kararlar üzerinde veto yetkisi bulunacaktır.⁹ Bu önerilerden ilk ikisi Ermenistan tarafından, üçüncü öneri ise toprak bütünlüğünü ve 1996 Lizbon kararlarını ihlal etmesi nedeniyle Azerbaycan, tarafından reddedilmiştir.¹⁰

Barış için umutların en fazla ortaya çıktığı görüşmelerden biri de, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell öncülüğünde Key West'te gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler ile Azerbaycan'ın Nahçıvan, Ermenistan'ın ise Dağlık Karabağ ile kara bağlantısı sağlanması amaçlanmıştır. Ancak bu görüşmeler de somut sonuç ortaya koymaktan

8 Mustafa Aydın, "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", **Türk Dış Politikası**, Ed: Baskın Oran, Cilt: II, 8. baskı 2005, s. 401.

9 Kamer Kasım vd., **Dağlık Karabağ Sorunu: Dar Alanda Büyük Oyun**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, No: 11-07, Eylül 2011, s. 8-11.

10 Şenol Kantarcı, "Karabağ Sorunu Diplomasi İle Çözülemez: Askeri Müdahale Şart", **Türkkatak**, <http://www.turkkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=85&Itemid=37>. (Erişim tarihi: 27 Nisan 2006); Kamer Kasım vd., age., s. 8-11.

uzak kalmıştır. 2004 yılı sonrası ise Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanlarının sıkça bir araya geldikleri ve sorunun her yönünü ayrıntılı bir şekilde ele aldıkları görüşmeler maratonu başlamıştır.

29 Kasım 2007 tarihinde Minsk Grubu eş başkanları tarafından taraflara aşağıda belirtilen Madrid Prensipleri sunulmuştur:

- Dağlık Karabağ'ın çevresinde işgal edilmiş olan bölgeler boşaltılmalı,
- Ermenistan ile Dağlık Karabağ'ın irtibatını sağlayan koridor açılmalı,
- Barış gücünün işlevini yerine getirecek uluslararası güvence sağlanmalı,
- Bütün göçerler topraklarına dönmeli,
- Dağlık Karabağ Ermenilerine gerekli güvence verilerek kendilerini idare etme hakları tanınmalı,
- Dağlık Karabağ'ın hukuki konumunun belirlenmesi için inisiyatif kullanılmalı.

Azerbaycan, Minsk Grubunun yalnızca Ermenistan'ın çıkarlarını gözettiğini düşünmektedir. Günümüze kadarki gelişmelerin gösterdiği seyrir, Azerbaycan'ın bu düşüncesinde haklı olduğu yönündeki görüşleri desteklemektedir. Örneğin, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 14 Mart 2008'de, Ermeni güçlerinin çatışmalarda ele geçirdiği Azeri topraklarından çekilmesi yönünde çağrı yapan bir kararı yedi oya karşı, 39 oyla kabul etmiştir. Karara muhalif yedi oydan üçü Minsk Grubu eş başkanları olan Rusya, ABD ve Fransa'dır. Bu sebeplerden dolayı Azerbaycan, sorunun çözüm sürecine tarafsız olduğunu düşündüğü diğer uluslararası örgüt ve devletleri de dâhil etmek istemektedir.¹¹

b. Dağlık Karabağ Sorununda Tarafların Görüşleri

Dağlık Karabağ sorununda tarafların farklı iddiaları bulunmaktadır. Her iki taraf da, diğer tarafın Dağlık Karabağ'a kendisinden sonra geldiğini ve bu topraklar üzerinde kendi varlığının meşru olduğunu iddia etmektedir.¹² Dağlık Karabağ sorununda tarafların konuya bakışlarını

11 Hatem Cabbarlı, "Dağlık Karabağ Sorununun Çözümünde Son Gelişmeler", *Stratejik Analiz*, ASAM Yayınları, Cilt: V, No: 57, s. 11.

12 Takayuki Yoshimura, "Some Arguments on the Nagorno-Karabagh History", 52-60, p. 58, http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no18/3_yoshimura.pdf. (Erişim tarihi: 01.01.2012)

aşağıdaki gibi açıklamak mümkündür:

“Dağlık Karabağ Ermenilerinin 1988’den itibaren bağımsızlık taleplerini esaslandıkları temel sebepler; ‘tarihsel haksızlığa maruz kaldıkları’, ‘kendi kaderlerini belirleme hakları’, ‘soydaşları ile beraber yaşama istekleri’ ve ‘Azerbaycanlıların kendilerine karşı yürüttükleri ayrımcı ve baskıcı politikalar’ savlarına dayanmaktadır. Buna karşılık Azerbaycanlılar için Karabağ sorunu; “toprak bütünlüğünün ve sınırlarının dokunulmazlığı prensibinin ihlali”, “tarihsel anavatanlarından kovulma girişiminin bir simgesi”, ‘Ermenilerin büyük Ermenistan yaratma projelerinin bir aşaması’, ‘topraklarının Ermeni tecavüzü ve işgali”, ve “vatandaşlarının anavatanlarından kovulmuş olması” olarak algılanmaktadır.”¹³

Dağlık Karabağ sorununda çözümün zorlaşmasının en önemli nedenlerinden birisi de sorunun ortaya çıkış zamanıdır. Söz konusu sorun, her iki ülkenin de bağımsızlıklarını elde etmeleri esnasında ortaya çıkmış ve ulusal kimlikler bu sorun üzerinden “biz” ve “ötekiler” olarak tanımlanmıştır.¹⁴ Her iki taraf da, sorunun diğer devletin hükümetinden değil, diğer devletin halkından kaynaklandığını düşünmektedir.¹⁵

Günümüzde Bakü, toprak bütünlüğü ilkesini savunmaya devam ederken; Erivan, milletlerin self determinasyon hakkına vurgu yapmaktadır. Azerbaycan’ın pozisyonunun temel dayanağı, Dağlık Karabağ’ın Azerbaycan’ın bir parçası olduğudur. Bakü, sözde Dağlık Karabağ yönetiminin çözümün taraflarından biri olmasına da karşı çıkmaktadır.

12 Takayuki Yoshimura, “Some Arguments on the Nagorno-Karabagh History”, 52-60, p. 58, http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no18/3_yoshimura.pdf. (Erişim tarihi: 01.01.2012)

13 Ayşe Ergun, “Güney Kafkasya’da Etnik Kimlik ve Çatışma: Azerbaycan ve Ermenistan Ulusal Kimliklerinde Karabağ Sorunu”, Doğu Batı, 2008, Sayı: 44, 195-207, s. 203.

14 Ergun, agm, s. 205-206.

15 Patricia Carley, “Nagorno Karabakh: Searching for Solutions”, **United States Institute of Peace**, No: 25, December 1998, p. 14. <http://www.usip.org/publications/nagorno-karabakh-searching-solution-0>. (Erişim tarihi: 02.03.2012)

Ermenistan ve sözde Dağlık Karabağ yönetimi, soruna Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a katılması ya da bağımsızlık kazanması ile çözüm bulunması gerektiğini ileri sürmektedirler.¹⁶ Bu durumlardan biri gerçekleştiği takdirde, Ermenistan "güvenlik bölgesi" olarak tanımladığı Dağlık Karabağ dışında işgal altında tuttuğu yedi Azerbaycan rayonunun bazılarında çekilmeyi kabul edeceğini öne sürmektedir. 1998'den beri Dağlık Karabağ kökenli politikacılar tarafından yönetilen Ermenistan, kendisini Dağlık Karabağ'ın güvenliğinin garantörü olarak görmektedir. Bu garantinin temel dayanaklarını ise Ermenistan'ın Kolektif Güvenlik Örgütü Anlaşması üyesi olması ve Gümrü'de bulunan 102'nci Rus üssü teşkil etmektedir.¹⁷

Kimi analistlere göre sorunun tarafları bilinçli olarak sorunun çözümünü geciktirmektedir. Ermeniler tüm tarafların statükoya alışacağını umut etmektedir. Azerbaycan ise ümitlerini petrol fiyatlarının artışına ve ordusunu güçlendirmeye bağlamaktadır. Her iki taraf da zamanın kendi lehine olduğunu düşünmektedir.¹⁸

3. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'a Yönelik Kuvvet Kullanmasının İncelenmesi

a. Azerbaycan Karar Alıcılarını Etkileyen Nedenler:

Azerbaycan Cumhuriyeti, Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti de dâhil olmak üzere 86.800 km² yüzölçüme sahiptir. Azerbaycan, Güney Kafkasya'nın en büyük nüfusa sahip ülkesi olup, 2008 yılı itibarıyla nüfusu 8,6 milyondur. Bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu zengin doğal kaynaklar tarih boyunca ülkenin jeopolitik durumunu etkilemiş, bu özellikleri nedeniyle dönemin büyük güçlerinin ilgisini çekmiştir. Azerbaycan günümüzde de sahip olduğu petrol ve doğal gaz rezervleri ile büyük güçler ve çok uluslu şirketlerin ilgi odağındaki bir ülkedir.¹⁹

16 Kavus Abushev, "The Nagorno Karabagh Conflict as a part of the "New" Eurasian Geopolitics", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 60-3, 1-32, s. 6.

17 Robert Âmigielski, "Prospects for Nagorno-Karabakh Settlement Following the Russia-Georgia Conflict", **Polish Institute of International Affairs**, No. 10 (10), 16 February 2009, pp. 19-20.

18 Vladimir Kazimirov, "Looking for a Way Out of the Karabakh Impasse", **Russia in Global Affairs**, Vol. 2, No. 4, October – December 2004, 145-154, pp. 147-148.

19 Gülşen Seyhan Alışık, "Bütöv Azerbaycan Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, Ed: Okan Yeşilot İstanbul, 2005, s. 145.

Enerji sektörü, Azerbaycan ekonomisinin en önemli dayanağını oluşturmakta ve politik nüfuzunu sınırları ötesine taşımaktadır.²⁰ Azerbaycan'ın ihracatı içerisinde enerji sektörü %90 gibi çok büyük bir orana sahiptir.²¹ Azerbaycan, 21 Eylül 1994'de "Asrın Antlaşması"ni imzalamıştır ve bu antlaşma çerçevesinde çıkarılan petrol, Bakü – Tiflis – Ceyhan (BTC) boru hattı ile uluslararası pazarlara taşınmaya başlamıştır.

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanmasının ardından karşılaştığı en önemli sorun, topraklarının %20'sinin Ermenistan tarafından işgal edilmiş olmasıdır. Bu sorun günümüzde, Bakü'nün iç ve dış politikasına yön veren en önemli etkidir ve Azerbaycan'da yol açtığı büyük ekonomik, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel olumsuzluklar vardır.²² 40.000'i Dağlık Karabağ'dan, 560.000'i ise Dağlık Karabağ'ı çevreleyen yedi rayondan olmak üzere toplam 600.000 Azeri kendi ülkelerinin topraklarında göçmen (kaçkın) durumuna düşmüştür. 250.000 Azeri ise iki devlet arasındaki çatışmalar nedeniyle Ermenistan'dan Azerbaycan'a göç etmek zorunda kalmıştır.²³

Dağlık Karabağ ve çevresinin işgali sorununun diplomasi yolu ile çözümü için yoğun çaba sarf edilmesine rağmen yaklaşık 20 yılın sonunda, herhangi bir barış sağlanamadığı gibi, barışın hangi esaslar üzerinde inşa edileceği konusunda bile ortak bir görüşe varılamamıştır. Bu nedenle taraflar arasında yeni bir savaşın ortaya çıkma olasılığı da artmaktadır. Çünkü iki taraf arasındaki güç dengesi Ermenistan açısından statik görünürken, Azerbaycan ekonomisi ve askeri gücü büyüme-ye devam ettiğinden dolayı daha dinamik görünümüldür.²⁴

20 Jonh E. CHICKY, "The Russian-Georgian War: Political and Military Implications for U.S. Policy", **Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program**, February 2009, p. 12, <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0902Chicky.pdf>. (Erişim tarihi: 02.02.2012)

21 "Azerbaijan", **The World Factbook**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>. (Erişim tarihi: 03.02.2012)

22 Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev'in Azerbaycan Milli Meclisi'ni Açış Konuşması, <http://president.az/articles/1179/print?locale=en>. (Erişim tarihi: 03.03.2012)

23 "Tackling Azerbaijan's IDP Burden", **International Crisis Group Policy Briefing**, No. 67, 27 February 2012, p. 2.

24 Joshua Kucera, "Is War over Karabakh Inevitable?", **Eurasianet**, <http://www.eurasianet.org/node/62716>. (Erişim tarihi: 14.01.2011).

Henry Kissinger'in da belirttiği gibi, diplomasi dünyasında dolu bir tabanca, hukuki bilgidен her zaman daha güçlüdür.²⁵ Buna karşın askeri güç kullanma kararı, çok ayrıntılı olarak düşünülüp irdelenmesi gereken, devlet adamlarının verdiği en önemli kararlar arasında bulunmaktadır. Politikanın belirlediği hedeflere ulaşmada askeri güç kullanımını veya savaş, aklın rehberliğinde bir araç olarak kullanıldığında anlamlıdır. Zira "saf askeri başarı" diye bir şeyden bahsedilemez. Askeri başarının dayanması gereken bir takım siyasi ve moral değerlerin var olması gerekmektedir.²⁶

Azerbaycan'ın günümüzdeki durumu, kendisi açısından bir ikilem yaratmaktadır. Bir yandan ekonomik kalkınma paralelinde silahlanıp Ermenistan'a karşı üstünlük elde ederken, diğer yandan muhtemel bir savaşın yıkıcı etkileri sonrasında ekonomik gelişiminin önünün kesilmesi ihtimali Bakü'yü frenlemektedir. Ermenistan'ın Rusya ile ittifak kurarak Türkiye ve Azerbaycan'a karşı bölgede tesis etmeye çalıştığı güç dengesi Azerbaycan'ı askeri bir harekâta başvurma hususunda dikkatli davranmaya itmektedir.²⁷

Azerbaycan birçok ortamda diplomatik görüşme sürecinin yeterliliğini öne sürmüş ve Devlet Başkanı İlham Aliyev, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü yeniden sağlamak için kuvvet kullanma da dâhil olmak üzere her yola başvurulabileceğini ifade etmiştir.²⁸ 28 Haziran 2011'de barış görüşmelerinin 1994'ten bu yana onuncu kez başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Aliyev, savaşın daha bitmediğini bildirmiş ve bağımsızlığın kazanılmasından sonra yapılan en büyük askeri geçit töreninde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün sağlanması gerektiğini ve sağlanacağını vurgulamıştır. Bu konuşmadan birkaç hafta sonra Ermenistan Devlet Başkanı Sarkisyan, "Ermenistan ne kadar ça-

25 Henry Kissinger, **Diplomasi**, Çev: İbrahim H.KURT, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 785.

26 Ergüder Toptaş, **21. Yüzyılda Savaş**, Kripto Yayınları, Ankara, 2009, s. 113.

27 Gayane Novikova, "Implications of the Russian-Georgian War in tje Nagorno Karabkh Conflict: Limited Maneuverability", **Caucasus Edition**,

<http://caucasusedition.net/analysis/implications-of-the-russian-georgian-war-in-the-nagorno-karabakh-conflict-limited-maneuverability>. (Erişim tarihi: 13.03.2012)

28 "Azerbaijan and Armenia Make 'Progress' on Karabakh", **BBC**,

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8372747.stm>. (Erişim tarihi: 12.03.2012)

buk tanınır ise, bu Azerbaycan da dâhil olmak üzere herkes için iyi olacaktır. Hedefimiz hiçbir zaman Dağlık Karabağ'ı Azerbaycan yönetimine bırakmamaktır" açıklamasında bulunmuştur.²⁹

Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununu gerektiğinde askeri güç kullanarak çözme iradesini resmi politika ve doktrinlerinde de ilan etmektedir. Bunların en önemlilerinden biri Azerbaycan'ın 8 Haziran 2010'da kabul edilen askeri doktrinidir. Bu doktrinde, Azerbaycan'ın uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları çerçevesinde, Dağlık Karabağ ve çevresindeki yedi rayonun Ermeni işgalinden kurtarılması hususu defalarca vurgulanmaktadır.³⁰ Yeni askeri doktrin bir yansıması olarak, 24 Haziran 2010 tarihinde Azerbaycan en büyük askeri tatbikatını gerçekleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Aliyev'in de izlediği tatbikata 4000 Azeri askeri, 100 tank, 77 zırhlı araç, 125 topçu silahı, 17 savaş uçağı ve 12 savaş helikopteri katılmıştır. Tatbikatın senaryosu; Azerbaycan'a yönelik askeri bir saldırıya karşılık olarak, toprak bütünlüğünü sağlamak amacıyla karşı taarruz icra edilmesi hususlarında olduğu bildirilmekle beraber;³¹ askeri güç gösterimi, başka anlamlara da yorumlanabilmektedir.

Bakü'nün askeri harcamalarında son yıllarda istikrarlı bir artış görülmektedir. 2010'da askeri harcamalar 1.42 milyar dolara çıkmış ve 2004'te yapılan askeri harcamanın yaklaşık üç katı olmuştur. Ayrıca 2010 yılında Azerbaycan'ın yaptığı 1.41 milyar dolarlık askeri harcama tutarı, Ermenistan'ın aynı yıla ait milli bütçe tutarını aşmıştır.³² Ermenistan'ın askeri bütçesi ise 2010'da 404 milyon dolara ulaşarak, 2004 yılının yaklaşık 2 katı olmuştur.³³

29 "Azerbaijan and Armenia: Peace Prospects, Military Realities&the Role of the Armenian Diaspora", **Caspian Information Center**, No.16, October 2011, pp. 1-2. <http://www.caspianinfo.com/wp-content/uploads/2011/10/OP-No.-16-Armenia-and-Azerbaijan-Peace-Prospects-Military-Realities-and-the-Role-of-the-Armenian-Diaspora.pdf>. (Erişim tarihi: 16.03.2012)

30 Zaur Şiriyev, "Azerbaycan Askeri Doktrini ve Dış Politika Yansımaları", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, 2010, Sayı: 9, s. 138.

31 "Tackling Azerbaijan's IDP Burden", **International Crisis Group**, No. 67, 27 February 2012, p. 8.

32 Hans-Joachim Schmidt, "Military Confidence Building and Arms Control in Unresolved Territorial Conflicts", **Peace Research Institute**, Frankfurt, No: 89, 2009, p. 8.

33 Richard Giragosian, "The Military Balance of Power in the South Caucasus", **The Armenian Center for National and International Studies**, No: 2, April 2009, s. 3. <http://acnis.am/publications/2009/THE%20MILITARY%20BALANCE%20OF%20POWER%20IN%20THE%20SOUTH%20CAUCASUS.pdf>. (Erişim tarihi: 15.02.2010)

Tablo 1: Azerbaycan ve Ermenistan'ın Yıllara Göre Askeri Harcamaları (Milyon Dolar)

Devlet \ Yıllar	1992	1996	2000	2004	2008	2009	2010
Azerbaycan	367	142	257	474	1666	1473	1421
Ermenistan	129	105	144	175	345	359	404

Kaynak: SIPRI Azerbaycan ve Ermenistan Askeri Harcamaları (<http://milexdata.sipri.org/result.php4>)

Her iki ülkenin Dağlık Karabağ Savaşı sonrası sağlanan ateşkes-ten itibaren (1995-2010 yılları arası) askeri harcamalara ayırdığı bütçe karşılaştırıldığında; Ermenistan'ın 3.4 milyar dolar, Azerbaycan'ın ise 11 milyar dolar harcama yaptığı ortaya çıkmaktadır. Azerbaycan, söz konusu süre içerisinde yaklaşık olarak Ermenistan'ın yaklaşık dört katı büyüklüğünde askeri harcama yapmıştır. Özellikle 2006 yılından itibaren Bakü'nün askeri harcamalarında belirgin bir artış gözlemlenmektedir. Bunun nedenini soruna diplomatik yollardan barışçı olarak çözüm bulunamaması ve buna bağlı olarak Azerbaycan'ın çözümü giderek askeri seçenekte aramaya başlaması şeklinde yorumlamak mümkündür.

Askeri literatürde, genel olarak başarılı bir taarruzun icra edilebilmesi için düşman kuvvete göre askeri anlamda üç katı büyüklüğünde kuvvete sahip olunması gerektiği belirtilir. Azerbaycan'ın askeri bütçesini ayırdığı mali kaynak, gerçekleştirdiği silah ithalatı ve yerli savunma sanayisi geliştirme çabalarını orta vadede Bakü'nün Ermenistan'a göre 3 katı büyüklükte bir askeri güce ulaşmasına imkân sağlayacak gibi görünmektedir.

SIPRI 2012 raporuna göre, Azerbaycan'ın 2007-2011 döneminde silah ithalatı, 2002-2006 dönemine göre % 164 artmış ve Azerbaycan dünyada en çok silah ithal eden 38'inci ülke olmuştur. Aynı raporda, Ermenistan'ın aynı dönemler arasında silah ithalatının düştüğü ve dünya sıralamasında 71'inci sıradan 84'üncü sıraya indiği belirtilmektedir. Rusya, iki ülkenin ana silah ithalatçısı durumundadır. Moskova'nın Azerbaycan'ın silah ithalatındaki payı %55, Ermenistan'ın silah ithalatındaki payı ise %96'dır.³⁴ Bu durum Dağlık Ka-

34 Paul Holtom v.d."Trends in International Arms Transfers 2011", SIPRI, March 2012, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1203.pdf>. (Erişim tarihi: 23.03.2012)

rağ sorununun ortaya çıkmasından günümüze kadar Rusya'nın oynadığı rolü gözler önüne sermektedir. Moskova, silah satışlarında izlediği politika ile sorunun tarafları arasında askeri bir denge kurmaya çalışmakta, güçlenen ekonomisi ile birlikte giderek silahlanan Azerbaycan'a karşı Ermenistan'ı desteklemekte ve çözümün ancak Rusya ile birlikte olacağı mesajını vermektedir.

Ateşkes hattında kontrolden çıkması her an mümkün olan ateşkes ihlallerinin sayısı giderek artmaktadır.³⁵ 2010 yılında, ateşkes hattında yaşanan ihlaller sonucunda iki taraftan toplam 20 asker hayatını kaybetmiştir. Bu rakam 2009'da 19'dur. Herhangi bir ateşkes ihlalinin kontrolden çıkarak, büyük ölçekli bir savaşa neden olabileceği ihtimali mevcut bulunmaktadır. Günümüze kadar sayısız ateşkes ihlali yaşanmış olmasına rağmen bunların büyük ölçekli bir savaşa dönüşmemesi, Bakü ve Erivan yönetimlerinin askeri güçlerini etkin bir şekilde kontrol edebilmelerinden kaynaklanmaktadır.³⁶

Azerbaycan devletinin en üst siyasi-askeri yönetim kademelerinde işgal altındaki bölgelere yönelik kuvvet kullanımı ciddi olarak tartışılıp masaya yatırılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷ Günümüzde kuvvet kullanmanın mevcut uluslararası hukuk düzeni içinde tek meşru şekli, meşru müdafadır. Zira Shafa Qasimova'ya göre, Dağlık Karabağ'daki Ermeni işgaline yönelik Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun almış olduğu dört karar, işgali ortadan kaldıracak bir etki yaratmadığı ve uzun süredir sürdürülen tüm diplomatik çözüm yolları sonuçsuz kaldığı için Azerbaycan meşru müdafaa hakkını uluslararası hukuka uygun olarak kullanabilir.³⁸

35 Amanda Paul, "Nagorno-Karabakh – A ticking time bomb", **European Policy Center**, p. 2, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1148_nagorno-karabakh.pdf. (Erişim tarihi: 21.12.2011)

36 "Azerbaijan and Armenia: Peace Prospects, Military Realities&the Role of the Armenian Diaspora", **Caspian Information Center**, Occasipn No. 16, October 2011, pp. 1-4. <http://www.caspianinfo.com/wp-content/uploads/2011/10/OP-No.-16-Armenia-and-Azerbaijan-Peace-Prospects-Military-Realities-and-the-Role-of-the-Armenian-Diaspora.pdf>. (Erişim tarihi: 16.03.2012)

37 "Armenia and Azerbaijan: Preventing War", **International Crisis Group**, No:60, February 2011, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/south-caucasus/B60-armenia-and-azerbaijan-preventing-war.aspx>. (Erişim tarihi: 04.11.2011)

38 Shafa Qasimova, "Article 51 of the UN Charter and the Armenia-Azerbaijan Conflict", **Perceptions**, Spring – Summer 2010, p. 75.

Mevcut statükonun devamından Azerbaycan rahatsız olduğundan dolayı Bakü'nün işgal altındaki topraklarına yönelik askeri harekât gerçekleştirme olasılığı daha yüksektir. Azerbaycan'ın muhtemel bir askeri harekâta başarıya ulaşabilme kapasitesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir kısım görüşe göre, Azerbaycan ordusu işgal altındaki topraklarını ele geçirebilecek kadar geniş çaplı bir askeri operasyonu gerçekleştirebilecek yeteneğe sahip değildir.³⁹ Bu görüşe sahip olanlar Dağlık Karabağ sorununun çözümünde Bakü'nün silah kullanmasının bazı sakinleri bulunduğunu ifade etmektedirler. Bunlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- Muhtemel bir savaş Bakü'nün çok değer verdiği enerji boru hatları altyapısına zarar verebilir..⁴⁰

- Çıkabilecek bir savaş ile Azerbaycan'ın uluslararası alandaki barış yanlısı tutumu bozulabilir ve dünya enerji piyasasındaki konumu olumsuz etkilenebilir.

- Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, savaşta muzaffer olamaz ise iktidarını kaybedebilir.

- Azerbaycan içlerine kayan bir savaş, çok sayıda insanın hayatına mal olabilir, yeni toprak kayıplarına yol açabilir.⁴¹

Karşıt bir görüşe göre ise Azerbaycan ekonomisi ve askeri gücü, Ermenistan ile kıyas edilemeyecek bir üstünlüğe sahiptir. Muhtemel bir Azerbaycan-Ermenistan savaşında, Ermeni kuvvetleri işgal altındaki Azerbaycan topraklarından atılabilir.⁴² Azerbaycan ordusunun tüm bileşenleri kendi bölgesinde etkili ve etkin bir güç haline dönüşmüştür. Gün geçtikçe gelişen ekonomi, paralelinde güçlenen

39 C.W. Blandy, "Azerbaijan: Is War Over Nagorny Karabakh A Realistic Option" **Defence Academy of The United Kingdom**, May 2008, p. 7.

40 Jon E. Chicky, "The Russian-Georgian War: Political and Military Implications for U.S. Policy", **Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program**, February 2009, p. 11. <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0902Chicky.pdf>. (Erişim tarihi: 02.02.2012)

41 Amanda Paul, "Nagorno-Karabakh – A ticking time bomb", **European Policy Center**, p. 2. http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1148_nagorno-karabakh.pdf. (Erişim tarihi: 21.12.2011)

42 Zaur Şiriyev, "Azerbaycan'ın Askeri Doktrini ve Dış Politika Yansımaları", **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, Sayı: 9, s. 144.

silahlı kuvvetler ve moral değerler, zaferin garantisidir.⁴³

Bölgede ortaya çıkacak bir savaşın bir önceki savaşa göre daha tehlikeli olacağı ve büyük zararlar doğuracağı kesindir. Çünkü her iki taraf da geçmişe nazaran büyük ölçüde silahlanmışlardır ve muhtemel savaş koşullarına yönelik ordularını eğitmektedirler.

b. Dağlık Karabağ Sorununu Etkileyen Bölgesel Dinamikler:

(1) Ermenistan: 29740 km² yüzölçümüne ve 3.27 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. Ekonomik açıdan zayıf, göç veren, her alanda Rusya'ya bağımlı olan ve bölgede gerçekleştirilen uluslararası projelerden izole edilmiş bir devlet konumundadır. Bağımsızlığı öncesinde başlayan Dağlık Karabağ sorunu, bağımsızlık sonrası da ülkenin iç ve dış politikasını etkileyen en önemli unsur olmaya devam etmektedir.⁴⁴ Bu konuda iç ve dış politikayı etkileme gücünde olan diasporanın önemli bir yeri vardır. Ayrıca Dağlık Karabağ sorununda Erivan, taviz vermez bir politika izlemektedir.

Ermenistan, SSCB'nin dağılması sonrasında, yerini alan Rusya Federasyonu ile siyasi ve askeri ilişkilerini sıkı bir şekilde sürdürmeye devam etmektedir. Bölgede Kolektif Güvenlik Örgütü Anlaşmasına dâhil olmak suretiyle, uluslararası bir güvenlik örgütüne üye olan tek ülke Ermenistan'dır.⁴⁵ Rusya ile Ermenistan arasında imzalanan ikili anlaşma ile 3200 Rus askeri, 74 tank, 330 zırhlı muharebe aracı, 14 zırhlı personel taşıyıcı, 18 Mig-29 savaş uçağı ve iki S-300 V (SA-12 A Gladiator) bataryası Erivan'a 125 kilometre mesafede bulunan Gümrü'de konuşlanmış durumdadır.⁴⁶ Ermenistan'ın Türkiye sınırı Rus askeri birlikleri tarafından korunmakta, bu durum Ermenistan'ın Türkiye'den güvenlik tehdidi algılamasını hafifletmekte ve askeri anlamda Azerbaycan üzerine yoğunlaşabilmektedir.⁴⁷

43 P. Kesamanski, "Economic, Military power, High Combat Morale guarantee of Victories", **Trend News Agency**, 23.06.2011, s. 7, http://www.gab-ibn.com/IMG/pdf/Az6-_Economic_Military_power_High_Combat_Morale_guarantee_of_Victories.pdf. (Erişim tarihi: 14 .03. 2012)

44 Kamer Kasım, "Ermenistan", **Orta Asya ve Kafkasya**, Ed: Tayyar Anı, Marmara Kitap Merkezi, Bursa, 2010, 131-154, s. 131.

45 "Moscow plays both sides on Nagorno – Karabagh", **The International Institute for Strategic Studies**, Volume 16, p. 1, September 2010, www.iiss.org/.../getresource.axd?...type... (Erişim tarihi: 14.03.2012)

(46) "Russian Military Deployment", **Military Balance 2011**, p. 192.

(2) İran: Güney Kafkasya bölgesine ilgi göstermesinin ana nedeni, komşusu Azerbaycan'dır. Azerbaycan ile Rusya arasında 1828 tarihinde imzalanan Türkmençay Anlaşması sonrasında Kuzey Azerbaycan, Rus Çarlığı; Güney Azerbaycan ise İran devleti egemenliği altına girmiştir. Azerbaycan'da günümüzde 9 milyonu aşkın Azerbaycan Türk'ü yaşarken, İran'da 30 milyon Azerbaycan Türk'ü yaşamaktadır.⁴⁸ İran, bağımsızlığını elde etmesi sonrası Azerbaycan'a karşı sürekli çift yönlü bir politika izlemiştir. Bunlardan ilki, Azerbaycan'ın siyasi, askeri ve ekonomik açıdan güçlü bir ülke konumuna gelmesini engellemektir. Çünkü Tahran yönetimi, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'ın işgali sorunu başta olmak üzere mevcut problemlerini çözmesi halinde Bakü'nün, Güney Azerbaycan'a ilgi göstermeye başlayacağından ve "Birleşik Azerbaycan", hedefine yönelebileceğinden endişe etmektedir.⁴⁹ Bu nedenle bir İslam Cumhuriyeti olan İran, Müslüman ve Şii Azerbaycan ile Hristiyan Ermenistan arasında, Ermenistan'ı desteklemeyi tercih etmektedir. Diğer yandan bünyesinde bulunan, Azerbaycan Türkleri arasında milliyetçiliğin gelişmesini önlemek amacıyla, Azerbaycan'ın çok kötü bir duruma düşmesini de istememektedir.⁵⁰ Kısacası İran, Azerbaycan'ın mevcut sorunları ile yaşamasından, yani statükonun devamından yanadır.

İran'ın Azerbaycan'a yönelik politikasının diğer bir boyutunu ise Tahran'ın Batı ve İsrail ile olan sıkıntılı ilişkileri oluşturmaktadır. İran kendisine yönelik muhtemel bir askeri harekâta veya kendini çevreleme stratejisinin bir parçası olarak, Azerbaycan'da Batının askeri varlığını görmek istememektedir. Son dönemde İran-Azerbaycan ilişkileri, Azerbaycan'ın İsrail ile sürdürdüğü askeri ve siyasi odaklı sıkı ilişkiler nedeniyle bir hayli gergindir.

47 Hans-Joachim Schmidt, "Military Confidence Building and Arms Control in Unresolved Territorial Conflicts", **Peace Research Institute Frankfurt**, No: 89, 2009, p. 11.

48 Emil Souleimanov, Ondrej Ditrych, "Iran and Azerbaijan: A Contested Neighbourhood", **Middle East Policy**, Vol. XIV, No. 2, Summer 2007, pp. 101-105.

49 Nasib L. Nassibli, "Azerbaijan-Iran Relations: Challenges and Prospects (Event Summary)", **Kennedy School of Government**, Harvard University, http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publication/12750/azerbaijan_iran_relations.html. (Erişim tarihi: 05.02.2012)

50 Haley Sweetland Edwards, "Iran's Near Abroad", **Foreign Policy**, 20 September 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/09/20/irans_near_abroad?page=full. (Erişim tarihi: 31.10.2011)

(3) Türkiye: Soğuk Savaşın bitmesiyle kendisi açısından mevcut güvenlik sorunlarının ortadan kalkacağını düşünürken, ortaya çıkan güç boşlukları, çevresinde yeni ve önemli güvenlik sorunlarını beraberinde getirmiştir.⁵¹ Güvenlik sorunlarının yoğunlaştığı bölgelerden biri de Güney Kafkasya'dır. Türkiye açısından Azerbaycan; tarihi, kültürel, jeopolitik ve jeoekonomik nedenlerle önemlidir. Ermenistan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri olmasına rağmen Türkiye, Ermenistan'ın Türkiye topraklarına yönelik talepleri nedeniyle diplomatik ilişkisini kesmiş, Dağlık Karabağ işgali nedeniyle de 1993 yılından itibaren bu ülkeyle olan sınırını kapatmıştır. 2009 yılından itibaren Ermenistan ile ilişkilerin normalleştirilmesine yönelik çabalar ise özellikle Ermenistan içinde yaşanan politik sebeplerle arzu edildiği şekilde sonuçlandırılmamıştır.

1990'lı yıllar boyunca bölgedeki güç boşluğunu doldurmak için uğraş veren Türkiye, ekonomik ve iç politik nedenlerden ötürü başarılı olamamış ve nihayetinde bu boşluk Rusya tarafından doldurulmuştur. 2000'li yıllarda Türkiye'nin Güney Kafkasya politikası; iş birliği, karşılıklı bağımlılık, barış ve istikrar üzerine inşa edilmiştir. Bu çerçevede başta enerji olmak üzere, ekonomik alanda Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hattı gibi büyük projeler hayata geçirilmiştir. Türkiye, Ermenistan ile ilişkilerin normalleşmesi için Dağlık Karabağ sorununun çözümünü şart koşmuştur. Türkiye Dağlık Karabağ sorununa uluslararası hukuk çerçevesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü gözetilerek, görüşmeler vasıtasıyla çözüm bulunmasından yanadır.⁵² Diğer taraftan Türkiye, Azerbaycan ordusunun güçlendirilmesi hususunda büyük çaba harcamıştır.⁵³

c. Küresel Güçlerin Muhtemel Refleksleri:

(1) ABD: Günümüzde bölgede Rusya'ya karşı politika geliştirebilecek en önemli aktördür. ABD, bölgeye enerji ve jeopolitik gerekçe-

51 Efe Çaman "Kafkasya ve Ortaasya'da Türkiye'nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış Politikanın Yönelim Sorunsalı", **Avrasya Dosyası**, Cilt: 12, Sayı: 1, 2006, s. 185-186.

52 Bülent Aras, Pınar Akpınar, "The Relations Between Turkey and the Caucasus", **Perceptions**, Autumn 2011, Volume XVI, Number 3, pp. 53-66.

53 Sergey Minasyan, Grigor Hakobyan, "Balance of Power in South Caucasus and the Probability of War in Nagorno Karabakh", **Armenian News Network**, <http://groong.usc.edu/ro/ro-20060411.html>. (Erişim tarihi: 15.12.2011)

lerle ilgi duymaktadır. Vaşington bölgede özellikle Gürcistan odaklı bir politika izlemiştir.

Rusya'nın Gürcistan'a yaptığı askeri müdahaleden en çok etkilenen ülke ABD olmuştur. Bölgedeki en önemli müttefiki Tiflis'e karşı Rusya'nın müdahalesine engel olamadığı için en azından büyük prestij kaybına uğramıştır. Bu savaşla Rusya; ABD'ye, Gürcistan da dâhil olmak üzere Vaşington'un Avrasya'daki çıkarlarına istediği zaman fazla bir maliyete de katlanmadan müdahale edebileceğinin mesajını vermiştir.⁵⁴

ABD son dönemde ilgisini Gürcistan-Azerbaycan ikilisinden, Türkiye-Ermenistan ikilisine kaydırmıştır. ABD, Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle kopan Türkiye-Ermenistan ilişkilerini yeniden tesis etmek istemiştir. Aynı zamanda ABD yönetimi, uzun bir süre Azerbaycan'a büyükelçi atamamıştır. Bu durum, Bakü tarafından Vaşington'un ikili ilişkilere gösterdiği ilgisizliğin bir göstergesi olarak algılanmıştır.⁵⁵ Daha da önemlisi, Obama yönetimi Dağlık Karabağ politikasını Rusya'ya karşı uygulamakta olduğu "ilişkileri yeniden başlatma ve yumuşatma" politikası çerçevesinde ele almakta ve göreceli olarak pasif bir tutum sergilemektedir.⁵⁶

Minsk Grubu eş başkanlarından biri olan ABD, özellikle Kongre'de güçlü bir etkiye sahip olan Ermeni lobisinin etkisiyle Azerbaycan'ın taleplerine ve çıkarlarına yönelik gerekli hassasiyeti göstermemektedir.⁵⁷ Bu durumun en bariz örneği ABD Kongresinin 1992 yılında SSCB'nin yıkılması sonrası bağımsızlıklarını yeni kazanan devletleri desteklemek için çıkardığı "Özgürlükleri Destekleme Yasası"nda görülmüştür. ABD Kongresi, söz konusu yasaya eklenen 907 sayılı

18

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

54 Jon E. Chicky, "The Russian-Georgian War: Political and Military Implications for U.S. Policy", **Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program**, February 2009, p.4. <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0902Chicky.pdf>. (Erişim tarihi: 02.02.2012)

55 Inessa Baban & Zaur Shiriyev, The U.S. South Caucasus Strategy and Azerbaijan, **Turkish Policy Quarterly**, Volume: 9, Number: 2, pp. 99-100.

56 Fariz Huseynov, Tamerian Vahabov, "Obama's policy toward the Caucasus and U.S. credibility", **Global Politician**, <http://www.globalpolitician.com/26432-caucasus-obama>. (Erişim tarihi: 12.02.2012)

57 Haluk Alkan, **Azerbaycan Paradoksu**, USAK, Ankara, 2010, s. 226.

madde ile Azerbaycan'a yapılacak yardımı engellemiş ve buna neden olarak da Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ ve Ermenistan'a karşı gerçekleştirdiği "saldırıları" göstermiştir.⁵⁸

(2) Rusya: Hem Azerbaycan hem de Ermenistan'ın Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik politikalarında dikkate almak zorunda olduğu bir devlettir. Günümüzde, bölgede en etkili aktör Rusya'dır. Moskova'nın soğuk savaş sonrası Güney Kafkasya politikası genel olarak Ermenistan ve Gürcistan odaklıdır. Bu politika Ermenistan ile çok yönlü ittifak, Gürcistan ile ise çatışmacı bir ilişki biçimi şeklinde tanımlanabilir.⁵⁹ Rusya'nın Güney Kafkasya'daki rolü ve etkinliği iki temel varsayım ile özetlenebilir. Öncelikle Rusya, Güney Kafkasya'da sahip olduğu nüfuzunu sürdürmek istemektedir. İkinci olarak, tüm bölge devletlerine nüfuz edebileceği ve bu devletlerin Batının siyasi-askeri yapılanmalarına kaymalarını önleyebilecek bir ortam yaratarak, etki alanını korumak istemektedir.⁶⁰

Rusya ile Ermenistan ilişkileri karşılıklıdan ziyade Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlılığı şeklinde sürmektedir. Bölgede dışlanan Ermenistan, zafiyetini giderebilmek için giderek daha fazla Rusya'ya bağımlı hale gelmektedir. Buna örnek olması açısından, 1995'te imzalanan ve Rusya'ya Ermenistan'da 2020 yılına kadar askeri üs bulundurma izni veren anlaşma, 2010 yılında gerçekleştirilen diğer bir anlaşma ile 2044 yılına kadar uzatılmıştır.⁶¹ Her şeye rağmen, Moskova-Erivan arasındaki ilişkilerin her iki ülkenin de çıkarlarına hizmet ettiği göz ardı edilmemelidir.⁶²

58 Kamer Kasım, "ABD'nin Kafkasya Politikası: Enerji, Güvenlik ve Demokratikleştirme Denklemi", *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası*, Ed: M. Turgut Demirtepe, USAK, Ankara, 2008, 119-146, s. 130. "

59 Alain Guidetti, "South Caucasus: What Prospects after twenty years of Managed Instability?", *Geneva Center for Security Policy*, No: 22, October 2011, p. 2.

60 Esra Hatipoğlu, "Güney Kafkasya'da "Büyük Güçler" Arasındaki Oyun: Bölgesel Örgütler ve Oluşumların Rolü", *Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası*, Ed: M. Turgut Demirtepe, USAK, Ankara, 2008, 1-29, s. 6.

61 Hatem Cabbarlı, "Erivan Moskova Askeri Anlaşması ve Gizli Protokol", *Caspian Weekly*, <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/kafkaslar/3536-erivan-moskova-askeri-anlasmasi-ve-gizli-protokol.html>. (Erişim tarihi: 23.10.2011)

62 Oktay F. Tanrısever, "Rusya-Ermenistan İlişkilerinin Stratejik Boyutu", *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Mayıs 2009, Sayı: 13, s. 132.

Rusya-Azerbaycan ilişkilerine bakıldığında, son dönemde, Moskova'nın Bakü ile olan ilişkilerine daha fazla önem vermeye başladığı görülmektedir. Karşılıklı üst düzey ziyaretlerin yanı sıra, özellikle petrol ve doğal gaz alanındaki işbirliği, Rusya'nın Azerbaycan'a iki adet S-300 bataryası satması, iki ülke ilişkilerinde yeni bir döneme mi girildi sorusunu akla getirmektedir. Rusya'nın Güney Kafkasya'da Azerbaycan ve Ermenistan'a karşı son dönemde izlediği çift yönlü ve göreceli dengeli politika; Dağlık Karabağ sorunu nedeniyle taraflar arasında yeni bir çatışma çıkmasını önlemek, Moskova'nın bölgedeki etkinliğini sürdürmek ve aynı zamanda silah satışından elde ettiği gelirini artırmak amaçlarını gütmektedir.⁶³

Rusya, hem Azerbaycan hem de Ermenistan üzerindeki etkinliğini sürdürmek için sorunu istismar etmekte ve sorunun çözümü yerine devamını amaçlayan bir politika izlemektedir. Moskova soruna, taraflar haricinde dış güçlerin müdahalesine karşı çıkmakta, sorunun çözümünde asıl aktörlerin, Azerbaycan ve Ermenistan olduğunu vurgulamaktadır.⁶⁴

Rusya, Ağustos 2008 savaşından sonra Dağlık Karabağ konusunda, Minsk Grubu ile çalışmak istememekte ve sorunun çözümünü kendi başına üstlenmeye çalışmaktadır. Medvedev, Eylül 2008'de Güney Kafkasya'nın Moskova açısından ayrıcalıklı bölge olduğunu yinelemiştir. Bu beyanın hemen ardından, Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanı Medvedev'in ev sahipliğinde Moskova Bildirisini yayımlamışlardır. Soruna barışçı çözüm için uluslararası hukuk ve garantilerin temel alınmasını vurgulayan bildiri, 1994'ten beri iki tarafın imzaladığı ilk belge olması dolayısıyla büyük önem taşımakta ve geçen zaman içerisinde Rusya'nın sorun üzerindeki etkinliğini halen devam ettirdiğini ortaya koymaktadır.

Kimi analistlere göre Azerbaycan işgal altındaki topraklara yönelik bir askeri harekattan üçüncü tarafların yani Rusya'nın müda-

63 "Moscow plays both sides on Nagorno – Karabagh", p. 1.

64 "On the problem of security in trans Caucasian region", **Agency WPS**, http://www.gabibn.com/IMG/pdf/05_12_R_11On_the_problem_of_security_in_trans_Caucasian_region.pdf. (Erişim tarihi: 02.12.2011)

halesinden çekindiği için sakınmaktadır.⁶⁵ Bu noktada, Azerbaycan'ın işgal altındaki topraklarını yeniden kazanmak için Ermenistan'a karşı girişeceği muhtemel bir askeri harekâta, sonucun belirlenmesine en büyük etkiyi yapacağı düşünülen Rusya'nın muhtemel reflekslerinin ele alınması bir zorunluluk teşkil etmektedir. Zira Dağlık Karabağ'ın Ermenistan tarafından işgalinde büyük etkisi olan Rusya'nın, sorunun çözümünde de büyük etkisi olacağı açıktır. Moskova, kendi çıkarları aleyhinde bölgede statükonun bozulmasına izin vermeyecektir.⁶⁶ Moskova'nın bir savaş durumunda muhtemel hareket tarzlarının aşağıdaki üç başlıkta ele alınabileceği değerlendirilmektedir:

- Birinci hareket tarzında, Rusya, Azerbaycan'ın askeri müdahalesine doğrudan siyasi ve askeri açıdan müdahil olmaz ve arabuluculuk rolü üstlenerek yeni bir statüko yaratmaya çalışabilir.

- İkinci hareket tarzında, Rusya, Azerbaycan'ın askeri müdahalesine siyasi ve askeri olarak karşı çıkabilir.

- Üçüncü hareket tarzında, Rusya, Azerbaycan'ın askeri müdahalesine siyasi olarak ve kısmen karşı çıkabilir.

Birinci hareket tarzında; Rusya'nın ayrıcalıklı çıkar alanı ilan ettiği bölgede, Azerbaycan'ın yapacağı muhtemel askeri harekâta siyasi ve askeri açıdan hiçbir müdahalede bulunmaması, günümüze kadarki küresel/bölgesel gelişmelerde dikkate alındığında mümkün görünmemektedir.

İkinci hareket tarzında; Azerbaycan, Rusya nezdinde herhangi bir girişimde bulunmadan bir askeri harekâta başladığında muhtemelen Rusya'nın siyasi ve askeri müdahalesi ile karşılaşacaktır. Rusya'nın muhtemel askeri müdahalesini Ermenistan ile ikili anlaşmalar çerçevesinde bölgede bulunan askeri güçleri ile gerçekleştirebileceği, zira Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Rusya'nın bu tür askeri müdahalesine uygun bir zemin oluşturmadığı değerlendirilmektedir.

65 "War in Karabakh inevitable, Russian expert says", Newsam, 20 November 2010, <http://news.am/eng/news/38756.html>. (Erişim tarihi: 15.09.2011)

66 Özgür Özdamar, "Security and Military Balance in the Black Sea Region", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 10, No. 2, September 2010, 341-359, p. 354.

Üçüncü hareket tarzında, Azerbaycan'ın askeri bir harekâta başlaması için uluslararası siyasi-askeri ortamı şekillendirmesi, öncelikle de Rusya'nın tarafsızlığını sağlaması gerekmektedir.⁶⁷ Azerbaycan'ın, Rusya'nın müdahalesini önlemek ve tarafsızlığını sağlamak maksadıyla, Moskova'ya siyasi, askeri veya ekonomik alanda önemli tavizler vermesi sonrasında gerçekleştireceği bir askeri harekâta ise Kremlin'in Ermenistan'ı yatıştırma amaçlı sadece siyasi tepki göstermesi muhtemel bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Azerbaycan'ın bu noktada verebileceği tavizler; enerji ulaşımı ve üretimi konusunda önemli derecede Rusya'yı muhatap kabul etmesi, Azerbaycan topraklarında Moskova'ya askeri üs vermesi veya Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'ne üye olmak şeklinde olabilir.

Tüm bunlara karşın geçmişteki bir takım örnekler, Azerbaycan'ın yukarıda belirtilen tavizleri vermesi halinde dahi Rusya'nın tarafsızlığını sağlayamayacağına işaret etmektedir. Örneğin, Tiflis yönetimi ayrılıkçı bölgelere karşı 1990'ların başında giriştiği askeri harekâta başarısız olmuş, Moskova'nın arabuluculuğu ile ateşkes sağlanmış, Rusya'nın da dâhil olduğu barış güçleri bölgede görev yapmaya başlamış ve Tiflis BDT'ye üye olmayı kabul etmiştir. Tüm bunlara karşın Tiflis yönetimi sorunun kendi lehine çözümlenmesi için Moskova'nın desteğini alamadığı gibi, 2008 yılında Rusya ile savaşmak zorunda kalmış ve sonrasında ayrılıkçı bölgelerin bağımsızlıkları Moskova tarafından tanınmıştır. Yine Azerbaycan'da Elçibey'in iktidardan uzaklaştırılması, Bakü'nün BDT'ye üye olması, Gebele Radar üssünü Rusya'ya kiralaması ve Moskova ile geliştirilen enerji alanındaki işbirliği, Dağlık Karabağ sorununda Moskova'nın tutumunda bir değişiklik yaratmamıştır. Dolayısıyla mevcut durumda Azerbaycan'ın verebileceği hiçbir taviz, Rusya'nın sorunun çözümünde radikal bir değişikliğe giderek Azerbaycan'ı desteklemesine yol açmayacaktır. Bu durumun gerçekleşmesi için küresel ve bölgesel düzeyde Rusya'nın bölgeye bakışını ve çıkarlarını yeniden değerlendirmesini gerektirecek gelişmelerin ortaya çıkması gerekmektedir.

67 Aleksandra Jarosiewicz, Krzysztof Strachota, "Nagorno-Karabakh-conflict unfreezing", **Center for Eastern Studies**, p. 6, <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2011-10-26/nagornokarabakh-conflict-unfreezing>. (Erişim tarihi: 12.01.2012)

Tüm bunların yanında, Rusya muhtemel bir askeri harekât gerçekleştiren Azerbaycan'a müdahale ederken, Gürcistan'daki kadar hareket serbestisine sahip olamayacaktır. Zira soğuk savaş sonrası Gürcistan üzerindeki etkinlik ve nüfuzunu kaybeden Rusya, bir de Azerbaycan'ı kaybetmeyi göze alamayacaktır. Diğer bir ifadeyle Rusya'nın Azerbaycan aleyhine izleyeceği politikalar, Azerbaycan'ı Batı'ya daha fazla yakınlatacaktır. Vurgulanması gereken diğer bir nokta ise Azerbaycan'ın Gürcistan gibi tamamen Batı eksenli bir politika izlememesi ve Rusya'yı gözardı etmemesidir. Ayrıca, Azerbaycan'ın istikrarsız bir devlete dönüşmesi, sadece Güney Kafkasya'yı değil, tüm çevre bölgeleri olumsuz olarak etkileyerek kontrol edilemez kaotik bir ortamın ortaya çıkmasına neden olabilir.

Azerbaycan'ın muhtemel bir askeri harekâta, Türkiye'nin görüşünü almadan başlaması mümkün görünmemektedir. Zira Azerbaycan'ın tek ve en önemli müttefiki Türkiye ile olan ekonomik, siyasi, askeri ilişkileri ve Ankara'nın göstereceği muhtemel tepki Moskova'nın hamlelerinde göz önünde bulundurması gereken önemli bir faktördür. Rusya'nın Ermenistan'ı destekler tarzda aktif bir şekilde askeri müdahalede bulunması, Türkiye'yi zor bir karar verme durumunda bırakacaktır. Bir NATO üyesi olan Türkiye, katılacağı aktif bir askeri harekâtın kazanç ve kayıplarını iyi tahlil etmek durumunda kalacaktır. Ermenistan'da bulunan Rus askeri üsleri, Erivan'ın Kolektif Güvenlik Örgütü Anlaşmasına üye olması ve Rusya ile başta enerji olmak üzere ekonomik açıdan süren karşılıklı bağımlılıklar, Ankara'nın kararı üzerinde etki edecek önemli faktörler olacaktır.

4. Sonuç

Dağlık Karabağ sorununa yakın bir gelecekte diplomatik açıdan barışçı bir çözüm bulunması mümkün görünmemektedir. Azerbaycan ve Ermenistan'ın sorunun çözümüne yönelik perspektiflerinde ortak bir nokta bulunmamaktadır. Uzun yıllardır barış görüşmelerinin en önemli dayanağı olan Minsk Grubu'nun işlevsizliği ise bugün bir gerçekliktir. Minsk Grubu'nun eş başkanlarının Ermeni yanlısı Fransa ve her alanda jeopolitik rekabet halinde olan ABD ve Rusya olması, bu grubun Azerbaycan açısından istenen sonucu üretemeyeceğine işaret etmektedir.

Mevcut statükodan rahatsız olan Bakü, özellikle son beş yıldır sorunun askeri çözümüne vurgu yapmaktadır. Azerbaycan'ın savunma bütçesinin Ermenistan karşısında asimetrik olarak artması, Azeri siyasi ve askeri liderlerin askeri çözüme başvurulabileceği yönündeki sık sık lahütmadı açtırmak. ateşkes hattında yoğun bir şekilde yaşanan ihlaller, iki taraf arasında bir savaş çıkma ihtimalini sürekli gündemde tutmaktadır. Belki de bunlardan daha önemlisi, Azerbaycan elde ettiği petrol ve doğal gaz geliri ile gün geçtikçe siyasi, ekonomik ve askeri alanda Ermenistan karşısında üstünlük elde etmekte ve iki devlet arasındaki güç dengesi değişmektedir.

Aliyev için önümüzdeki dönemde Dağlık Karabağ sorununun çözümüne yönelik üç seçenek mevcuttur. Birincisi, statükoyu sürdürmek ki, bu şu an Azerbaycan'ın istemediği bir durumdur. İkincisi, bugüne kadar sonuç üretmeyen soruna barışçı bir uzlaşma ile çözüm bulmayı amaçlayan diplomatik görüşmelerdir.⁶⁸ Bu seçenekte gün geçtikçe Bakü yönetiminin daha az güvenilir bulunduğu bir yoldur. Ancak askeri bir harekât başlayıncaya kadar uluslararası siyasi ve askeri durumu şekillendirmek amacıyla günümüzde bu seçenek izlenmektedir. Son seçenek ise işgal altındaki toprakların kesin sonuçlu planlı bir askeri harekât ile geri alınmasıdır.⁶⁹ Bu seçenek, Azerbaycan açısından sorunun çözümüne yönelik en kısa ve kesin yöntemdir. Ancak mevcut uluslararası durum ve özellikle Rusya'nın muhtemel reflekslerinin Azerbaycan açısından olumsuz olabileceği ihtimali, Bakü'yü kısıtlamaktadır. Bağımsızlık sonrası izlediği politikalar ile Azerbaycan, Rusya'nın bölgedeki çıkarlarına hizmet etme açısından Ermenistan'ın yerini alamamaktadır. Dolayısıyla Rusya'nın Dağlık Karabağ konusunda mevcut durumda taraf değiştirmesinin gereği bulunmamaktadır.

Azerbaycan'ın kısa dönemde askeri ve siyasi gücünü bir arada ve dengeli olarak kullanacağı, 2012-2013 yıllarında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyesi olması nedeniyle sorunun askeri çözümüne eğilim göstermeyeceği, bu esnada bir yandan ikili ve uluslara-

68 Vartan Oskanian, "Nagorno-Karabakh: War, Peace, Or BATNA", Radio Free Europe/RadioLiberty, http://www.rferl.org/content/NagornoKarabakh_War_Peace_Or_BATNA/1746559.html. (Erişim tarihi: 12.02.2012)

69Farid İsmailzade, "The Nagorno Karabakh Conflict: Current Trends and Future Scenarios", *Istituto Affari Internazionali*, Working Paper 11, 29 November 2011, pp.8-9

rası alanda sorunun diplomatik yollardan çözümünü konusunda çaba harcarken, diğer yandan güçlenen silahlı kuvvetleri ile çözüme kısa sürede ulaşılabilmesi maksadıyla Ermenistan'a gözdağı, uluslararası topluma da mesaj vermeye devam edeceği değerlendirilmektedir. Sonuç olarak; kısa vadede Azeri diplomat ve askerler sorunun çözümüne yönelik beraber ter döneceklerdir. Ancak orta ve uzun dönemde, Ermenistan'ın askeri harekâtla ortaya çıkardığı bu olumsuz durum, uygun bir uluslararası ortam bulunduğu Azerbaycan ordusunun gerçekleştireceği muhtemel bir askeri harekât ile son bulacaktır.

SUMMARY

After demise of the USSR, 20% of Azerbaijan territory was occupied by Armenia, as a result of the Nagorno-Karabakh war between Azerbaijan and Armenia. There are many problems in Azerbaijan caused by the Nagorno-Karabakh problem. Peace talks in the framework of the OSCE Minsk Group haven't produced a positive outcome so far. While Azerbaijan is argues that the problem must be solved with the principle of territorial integrity Armenia suggests that the solution must be compatible with the principle of self-determination. Azerbaijan is not satisfied with the current status quo. As a result of failed peace talks, Azerbaijan has been emphasizing of using military force in order to seize occupied territories. Thanks to the income from the energy, Baku increases its military spending on a regular basis. Economic and military strengthening of Baku changes the balance of power in the region.

Armenia is responds to this situation by increasing its military and political cooperation with Russia. Russia's possible intervention to a military operation towards Nagorno Karabakh is the most important limiting factor for Baku. Russia will not let any change of status quo in the region without its consent. For limiting the reaction of Russia and ensuring Russian impartiality, any concession in the context of Azerbaijan's energy and security fields will not change the position of Moscow. There must be important changes in regional and global conjuncture for Russia to be impartial in solving this problem. Most likely, the problem of Nagorno-Karabakh will be solved by a possible military action by Baku after providing neutrality of Russia.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- ALKAN, Haluk. **Azerbaycan Paradoksu**, USAK, Ankara, 2010.
- KASIM, Kamer. **Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya**, USAK, Ankara, 2009.
- KISSINGER, Henry. **Diplomasi**, Çev: İbrahim H.KURT, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004.
- NEEF, Christian. **Kafkasya: Rusya'nın Kanayan Yarası**, çev: Özalp Göneralp, Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2004.
- TOPTAŞ, Ergüder. **21. Yüzyılda Savaş**, Kripto Yayınları, Ankara, 2009.

Makaleler:

- ABUSHEV, Kavus. "The Nagorno Karabagh Conflict as a part of the "New" Eurasian Geopolitics", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 60-3.
- ALIŞIK, Gülşen Seyhan. "Bütöv Azerbaycan Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme", **Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya**, Ed: Okan Yeşilot (Ed.) İstanbul, 2005.
- ARAS, Bülent. AKPINAR, Pınar. "The Relations Between Turkey and the Caucasus", **Perceptions**, Autumn 2011, Volume: XVI, Number: 3.
- ASLANLI, Araz. "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, Cilt: I, No: 7, İlkbahar 2001.
- AYDIN, Mustafa. "Dağlık (Yukarı) Karabağ Sorunu", **Türk Dış Politikası**, Ed: Baskın Oran, C.II, 8. baskı, 2005.
- BABAN, Inessa & SHIRIYEV Zaur, The U.S. South Caucasus Strategy and Azerbaijan, **Turkish Policy Quarterly**, Volume: 9 Number: 2.
- CABBARLI, Hatem. "Dağlık Karabağ Sorununun Çözümünde Son Gelişmeler", **Stratejik Analiz**, ASAM Yayınları, Cilt: V, No: 57.
- ÇAMAN, Efe. "Kafkasya ve Orta Asya'da Türkiye'nin Yeni Bölgesel Politikası: Dış politikanın Yönelim Sorunsalı", **Avrasya Dosyası**, Cilt:12, Sayı: 1, 2006.

ERGUN, Ayşe. “Güney Kafkasya’da Etnik Kimlik ve Çatışma: Azerbaycan ve Ermenistan Ulusal Kimliklerinde Karabağ Sorunu”, **Doğu Batı**, 2008, Sayı: 44.

GÜRSES, Emin. “Kafkasya’da Uluslararası Rekabet”, **Avrasya Dosyası**, ASAM Yayınları, C.I, No: 7, İlkbahar 2001.

HATİPOĞLU, Esra. “Güney Kafkasya’da “Büyük Güçler” Arasındaki Oyun: Bölgesel Örgütler ve Oluşumların Rolü”, **Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası**, USAK, Ankara, 2008.

KASIM, Kamer. “Ermenistan”, **Orta Asya ve Kafkasya**, Ed: Tayyar Arı, Marmara Kitap Merkezi, Bursa, 2010.

KASIM, Kamer “ABD’nin Kafkasya Politikası: Enerji, Güvenlik ve Demokratikleştirme Denklemi”, **Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası**, Ed: M. Turgut Demirtepe, USAK, Ankara, 2008.

KAZİMİROV, Vladimir. “Looking for a Way Out of the Karabakh Impasse”, **Russia in Global Affairs**, Vol. 2, No. 4, October – December 2004.

NECİYEV, Elçin. “Azerbaycan’ın Sovyetleştirilmesi Sürecinde Karabağ Problemi”, **Ermeni Araştırmaları**, Sayı: 39, 2011.

ÖZDAMAR, Özgür. “Security and Military Balance in the Black Sea Region”, **Southeast European and Black Sea Studies**, Vol. 10, No. 2, September 2010.

QASIMOVA, Shafa. “Article 51 of the UN Charter and the Armenia-Azerbaijan Conflict”, **Perceptions**, Spring Summer 2010.

“Russian Military Deployment”, **Military Balance 2011**.

ŞİRİYEV, Zaur. “Azerbaycan’ın Askeri Doktrini ve Dış Politika Yansımaları”, **Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları**, Sayı: 9.

SOULEİMANOV, Emil. DITRYCH, Ondrej. “Iran and Azerbaijan: A Contested Neighbourhood”, **Middle East Policy**, Vol.XIV, No. 2, Summer 2007.

TANRISEVER, Oktay F. “Rusya-Ermenistan İlişkilerinin Stratejik Boyutu”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Mayıs 2009, Sayı: 13.

Raporlar:

“Armenia and Azerbaijan: Preventing War”, **International Crisis Group**, No:60, February 2011, <http://www.crisisgroup.org/en/regions/europe/south-caucasus/B60-armenia-and-azerbaijan-preventing-war.aspx>. (Erişim tarihi: 04.11.2011)

“Azerbaijan and Armenia: Peace Prospects, Military Realities&the Role of the Armenian Diaspora”, **Caspian Information Center**, No.16, October 2011, <http://www.caspianinfo.com/wp-content/uploads/2011/10/OP-No.-16-Armenia-and-Azerbaijan-Peace-Prospects-Military-Realities-and-the-Role-of-the-Armenian-Diaspora.pdf>. (Erişim tarihi: 16.03.2012).

BLANDY, C.W. “Azerbaijan: Is War Over Nagornyy Karabakh A Realistic Option?” **Defence Academy of the United Kingdom**, May 2008.

CARLEY, Patricia “Nagorno Karabakh: Searching for Solutions”, **United States Institute of Peace**, No: 25, December 1998, <http://www.usip.org/publications/nagorno-karabakh-searching-solution-0>. (Erişim tarihi: 02.03.2012)

CHICKY, Jonh E. “The Russian-Georgian War: Political and Military Implications for U.S. Policy”, **Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program**, February 2009, <http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/0902Chicky.pdf>. (Erişim tarihi: 02.02.2012)

GIRAGOSIAN, Richard. “The Military Balance of Power in the South Caucasus”, **The Armenian Center for National and International Studies**, No:2, April 2009, <http://acnis.am/publications/2009/THE%20MILITARY%20BALANCE%20OF%20POWER%20IN%20THE%20SOUTH%20CAUCASUS.pdf>. (Erişim tarihi: 15.02.2010)

GUIDETTI, Alain. “South Caucasus: What Prospects after twenty years of Managed Instability?”, **Geneva Center for Security Policy**, No:22, October 2011.

HOLTOM, Paul, et al.”Trends in International Arms Transfers 2011”, **SIPRI**, March 2012, <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1203.pdf>. (Erişim tarihi: 23.03.2012)

İSMAILZADE, Farid “The Nagorno Karabakh Conflict: Current Trends and Future Scenarios”, **Istituto Affari Internazionali**, Working Paper 11, 29 November 2011.

JAROSIEWICZ, Aleksandra. STRACHOTA, Krzysztof. “Nagorno-Karabakh-conflict unfreezing”, **Center for Eastern Studies**, p.6. <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2011-10-26/nagornokarabakh-conflict-unfreezing>. (Erişim tarihi: 12.01.2012)

KASIM, Kamer. vd. Dağlık Karabağ Sorunu: **Dar Alanda Büyük Oyun**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, No: 11-07, Eylül 2011.

PAUL, Amanda “Nagorno-Karabakh – A ticking time bomb”, **European Policy Center**, http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_1148_nagorno-karabakh.pdf. (Erişim tarihi: 21.12.2011)

SCHMIDT, Hans-Joachim “Military Confidence Building and Arms Control in Unresolved Territorial Conflicts” **Peace Research Institute Frankfurt**, No: 89, 2009.

ŚMIGIELSKI, Robert. “Prospects for Nagorno-Karabakh Settlement Following the Russia–Georgia Conflict”, **Polish Institute of International Affairs**, No. 10 (10), 16 February 2009.

TACKLING Azerbaijan’s IDP Burden”, **International Crisis Group Policy Briefing**, No.67, 27 February 2012.

“The Military Balance in Nagorno-Karabakh”, **Caucasian Review of International Affairs**, Issue:18, 19 January 2009. http://cria-online.org/CU_-_file_-_article_-_sid_-_19.html. (Erişim tarihi: 21.02.2012)

İnternet Kaynakları:

“Azerbaijan”, **The World Factbook**, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>. (Erişim tarihi: 03.02.2012)“Azerbaijan and Armenia make 'progress' on Karabakh”, **BBC**, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8372747.stm>. (Erişim tarihi: 12.03.2012)

CABBARLI, Hatem. “Erivan Moskova Askeri Anlaşması ve Gizli

Protokol”, **Caspian Weekly**, <http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/kafkaslar/3536-erivan-moskova-askeri-anlasmasi-ve-gizli-protokol.html>. (Erişim tarihi: 23.10.2011)

EDWARDS, Haley Sweetland. “Iran’s Near Abroad”, **Foreign Policy**, 20 September 2010, http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/09/20/irans_near_abroad?page=full. (Erişim tarihi: 31.10.2011)

GRİGORYAN, Armen. “Nagorno-Karabakh Conflict Resolution: A Prolonged Stagnation Period Ahead”, **Caucasus Edition**, <http://caucasusedition.net/analysis/nagorno-karabakh-conflict-resolution-a-prolonged-stagnation-period-ahead/>. (Erişim tarihi: 02.02.2012)

HUSEYNOV, Fariz. VAHABOV, Tamerian. “Obama’s policy toward the Caucasus and U.S. credibility”, **Global Politician**, <http://www.globalpolitician.com/26432-caucasus-obama>. (Erişim tarihi: 12.02.2012).

KANTARCI, Şenol. “Karabağ Sorunu Diplomasi İle Çözülemez: Askeri Müdahale Şart”, **Türkatak**, <http://www.turkatak.gen.tr/index.php?option=content&task=view&id=85&Itemid=37>. (Erişim tarihi: 27.04.2006).

KESAMANSKI, P. “Economic, Military power, High Combat Morale guarantee of Victories”, **Trend News Agency**, 23.06.2011, http://www.gab-ibn.com/IMG/pdf/Az6-_Economic_Military_power_High_Combat_Morale_guarantee_of_Victories.pdf. (Erişim tarihi: 14.03.2012)

KUCERA, Joshua. “Is War over Karabakh Inevitable?”, **Eurasia-net**, <http://www.eurasianet.org/node/62716>. (Erişim tarihi: 14 .01. 2011)

“Moscow plays both sides on Nagorno – Karabagh”, **The International Institute for Strategic Studies**, Volume 16, September 2010, p.1, www.iiss.org/.../getresource.axd?...type... (Erişim tarihi: 14.03.2012)

NASSİBLİ, Nasib L. “Azerbaijan-Iran Relations: Challenges and Prospects (Event Summary)”, **Kennedy School of Government**, Harvard University, <http://belfercenter.ksg.harvard.edu/publicati->

on/12750/ azerbaijan_iran_relations.html. (Erişim tarihi: 05.02.2012)

NOVİKOVA, Gayane. “Implications of the Russian-Georgian War in the Nagorno Karabkh Conflict: Limited Maneuverability”, **Caucasus Edition**, <http://caucasusedition.net/analysis/implications-of-the-russian-georgian-war-in-the-nagorno-karabakh-conflict-limited-maneuverability/>. (Erişim tarihi: 13.03.2012)

“On the problem of security in trans Caucasian region”, **Agency WPS**, http://www.gab-ibn.com/IMG/pdf/05_12_R_11- _On_the_problem_of_security_in_trans_Caucasian_region.pdf. (Erişim tarihi: 02.12.2011)

OSKANIAN, Vartan. “Nagorno-Karabakh: War, Peace, Or BATNA”, Radio Free Europe/Radio Liberty, http://www.rferl.org/content/NagornoKarabakh_War_Peace_Or_BATNA/1746559.html. (Erişim tarihi: 12.02.2012)

SIPRI Arms Transfer Database, http://armstrade.sipri.org/arms-trade/page/trade_register.php. (Erişim tarihi: 26.12.2011)

YOSHİMURA, Takayuki. “Some Arguments on the Nagorno-KarabaghHistory”, http://srch.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no18/3_yoshimura.pdf. (Erişim tarihi: 01.01.2012)

“War in Karabakh inevitable, Russian expert says”, Newsam, 20 November 2010, <http://news.am/eng/news/38756.html>. (Erişim tarihi: 15.09.2011)

İran'ın Nükleer Teknoloji Politikası ve Türkiye İçin Yaratacağı Sonuçlar

Iran's Nuclear Technology Policy
and the Consequences for Turkey

Fikret BİRDİŞLİ*

Özet

İran sahip olduğu kaynaklar ve radikal yönetim biçimi nedeniyle Ortadoğu'nun en tartışmalı ülkelerinden biridir.

1980'lerin ortasından itibaren İran ABD ve diğer Batı ülkeleri tarafından nükleer silah üretmeye çalışmakla suçlanmakta ve bu nedenle ABD tarafından bölge ve dünya barışı için bir tehdit olarak değerlendirilmektedir. İran, nükleer teknolojisini geçmişte Batı'dan transfer etmiş olmasına rağmen bu suçlamanın gerçek nedeni İran'ın Batı tarafından tam olarak kontrol edilemeyen bir ülke olmasından kaynaklanmaktadır. Bir bölge ülkesi olarak, Türkiye, bu çatışmada anahtar ülke olma konumundadır ve Türkiye nükleer teknoloji konusunda İran'a koşullu destek vermektedir. Türkiye İran'ı doğrudan bir tehdit olarak algılamamasına rağmen, İran'ın nükleer politikası bölgedeki dengeleri Türkiye aleyhine bozacaktır. Ayrıca İran üzerindeki uluslararası baskı nedeniyle de Türkiye-İran ilişkileri hassas bir zemin üzerinde ilerlemektedir. Bu makale İran'ın nükleer politikasının tarihsel geçmişini inceleyerek Türkiye için sonuçlarını değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bölgesel güvenlik, İran, Nükleer teknoloji, Ortadoğu.

* Yrd.Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İ.İ.B.F. Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih, A.B.D. Başkanı, e-posta: fbirdisli@ksu.edu.tr.

Abstract

Iran is the one of the most speculative country of the Middle East because of its strategic resources and radical government. Since mid 1980's, Iran has been accused of producing nuclear weapons by the USA and other Western countries and has been evaluated as a threat against the peace of the region and the world by the USA. Although Iran had transferred its nuclear technology from West, real reason of this accusation stems from the fact that Iran is a country which cannot be controlled completely by the West. Turkey, as a region country, is a key country in this conflict and Turkey gives a stipulated support to Iran about its nuclear technology. Although Turkey does not perceive Iran as a direct threat, Iran's nuclear policy will corrupt the balance in the region against Turkey. Additionally, the relations between Turkey and Iran proceed on a delicate ground. This essay evaluates the consequences of Iran's nuclear policy for Turkey by examining its historical background.

Key Words: *Iran, Middle East, Nuclear technology and Regional security.*

1. Giriş:

İki kutuplu sistemin dengelerine dayanan uluslararası sistem Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra istikrarsız bir hale gelmiştir. Eskiden Sovyet nüfuzu altında olan ülkeler, bu istikrarsızlığın neticesi olarak gerek iç politikalarında gerekse uluslararası ilişkilerinde sıkıntılı dönemler yaşamışlar ve halen yaşamaktadırlar.

Tarih boyunca hassas dengeler üzerinde bulunduğu için çok çabuk sorun haline gelebilen Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde istikrarsızlığın kendini gösterdiği ilk bölge olmuştur. 11 Eylül terör saldırıları ile dünyanın gündemini giderek artan bir yoğunlukta işgal eden Ortadoğu ise bu istikrarsızlığın görüldüğü ikinci bölgedir.

11 Eylül terör saldırıları sonrasında ABD, saldırılarla Usame Bin Ladin ve Taliban yönetiminin arasında kurduğu bağlantıya dayanarak Afganistan'a operasyon düzenlemiştir. Fakat ardı ardına gelişen

olaylar ABD'ye sadece bir hükümeti devirmesine olanak tanımakla kalmamış, bölgede Amerikan varlığını ve etkinliğini artıracak bir di-zi stratejik politikayı hayata geçirme fırsatını da vermiştir. ¹

ABD, 11 Eylül saldırıları ertesinde Soğuk Savaş sonrası dünyayı tehdit eden yeni olgunun küresel terör olduğunu açıklayarak diğer ülkeleri bu mücadelede saflarını belirginleştirmeleri konusunda uyarılmış ve küresel terörü beslediğini ve kolladığını düşündüğü devletlere karşı operasyon düzenlemek konusunda tereddüt etmeyeceğini ilan etmiştir.² Bu kapsamda Irak'ın diktatör Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'i devirmeyi hedefleyerek Irak'a müdahale etmiş ve 11 Eylül saldırıları öncesi dönemde "hayal bile edemeyeceği" Afganistan, Basra Körfezi, Irak başta olmak üzere Kırgızistan ve Özbekistan'a kadar olan bölgelerde üsler açmayı başarmıştır.³

Bu gelişmeler sırasında bölgede önemli ülkelerden biri olan İran'da cumhurbaşkanlığı seçimleri yapılmış, daha önce ılımlı politikalar izleyen Muhammet Hatemi ve Haşimi Rafsancani çizgisinin yerini, daha radikal söylemlere sahip Mahmud Ahmedinecad yönetimi almıştır.

Aslında yönetimden daha modern ve liberal politikalar bekleyen ve bu doğrultuda reformlar isteyen İranlıların ⁴ umulanın aksine daha radikal söylemler taşıyan birini Cumhurbaşkanı olarak seçmesi ancak İran'ın uluslararası alanda kendini kuşatılmış hissetmesinin iç politikaya olan tepkisel yansımaya açıklanabilir.

Bu nedenle seçilir seçilmez ABD'ye yönelik sert mesajlar veren Cumhurbaşkanı Mahmut Ahmedinecad'ın yönetimindeki İran'ın nükleer silah geliştirmeye çalıştığına yönelik iddialar bölgedeki gerginliği daha da artırmıştır. ABD ve İran arasında süren gerginliğin tam ortasında kalan Türkiye ise bir orta yol arayışındadır. Bu çalışmanın te-

1 Stephan Blank, "The Greater Middle East and It's Strategic Profile", **War in The Gardens of Babylon**, (ed.Bülent Aras), Tasam Yayınları, İstanbul, 2004, s. 34.

2 Melvyn P. Leffler, "9/11 and Past and Future of American Foreign Policy", **International Affair**, 79:5, 2003, pp. 1045-1063.

3 Bob Woodward, **Bush At War**, Simon & Schuster Ltd, London, 2003, p. 163.

4 Amy Waldman, "In Iran, an Angry Generation Longs For Job, More Freedom and Power", **Iran Press Services**, http://www.iran-press-service.com/articles_2001/dec_2001/nyt_iran_81201.htm. (Erişim tarihi:30.10.2011)

mel varsayımı İran'ın nükleer güç edinmek istemesindeki temel nedenin bölgede kendi lehine bir nükleer güç dengesi oluşturmak istediği yönündedir. Bu bağlamda bölgedeki ABD yanlısı ülkeleri İran karşısında zayıf ve kırılğan hale getirecek olan bu stratejinin Türkiye için de bir tehdit ve risk potansiyeli taşıdığı açıktır.

Bu makalede İran'la ABD arasında yaşanan bu nükleer gerginliğin tarihsel geçmişi irdelenerek, İran'ın nükleer politikasının Türkiye bakımından taşıdığı tehdit ve riskler incelenmektedir. Araştırmada tarihsel ve betimsel yöntemler kullanılmış olup bulgular niteliksel olarak analiz edilmiştir.

2. İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Nükleer Çalışmalarının Kısa Geçmişi

İran'ın Şah Rıza zamanında Batıyla, özellikle ABD ile olan ilişkisi en ileri düzeyde gerçekleşmiştir. ABD, İran'ı SSCB için bir tampon bölge olarak görmeyi yanı sıra İran'ın sahip olduğu zengin petrol ve doğal gaz kaynaklarıyla yakından ilgilenmiştir. Bu bağlamda ABD, SSCB'yi çevreleme politikası gereği İran'ı nükleer silahla donatmayı düşünmüş ve 1967 yılında İran'a 5 MW'lık ilk hafif su araştırma reaktörünü satmıştır. Tahran'da bulunan bu reaktör %93 oranında zenginleştirilmiş uranyum kullanılmaktaydı. Bunun yanı sıra ABD, İran'a birkaç kilogram yüksek oranda zenginleştirilmiş uranyum vermiştir.⁵

Ayrıca İran, ABD'nin desteğiyle 1958 yılında Uluslararası Atom Enerji Ajansı'na üye olmuş ve 1968 yılında da Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Anlaşması'nı imzalamıştır. ⁶ Şah Rıza Pehlevi'nin İran'da kurduğu Atom Enerji Kurumu daha sonra nükleer araştırma merkezine çevrilmiş, Tahran ve Şiraz Üniversitelerinde ise nükleer mühendislik eğitimi verilmeye ve uzmanlar yetiştirilmeye başlanmıştır. İran'ın nükleer yapılanması bunlarla kalmamış ,1977 yılında ABD, İran'la nükleer işbirliği anlaşması imzalayarak sekiz santral daha kurulması kararlaştırılmıştır. Kısa bir süre sonra bu çalışmalara İran'da iki nükleer santral kurmayı taahhüt eden Fransa da katılmıştır.⁷

5 Gawdat Baghat, "Nuclear Proliferation: The Islamic Republic of Iran", Iranian Studies, 2006, vol. 39:3, Routledge Pub, London, pp. 307-323.

6"Arms Control and Proliferation Profile: Iran", Arms Control, <http://www.armscontrol.org/factsheets/iranprofile>, (Erişim tarihi: 31.10.2011).

7 Gawdat Baghat, 2006, p. 308.

Busher'de 1974 yılında yapımına başlanan ilk nükleer santral ihalesini Alman Siemens Grubu kazanmış, 1979 yılına gelindiğinde İran'da dini lider Ayetullah Humeyni önderliğinde yapılan İslam Devrimiyle birlikte bu çalışmalar askıya alınmıştır. Devrimden sonra Siemens Grubu santrali tamamlayamayacağını belirterek onun yerine doğal gaz santrali kurabileceğini İranlı yetkililere iletmiştir.⁸

Devrim sonrası İran yönetiminin ABD ve Batı ile olan ilişkileri giderek kötüleşmiştir. Devrimden kısa bir süre sonra başlayan İran-İrak savaşında her iki taraf ABD ve, Batı'yı taraf tutmakla suçlamıştır.⁹ Gerçekten de ABD, Basra Körfezinde tek bir ülkenin hakimiyet kurmasını engellemek amacıyla İran'ın Irak'ı yenmesi muhtemel olduğu anda Saddam tarafını tutmuştur.¹⁰ Bu doğrultuda İran'ın ABD ile olan ilişkileri daha da kötüleşmiştir. Savaş sırasında Busher'de yer alan santraller tahrip olduğundan 1990 yılında İran nükleer alt yapının tamamlanması için Ruslarla anlaşmıştır. 2002 yılında ise Irak'ta bulunan muhalif İran Ulusal Direniş Konseyi, Busher'e ek olarak Natanz ve Arak'da da nükleer tesisler kurulduğunu haber vermiştir.¹¹

Günümüzde İsfahan'da bir uranyum dönüştürme santrali bulunduğu bilinmektedir. Burada nükleer santraller için ham uranyum zenginleştirildiği ileri sürülmektedir.¹² Uranyum zenginleştirme işlemi, uranyum madeninde binde 7 oranında mevcut olan uranyumun yüzde 4 oranına yükseltilmesi anlamını taşır. Enerji santralleri için yüzde 4 zenginleştirme yeterlidir fakat bu oranın daha da artırılmasıyla nükleer silah yapılabilir. ¹³

8 Mark Gaffney, "Will Iran Be Next?", *War in The Gardens of Babylon*, (ed. Bülent Aras), İstanbul, Tasam Pub. 2004, p. 131.

9 Michael R. Gordon, "Papers from Iraqi Archive Reveal Conspiratorial Mind-Set of Hussein" *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/10/26/world/middleeast/archive-offers-rare-glimpse-inside-mind-of-saddam-ussein.html?pagewanted=all>. (Erişim tarihi: 31.10.2011)

10 John J. Merarsheimer ve Stephan M.Walt, *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, (çev. Hasan Kösebalaban), Küre Yayınları, İstanbul, 2009, ss. 346-347.

11 Gawdat Baghat, p.308-310

12 "İran İsrail ve Türkiye'de Nükleer Tesisler", *SETA*, <http://www.setav.org/ups/dosya/23957.pdf>, s. 6. (Erişim tarihi: 29.12.2011)

13 Sema Zararsız, (2005), "Uranyum", *Türkiye Atom Enerjisi Kurumu*, <http://w3.gazi.edu.tr/~enyilmaz/uranyum.pdf>. (Erişim tarihi: 13.03.2012)

Yine İran’da bulunan Natanz Nükleer Merkezi özellikle silah yapımında kullanılabilir yüksek oranlı uranyum zenginleştirme işinde gerekli uzmanlık birikimine sahip olan bir yer olarak bilinmektedir. Ayrıca Arak Nükleer Merkezi’nde, zenginleştirilmiş uranyumun alternatifi olan plütonyumun üretiminde kullanılan ağır su üretilmektedir. İran, tüm bu çalışmaların enerji elde etmekte kullanılan nükleer santraller için gerçekleştirildiğini ileri sürerken: ABD, İran’ın nükleer silah yapmaya çalıştığını ileri sürerek bu durumun bölge için büyük bir tehdit oluşturduğunu belirtmektedir.¹⁴ Bu nedenle uranyum zenginleştirmeyi İranlılara öğreten ABD, şimdilerde uranyumun zenginleştirilmesini önlemek için İran’a uluslararası alanda baskı yapmaktadır. İran’ın nükleer silah ürettiği ya da nükleer silaha sahip olduğu yönünde sağlam kanıtlar bulunmamasına rağmen İran’ın bu çalışmaları ilerletecek bilgi ve tesislere sahip olduğu bilinen bir gerçektir.¹⁵

İran ve Batı, özellikle ABD arasındaki nükleer gerginliğin tarihi arka planı bu şekilde olmakla birlikte, tarafların ileri sürdüğü argümanlar şu şekilde özetlenebilir:

2.1. İran’ın Nükleer Enerji Çalışmaları İçin İleri Sürdüğü Nedenler

İran, orta ve uzun vadede 20 nükleer enerji santrali daha inşa etmeyi planlamakta ve bu çalışmaları tıp ve tarım alanında enerjiye duyulan ihtiyaca dayandırmaktadır. İran İslam Danışma Meclisi Başkanı Ferhangi, Batı’nın bu çalışmaları baltalamak istemekteki asıl nedeninin Batı’nın diğer uluslar ve hükümetler üzerinde kibirli üstünlüğünü sürdürmeye yönelik olduğunu ileri sürmüştür.¹⁶ Ayrıca Ferhangi’nin, kitle imha silahlarının İslam dünyasınca mantıksız olarak kabul edildiğini ve İran’ın bu silahlara gereksinimi olmadığını söylemesine rağmen petrol ve doğalgaz konusunda İran’ın sahip ol-

16 “İran’ın hedefi 20 nükleer santral daha”, *USAK Stratejik Gündem* <http://www.usakgundem.com/haber/2955/iranin-hedefi-20-n%C3%BCkleer-santral-daha.html>. (Erişim tarihi:31.10.2011)

14 Gawdat Baghat, p. 310.

15 Güngör Uras, “İran’ın Nükleer Santral, Silah Macerası”, www.milliyet.com.tr. (Erişim tarihi:25.03.2006)

duğu zenginlik gözönüne alındığında nükleer teknolojinin enerji gereksinimi için geliştirildiği savı kuşkuyla karşılanmaktadır.

Batı ile İran arasında yaşanan nükleer enerji konusundaki gerginlik 2002 yılının Ağustos ayında sürgünde bulunan rejim muhaliflerinin İran'ın Birleşmiş Milletler (BM)'yi bilgilendirmeden ağır su tesisini kurduğunu ve uranyum zenginleştirme işlemine başladığını ihbar etmesiyle yeniden alevlenmiştir. Aynı yılın Eylül ayında ise Busehr'de İran'ın ilk nükleer reaktörünün inşasına başlanmış, Aralık 2002'de ABD, İran'ı kitle imha silahları üretmekle suçlamıştır. Karşılıklı suçlamaların ardından İran, UAEA (Uluslararası Atom Enerjisi)'nin denetleme yapmasına izin vermiştir. Denetlemeler sonucunda somut delillere ulaşılamasa da 2003 yılının Haziran ayında UAEA Başkanı Muhammed El-Baradey, "18 yıldır gizlice uranyum zenginleştiren" Tahran'ı nükleer çalışmalarını saklamakla suçlayarak uzlaşma çağrısı yapmıştır. İran, gerekli kolaylıkları sağlayacağını söyleyerek BM uzmanlarını İran'a davet etmiş bu denetlemenin tamamlanmasının ardından 2003 yılının Kasım ayında UAEA Başkanı El-Baradey, İran'ın nükleer silah ürettiğine dair bir delil olmadığını açıklamıştır. ABD ise bu açıklamayı tatmin edici bulmamıştır.¹⁷

2004 yılının şubat ayında ise Pakistan'ın nükleer sanayisinin 'babası' sayılan Abdulkadir Han, İran'a nükleer silah teknolojisi hakkında bilgi sattığını tüm dünyaya açıklanmıştır.^{18,19}

Bu açıklamalardan sonra UAEA, İran'da nükleer silah yapımında kullanılan polonyum-210 maddesi bulunduğunu rapor etmiştir. Bu gelişmeler sonrası yapılan baskılar neticesi İran, uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurma sözü vermiş ama çalışmalarını durdurmamıştır.

17 "Implementation of NPT Safeguards Agreement in The Islamic Republic of Iran", *IAEA*, <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-40.pdf>. (Erişim tarihi: 06.03.2006)

18 Erich Follath ve Susanne Koelbl, "Is A.Q. Khan a 'Patriot' or the 'Godfather of Proliferation?'" *Der Spiegel On line*, <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,571252,00.html>. (Erişim tarihi: 31.10.2011)

19 Daha sonra Abdulkadir Han bu açıklamaları Başkan Pervez Müşerref'in baskılarıyla yaptığını beyan etmiştir; "A.Q.Khan", *Global Security* <http://www.globalsecurity.org/wmd/world/Pakistan/khan.htm>. (Erişim tarihi: 03.11.2011)

2004 yılının Eylül ayında UAEA İran'dan tekrar uranyum zenginleştirme çalışmalarını durdurmasını istemiş, ABD ise İran'a yaptırım uygulanması için BM'e çağrıda bulunmuştur. AB üyesi Almanya, Fransa ve İngiltere, İran'ın ihtiyaç duyduğu uranyumu kendilerinin zenginleştirebileceğini duyurmuşlar ve 2004 yılının Kasım ayında Tahran, Avrupa Birliği AB üçlüsü ile "uranyum zenginleştirme faaliyetlerini durdurma" anlaşması imzalamıştır. Fakat 2005 yılının Nisan ayında İran uranyum zenginleştirme çalışmalarına yeniden başladığını duyurunca AB müzakereleri askıya almakla tehdit etmiş ve bu durumda İran, AB'nin teklifini bekleme kararı almıştır. Aynı yılın Ağustos ayında İran AB tarafından yapılan teklifleri yetersiz bularak reddetmiş ve uranyum zenginleştirmeye yeniden başlamıştır. Bunun üzerine UAEA, İran'ın "gerektiğinde" BM'ye sevkine ilişkin karar almış, 2006 yılının Ocak ayında ise İran nükleer yakıt araştırmalarına yeniden başladığını duyurmuştur. Bu gelişmeler üzerine BM Güvenlik Konseyi'nin daimi 5 üyesi ve Almanya, İran'ın BM Güvenlik Konseyi'ne şikayet edilmesi yönünde karar almıştır.²⁰

2.2. İran, ABD İlişkileri

Şu ana kadar yapılan açıklamalarda İran-ABD gerginliğine yeri geldiğince değinilmişti fakat İran ABD gerginliği sadece nükleer tartışmalarla sınırlı değildir. Humeyni öncesi dönemde oldukça iyi seyreden karşılıklı ilişkiler, devrimden sonra sürekli olumsuz yönde tırmanarak köklü düşmanlıklara ve karşılıklı tehdit algılamalarına dönüşmüştür.²¹

İran'ın ABD'yi "Büyük Şeytan" olarak niteleyip, özellikle İslam dünyasının baş düşmanı ilan etmesine karşın ABD, İran'ı "Haydut Devlet" (Rogue State) ilan ederek küresel terörü himaye ve finanse etmekle suçlamış ve İran'ın tüm dünya barışı için önemli bir tehdit olduğunu ileri sürmüştür.²²

20 UN Web Page, "Security Council Resolutions 1696", http://www.un.org/docs/sc/unsc_Resolutions06.htm. (Erişim tarihi: 03.11.2011)

21 Mark Gaffney, "Will Iran Be Next?", *War in The Gardens of Babylon*, (ed. Bülent Aras), İstanbul, Tasam Pub, 2004, p. 132.

22 U.S. Department of State Web Page, "State sponsor of terrorism", <http://www.state.gov/s/ct/c1415.htm>. (Erişim tarihi: 02.11.2011)

Cumhurbaşkanlığına Hatemi'nin gelmesiyle İran'ın dış politika-sında göreceli bir yumuşama yaşanmasına rağmen iç politikada va-at edilen değişimlerin başarılabilmesi İran kamuoyunun beklentile-rinin karşılıksız çıkmasına neden olmuştur. Bu başarısızlıkta muhafa-zakârların Cumhurbaşkanı Hatemi yönetimine karşı gösterdikleri di-rencin büyük katkısı vardır. Sonuçta muhafazakârların desteğinde seçimlere katılan Ahmedinecad rüşvet ve yolsuzluk skandallarının toplumda yarattığı hayal kırıklığını kullanarak seçimi kazanmış ve bu umutsuzluğu İran kamuoyunu yeniden geleneksel çizgiye çekmek için kullanmıştır.

Gençlik yıllarında hareketli bir aktivist olarak bilinen Ahmedi-necat kişisel yaşamında oldukça sade bir görünüm vermektedir.²³ Bu sade görünüme karşın iç politikada ABD ile İsrail konusunda ra-dikal çıkışlarıyla kamuoyu desteğini korumaya çalışmaktadır. Ayrıca ABD'nin İran'ı çevreleme ve baskı altında tutma politikasına²⁴ kar-şı kamuoyunda yükselen tepki, sosyal hayatta zayıflayan devrim do-kusunu yeniden sıkılaştırmak için kullanılmaktadır. Bu bağlamda hü-kümet tarafından yürütülen nükleer çalışmalar da kuşatılmışlık duy-gusu içinde olan İran kamuoyu tarafından destek görmektedir.

İran, ABD tarafından etrafında daraltılmaya çalışılan çemberi sa-dece nükleer çalışmalarıyla kırmaya çalışmamakta ; gerektiğinde sır-tını dayayabileceği uluslararası bir platform aramaktadır. Bu neden-le halen gözlemci ülke olarak yer aldığı Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ)'ne yakın bir gelecekte asil üye olmayı planladığı bilinmekte-dir. Bu stratejik hedef doğrultusunda İran'ın ŞİÖ'ne güçlü bir şekil-de katılmak için nükleer enerji çalışmalarına ağırlık vermesi ihtima-li de oldukça güçlüdür.²⁵

Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın oluşturduğu ŞİÖ'ne İran'la birlikte diğer gözlemci ülkeler olan Hin-

23 Christopher Dickey and Dehghanpisheh, "Devoted and Defiant", *Newsweek*, February, 13/2006, New York, p. 20.

24 "Bölge Devletlerin Perspektifinde Afganistan", *ORSAM Avrasya Stratejileri*, Rapor:82, http://www.orsam.org.tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20111028_orsam82afganistan.pdf. (Erişim tarihi: 31.10.2011)

25 İlyas Kamalov, "Şangay Ekseni, NATO'yu Dengeleyebilir mi?", *Stratejik Analiz*, vol.6:69, Ankara, 2006, ss. 12-13.

distan, Pakistan ve Moğolistan'ın katılması ŞİÖ'nü bölgesinde oldukça etkin bir güç haline getirecek ve bölgedeki NATO ağırlığını hafifletecektir.

Sonuçta İran'ın nükleer hesapları irrasyonel bir idelojiden, çok gelişen farklı tehditler ve potansiyel çıkarılara karşı gerçek bir caydırıcılığa ulaşma çabasından kaynaklanmaktadır.²⁶

2.3. ABD ve Batı'nın İran'ın Nükleer Enerji Çalışmalarına Karşı Argümanları

ABD ve Batı öncelikle İran'ın nükleer enerji çalışmaları adı altında kitlesel imha silahları üretebileceği endişesini taşımaktadır. Ayrıca ABD'nin, İran'ın siyasal İslam'ı temsil ettiğini ve dünyadaki radikal örgütleri desteklediğini ileri sürmesine karşın kimilerine göre aslında İran'ın Lübnan'daki savaşı gerillalar hariç, diğer savaşı guruplara hükmettiğine dair çok az delil mevcuttur.²⁷ Yine bazı yazarlara göre, Batı'nın İslamiyet'i Hıristiyanlığın ciddi bir rakibi olarak görmelerinden kaynaklanan ön yargılı yaklaşımını da konunun psikolojik arka planına eklemek gerekir.²⁸

Huntington'un tartışma yaratan "Medeniyetler Çatışması" makalesinde Soğuk Savaş yıllarında ABD'nin silahları kontrol altında tutmaya yönelik çabalarının Varşova Paktı ile NATO üyeleri arasında istikrarlı bir denge sağlamaya yönelik olduğu belirtilirken, 1990 sonrasında ise nükleer güç ve kapasitenin Batı çıkarlarını tehdit edebilecek güçlerin eline geçmesini önlemeye yönelik olduğu vurgulanmaktadır.²⁹

Samir Amin ise Batı'nın kendi dışındaki ülkelere yönelik tutumunun ellerinde tuttukları beş tekeli korumaya yönelik olduğunu belirtmektedir. Bu beş tekel ise şunlardır:³⁰

- a. İleri teknoloji tekeli,
- b. Finans akımlarını denetleme tekeli,

26 John J.Maersheimer ve Stephan M. Walt, 2009, s. 350.

27 Fawaz Gerges, *Amerika ve Siyasal İslam*, (çev. A. E. Dağ), Anka Yayınları, İstanbul, 2001, s. 228.

28 Edward Said, *Haberlerin Ağında İslam*, Babil Yayınları, İstanbul, 2000, s. 80.

29 Samuel P, Huntington, *Medeniyetler Çatışması*, (der. Murat Yılmaz), Vadi Yayınları, Ankara, 2001, ss. 22-59.

30 Samir Amin, *Capitalism in the Age of Globalization*, TED Book, New York, 1997, p. 3.

- c. Kritik öneme sahip doğal kaynaklara ulaşma ve denetleme tekeli,
- d. Kitle iletişimi ve medya alanında tekel,
- e. Kitle imha silahları alanında tekel.

Bu doğrultuda kitle imha silahlarının önemli bir kaynağını oluşturan nükleer teknolojinin Batı dışı ülkeler tarafından kullanılması ve geliştirilmesi engellenmek istenmektedir. Bunlara ek olarak, ABD'nin eline geçen her fırsatı devrim sonrası İran'da aldığı diplomatik mağlubiyetin rövanşı olarak görüp avantaja çevirme arayışı içinde olduğu düşünülebilir.

ABD ve İran arasındaki gerginlikte İsrail faktörünün önemli bir katalizör olduğu herkes tarafından bilinmekte ve kabul edilmektedir. Nitekim İran ABD için doğrudan bir tehdit oluşturmadığı gibi, İran'daki rejimin aslında ABD'yi rahatsız etmediği Clinton yönetimi sırasında defalarca dile getirilmiştir.³¹ Buna karşın İsraili liderler kıyametçi bir tarih vizyonuna sahip İran'ın İsrail'den gelecek bir karşılıktan çekinmeyeceklerini ileri sürerek, İran'ın her koşulda silahsızlandırılması ya da etkisiz hale getirilmesi konusunda ABD'li yetkililere çeşitli yollardan baskı uygulamaktadırlar.³²

ABD ise İsrail taraftarı çıkar gruplarının baskılarının yanı sıra İsrail hiç olmasaydı bile stratejik öneme sahip Basra Körfezi'nin bir ülkenin kontrolü altına girmesine razı olmayacağından, İran'la ilgili politikalarını benzer biçimde devam ettirecek olması olasılığı oldukça yüksektir. Benzer şekilde, küçük körfez ülkelerinin İran tarafından emilme riski, İran konusunda ABD'ye Arap dünyasından gelen güçlü desteğin bir açıklaması olabilir.

3. İran'ın Geliştirmeye Çalıştığı Nükleer Teknolojisinin Türkiye İçin Yaratacağı Sonuçlar

İran'ın barışçı amaçlarla ve enerji üretimi için başlattığını iddia ettiği nükleer enerji çalışmalarından kuşkulanmak için oldukça geçerli nedenler var. Bunlardan birincisi İran'ın ihtiyacından fazla uranyum zenginleştirmek istemesidir. Sahip olduğu nükleer santrallerin sayısını arttırmayı düşündüğü dile getirilse de planlanandan

³¹ John J.Maersheimer ve Stephan M.Walt, 2009, s. 357.

³² a.g.e., s. 349.

daha fazla nükleer santrale yetecek kadar zenginleştirilmiş uranyum üretecek tesisler kurmaya çalıştığı dikkati çekmektedir.

Ayrıca enerji amaçlı nükleer araştırmalara karşı herhangi bir uluslararası kısıtlama bulunmamasına ve bütün ülkelerin bu yöndeki çalışmalara destek olmaya hazır olduklarını açıklamalarına rağmen İran'ın nükleer çalışmalarını gizli yürütmesi kuşku uyandırmıştır. Yine nükleer tesislerin bir askeri üs'de yer alması da zihinleri karıştıran diğer bir durumdur. Hepsinden öte, zengin petrol ve doğal gaz yataklarına sahip İran'ın enerji için nükleer çalışmalara ihtiyaç duyması da inandırıcı bulunmamaktadır.³³

İran'ın halen sahip olduğu füzelerin Avrupa ve hatta İngiltere'yi tehdit edecek menzillere sahip olması nükleer teknolojinin Batı için taşıdığı riskleri daha da arttırmaktadır. Örneğin, Şahap 5 füzesi tüm Avrupa'yı ve İngiltere'yi, X-55 füzesi Avrupa'nın büyük bir bölümünü, Şahap 4 füzesi Türkiye ve Yunanistan'ı, Şahap 3 füzesi ise yine Türkiye'nin büyük bir bölümünü kapsayabilecek bir menzile sahiptir.³⁴

ABD, İran'ın bölge ülkeleri için bir tehdit ve Ortadoğu barışı için bir engel olduğunu açıklamasına rağmen İsrail'in dışında hiçbir devlet tarafından İran ontolojik bir tehdit olarak algılanmamaktadır.³⁵ Suudi Arabistan, Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi diğer Körfez ülkelerinin İran üzerinden algıladıkları tehdit ontolojik olmaktan çok, stratejiktir. Bir devletin sahip olduğu askeri kapasite ise doğrudan tehdit oluşturmak için yeterli değildir. Aynı zamanda bunu kullanabilme olasılığı da değerlendirmeye alınmalıdır.

Yine konuya Türkiye açısından bakacak olursak, İran'la Türkiye arasında yıllardır ciddi anlamda diplomatik bir kriz yaşanmamıştır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında yapılan Kasr-ı Şirin anlaşmasıyla tespit edilen sınırlar, günümüzdeki sınırlarla hemen hemen aynıdır. İran, Milli Mücadele yıllarında İngilizlerin baskılarına rağmen

33 Kemal Yurteri, "Ankara'da İran Raporu", *Milliyet Haber Sitesi*, www.milliyet.com.tr. (Erişim tarihi: 03.03.2006)

34 Gawdat Baghat, p. 312.

35 John J. Maersheimer ve Stephan M. Walt, 2009, s. 345.

TBMM Hükümetini tanımış ve Türkiye'ye elçi göndermiştir.³⁶ Milli Mücadelenin daha başlangıcında İran'la yapılan anlaşmalar çerçevesinde ilk olarak Türkiye'nin doğu sınırları emniyet altına alınmıştır. Kasr-ı Şirin anlaşmasından bu güne kadar ciddi bir sınır anlaşmazlığının yaşanmamasının en önemli nedeni İran'la Türkiye arasında tespit edilen hukuki sınırın jeopolitik bir kuşak çatışmasına neden olacak fiziki ve ekonomik özellikler taşımaması yani hukuki sınırlar ile doğal sınırların birbiriyle örtüşmesidir.³⁷

1979 devriminin ardından radikal İslam'ın Türkiye'ye yayılabileceği endişesi taşınmasına rağmen geçen zaman içinde İran ve Türkiye arasında bu kaygıları haklı çıkartacak ciddi bir gelişme de yaşanmamıştır. Zaten İran ve Türkiye arasındaki mezhep farklılığı ile her iki ülkenin farklı tarihsel geçmişleri bu olasılığı oldukça güçleştirir.

1980'de başlayan İran-İrak savaşı boyunca ise Türkiye iki ülke arasında arabuluculuk yapmaya çalışmış, bu girişimleri sonuçsuz kalınca da "aktif tarafsızlık" politikası izlemiştir. Türkiye'nin bu tutumu her iki tarafta güven oluşturmuş ve 1987 yılından itibaren her iki ülke de kendi menfaatlerinin korunması işini Türkiye'nin Tahran ve Bağdat büyükelçiliklerinden istemiştir.³⁸

Türkiye-İran ilişkilerinde hükümet politikalarına bağlı açıklamalar dışında, uluslararası sahada hiçbir problemin yaşanmamış olması İran'ın elindeki askeri kapasitesini Türkiye'ye karşı kullanabilme ihtimalini oldukça zayıflatmaktadır. Bu nedenle Türkiye İran'ı doğrudan bir tehdit olarak algılamamaktadır.³⁹ Buna rağmen İran'ın nükleer güce sahip olması bölge üzerindeki İran ve Türkiye etkisini İran lehine bozacağından Türkiye'nin stratejik çıkarlarına aykırıdır. Bu nedenle Türkiye, İran'ın nükleer kapasiteye sahip olmasını istemekte ancak bunun askeri seçeneklerle değil diplomatik yollardan çözülmesini beklemektedir.⁴⁰

36 Mehmet Saray, *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara, 1999, s. 113.

37 Ahmet Davudoğlu, *Stratejik Derinlik*, Küre Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 18.

38 Mehmet Saray, 1999, s. 155.

39 Sami Kohen, "ABD ile Stratejik Farklılık", *Milliyet Haber Sitesi*, www.milliyet.com.tr. (Erişim tarihi: 21.03.2006)

40 Kerim Balcı, "ABD'nin Asya'daki Yeni Müttefikleri", *Aksiyon Haber Dergisi*, Cilt:10, sayı: 589, 2006, İstanbul, s. 24.

İran'ın nükleer güç elde etmesi bölgede öncelikle İsrail'in aleyhinedir. Radikal söylemlerle çıkış yapan İran yönetimi sahip olduğu ya da olacağı gücü İsrail'e karşı kullanıp kullanmayacağı belirsiz olmakla birlikte İran ve İsrail arasında karşılıklı restleşmeler devam etmektedir. İsrail zaman zaman İran'ın nükleer tesislerini bombalayabileceğini dile getirmesine rağmen bu olasılık oldukça güçtür. Çünkü bu tesislerin İsrail den 1200–1500 km. uzakta olması, bu mesafenin de İsrail uçakları tarafından yakıt ikmali yapılmadan kat edilmesinin güçlüğü ve birkaç sınırdan geçme zorunluluğu gibi nedenler taktik bir harekâtı zorlaştırmaktadır. İsrail'in bu sorunu aşabilmesi için yakın ülkelerin topraklarını ve üslerini kullanması gerekecektir. Bu duruma uygun iki ülkeden biri Türkiye diğeri ise Hindistan'dır. Türkiye ve İsrail ilişkilerinin son günlerde daha önce hiç olmadığı kadar kötü bir mecraya sürüklenmesi İsrail'in güvenlik konusunda seçeneklerini daha da azaltmıştır.

Hindistan'ın ise yakın bir gelecek içinde böyle bir harekâta izin verme olasılığı zayıftır. Fakat zaman zaman ABD ve Hindistan arasında yapılan ikili görüşmeler ve anlaşmalar İsrail'in bölgedeki yalnızlığını aşmaya yönelik olarak da değerlendirilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak öncelikle İran'ın nükleer enerji politikası Türkiye ve İran arasında bölgesel liderlik konusunda yaşanan rekabeti Türkiye aleyhine etkileyebileceği için stratejik açıdan risklidir. Ayrıca İran'a yönelik tepkilerin artması Türkiye'yi bir tarafta yer alması konusunda zorlayabileceği için diplomatik açıdan da oldukça sıkıntılı sonuçlar doğurabilir.

İran ve İsrail'in arasında yer alan gerginliğin sıcak bir savaşa dönüşme ihtimali ise İran ve İsrail'in tüm radikal çıkışlarına rağmen düşüktür. ABD açısından İran ve ABD arasında ikili ilişkilerin oldukça gergin ve kopuk olduğu bir dönemde ortaya çıkan Watergate Skandalı gibi olaylar göstermiştir ki, ABD ve İran arasında ticari ilişki en zor anlarda bile örtülü olarak devam edebilmektedir. ABD, İran'a doğrudan müdahale etmek yerine, orta vadede İran rejim muhaliflerini destekleyerek İran'da bir yönetim değişikliğini sağlama-

ya çalıştığına yönelik güçlü kanıtlar vardır. ABD'nin uluslararası alanda İran'ı sıkıştırmaya çalışması ise İran kamuoyunu ısıtarak bir karşı devrime zemin hazırlamaya çalışmasından kaynaklanmaktadır.

OPEC ülkesi olan İran'a yapılacak bir operasyon sadece petrol fiyatlarını küresel piyasalarda olumsuz etkilemekte kalmayacak Rus tekeline İran üzerinden kırmaya çalışan AB'nin enerji güvenliğini tehlikeye düşürecektir. Bu nedenle AB'nin İran'a yönelik askeri bir operasyonu desteklemesi zor görülmektedir. Ayrıca İran, ABD tarafından operasyon düzenlenen Irak ve Afganistan'dan daha sıkı bir toplum yapısına ve güçlü devlet geleneğine sahiptir. Yaklaşık on yıl süren İran-İrak savaşında Batı'nın Irak'a verdiği onca desteğe rağmen İran'ın alt edilememesi bunun önemli bir göstergesidir. Bu nedenle ABD, İran'la doğrudan sıcak bir çatışmaya girmek yerine, 1998 yılında Mezar-ı Şerif'te İranlı diplomatların Taliban tarafından öldürülmesi olayında İran'ı Afganistan'da bir savaşın içine çekmek istemesinde olduğu gibi, İran'ı farklı bir zemin ve siyasal kriz içinde yıpratmayı tercih edecektir.⁴¹ Bunun son örneği İran ve Suudi Arabistan arasında Suudi Arabistan'ın ABD Büyükelçisine yönelik suikast düzenleneceği iddiasıyla bir İranlının tutuklanmasında yaşanmıştır.⁴²

İran'a Birleşmiş Milletler (BM) koordinesinde ortak bir operasyon düzenlenmesi, başta Rusya ve Çin vetosu nedeniyle imkan harici, NATO'yu kullanmak ise en başta Türkiye ve AB faktörü nedeniyle adeta imkansızdır. Ayrıca İran'a doğrudan yapılacak bir müdahale, bölgede ABD tarafından öncelikle gözetilen İsrail'in güvenliğini daha da riske atacaktır.

Barışçıl amaçlı nükleer enerji politikası konusunda Türkiye'nin İran'a verdiği koşullu destek hem dış politikada tutarlı olmak hem de İran'la olan ilişkileri belli bir düzeyde korumak arzusundan kaynaklan-

41 "Bölge Devletlerin Perspektifinde Afganistan", *ORSAM Avrasya Stratejileri*, Rapor: 82, http://www.orsam.org.tr/tr/uploads/Yazilar/Dosyalar/20111028_orsam82afganistan.pdf. (Erişim tarihi: 31.10.2011)

42 Charlie Savage and Scott Shane, "Iranian Accused of a Plot to Kill Saudis U.S Envoy", *The New York Times*, 11 October 2011, <http://www.nytimes.com/2011/10/12/us/us-accuses-iranians-of-plotting-to-kill-saudi-envoy.html?scp=1&sq=Plot%20against%20saudi&st=cse>. (Erişim tarihi: 31.10.2011)

maktadır. Türkiye-İran arasındaki ikili ilişkiler bölgesel liderlik söz konusu olduğunda gerilerek yerini suçlamalara bırakabilmektedir. Bunun son örnekleri Arap baharı ve Suriye'deki rejim aleyhtarı gösteriler karşısında Türkiye'nin aldığı tavır sonucu ortaya çıkmıştır. Diğer İslam ülkeleri tarafından Türkiye'nin model olarak algılanma olasılığı İran'ın İslam dünyası üzerindeki etkinliğini azaltacağından, İran tarafından hiç de hoş karşılanmamaktadır. Özellikle Mısır ziyareti sırasında Başbakan Erdoğan'ın İslam ülkelerine yaptığı laiklik çağrısı, İran tarafından tepkiyle karşılanmış, Türkiye'nin liberal İslam'ı yayarak Ortadoğu'da yaşanan gelişmeleri kendi lehine kullanmaya çalıştığı ileri sürülmüştür.⁴³

Türkiye ve İran arasında uzun süredir var olan bölgesel liderlik rekabeti ve nükleer bir güç olarak İsrail'in varlığı dikkate alındığında, İran'ın bölge üzerindeki etkinliğini arttırmak ve nükleer güç dengesini kendi lehine etkilemek amacıyla nükleer çalışmalara hız verdiği görülmektedir. Nükleer güce sahip olmak İran için ABD ve İsrail'den gelebilecek tehditlere bir güvence olmanın yanı sıra bölgedeki ABD yanlısı ülkeleri İran karşısında daha zayıf hale getirecektir.

Bölgede İran'ın etkisini dengelemek için Türkiye'nin de nükleer enerji çalışmaları yapması bir seçenek olabilir. Fakat Arap Baharı'nın Ortadoğu'da yayılarak tüm ülkelerin demokratik bir yönetime kavuşmaları Türkiye'nin bölgede etkisini kendiliğinden arttıracaktır. Bu nedenle bölge ülkelerinde demokratikleşme çabalarını desteklemek Türkiye'nin orta ve uzun vadede çıkarlarına uygun bir davranıştır.

SUMMARY

Iran is the one of the most speculative country of the Middle East because of the strategic resources and radical government. Iran was added to the neoconservative designed 'Axis of Evil' in 2002 and accused of producing nuclear weapons by the USA. Although nuclear technology has been transferred from West to, the Iran, the real reason of this accusation is that Iran is a country which couldn't be controlled by the West.

43 "İran'dan Türkiye'ye Ağır Suçlama", *Hürriyet Planet*, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18577298.asp>. (Erişim tarihi:03.11.2011)

Iranian officials deny these accusations and claim that their nuclear program is designed for civilian purposes and related with the energy requirement. But this argument is not convincing because Iran has plenty of fossil reserves.

On the other hand, Israel's pressure on the political system of the USA has caused an increase in the tension between Iran and USA. Actually, Iran isn't perceived as an ontological threat by the most countries except Israel and USA which does not perceive direct threat from Iran.

Of course Iran knows that to having nuclear weapons is most deterrent factor under the stress of regional and international threats. So, as long as Israel has nuclear weapons, having nuclear power is the most effective way to feel in safe for Iran.

Israel also thinks that Iran would not hesitate to attack to the Israel because they're view of doomsdaystic historical perception even if Israel has nuclear weapons. So, Israel claims that Iran is a threat not only Israel but also for the whole region.

In regards of USA; Iran does not a real threat for USA, even if they have nuclear power. But the controlling of the Basra Gulf is vitally important for USA's interest. So, USA is against the emerging of any dominant and unique power in the gulf region. In this point of view, it can be said that if the Israel has not been there, USA's politic aggression to the Iran would be same.

In the regard of Turkey; Iran is not a direct threat for Turkey. Turkey and Iran have the oldest border of the Europe. And they have close historical relationship. Therefore, Turkey usually chooses to remain neutral about Iran in many cases. But there is also a rivalry about regional leadership between Turkey and Iran. For this reason, Iran is uncomfortable about the rising of the popularity of Turkey in the Middle East. So, regional competition would be serious problem between Turkey and Iran. Of course, emerging of another nuclear power is against Turkey's national security interests.

Iran thinks that having nuclear weapons will not only provide security against Israel for itself, but also will cause decreasing of the

dominance of USA in the region. So emerging of the Iran as a regional power would cause spreading of the Iran's influence in the Middle East. It's also against regional peace. In this circumstance, having nuclear power would be alternative for Turkey. But spreading of the nuclear arms is not favor of international and regional peace. So Turkey should trust in his own specific gravity on the region via using of diplomatic, economic and cultural relationship.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

AMIN, Samir. (1997), *Capitalism in the Age of Globalization*, New York, TED Book.

CEVDET, Ahmet. (1977), *Ahmet Cevdet Paşa Tarihi*, İstanbul, Bedir Yayınevi

DAVUDOĞLU, Ahmet. (2001), *Stratejik Derinlik*, İstanbul, Küre Yayıncılık

GERGES, Fawaz. (2001), *Amerika ve Siyasal İslam*, (çev.A.E.Dağ), İstanbul: Anka Yayınları.

HUNTINGTON, Samuel P. (2001), *Medeniyetler Çatışması*, (der. Murat Yılmaz), Ankara, Vadi Yayınları.

MEARSHEIMER, John J. Stephen Walt, (2009), *İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*, (çev.Hasan Kösebalaban), Küre Yayınları, İstanbul

SAID, Edward, (2000), *Haberlerin Ağında İslam*, İstanbul, Babil Yayınları

SARAY, Mehmet. (1999), *Türk- İran İlişkileri*, Ankara, Atatürk Araştırmaları Merkezi.

WOODWARD, Bob. (2003), *Bush At War*, London, Simon & Schuster Ltd.

Makaleler:

BAGHAT, Gawdat. (2006), "Nuclear Proliferation: The Islamic republic of Iran", *Iranian Studies*,39:3, London: Routledge Pub.

BALCI, Kerim. (2006), "ABD'nin Asya'daki Yeni Müttefiki", *Ak-*

siyon Haber Dergisi, cilt:10, sayı:589

BAYIR, Emre. (2003)“Reform Yapmayan Reformcuların Anatomisi”, *Stratejik Analiz*, sayı 33.

BLANK Stephan. (2004), “The Greater Middle East and It’s Strategic Profile”, *War in The Gardens of Babylon*, (ed. Bülent Aras), İstanbul:Tasam Publication.

DICKEY Christopher and Dehghanpisheh. (2006), “Devoted and Defiant”, *Newsweek*, February, New York,

FOLLATH, Erich ve Susanne Koelbl. (2008), “Is A.Q. Khan a ‘Patriot’ or the ‘Godfather of Proliferation’?”, *Der Spiegel On line*, <http://www.spiegel.de/international/world/0,1518,571252,00.html>, (Erişim tarihi: 31.10.2011).

GAFFNEY, Mark. (2004), “Will Iran Be Next?”, *War in The Gardens of Babylon*, (ed.Bülent Aras), İstanbul, Tasam Publication.

GELP, Bernard A. (2011), , “Caspian Oil and Gas: Production and Prospect”, *CRS Report For Congress*, <http://fpc.state.gov/documents/organization/74906.pdf>, (Erişim tarihi: 30.10.2011).

GORDON, Michael, R. (2011), “Papers from Iraqi Archive Reveal Conspiratorial Mind-Set of Hussein” *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/10/26/world/middleeast/archive-of-fifers-rare-glimpse-inside-mind-of-saddam-hussein.html?pagewanted=all>, (Erişim tarihi: 31.10.2111).

KAMALOV, İlyas. (2006). “Şanghay Ekseni, NATO’yu Dengeleyebilir mi?”, *Stratejik Analiz*, 6:69, Ankara.

KESKİN, Arif, (2006), “Devrim İçinde Yeni bir Devrim Arayışı: Ahmedinecat ve Radikal Muhafazakar Akım”, *Stratejik Analiz*.

KOHEN, Sami,(2006), “ABD ile Stratejik Farklılık”,www.milliyet.com.tr, (Erişim tarihi: 21.03.2006).

LEFFLER, Melvyn P. (2003), “9/11 Past and Future of American Foreign Policy”, *International Affair*, 79:5.

SAVAGE, Charlie and Scott Shane, (2011), Iranian Accused of a Plot to Kill Saudis’ U.S Envoy”, *The New York Times*, <http://www.nytimes.com/2011/10/12/us/us-accuses-iranians-of-plotting-to-kill-saudi-envoy.html?scp=1&sq=Plot%20aga->

inst%20saudi&st=cse, (Erişim tarihi: 31.10.2011).
URAS, Güngör,(2006), “İran’ın Nükleer Santral, Silah Macerası”,
www.milliyet.com.tr (Erişim tarihi: 25.03.2006).
WALDMAN, Amy, (2001), “In Iran, an Angry Generation Longs
For Job, More Freedom and Power”, http://www.iran-press-service.com/articles_2001/dec_2001/nyt_iran_81201.htm, (Erişim tarihi: 30.10.2011).
YURTERİ, Kemal,(2006), “Ankara’da İran Raporu”, www.milliyet.com.tr, (Erişim tarihi:03.03.2006).
ZARARSIZ, Sema, (2005), “Uranyum”, **Türkiye Atom Enerjisi Kurumu**, <http://w3.gazi.edu.tr/~enyilmaz/uranyum.pdf>, (Erişim tarihi: 25.03.2012).

İnternet Kaynakları:

Arms Control Web Page, “Arms Control and Proliferation Profile: Iran”, <http://www.armscontrol.org/factsheets/iranprofile>, (Erişim tarihi: 31.10.2011).
Global Security Web Page, (2011), ‘A.Q. Khan’, <http://www.global-security.org/wmd/world/pakistan/khan.htm>, (Erişim tarihi: 03.11.2011).
IAEA, (2003), “Implementation of NPT Safeguards Agreement in The Islamic Republic of Iran”, **IAEA**, <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Board/2003/gov2003-40.pdf>. (Erişim tarihi: 03.11.2011).
“İranoloji”,(2006),www.irankulturevi.com (Erişim tarihi: 06.03.2006)
“İran’ın hedefi 20 nükleer santral daha”, (2006), **USAK Stratejik Gündem**, <http://www.usakgundem.com/haber/2955/iranin-hedefi-20-n%C3%BCKleer-santral-daha.html>, (Erişim tarihi: 31.10.2011).
“İran’dan Türkiye’ye Ağır Suçlama”, (2011), **Hürriyet Planet**, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/18577298.asp> (Erişim tarihi: 03.11.2011).
Nation Master Web Page, (2011), <http://www.nationmaster.com/contintry/ir-iran/ene-energy>, (Erişim Tarihi: 30.10.2011).

ORSAM, (2001), “Bölge Devletlerin Perspektifinde Afganistan”, **ORSAM Avrasya Stratejileri**, Rapor: 82, http://www.orsam.org.tr/tr/truploads/yazilar/dosyalar/20111028_orsam82afganistan.pdf, (Erişim tarihi: 31.10.2011).

SETA,(2011), “ *İran İsrail ve Türkiye’de Nükleer Tesisler*, <http://www.setav.org/ups/dosya/23957.pdf>, s.6, (Erişim Tarihi: 29.12.2011).

UN Web Page, “UN Security Council Resolutions 1696”, http://www.un.org/Docs/sc/unsc_resolutions06.htm, (Erişim tarihi: 03.11.2011).

U.S. Department of State Web Page, “State sponsor of terrorism”, <http://www.state.gov/s/ct/c14151.htm>, (Erişim tarihi: 02.11.2011).

Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Terör Suçları Açmazı: Çözüm Açısından Bir Değerlendirme

International Criminal Court
and the Dilemma on Crimes of Terrorism:
An Evaluation for the Resolution

Gürkan DOĞAN*

Özet

Yüz yılı aşan bir geçmişe sahip Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) düşüncesi nihayet 1998 yılında Roma Konferansı ile şekillendirilebilmiş ve 2002 yılında Mahkeme'nin kurulması ile birlikte hayata geçirilmiştir. Bu süreçte terörizm, Soğuk Savaş sonrası dönemin en önemli güvenlik risklerinden birisi haline gelmiş ve giderek uluslararası bir niteliğe sahip olmuştur. Bu kapsamda uluslararası terörizmle mücadele açısından, terör suçlarının da Mahkeme'nin yargı kapsamına alınmasına dair girişimler söz konusu olmuş, ancak bu girişimler sonuçsuz kalmıştır. Bu çalışmada öncelikle UCM düşüncesi'nin tarihsel gelişimine yer verilecek, ardından UCM'nin "kuruluş süreci" ve "terör suçları" ele alınacaktır. Son olarak terör suçlarının da insanlığa karşı bir suç olarak kabul edilmesi gerektiği düşüncesinden hareketle, muhtelif terör olaylarıyla Roma Statüsü'nün 7. maddesi karşılaştırmalı olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Ceza Mahkemesi, Roma Statüsü, Terör Suçları.

55

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

* Dr., Ulaş., Per.Okul. ve Eğt.Mrk.K.lığı, gurkan_dogan@hotmail.com.

Abstract

The idea of an International Criminal Court (ICC), which has a history of over one century, was finally shaped in the Rome Conference in 1998 and implemented with the establishment of the Court in 2002. Within this process, terrorism has become one of the most serious security risks of the post-Cold War era and has gradually had an international characteristic. In this context, there have been attempts to include terrorist offenses in the scope of jurisdiction of the Court in order to war on international terrorism; however, they have remained inconclusive. This study will cover the historical development of ICC idea, the establishment process of ICC, and terrorist offences. Based on the idea that terrorist offences should be accepted as crimes against humanity, the study will finally analyze different types of terrorist offences according to the Article 7 of Rome Statute.

Keywords: *International Criminal Court, Rome Statute, Crimes of terrorism:*

1. Giriş

İki kutuplu sistemin sona ermesi pek çok konuda olduğu gibi terörizm açısından da önemli bir değişimin başlangıç noktası olmuştur. Bu dönemin ardından ulusal bir sorun olmaktan çıkmaya başlayan terör sorunu, giderek uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamış ve kısa sürede Yeni Dünya Sistemi'nin en önemli güvenlik sorunlarından bir tanesi haline dönüşmüştür.

Terörizmde yaşanan bu dönüşüm sürecinde, 90'lardan başlayarak 11 Eylül saldırılarında adeta doruğa ulaşan terör eylemleri, gerek niteliği ve şiddeti gerekse yıkıcı sonuçları nedeniyle devletleri ve uluslararası örgütleri ciddi tedbirler almaya zorlamıştır. Nitekim 11 Eylül saldırılarının hemen ardından 21 Eylül 2001 tarihinde, Avrupa Birliği Konseyi'nin olağan dışı toplanarak terörizmle mücadele politikasını gözden geçirmesi, 28 Eylül 2001 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi altında Terörizmle Mücadele Komitesi'nin kurulması uluslararası örgütler açısından bu kapsamda ifade edilebi-

lecek önemli gelişmelerdir. 20 Eylül 2002 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı George Walker Bush tarafından ilan edilen “Önleyici Askerî Müdahale” doktrini ve bu doktrin in uygulamaya geçirilmesinin hemen ardından gerçekleşen Afganistan ve Irak müdahaleleri ise ulusal düzeyde başlayan, ardından uluslararası katılım sağlanan diğer gelişmelere dâhil edilebilmektedir.¹

Ancak bu noktada akla gelen soru, uluslararası terörizmle mücadelede gerekli ve yeterli tedbirlerin alınmaya başlanmasında neden bu kadar geç kalındığı ve hali hazırda alınan tedbirlerin doğru ve yeterli olup olmadığıdır.

Bu çalışmada, uluslararası ceza hukuku yaklaşımının, terörizmle mücadelede daha önce tercih edilmemiş önemli bir çözüm aracı olabileceğine duyulan inançla, terör eylemlerinin insanlığa karşı işlenen birer suç olarak kabul edilerek UCM’nin yargı alanına dâhil edilip edilemeyeceği hususu araştırılacaktır. Bu kapsamda, öncelikle UCM düşüncesinin tarihsel gelişimine yer verilerek Roma Statüsü ve UCM ele alınacaktır. Ardından, UCM’nin kuruluş süreci ve terör suçları incelenecektir. Son olarak, terör eylemlerinin neden insanlığa karşı bir suç olarak kabul edilmesi gerektiği düşüncesi, muhtelif terör olayları ile Roma Statüsü’nün 7. maddesi esas alınarak karşılaştırılmalı olarak tartışılacaktır.

2. Uluslararası Ceza Mahkemesi Düşüncesinin Tarihsel Gelişimi

2.1. İkinci Dünya Savaşı Öncesi Dönem

Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kuruluşu her ne kadar 01 Temmuz 2002 tarihinde gerçekleştirilebilmiş olsa da böyle bir mahkemenin kurulması ile ilgili düşüncenin yüz yılı aşan bir geçmişi bulunmaktadır. 1864 yılında Savaş Alanlarında Yaralananların Tedavisi ile ilgili olarak imzalanan Cenevre Sözleşmesi’nin ardından, 1870-1871 yılları arasında meydana gelen Fransa-Prusya Savaşı’nda, her iki tarafın sözleşmeyle ilgili ciddi ihlalleri söz konusu olmuştur.

1 Gürkan Doğan, *Stratejik Müttefikten Uluslararası Terörizme*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.14.

Bu ihlallerin sonucunda 1874 yılı içerisinde, İsviçreli hukukçu Gustave Moynier ve ABD Barış Derneği tarafından Cenevre Sözleşmesi hükümlerinin yerine getirilmesinin sağlanması için bir uluslararası ceza mahkemesi kurulması önerisi getirilmiş ancak herhangi bir sonuç alınamamıştır.²

1895 yılına gelindiğinde, bu defa Uluslararası Kızılhaç Örgütü tarafından, savaş kurallarının ihlaline karşı bir yaptırım aracı olarak UCM'nin kurulması önerisi getirilmiştir. Ancak bu öneri, Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından, ne cezaları ne de uygulama esasları belirlenmiş bir savaş kuralı bulunmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir.³

Uluslararası Ceza Mahkemesi düşüncesinin uluslararası kamuoyunun gündemine yeniden gelişi Birinci Dünya Savaşı'nın ardından gerçekleştirilen Paris Barış Konferansı'nda söz konusu olmuştur. Konferansta, galip devletlerle mağlup devletler arasındaki barış görüşmelerinin yanı sıra Milletler Cemiyeti'nin ve UCM'nin kurulması da gündeme gelmiştir. Bu kapsamda İngiltere, Alman İmparatorunu ve diğer suçluları insanlığa karşı işledikleri suçlar nedeniyle yargılamak amacıyla uluslararası bir mahkeme kurulmasını savunurken⁴; Fransa, bir UCM'nin kurulmasını, bununla birlikte mahkemenin kararlarının uygulanmasını sağlayacak uluslararası bir ordunun kurulmasını öngörmüştür. ABD ise ulusal askerî mahkemelerden yana görüş belirtirken; Hollanda, daimi bir uluslararası adalet divanı kurulmasından yana olmuştur.⁵ Bu süreçte, birbirinden farklı pek çok önerinin ortaya atılması ve herhangi bir tanesi üzerinde görüş birliği sağlanamaması nedenleriyle, uluslararası ceza mahkemesinin kurulması bir kez daha düşüncede kalmış ve hayata geçirilememiştir.⁶

2 Christopher W. Mullins, et al., "The International Criminal Court and the Control of State Crime: Prospects and Problems", *Critical Criminology*, 2004, vol. 12, no. 3, 285-308, pp. 288-289.

3 Rothe Dawn and Christopher W. Mullins, *The International Criminal Court: Symbolic Gestures and the Generation of Global Social Control*, Lexington Books, Lanham, 2006, p. 30.

4 Daniel B. Pickard, "Security Council Resolution 808: A Step Toward a Permanent International Court for the Prosecution of International Crimes and Human Rights Violations", *Golden Gate University Law Review*, 1995, vol. 25, 435-462, p. 442.

5 Mullins, et al., *ibid*, p. 290.

6 Bu süreçte Alman İmparatoru Hollanda'ya sığınmış, diplomatik kanallardan Hollanda'ya yapılan iade teklifleri Alman imparatorunun kuzeni olan Hollanda Kralı tarafından reddedilmiştir. Müttefik ülkeler de bir mahkeme kurulamaması ve yargılamaya yapılamaması konusunda Hol

Öte taraftan, Paris Barış Konferansı'nda, uluslararası barışı ve güveni sağlayacak ve devam ettirecek bir Milletler Cemiyeti kurma düşüncesi kabul görmüş ve 28 Nisan 1919'da Barış Konferansı Genel Kurulu'nun aldığı kararla Milletler Cemiyeti'nin kurulması oybirliği ile kabul edilmiştir. Ancak Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin Versay Antlaşması'nın bir parçası olmasından ötürü , teşkilatın resmî kuruluşu 8 ay sonra, yani 10 Ocak 1920'de, Antlaşmanın onaylanmasıyla gerçekleşmiştir.⁷ Kuruluşunun ardından Milletler, Cemiyeti Konseyi tarafından hukukçulardan oluşan Danışma Komitesine, daimi nitelikte bir Uluslararası Adalet Divanı için taslak statü hazırlama görevi verilmiştir. 1920 ve 1921 yılları arasında çalışmaları süren taslak statü, 1922 yılı içerisinde ABD haricindeki diğer üye ülkelerin çoğunluğu tarafından imzalanarak onaylanmıştır.⁸ Böylelikle Adalet Divanı, 15 Şubat 1922 tarihinde faaliyetlerine başlamış ve 18 Nisan 1946 tarihinde Milletler Cemiyeti'nin dağılmasına kadar faaliyetlerine devam etmiştir.⁹

09 Ekim 1934 tarihinde, dünya kamuoyunu sarsan bir gelişme yaşanmış, Yugoslavya Kralı I. Alexander ve Fransa Dışişleri Bakanı Louis Barthou Marsilya'da uğradıkları silahlı saldırı sonucunda hayatını kaybetmiştir. Özellikle bu olayın yarattığı etki sonucunda Milletler Cemiyeti tarafından aynı yıl içerisinde başlatılan çalışmalar 16 Kasım 1937'de tamamlanmış ve iki sözleşme kabul edilmiştir. Bunlardan ilki Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Söz-

landa'yı suçlamışlardır. **Bknz.:** M. Cherif Bassiouni, "From Versailles to Rwanda in Seventy-Five Years: The Need to Establish a Permanent International Criminal Court, *Harvard Human Rights Journal*, 1997, vol. 10, 11-62, p. 18. Bassiouni'ye göre bu iadenin gerçekleşmemesi, Alman İmparatorunun yargılanmasını samimi olarak istemeyen müttefik ülkelerin uluslararası bir mahkeme kurma düşüncesini terk etmesine neden olmuştur. **Bknz.:** M. Cherif Bassiouni, "The Time Has Come for an International Criminal Court", *Indiana International and Comparative Law Review*, 1991, vol. 1, 1-44, p.2.

7 Abdullah Kıran, "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş," *GAU J. Soc. & Appl. Sci.*, 2008, 3(6), 19-36, p. 21.

8 Sandra L. Jamison, "A Permanent International Criminal Court: A Proposal that Overcomes Past Objections", *Denver Journal of International Law and Policy*, 1995, vol. 23, issue 2, 419-458, p. 423.

9 Ali Şahin Kılıç, "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2009, cilt: 58, sayı: 3, 616-658, s. 619.

leşmesi, ikincisi UCM'nin Kuruluş Sözleşmesi'dir.¹⁰ 1938 yılı itibariyle, literatürde terörizmin tanımlanmasına yönelik ilk uluslararası girişim olarak da değerlendirilen¹¹ Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, 19 ülke tarafından imzalanmış ve sadece Hindistan tarafından onaylanmıştır. UCM'nin Kuruluş Sözleşmesi ise 13 ülke tarafından imzalanmış ancak hiçbir ülke tarafından onaylanmamıştır.¹² Üç ülkenin onayıyla yürürlüğe girmesi kararlaştırılmış olan bu sözleşmeler, kısa süre sonra patlak veren İkinci Dünya Savaşı nedeniyle üzerlerinde bir uzlaşmaya varılmadan, dolayısıyla da yürürlüğe giremeden geçerliliklerini yitirmişlerdir.¹³

2.2. Nuremberg ve Tokyo Uluslararası Askerî Mahkemeleri

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından ortaya çıkan ve giderek etkisini arttıran Nazi mezalimi, bir UCM kurulması gerekliliğini tekrar gündeme getirmiştir. Bu kapsamda, 1941 yılında gerçekleştirilen yarı resmî Uluslararası Londra Toplantısı'nda savaş suçlarının yargılanması için uluslararası bir mahkeme kurulması çağrısında bulunulmuştur.¹⁴ Bu çağrı net ve olumlu bir yanıt almasa da 13 Ocak 1942 tarihinde müttefik ülkeler kendi aralarında, savaş suçlarının cezalandırılmasını değerlendirmek amacıyla Londra St. James Sarayı'nda bir konferans gerçekleştirmişlerdir. Konferansa Belçika, Çekoslovakya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg, Norveç, Polonya, Yugoslavya ve Yunanistan devletleri delegeleriyle katılım sağlarken; ABD, Avustralya, Çin, Hindistan, İngiltere, Kanada, Güney Afrika Birliği, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Yeni Zelanda ise misafir ülke statüsünde temsil edilmiştir.

Konferansta Almanya, Yahudilere ve işgali altındaki ülkelerin

10 Leo Gros, "International Terrorism and International Criminal Jurisdiction", *The American Journal of International Law*, 1973, vol. 67, no. 3, 508-511, p. 508; Myra Williamson, *Terrorism, War and International Law*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2009, p. 27.

11 M. Cherif Bassiouni, *International Terrorism: Multilateral Conventions (1937-2001)*, Transnational Publishers, New York, 2001, p. 71.

12 Jamison, *ibid.*, p. 424.

13 Edward McWhinney, *Aerial Piracy and International Terrorism*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1987, p. 130

14 Paul D. Marquardt, "Law Without Borders: The Constitutionality of an International Criminal Court?", *Columbia Journal of Law*, 1995, vol. 33, 73-148, p. 81.

sivil halklarına karşı gerçekleştirdiği insan hakları ihlalleri ve ayrıca kara savaşları kuralları ve teamülleri ile ilgili 1907 Lahey Sözleşmesi hükümlerini ihlal etmesi nedenleriyle net bir dille uyarılmıştır. Konferans bildirisinde bu saldırıların sorumlularının ve suçlularının mutlak surette yargıya teslim edileceği ve yargılanacağı ifade edilmiştir. Bildirinin ardından devam eden görüşmeler sonucunda, 1943 yılında, savaş suçlarını araştırmak üzere Birleşmiş Milletler¹⁵ Savaş Suçları Komisyonu kurulmuştur.¹⁶ Komisyon çalışmalarına başlamış, ancak bir süre sonra savaş suçlularının yargılanmasının ulusal mahkemelerde gerçekleştiremeyeceğini öngörerek bu maksatla bir uluslararası savaş suçları mahkemesi kurulmasına karar vermiştir.¹⁷

Bu gelişmenin ardından 08 Ağustos 1945 tarihinde, ABD, Fransa, İngiltere, Kuzey İrlanda ve SSCB tarafından, Avrupa'nın önde gelen savaş suçlularının yargılanması ve cezalandırılması maksadıyla Londra Sözleşmesi imzalanmıştır. Nuremberg Sözleşmesi olarak da ifade edilen Sözleşme'de, 30 Ekim 1943 Moskova Deklarasyonu'nda ifade edilen "Almanya'nın işgali altındaki ülkelerde gerçekleştirilen mezalimin ve suçların sorumlusu olan Nazi Partisi subaylarının, adamlarının ve üyelerinin yakalanıp suçun işlendiği ülkeye iade edilmesi ve bu ülkede yargılanarak ve cezalandırılması; işledikleri suçlar özel bir bölgeye has olmayan, önde gelen savaş suçlularının ise müttefik ülkelerin ortak kararı ile yargılanması" hususları aynen kabul edilip esas alınmıştır.¹⁸ Bununla birlikte, Sözleşme'ye ekli Uluslararası Askerî Mahkeme (UAM) Şartı'nın 6. maddesiyle, "barışa karşı işlenen suçlar", "savaş suçları" ve "insanlığa karşı işlenen suçlar" olmak üzere üç tip suç tanımlanmış¹⁹ mahke-

15 "Birleşmiş Milletler" ifadesi bugünkü manasından farklı olarak İkinci Dünya Savaşı'ndaki müttefik ülkeleri ifade etmektedir.

16 M.E. Bathurst, "The United Nations War Crimes Commission", *The American Journal of International Law*, 1945, vol.39, no. 3, 565-570, pp.565-566.

17 Jamison, ibid., p. 424.

18 Yale Law School (a), "Nuremberg Trial Proceedings, Vol.1, London Agreement of August 8th 1945", <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>. (Erişim Tarihi: 22.02.2011)

19 Bu suçların tanımı için bknz.: Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk Derstleri-II. Kitap*, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999, s. 175.

"... (a) *Barışa karşı suçlar*: Bir saldırı savaşının ya da anlaşmalara aykırı bir savaşın yöne-

menin yargı alanına dâhil edilmiştir.²⁰ Sonuç olarak, Almanya'nın Bavyera eyaletinde bulunan Nuremberg şehrinde 20 Kasım 1945'de²¹ başlayan duruşmalar, 01 Ekim 1946 tarihinde²² sona ermiş ve toplam 22 kişi²³ yargılanmıştır.

19 Ocak 1946 tarihinde, müttefik devletler tarafından yetkilendirilen General MacArthur tarafından, İkinci Dünya Savaşı sırasında Uzakdoğu'da işlenen savaş suçlarının önde gelen sorumlularının yargılanması amacıyla, Uzakdoğu (Tokyo) UAM'nin kurulduğu ilan edilmiştir.²⁴ Uzakdoğu UAM Şartı'nın 5. Maddesinde, daha önce Nuremberg şartının 6. maddesinde yer verilen “barışa karşı işlenen suçlar”, “savaş suçları” ve “insanlığa karşı işlenen suçlar” olmak üzere üç tip suç aynen yer almış ve tanımlanmıştır.²⁵ 25 Nisan 1946 tarihinde Mahkeme'nin usûl kurallarının ilan edilmesinin ardından 03 Mayıs 1946 tarihinde Tokyo'da başlayan duruşmalar 12 Kasım 1948 yılında sona ermiş ve toplam 29 kişi²⁶ yargılanmıştır.²⁷

62

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

tilmesi, hazırlanması, başlatılması ya da sürdürülmesi ile bu eylemlerin gerçekleşmesi için bir ortak plâna ya da işbirliğine katılmaması eylemlerini içermektedir.

(b) Savaş suçları: Savaş eylemi sırasında uyulması gereken kuralların çiğnenmesini belirtmektedir. Bunlar özellikle, işgal edilen ülkelerde sivil halkın öldürülmesi, kötü muameleye tabi tutulması ya da zorla çalıştırılması eylemleri ile savaş tutsaklarının öldürülmesi ya da kötü muameleye tabi tutulması, rehinelere öldürülmesi, kamu ve özel kişilerin mallarının yağmalanması, gereksiz yere kentlerin yakılıp yıkılması gibi eylemleri kapsamaktadır.

(c) İnsanlığa karşı suçlar: Savaş öncesi ve savaş sırasında sivil halkın öldürülmesi, köle olarak kullanılması, sürülmesi ve öteki insanlık dışı muamelelere tabi tutulması ile savaş suçlarına bağlı olarak siyasal, ırkçı ya da dinsel nedenlerle yapılan zulümleri kapsamaktadır.”

20 Yale Law School (b), “Nuremberg Trial Proceedings, Vol. 1, Charter of the International Military Tribunal”, <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>. (Erişim Tarihi: 22.02.2011)

21 Nicholas R. Doman, “Aftermath of Nuremberg: The Trial of Klaus Barbie”, *University of Colorado Law Review*, 1989, vol. 60, 449-470, p. 455.

22 Quincy Wright, “The Law of The Nuremberg Trial”, *The American Journal of International Law*, 1947, vol. 41, no. 1, 38-72, p. 38.

23 David A. Blumenthal ve Timothy L. H. McCormack, *The Legacy of Nuremberg: Civilising Influence or Institutionalised Vengeance*, Martinus Nijhoff Publishers, Lediden, 2008, p. 103.

24 Robert Cryer, et al., *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University Press, 2nd Edition, Cambridge, 2010, p. 115.

25 Research Center for International Criminal Law and International Humanitarian Law, “Charter of the International Military Tribunal for Far East”, http://www.rcicl.org/english/list_more.asp?inoid=523&classid=44. (Erişim Tarihi: 24.02.2012).

26 Blumenthal and McCormack, *ibid*, p. 103.

27 Maga Timothy, *Judgement at Tokyo: The Japanese War Crimes Trials*, University Press of Kentucky, Kentucky, 2001, pp. 2-3.

Nuremberg ve Tokyo UAM'leri pek çok yönden eleştirilmektedir. Bu kapsamda, Mahkemeleri ceza hukukunun temel ilkeleri açısından ele alan pek çok hukukçu, geçmişe dönük ceza verilemeyeceği ilkesinin (*ex post facto*) ve kanunsuz ceza olmaz ilkesinin (*nulla poena sine lege*) çeşitli gerekçelerle ihlal edildiğini iddia etmektedir.²⁸

Konuyla ilgili bir başka eleştiri ise mahkemelere atanan hâkimlerin, savaş galibi ülkelerin atanmış hâkimleri olması, dolayısıyla tarafsız olamadıkla düşüncesidir. Son olarak bu mahkemeler “güçlünün adaleti” olmakla eleştirilmiştir.²⁹ Nitekim bu düşüncenin savunularına göre, Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine atılan atom bombalarının sonucunda hayatını kaybeden yüz binlerce³⁰ insana rağmen ne ABD başkanı Truman ne de Genel Kurmay Başkanı Marshall yargılanmamış, bilakis, yarım milyon Amerikalının ölümünü önlediği için mazur görülmüştür.³¹ Bu ve benzer örnekler her iki mahkemede de savunmanın, kendisine yöneltilen suçlamalar karşısında savaş galibi ülkelerin de önceden veya hâli hazırda aynı suçu işlemiş veya işlemekte olduğunu ima eden bir savunma argümanını kullanmasına olanak sağlamış, dolayısıyla da *tu quoque* durumunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öyle ki, Nuremberg UAM'de hâkimler müttefik devletlerin de benzer suçlar işlediğine dair savunma çıkışlarına müsaade etmemiştir.³²

Yer verilen tüm bu olumsuzluklara ve eleştirilere rağmen uluslararası nitelikteki suçların ilk kez Nuremberg UAM Statüsü'nde yer alması ve tanımlanması, bununla birlikte bireylerin cezai yükümlülüklerinin belirlenmesinde uluslararası nitelikte bir yargı mekanizmasının gerekliliğinin ifade edilmesi gibi önemli hususlar, gerek Nuremberg gerekse benzer özelliklerle kendisini takip eden Tokyo

28 Gordon Ireland, “Ex Post Facto Rome To Tokyo”, *Temple Law Quarterly*, 1947, vol. 21, 27-61, p. 49; Hans Ehard, “The Nuremberg Trial Against The Major War Criminals and International Law”, *The American Journal of International Law*, 1949, vol. 43, 223-245, p. 236.

29 Cryer, et al., p. 113.

30 Ruud Van Dijk, *Encyclopedia of the Cold War*, Routledge Taylor & Francis Group, New York, 2008, p. 406.

31 Barton J. Bernstein, “Reconsidering Truman’s Claim of “Half a Million American Lives” Saved by the Atomic Bomb: The Construction and Deconstruction of a Myth”, *Journal of Strategic Studies*, 1999, vol. 22, no. 1, 54-95, pp. 54-55.

32 Cryer, et al., p. 114.

UAM'ni daimi bir UCM kurulmasında önemli birer kilometre taşı haline getirmiştir.³³

2.3. Birleşmiş Milletler ve Uluslararası Ceza Mahkemesi Düşüncesi

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası barış ve güvenliğin korunması, ülkeler arasında dostane ilişkiler geliştirilerek, sosyal gelişimi, daha iyi yaşam koşulları ve insan haklarını teşvik etmek amacıyla 24 Ekim 1945 tarihinde Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuştur.³⁴ Örgüt kurulmasından sonra pek çok alanda olduğu gibi uluslararası hukuk açısından da önemli gelişmeler sağlamıştır.³⁵ İlk olarak BM Genel Kurulu'nun 09 Eylül 1948 tarihinde New York'da yaptığı oturumda, Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkında Sözleşme imzalanmıştır.³⁶ Bu gelişmenin ardından 10 Aralık 1948 tarihinde BM Genel Kurulu'nun Paris'te yaptığı oturumda İnsan Hakları Evrensel Bildirisi kabul edilmiştir. Meydana gelen son gelişme ise Cenevre Diplomatik Konferansı tarafından 12 Ağustos 1949 tarihinde gerçekleştirilen toplantıda savaş hukukuna dair dört sözleşmenin imzalanması olmuştur.³⁷ Bu sözleşmeler sırasıyla; Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin İslahına İlişkin Sözleşme, Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin İslahına İlişkin Sözleşme, Harp Esirlerine Yapılacak Muameleye İlişkin Sözleşme, Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin Sözleşme'dir.³⁸

33 Canan Ateş Ekşi, *Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2004, s. 5.

34 United Nations (c), "UN at a Glance", <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml> (Erişim Tarihi: 25.02.2012); United Nations (d), "History of the United Nations", <http://www.un.org/aboutun/unhistory/>. (Erişim Tarihi: 25.02.2012)

35 Bu gelişmeler, Uluslararası Ceza Mahkemesinin yargı alanı dâhilindeki suçların yani Soykırım, İnsanlığa Karşı Suçlar, Savaş suçları ve Nefret Suçlarından ilk üçünün temel dayanağını oluşturmaktadır.

36 International Committee of the Red Cross (b), "International Humanitarian Law - Treaties & Documents", <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/357?OpenDocument>. (Erişim Tarihi: 25.02.2012)

37 Zeki Mesud Alsan, "1949 Cenevre Sözleşmeleri", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1950, cilt: 7, sayı: 3, 4, 37-57, s. 37.

38 Cenevre Sözleşmelerine ilave olarak ikisi 1977, birisi 2005 yılında olmak üzere ayrıca üç protokol imzalanmıştır. **Bknz.:** International Committee of the Red Cross (a), "The Geneva

Birleşmiş Milletler döneminde UCM düşüncesine resmi açıdan ilk olarak BM Genel Kurulu'nun 1951 yılında Cenevre'de gerçekleştirdiği toplantıda rastlamak mümkündür.³⁹ Bu toplantıda BM Genel Kurulu, uluslararası cezai yargı yetkisi konusunda bir komite kurarak, bu komiteyi UCM konusunda çalışma yapmak üzere görevlendirilmiştir. Komite, yaptığı çalışmanın sonunda BM Genel Kurulu'na beraberinde UCM taslak statüsünün de bulunduğu bir rapor sunmuştur. Bu raporla ilgili olarak üye ülkelere yaklaşık on aylık bir süre tanınmış ve bu süre zarfında görüşlerini bildirmeleri istenmiştir. Bu değerlendirme sürecinde üye ülkelere; UCM'nin amacı, mahkemenin kurulması için gerekli şartların neler olduğu, mahkemenin yargı kapsamının belirlenmesi ve hangi hukuk kurallarına müraaat edileceği konuları gündeme getirilmiş ve bu konularda yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle arzu edilen sonuca ulaşılamamıştır.⁴⁰

Bu süreçte konuyla ilgili karşılaşılan diğer bir güçlük BM Genel Kurulu'nun "saldırı suçunu" tanımlamak ile ilgili yoğunluğu ve Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun ise Genel Kurul'un talebi üzerine İnsanlığın Barış ve Güvenliğinin Sağlanmasına Yönelik Suçlar Sözleşmesi'nin taslağını oluşturmak ile meşgul olması ve karar alamamasıdır. Nitekim sözleşme taslağı ile ilgili karar 1954 yılında BM Genel Kurulu'nun kararıyla ertelenmiş, 1982 yılına kadar hiç görüşülmemiş ve sözleşmenin revize edilmiş metni on dört yıl sonra yani 1996 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) tarafından ka-

Conventions of 1949 and Their Additional Protocols", <http://www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/index.jsp>. (Erişim Tarihi: 25.02.2012).

39 Birleşmiş Milletler döneminde UCM'nin kuruluşu düşüncesi aslında hep var olmuştur. Örneğin, 09 Eylül 1948 tarihinde imzalanan Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde soykırım suçunun uluslararası hukukun kapsamında olduğu kabul görmüş ve dolayısıyla bu suç işleyen bireylerin yargılanması için bir UCM'ne ihtiyaç duyulduğu kanaati hâkim olmuştur. **Bkz.:** Yusuf Aksar, *Implementing International Humanitarian Law: From Ad Hoc Tribunals to a Permanent Criminal Court*, Routledge, London, 2004, p. 46. Bununla birlikte UCM düşüncesinin resmi ilk ifadesi ise 1951 Cenevre Genel Kurul toplantısında söz konusu olmuştur.

40 Quincy Wright, "Proposal for an International Criminal Court", *The American Journal of International Law*, 1952, vol. 46, no. 1, 60-72, p. 60.

bul edilmiştir.⁴¹ Saldırı suçunun tatminkâr bir tanımının yapılması ise ancak 1974 yılında gerçekleştirilebilmiştir. Dolayısıyla BM nezdindeki UCM düşüncesi, 1954 yılındaki ertelemeler nedeniyle yaklaşık yirmi yıl süreyle ivmesini kaybetmiştir.⁴²

Öte taraftan 1971 yılında ABD’de bağımsız bir grup hukuk profesörü tarafından uluslararası ceza hukuku konulu bir konferans düzenlenmiş, bu konferansı 1972’de İtalya’da gerçekleştirilen diğer bir konferans takip etmiştir. Bu konferansların sonunda UCM için taslak bir statü dahi oluşturulmuş ancak konferanslar için resmî bir yetkilendirme ya da görevlendirme olmadığından taslak, akademik bir çalışma olarak kalmıştır.⁴³

1973 yılında Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından ırk ayrımcılığı suçunun önlenmesi ve cezalandırılmasına ilişkin bir sözleşme hazırlanmış ve bu sözleşmenin uygulanabilmesi için bir uluslararası ceza mahkemesinin kurulması çağrısında bulunulmuştur.⁴⁴ Müteakiben, bu çağrıyla bağlantılı olarak, BM İnsan Hakları Komisyonu geçici Güney Afrika Uzmanları Çalışma Grubu tarafından Prof. M. Cherif Bassiouni’ye, UCM’nin kuruluşu ile ilgili bir sözleşme taslağı hazırlama görevi verilmiştir.⁴⁵

1988 yılında gerçekleştirilen Lockerbee saldırısından sonra ABD, bu saldırının faillerinin yargılanması için giderek bir UCM kurulması düşüncesini benimsemiş ve BM nezdinde girişim ve desteklerini arttırmıştır. Bu dönemde, Somali’de BM barış güçlerine yöneltilen saldırıların sorumluların yakalanarak yargılanması ve cezalandırılması konusunda UCM duyulan ihtiyaç da BM Güvenlik Konseyi’ni harekete geçirmiştir.⁴⁶ Nihayetinde 04 Aralık 1989 tarihinde BM Ge-

41 James Nicholas Boevig, “Aggression, International Law, and the ICC: An Argument for the Withdrawal of Aggression from the Rome Statute”, *Columbia Journal of Transnational Law*, 2005, vol. 43, no. 2, 557-612, pp. 567-568.

42 Dumas Nanette, “Enforcement of Human Rights Standards: An International Human Rights Court and Other Proposals”, *Hastings International and Comparative Law Review*, 1990, vol. 13, 585-608, p. 590.

43 Ibid.

44 Ibid.

45 M. Cherif Bassiouni, *A Draft International Criminal Code and Draft Statute for an International Criminal Tribunal*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1987, p. 216.

46 Michael P. Scharft, “Getting Serious About an International Criminal Court”, *Pace International Law Review*, 1994, vol. 6, issue 1, 103-120, p. 106.

nel Kurulu tarafından, bir UCM ya da kişiler üzerinde yargı yetkisine sahip bir uluslararası yargılama mekanizması kurulması ile ilgili olarak Uluslararası Hukuk Komisyonu'na teklif götürülmesi kararı alınmıştır.⁴⁷

2.4. Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, eski Yugoslavya'da başlayan karışıklığın bir insanlık dramına dönüşmesiyle birlikte, 1991 yılında aldığı 713 sayılı kararla taraflara ateşkes çağrısında bulunmuş, meselenin barışçıl yollarla ve BM'in katkısıyla çözülmesi önerisini getirmiştir.⁴⁸ Bu çağrının karşılık bulmaması üzerine Konsey, bölgede devam eden vahşeti durdurmak ve 01 Ocak 1991 tarihinden itibaren meydana gelen insan hakları ihlallerinin sorumlularını yargılamak amacıyla, 22 Şubat 1993 tarihinde aldığı 808 Sayılı Kararla, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluşunu kararlaştırmış ve üye ülkelerin görüşlerine açmıştır.⁴⁹ Ardından UCM düşüncesinin seyri açısından önemli bir gelişme olarak kabul edilen 25 Mayıs 1993 tarihli ve 827 sayılı kararıyla Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni hayata geçirmiştir.⁵⁰

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, 08 Kasım 1994 tarihinde, bu defa Ruanda'da meydana gelen iç savaşta, 01 Ocak 1994 ile 31 Aralık 1994 tarihleri arasında meydana gelen insan hakları ihlallerinin sorumlularını yargılamak amacıyla, Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kuruluş kararını almıştır.⁵¹

47 United Nations (s), A/RES/44/39/C.6/152/A/44/PV.72 4 Dec.1989, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/98/IMG/NR054798.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 25.02.2012).

48 United Nations (m), S/RES/713, 25 September 1991, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 26.02.2012)

49 United Nations (n), S/RES/808, 22 February 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/098/21/IMG/N9309821.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 26.02.2012)

50 United Nations (o), S/RES/827, 25 May 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/IMG/N9330628.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 26.02.2012)

51 United Nations (p), S/RES/955, 08 November 1994, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/140/97/PDF/N9514097.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 26.02.2012)

Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri *ad hoc* nitelikte mahkemeler olarak kurulmuş olup, Nuremberg ve Tokyo UAM'lerinden farklılıklar göstermektedir. Öncelikle her iki mahkemenin meşruiyeti de BM şartı'nın barışa yönelik tehditler, barış ihlalleri ve saldırı eylemleri konulu 7. bölümüne dayandırılmaktadır. Nitekim bu bölüm, barışın korunması maksadıyla Güvenlik Konseyi'ne çeşitli yetkiler vermektedir. Bunlar geçici önlemler, silahlı kuvvet kullanılmasını gerektirmeyen önlemler ve silahlı kuvvet kullanımı gerektiren önlemler olarak belirlenmiştir.⁵² Ancak 7. bölüm incelendiğinde Güvenlik Konseyi'ne UCM kurma yetkisi verilmesi ile ilgili herhangi bir madde ya da ifade bulunmamaktadır. Bu nedenle her ne kadar insani ve acil nedenlere dayandırılmış ve dönemin BM Genel Sekreteri tarafından uygun görülmüş olsa da bu konuda eleştirel yaklaşımlar mevcuttur.⁵³ Öte taraftan söz konusu mahkemelerin kuruluşu ve başarısını bir tarafa bırakarak bu mahkemeleri savaş suçlarının yargılanması açısından olumlu bir başlangıç olarak değerlendiren hukukçular da bulunmaktadır.⁵⁴

Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemelerinin önemine ilişkin bir diğer tespit; bu kapsamda, ilki uluslararası bir çatışmada diğeri bir iç savaşta işlenen suçları yargılamak üzere kurulan bu mahkemeler, *ad hoc* nitelikte olmalarına ve sınırlı kalmalarına rağmen 1949 Cenevre Sözleşmelerinde yer bulan suçları, savaş hukuku ve örf adet kurallarının ihlalini, soykırım ve insanlık aleyhine işlenen suçları yargı yetkisine dâhil etmekle, sürekli bir UCM kurulması düşüncesine büyük katkı sağlamışlardır.⁵⁵

52 United Nations (r), "Charter of the United Nations", <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>. (Erişim Tarihi: 26.02.2012).

53 Tefvik Odman, "Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı", *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1998, cilt: 45, sayı: 1-4, Ankara, 131-151, ss. 145-146.

54 Sean D. Murphy, "Progress and Jurisprudence of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia", *The American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 1, 57-97, p. 57.

55 Arzu Alibaba, "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2000, cilt. 49, sayı: 1-4, 181-207, ss. 189-191.

2.5. Roma Statüsü ve Uluslararası Ceza Mahkemesi

1989 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun altıncı komitesinde, bir UCM ya da kişiler üzerinde yargı yetkisine sahip bir uluslararası yargılama mekanizması kurulması ile ilgili olarak Uluslararası Hukuk Komisyonu'na yöneltilen talep,⁵⁶ Eski Yugoslavya ve Ruanda Uluslararası Ceza Mahkemeleri'nin getirdiği tecrübeler ve konunun hassasiyetine yaptığı katkılar sayesinde etkisini yitirmeden devam etmiştir.⁵⁷

Bu talebin ardından sürdürülen yoğun çalışmalar 1993 yılında sonuç vermeye başlamış, nitekim UHK 17-28 Mayıs 1993 tarihleri arasında gerçekleştirdiği bütün toplantılarda sadece görevlendirdiği çalışma grubu tarafından hazırlanan UCM ön taslak statüsünü görmüştür. Bu toplantılarda, hazırlanan ön taslağın bölümleri olan “mahkemenin kurulması”, “organizasyon ve işleyiş”, “yargılama yöntemleri” ile bu bölümlere ait 37 madde ele alınmıştır. En çok tartışılan konulardan birisi ise UCM'nin BM'nin bir organı olup olmaması hususu olmuştur.⁵⁸

Statü ön taslağında dikkati çeken en önemli husus ise mahkemenin yargı kapsamına dâhil edilecek suçlardır. Bu suçlar; soykırım ve bununla ilgili suçlar, 1949 Cenevre Sözleşmelerinin ve bu sözleşmelerle ilgili 1977 protokolünün ihlali, ayrıca Uçağın Yasa Dışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi, Irk Ayrımcılığı Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, Diplomatik Ajanlar Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Ön-

56 United Nations (s), A/RES/44/39/C.6/152/A/44/PV.72, 4 December 1989, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/547/98/IMG/NR054798.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 25.02.2012)

57 Bununla birlikte Uluslararası Ceza Mahkemesi ile Yugoslavya ve Ruanda Mahkemeleri Statüleri arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. En önemli farklılık ise Uluslararası Ceza Mahkemesi Statüsünün saldırı suçları hakkında da yargı yetkisini içermesidir. **Bknz.:** Yusuf AKSAR (b), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bakış”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2005, cilt: 1, no: 3, s. 7.

58 United Nations (a), “Yearbook of The International Law Commission 1993”, Volume II, Part Two, Geneva, 1995, pp. 10-20.

lenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Rehin Almaya Karşı Sözleşme, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi ve Kıta Sahaneliği Üzerinde Yerleştirilmiş Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol'de belirtilen suçlardır.⁵⁹

Uluslararası Hukuk Komisyonu çalışmalarını devam ettirirken, 09 Aralık 1993 tarihinde gerçekleştirilen BM Genel Kurulu toplantısında, üye devletlerin 15 Şubat 1994 tarihine kadar UHK tarafından hazırlanan UCM taslak statüsüne yazılı görüş bildirmesi kararlaştırılmıştır. Toplantıda ayrıca, Uluslararası Hukuk Komisyonu'nun çalışmaları takdir edilmiş 69fakat taslak statü ilgili çalışmalara öncelik verilmesi talep edilmiştir.⁶⁰

Uluslararası Hukuk Komisyonu, ülkelere tanınan sürenin de dolmasıyla birlikte 02 Mayıs - 22 Temmuz 1994 tarihleri arasında icra edilen toplantılarda, UCM taslak statüsünün hazırlanması maksadıyla tekrar bir çalışma grubu oluşturmuştur. Oluşturulan çalışma grubu, ön taslak ile ilgili olarak ülkelerden gelen yorum ve önerileri⁶¹, ayrıca bu dönemde gerçekleştirilen BM Genel Kurulu toplantılarında ifade edilen görüşleri dikkate alarak ön taslağı geliştirmiş ve taslak statüyü oluşturmuştur.⁶² 60 maddeden oluşan taslak sırasıyla; mahkemenin kuruluşu, mahkemenin yapısı ve yönetimi, mahkemenin yargılaması, soruşturma ve kovuşturma, duruşma, itiraz ve inceleme, uluslararası işbirliği ve adli yardım ile uygulama bölümlerinden oluşturulmuştur. Taslakta UCM'nin BM'nin bir organı olup olmaması hususu, her iki alternatif dikkate alınarak değerlendirilmiş ancak sonuçlandırılmamıştır.⁶³

⁵⁹ Ibid, pp. 106-107.

⁶⁰ United Nations (t), A/RES/48/31/C.6/143/A/48/PV.73, 9 December 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/711/15/IMG/NR071115.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 01.03.2012)

⁶¹ United Nations (b), "Yearbook of the International Law Commission 1994?", Volume II, Part One, Geneva, 2001, pp. 21-96.

⁶² United Nations (e), "Report of the International Law Commission on the work of its forty-sixth session (2 May-22 July 1994)", pp. 20-74, http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/A_49_10.pdf. (Erişim Tarihi: 03.03.2012)

⁶³ Ibid, pp. 27-28.

Taslak statünün 20. maddesinde ise mahkemenin yargı alanına dâhil edilecek suçlar belirlenmiştir. Bu suçlar ön taslak statüde belirtilen suçlardan kısmen farklı olup; soykırım suçu, saldırı suçu, yürürlükte bulunan silahlı çatışma hukuku ve teamüllerinin ciddi ihlali, insanlığa karşı suçlar ve taslağın ekinde yer verilen anlaşma hükümlerine göre ciddi suçlar olarak nitelendirilen suçlardır.⁶⁴

Hazırlanan bu taslak, yapılan yorum ve tekliflerle birlikte UHK tarafından güncellenerek BM Genel Kurulu'na yönlendirilmiştir. Genel Kurul da 09 Aralık 1994'de aldığı kararla tüm üye ülkelere veya uzman kuruluşların katılımına açık bir *ad hoc* komite kurulmasına, bu komitenin de UCM taslak statüsü üzerinde çalışarak Genel Kurul'un 1995 yılı 50. dönemi başlangıcına kadar bir sonuç raporu hazırlamasına karar vermiştir.⁶⁵

Komite, 03-13 Nisan ve 14-25 Ağustos 1995 tarihleri arasında gerçekleştirdiği toplantılarla taslak üzerinde çalışmalarını tamamlamış ve Genel Kurul'a sunmuştur.⁶⁶ Ardından Genel Kurul, 11 Aralık 1995 tarihinde aldığı kararla, taslak statüde yer alan tartışmalı maddi ve idari konuları görüşmek üzere ayrıca bir hazırlık komitesi kurmaya karar vermiştir.⁶⁷ Kısa süre içerisinde kurulan komite

64 Ibid, p. 38. Bu anlaşmalardan ilk grup 1949 Cenevre Sözleşmeleri ile bu sözleşmelerle ilgili 1977 protokolüdür. Diğer grup ise İrk Ayrımcılığı Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ve Uyuşturucu ve Psicotrop Maddelerin Kaçakçılığına Karşı BM Sözleşmesidir. Çalışma açısından en ilgi çeken ve ön taslakta da yer verilen son grup ise BM'nin terörizmle ilgili sözleşmeleri olarak kabul edilen Uçağın Yasa Dışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi, Diplomatik Ajanlar Dahil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Rehlin Almaya Karşı Sözleşme, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi, Kıta Sahanalığı Üzerinde Yerleştirilmiş Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokoldür. **Bknz.:** Ibid, pp. 67-68.

65 United Nations (u), A/RES/49/53/C.6/137/ A/49/PV.84, 09 December 1994, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/767/77/PDF/N9576777.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 03.03.2012)

66 United Nations (h), "Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court", General Assembly Official Records, Fiftieth Session, Supplement No. 22 (A/50/22) <http://www.undemocracy.com/A-50-22.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.03.2012)

67 United Nations (v), A/RES/50/46/C.6/142/A/50/PV.87, 11 December 1995, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N95/257/60/PDF/N9525760.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 03.03.2012)

25 Mart-12 Nisan ve 12-30 Ağustos 1996 tarihlerinde toplanarak taslak statüyü görüşmüş ve genel kabul görececek bir UCM taslak sözleşmesi üzerinde çalışmıştır.⁶⁸

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu yürütülen bu çalışmaların belirli bir aşamaya gelmesinin ardından, 17 Aralık 1996 tarihinde gerçekleştirdiği toplantıda, UCM'nin kurulmasını sağlayacak sözleşmeyi sonuçlandırmak ve hayata geçirmek için 1998 yılında ülkelerin tam yetkili temsilcilerinin katılımından oluşacak diplomatik bir konferans düzenlenmesine karar vermiştir. Ayrıca Genel Kurul, hazırlık komitesinin, düzenlenecek bu konferansta sunulmak üzere, sözleşme taslağını tamamlaması amacıyla 1997 ve 1998 yıllarında toplanmasına karar vermiştir.⁶⁹

Hazırlık komitesi planlandığı gibi 1997 yılı içerisinde 11-21 Şubat, 04-15 Ağustos ve 01-12 Aralık tarihleri arasında toplanarak genel kabul görececek konsolide bir sözleşme metni için çalışmalarına devam etmiştir.⁷⁰ Bu toplantılarla eş zamanlı olarak Genel Kurul, 15 Aralık 1997 tarihinde aldığı kararla, "Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu Hakkında Birleşmiş Milletler Tam Yetkili Diplomatik Konferansı"nın 15 Haziran - 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma'da gerçekleştirilmesine karar vermiştir.⁷¹ Hazırlık komitesi son olarak 16 Mart-03 Nisan 1998 tarihleri arasında toplanarak planlanan konferansta görülecek UCM taslak sözleşmesini tamamlamıştır.⁷²

68 United Nations (f), "Draft code of crimes against the peace and security of mankind", http://untreaty.un.org/ilc/summaries/7_4.htm#_ftn45. (Erişim Tarihi: 04.03.2012)

69 United Nations (y), A/RES/51/207/C.6/147/A/51/PV.88, 17 December 1996 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N97/761/47/PDF/N9776147.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 04.03.2012)

70 Bu çalışmalar için **bknz.:** International Criminal Court (a), A/AC.249/1997/L.5, <http://www.iccnw.org/documents/DecisionsTaken11to21Feb97.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.03.2012); International Criminal Court (b), A/AC.249/1997/L.8/Rev.1, <http://www.iccnw.org/documents/DecisionsTaken14Aug97.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.03.2012); International Criminal Court (c), A/AC.249/1997/L.9/Rev.1, <http://www.iccnw.org/documents/DecisionsTaken18Dec97Eng.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.03.2012)

71 United Nations (z), A/RES/52/160/6th/150/A/52/PV.72/15Dec.1997/GA/9382, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/762/49/PDF/N9876249.pdf?OpenElement>. (Erişim Tarihi: 04.03.2012)

72 United Nations (f), a.g.d.. ("Draft code of crimes against the peace and security of mankind", http://untreaty.un.org/ilc/summaries/7_4.htm#_ftn45. (Erişim Tarihi: 04.03.2012)

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu Hakkında Birleşmiş Milletler Tam Yetkili Diplomatik Konferansı (Roma Konferansı) planlandığı gibi 15 Haziran - 17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıya 160 devlet, gözlemci olarak Filistin Kurtuluş Örgütü, 16 uluslararası örgüt ve kuruluş, beş uzman kuruluş, dokuz BM programı ve organı ayrıca 135 sivil toplum kuruluşu katılmıştır.⁷³ Konferansın sonunda UCM Roma Statüsü yedi ret oyuna karşılık, 21 çekinse ve 120 kabul oyuyla kabul edilmiştir. Ancak Roma Statüsü, Mahkemenin hayata geçirilebilmesi için Statünün 60 ülke tarafından onaylanmış olması şartını getirdiğinden, Mahkemenin kuruluşu 60. onayın ardından 01 Temmuz 2002 yılında gerçekleşmiştir.

Roma Statüsü, toplam 128 madde ve 13 bölümden oluşmaktadır. Bölümler sırasıyla; "Mahkemenin Kuruluşu", "Yargı Yetkisi, Kabul Edilebilirlik ve Uygulanacak Hukuk", "Ceza Hukukunun Genel Esasları", "Mahkeme Yapısı ve Yönetim", "Soruşturma ve Kovuşturma", "Yargılama", "Cezalar", "Temyiz ve Revizyon", "Uluslararası İşbirliği ve Adli Yardım", "İnfaz", "Taraflar Devletler Asamblesi", "Mali Konular" ve "Son Hükümler"dir.

Roma Statüsüne göre UCM bağımsız ve daimi bir kuruluş olarak uluslararası toplumu ilgilendiren en ciddi suçları işleyen kişileri yargılamak ve ulusal ceza yargı yetkisini tamamlamak amacıyla Hollanda'nın Lahey şehrinde kurulmuştur. Dolayısıyla, uluslararası tüzel kişiliğe sahip Mahkemenin BM ile hiçbir organik ilişkisi bulunmamaktadır. Mahkeme; "Başkanlık", "İstinaf Bölümü, Dava Bölümü ve Ön Dava Bölümü", "Savcılık Bürosu" ve "Yazı İşleri Bürosu" organlarından oluşmaktadır.

Mahkemenin yargı yetkisi, uluslararası toplumu bir bütün olarak ilgilendiren en ciddi suçlar ile sınırlandırılmış olup, bu suçlar; soykırım suçu, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçudur. Ancak Mahkemenin zaman bakımından yargı yetkisi Roma Statüsü'nün yürürlüğe girmesinden sonra işlenen suçlar ile sınırlandırılmıştır. Mahkemenin yargı yetkisini kullanabilmesi için toprakları

73 Ibid.

üzerinde sorun teşkil eden olayın meydana geldiği devletin, suç bir uçak veya gemide işlenmiş ise gemi veya uçağın kayıtlı bulunduğu devletin veya suçlanan kişinin vatandaşı olduğu devletin Statüye taraf olması veya taraf değilse de Mahkemenin yargı yetkisini kabul etmiş olması gerekmektedir. Öte taraftan Mahkemenin yargı yetkisi gerçek kişiler ile sınırlandırılmıştır.

3. Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluş Süreci ve Terör Suçları

Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması sürecinde, özellikle terörizmden muzdarip ülkelerin en önemli beklentilerinden bir tanesi de terör suçlarının Mahkemenin yargı kapsamına dâhil edilmesi olmuştur. Nitekim çağımızın en önemli suçlarını içinde barındıran, bir başka yaklaşımla da en önemli güvenlik risklerinden birisi haline gelen terörizmin, 90'larla birlikte giderek uluslararası bir nitelik kazanmaya başlamış olması ve özellikle ülkeler arasında siyasal ya da hukuksal açıdan pek çok görüş ayrılığına neden olması terörizmle mücadelede ulus üstü bir çözüm arayışını beraberinde getirmiştir.

Terör suçlarının, UCM'nin kurulması ile ilgili olarak 1989 yılında başlatılan ilk çalışmalardan itibaren aslında sürekli gündemde olduğu ve tartışıldığı görülmektedir. Nitekim UHK'nin ilk çalışma grubu tarafından hazırlanan ön taslak statünün, "anlaşmalar ile tanımlanan suçlar" başlıklı 22. Maddesi ile buna müteakiben kurulan ikinci çalışma grubunun geliştirdiği taslağın "mahkemenin yargı alanına giren suçlar" başlıklı 20. Maddesi incelendiğinde, aslında BM'nin terörizmle ilgili sözleşmeleri⁷⁴ olarak kabul edilen sözleşmelerin ve bu sözleşmelerde ifade edilen suçların mahkemenin yargı yetkisi içerisine dâhil edildiği görülmektedir.⁷⁵

74 Bu sözleşmeler: Uçağın Yasa Dışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi, Sivil Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasadışı Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi, Diplomatik Ajanlar Dâhil olmak üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Rehin Almaya Karşı Sözleşme, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi ve son olarak Kıta Sahaneliği Üzerinde Yerleştirilmiş Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol'dür.

75 United Nations (a), pp. 106-107; United Nations (c), pp. 38, 67-68.

Öte taraftan 1994 yılı içerisinde ikinci çalışma grubu tarafından ön taslağın geliştirilmesi amacıyla icra edilen görüşmelerde, terör eylemlerinin ve bu eylemlerle bağlantılı olarak uluslararası uyuşturucu ticaretinin taslağa dâhil edilmesi yönünde görüşler söz konusu olmuştur. Özellikle terör eylemlerinde bulunan “sistemik olma” özelliğine vurgu yapılmış ve “etnik ve ırk ayrımı” motivasyonlu terör eylemlerinin genel uluslararası hukuk yaklaşımı içerisinde tanımlanan suçlara dâhil edilebileceğine vurgu yapılmıştır. Ancak bunun yanı sıra, terörizmin uluslararası toplum açısından ortak bir tanımının olmaması da bir sorun olarak dile getirilmiştir.⁷⁶

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun aldığı kararla kurulan *ad hoc* komitenin hazırlayarak 06 Eylül 1995 tarihinde Genel Kurul’a sunduğu raporda ise uluslararası terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı ile ilgili suçların Mahkemenin yükünün artmasına neden olacağı değerlendirilmiştir. Raporda, uluslararası ceza mahkemesinin, terörizm ve uyuşturucu bağlantılı suçlar gibi, anlaşma suçlarını yargılamak üzere var olan mekanizmayı değiştirmek amacıyla kurulmadığı, aksine; Statüye üye ülkelere belirli bir suç konusunda ulusal ya

76 United Nations (e), pp. 38, 41. Genel anlamda yapılan bu değerlendirmelerin yanı sıra ülkesel bazda, Macaristan temsilcisi tarafından terör suçlarının taslağa dahil edilmesinin halihazırda kapsam dahilindeki diğer suçlara oranla gerekli olmadığı değerlendirilmiş, Japonya temsilcisi tarafından terör suçlarının kapsam dahiline alınması hususunun UHK tarafından tekrar ele alınması gerektiği dile getirilmiş, Malta temsilcisi tarafından terör suçlarının ve küresel uyuşturucu trafiğinin kapsam dahiline alınmasının kurulması planlanan uluslararası ceza mahkemesine kurumsal bir konsept kazandıracağı ifade edilmiş, Yeni Zelanda temsilcisi tarafından uluslararası barışı tehdit eden özellikle narko-terör eylemlerinin taslağa dahil edilmesi teklif edilmiş, Slovenya temsilcisi tarafından uluslararası terör suçlarının savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar kapsamında taslağa dahil edilmesi teklif edilmiş, Sri Lanka temsilcisi tarafından uyuşturucu ticareti ve terör eylemleri arasındaki bağın uluslararası barış ve güvenliği tehdit etmesinden ötürü taslağa dahil edilmesi teklif edilmiş, ABD temsilcisi tarafından özellikle suçların tanımlanması ile ilgili oluşabilecek muhtemel sorunlardan ötürü terör suçlarının taslağa dahil edilmesi konusunda olumsuz kanaat belirtilmiştir. **Bknz.:** United Nations (g), “Observations of Governments on the report of the Working Group on a draft statute for an international criminal court”, A/CN.4/458 and Add.1-8, ss.44, 51, 56, 59, 67-68, 70, 83-84, http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_458.pdf. (Erişim Tarihi: 04.03.2012). ABD müteakip süreçte de UCM’nin etkisizleştirilmesi yönünde uluslararası ceza ve insan hakları hukukuna aykırı olacak şekilde girişimlerde bulunmuştur. **Bknz.:** Yusuf Aksar (a), “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, cilt 52, sayı 2, s. 139.

da uluslararası düzeydeki yargı arasında seçenek sağlaması amacıyla tasarlandığı ifade edilmiştir. Terör eylemlerinin mahkemenin yargı yetkisi kapsamında gündeme getirilebilmesi için bu suçlarla ilgili sözleşmelerin taslağın ekinde belirtilen listeye dâhil edilmesinin gerekli olduğu düşüncesine ise bu hareket tarzının akılcılığı ve uygulanabilirliği ile ilgili endişeler nedeniye karşı çıkmıştır.⁷⁷

Öte taraftan Genel Kurul'un, 1995 yılında aldığı kararla, taslak statüde yer alan tartışmalı maddi ve idari konuları görüşmek üzere kurduğu hazırlık komitesinin düzenlediği toplantılarda terörizm görüşülmele birlikte, diğer suçlar kadar detaylı incelenememiştir.⁷⁸ Buna

⁷⁷ United Nations (h), pp.17-18.

⁷⁸ Ülkelerin tekliflerinin görüşüldüğü 27 Mart 1996 tarihli toplantıda Hindistan'ın terörizmin uluslararası ceza mahkemesinin esas suçları arasında dâhil edilmesi teklifine karşılık olarak; Rusya Federasyonu temsilcisi uluslararası terörizmin mahkemenin yargı yetkisi içerisine dâhil edilmesini ancak çok ciddi olayların yargılanmasını; Gana temsilcisi taslakta yer alan suçlara ilave suçlar dâhil etme girişimlerinin süreci durdurabileceğini; Danimarka temsilcisi başka suçların tartışılabilmesine olanak sağlamak amacıyla statüye gözden geçirme konferansları ile ilgili bir madde eklenmesini; Güney Afrika temsilcisi terör suçları gibi suçların statüye dâhil edilmesi için öncelikle bu suçları tanımlanmasına ihtiyaç duyulduğu ve bu sürecin mahkemenin kuruluşunun ertelenmesine neden olabileceğini; ABD temsilcisi uyuşturucu kaçakçılığı ve terör suçlarının statüye dâhil edilmesini onaylamadıklarını; Fransa temsilcisi mahkemenin yargı yetkisinin sınırlanması gerektiğini, terör suçlarının ulusal yargı ve hükümetler arası işbirliği içerisinde çözümlenmesinin daha uygun olduğunu; İsrail temsilcisi mahkemenin ulusal yargı usullerinin yetersiz ve etkisiz kalması durumunda bu konularda yargılama yapabilmesini; Avusturya, İsveç, Malezya, Kore Cumhuriyeti ve Hollanda temsilcileri terör suçlarının ulusal yargı tarafından hükme bağlanması gerektiğini; Lübnan, Libya ve Katar temsilcileri öncelikle terörizm, bağımsızlık mücadelesi ve kendi kaderini tayin hakkının belirlenmesi gerektiğini; Pakistan temsilcisi ise sömürgeci ve işgalci güçlerin bağımsızlık hareketlerini terör eylemleri olarak baskı altına aldığı ve yabancı hâkimiyetinin terörizmin bir biçimi olduğunu ifade etmiştir. **Bknz.:** Coalition for the International Criminal Court (a), "Terrorism should be "core crime" of proposed international Court India tells preparatory committee", <http://www.iccnw.org/documents/Terrorism27Mar96.pdf> (Erişim Tarihi: 05.03.2012).

Gerçekleştirilen toplantıda hükümet dışı uzman kuruluşlardan merkezi ABD'de bulunan İnsan Hakları İzleme Örgütü tarafından terörizm ve uyuşturucu kaçakçılığı ile ilgili suçların mahkemenin iş yükünü arttıracacağı iddia edilerek mahkemenin yargı yetkisi dışında bırakılması teklif edilmiştir. **Bknz.:** Coalition for the International Criminal Court (b), "Human Rights Watch, Commentary for the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court" <http://www.iccnw.org/documents/1PrepCmtCommentary HRW.pdf> (Erişim Tarihi: 04.03.2012). Uluslararası Hukukçular Komisyonu ise farklı bir yaklaşımla terör suçlarının uluslararası işbirliği yoluyla ele alınması gerektiğini ifade ederek mahkemenin yargı yetkisi dışında bırakılmasını talep etmiştir. **Bknz.:** Coalition for the International Criminal Court (c), "International Commission of Jurists", <http://www.iccnw.org/documents/1PrepCmt3rdPositionPaper-ICJ.pdf>. (Erişim Tarihi: 04.03.2012)

rağmen terör suçlarının Roma Statüsü'nde yer alması konusuna, son karar saklı kalmak kaydıyla karar verilmiştir. Böylelikle terör suçları, hazırlık komitesinin 14 Nisan 1998 tarihinde tamamladığı ve UCM'nin Kurulması Hakkındaki Rapor'la birlikte sunduğu nihai Taslak Statü'ye 5. madde olarak dâhil edilmiştir.⁷⁹

15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihleri arasında Roma'da gerçekleştirilen Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kuruluşu Hakkında Birleşmiş Milletler Tam Yetkili Diplomatik Konferansı'nda (Roma Konferansı) ise terör suçlarının UCM'nin yargı yetkisi kapsamına dâhil edilmesini dile getiren ülkeler Cezayir, Ermenistan, Hindistan, İsrail, Kırgızistan, Kongo, Libya, Makedonya, Rusya, Sri Lanka, Tacikistan ve Türkiye olmuştur.⁸⁰

06 Temmuz 1998 tarihinde icra edilen toplantıda Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye, terörizmin bir suç olarak UCM'nin yargı alanına dâhil edilmesini içeren ve aynı zamanda statü taslağında yer alan "terör suçları" tanımını revize eden resmî bir teklifte bulunmuştur.⁸¹ Bu teklifin Roma Statüsü'ne dâhil edilmeyeceğinin anlaşılmasının ardından ise 14 Temmuz 1998 tarihinde Barbados, Dominik, Hindistan, Jamaika, Sri Lanka, Trinad ve Tobako ve Türkiye tarafından "Hazırlık Komitesi terörizm ve uyuşturucu ile ilgili suçların tanımını ve unsurlarını detaylandırır" ifadesinin 5. maddeye ilave edilmesi

79 United Nations (i), "Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court", A/CONF.183/2/Add.1, 14 April 1998, <http://www.un.org/law/n9810105.pdf>. (Erişim Tarihi: 06.03.2012)

80 Adı geçen ülkelerin delegasyonların kabul ve görüşleri için yukarıdaki sırayla **bknz.:** United Nations (ç), A/CONF.183/13, "Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole", Vol. II, New York, 2002, pp. 177, 78, 178, 173, 77, 112, 142, 86, 220, 176, 92, 124.

81 United Nations (k), A/CONF.183/13, "Reports and Documents" Vol. III, New York, 2002, p. 242. Bu konuda farklı görüşler de bulunmakta, ancak BM'nin adı geçen resmî kaynaklarında resmî tasarı teklifi Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye'den gelmiş gözükmektedir. Bu kapsamda Vyder'a göre Roma Konferansı'nın ikinci gününde İspanya'nın terörizmin Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisini dâhil edilmesini yönünde bir teklifi olmuş, fakat yapılan bu ilk teklifte terörizm tanımlanmamıştır. Ardından Cezayir, Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye'nin aynı maksatla bir teklifi olmuştur. Son olarak Barbados, Dominik, Hindistan, Jamaika, Trinad ve Tobako, Sri Lanka ve Türkiye'nin bir teklifi daha söz konusu olmuştur. **Bknz.:** Johan Van der Vyver, "Prosecuting Terrorism in International Tribunals", *Emory International Law Review*, 2010, vol. 24, no. 2, 527-547, p. 538.

hususunda resmî bir teklifi daha söz konusu olmuştur.⁸²

Özet olarak, Roma Konferansı'nda yapılan görüşmeler sonucunda, terörizm ve uyuşturucu ile ilgili suçların UCM'nin yargı alanına dâhil edilmesini içeren ilk teklif, bu suçların genel kabul gören bir tanımının olmaması nedeniyle reddedilmiştir.⁸³ İkinci teklifle ilgili olarak ise 5. maddeye ilave edilmesi teklif edilen metin kabul gör-

82 United Nations (k), p. 248.

83 Bu kapsamda, gerek Hazırlık Komitesi'nin hazırladığı nihai statü taslağında belirtilen gerekse Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye'nin yaptığı teklifte yer alan terör suçlarının tanımlarına yer vermekte yarar görülmektedir. Bu kapsamda Hazırlık Komitesi'nin 14 Nisan 1998 tarihinde tamamladığı nihai Taslak Statü'nün 5. maddesine göre terör suçları şu şekilde ifade edilmiştir. **Bknz.:** United Nations (i), pp. 27-28:

"Mevcut statünün amaçları açısından terör suçları:

(1) *Kendilerini haklı göstermek için başvurulacak politik, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dini ve benzeri nitelikteki sebep ve amaç her ne olursa olsun; kişilerin, toplulukların, genel olarak halkın veya toplumların zihinlerinde terör, korku ve güvensizlik yaratmak maksadıyla, başka bir devlete karşı mal ve şahıslara yöneltilecek şiddet eylemlerine teşebbüs etmek, organize etmek, desteklemek, düzenlemek, kolaylaştırmak, finanse etmek, teşvik etmek, göz yummak.*

(2) *Aşağıdaki sözleşmeler kapsamında bulunan suçlar:*

(a) *Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi,*

(b) *Uçağın Yasa Dışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi,*

(c) *Diplomatik Ajanlar Dâhil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi,*

(d) *Rehin Almaya Karşı Sözleşme,*

(e) *Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi,*

(f) *Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol.*

(3) *Kişilere, topluluklara, topluma ya da ciddi hasar vermek maksadıyla mülke karşı, ateşli silahların, silahların, patlayıcıların ve tehlikeli maddelerin ölüm ya da ciddi vücut yaralanmalarını da içerecek şekilde ayırım gözetmeksizin şiddet tatbik etmek amacıyla kullanılmasını içeren suçlar."*

06 Temmuz 1998 tarihinde icra edilen toplantıda Hindistan, Sri Lanka ve Türkiye'nin yapmış olduğu resmî teklifte terör suçları şu şekilde tanımlanmıştır. **Bknz.:** United Nations (k) p. 242:

"Terör eylemi:

(i) *Terör eylemi, kendisini haklı göstermek için başvurulacak politik, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dini ve benzeri nitelikteki sebep ve amaca bakılmaksızın, genel olarak halkın ya da toplumların zihninde terör, korku ve güvensizlik yaratması niyet edilerek ya da hesaplanarak gerçekleştirilen, masum insanlara ya da mallarına karşı düzenlenmiş, tüm şekli ve tezahürleriyle rastgele şiddet içeren, ölüm ya da ciddi vücut yaralanmaları veya zihinsel ya da fiziksel yaralanma ve şahısların mallarında ağır hasarla sonuçlanan bir suçtur.*

(ii) *Bu suç, uluslararası terörizmin ortadan kaldırılması için imzalanan sözleşmelerin kapsamında olan ve üye ülkelerce suçlusunun iade edilmesi veya yargılanması zorunluluğu bulunan herhangi ciddi bir suçu içerebilir."*

memiş, ancak Konferans Karar Metni'nde, statünün 123. Maddesi ile ilgili gerçekleştirilecek Gözden Geçirme Konferansı'nda, terörizm suçlarının değerlendirmeye alınarak, kabul edilebilir bir tanımına ulaşılması ve Mahkeme'nin yargı alanına dâhil edilmesi önerilmiştir.⁸⁴ Ancak 31 Mayıs - 11 Haziran 2010 tarihleri arasında gerçekleştirilen UCM Roma Statüsü Gözden Geçirme Konferansı'nda terör suçları gündeme alınmamış ve bu konuda ülkelerden de herhangi bir teklif gelmemiştir.⁸⁵

4. Terör Suçları ve Roma Statüsü'nün 7. Maddesi Kapsamında İnsanlığa Karşı Suçlar

Terör suçlarının Roma Statüsü'nde yer alamamasının temel nedeni olarak bu suçların genel kabul gören bir tanımının olmaması gerekçesi ifade edilmiştir.⁸⁶ Bu noktada akla gelen soru Roma Statüsü'nün 7. Maddesinde yer verilen "İnsanlığa Karşı Suçlar" başlığının aslında terör suçlarını da kapsayıp kapsamadığıdır. Nitekim bu maddeyle belirlenen ön koşullar dâhilinde gerçekleşen ve insanlığa karşı suç olarak kabul edilen fiillerin terör suçlarında da aynen var olduğu görülmektedir. Bu noktada ilk olarak ön koşulları ifade etmek, ardından konuyu muhtelif terör olaylarıyla birlikte detaylandırmak doğru olacaktır.

Roma Statüsü'nün 7. maddesinde belirleyici iki ön koşulun varlığı söz konusudur. Bunlar; "eylemin sivil nüfusa karşı yapılması" "eylemin yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olması"dır. Bu

84 United Nations (I), A/CONF.183/13, "Final documents", Vol. I, New York, 2002, pp. 71-72. Türkiye büyük ölçüde, uyuşturucu ve terör suçlarının Mahkemenin yargı yetkisine dahil edilmemesi nedeniyle Statüyü imzalamayan tek Avrupa ülkesi olmuştur. **Bknz.:** Yusuf Aksar (c), "Uluslararası Suçlar, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Yeni Türk Ceza Kanunu", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2005, cilt: 1, no: 1, s. 52.

85 International Criminal Court (d), "Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May-11 June 2010, Official Records", International Criminal Court publication, Hague, 2010.

86 United Nations (I), pp. 71-72. Resmî gerekçe olarak ifade edilen düşüncenin yanı sıra Roma Konferansı ve öncesindeki süreçte terörizm ve uyuşturucu maddeler ile ilgili suçların mahkemenin yargı yetkisine dahil edilmesinin mahkemenin iş yükünü arttırabileceği ve mahkemeyi siyasallaştırabileceği dile getirilmiş ve bu kanaatler sonuç açısından da en az tanım sorunu kadar etkili olmuştur.

ön koşulları, meydana gelen terör olaylarıyla örneklendirmek gerekirse:

Eylemin Sivil Nüfusa Karşı Yapılması: El Kaide Terör Örgütü tarafından, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de gerçekleştirilen saldırılarda yaklaşık 3000 insan hayatını kaybetmiş, binlerce insan da yaralanmıştır. Hedef alınan Dünya Ticaret Merkezi binalarında ise günlük olarak yaklaşık 50000 kişinin çalıştığı ifade edilmektedir.⁸⁷ Dolayısıyla düzenlenen bu eylemde hedef alınan ve eylemin sonuçlarından doğrudan etkilenen sivil nüfus olmuştur.

Eylemin Yaygın veya Sistematik Bir Saldırının Parçası Olması: 11 Eylül saldırıları sivillere yönelik eylemler için ne ilk ne de son saldırı olmuştur. Dünyanın pek çok yerinde sözde siyasi ve dinî gerekçelerle Müslüman olmayan Batılı insanlar ve Yahudiler hedef alınarak gerçekleştirilen saldırılar yaygın ve sistematik bir şekilde devam etmiştir. Dolayısıyla münferit olarak 11 Eylül saldırıları, bu yaygın ve sistematik saldırının belki de en şiddetlisi ve kesinlikle en önemli parçasıdır. Bu kapsamda, El Kaide Terör Örgütü ve bağlantılı olduğu diğer yapılanmaların eşgüdümlü olarak, sadece sivil hedeflere yönelik gerçekleştirdiği eylemlerden bazılarına yer vermekte lüzum görülmektedir.

Bu saldırılar; Ağustos 1998 Nairobi, Kenya, Darüsselam ve Tanzanya’da ABD elçiliklerine yöneltilen saldırılar (303 ölü, 5000 civarı yaralı)⁸⁸ 11 Nisan 2002 tarihinde Tunus’ta bir sinagoga gerçekleştirilen bombalı saldırı (19 ölü, 22 yaralı)⁸⁹, 12 Ekim 2002 tarihinde Bali-Endonezya’da bir gece kulübüne düzenlenen saldırı (202 ölü)⁹⁰, 28 Kasım 2002 tarihinde Mombasa-Kenya’da bir otele düzenlenen

87 The 9/11 Commission Report, “Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States - Executive Summary”, pp. 1-2., <http://www.c-span.org/pdf/911finalreportexecsum.pdf>. (Erişim Tarihi: 09.03.2012)

88 William Rosenau, “Al Qaida Recruitment Trends in Kenya and Tanzania”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 2005, 28:1, 1-10, p. 2.

89 Federation of American Scientists, “Memorandum – Terrorist Attacks by Al Qaeda”, <http://www.fas.org/irp/crs/033104.pdf>. (Erişim Tarihi: 09.03.2012)

90 David Martin Jones, et al., “Looking for the Pattern: *Al Qaeda* in Southeast Asia-The Genealogy of a Terror Network”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 2003, 26, 443-457, pp. 443.

bombalı saldırı (15 ölü)⁹¹, 12 Mayıs 2003 tarihinde Riyad-Suudi Arabistan'da üç Batılı yerleşim yerine saldırı (34 ölü)⁹², 16 Mayıs 2003 tarihinde Kazablanka'da Batılı ve Yahudi hedeflere gerçekleştirilen saldırı (40 ölü, 65 yaralı)⁹³, 15-20 Kasım 2003 tarihinde İstanbul'da iki sinagoga, İngiliz Büyükelçiliği'ne ve HSBC Bankasına düzenlenen bombalı saldırılar (53 ölü, 718 yaralı)⁹⁴, 11 Mart 2004 tarihinde Madrid-İspanya'da banliyö trenine gerçekleştirilen bombalı saldırılar (191 ölü, 2000 civarı yaralı)⁹⁵ ve 07 Temmuz 2005 Londra saldırılarıdır (54 ölü, 700 civarı yaralı)⁹⁶.

Roma Statüsü'nün 7. maddesindeki belirleyici iki ön koşula örneklerle yer verdikten sonra, görülmektedir ki, terör suçları bu ön koşulları sağladığı gibi adam öldürme, toplu yok etme, köleleştirme, fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme, uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, hapsetme veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etme, işkence, ırza geçme, zorla fuhuş, kişilerin zorla kaybedilmesi, ırk ayrımcılığı gibi fiillerden birisini veya bir kaçını içerebilmektedir. Örneğin Aum, Shinrikyo olarak bilinen terör örgütünün inanışına göre yeni bir dünya yaratmak veya dünyayı kurtarmak için kendileri ile aynı inancı taşımayan insanların yok edilmesi gerekmektedir.⁹⁷ Bu nedenle önce Japonya'yı sonra da dünyayı ele geçirmeyi hedefleyen ve birçok adi suçta da karıştığı bilinen örgüt, 27 Haziran 1994'de Matsumoto, Nagano'da, 20 Mart 1995'de Tokyo metrosunda sarin gazı saldırıları dü-

91 Beth Elise Whitaker "Reluctant Partners: Fighting Terrorism and Promoting Democracy in Kenya", *International Studies Perspectives*, 2008, 9, 254-271, s. 255.

92 Thomas Mockaitis, "Winning hearts and minds in the "war on terrorism"", *Small Wars & Insurgencies*, 2003,14:1, 21-38, p. 32.

93 Angel Rabasa, et al., *Beyond al-Qaeda: The Global Jihadist Movement*, RAND Corporation, Santa Monica, 2006, p. 122.

94 Hüseyin Durmaz, et al., *Understanding and Responding Terrorism*, IOS Press, Amsterdam, 2007, p. 375.

95 M. Algora-Weber, "Madrid train bombings: what we have learnt from that sad event", *ISBT Science Series*, 2011, vol.6, issue 1, 216-218, p. 216

96 D.J. Lockey, et al., "London bombings July 2005: The immediate pre-hospital medical response", *Resuscitation*, 2005, vol.66, issue 2, 9-12, p. 9.

97 Robert Jay Lifton, *Destroying the World to Save It*, Metropolitan Books, Hery Holt and Company, New York, 1999, pp. 25-27.

zenlemiş ve toplam 18 kişinin hayatını kaybetmesine, yaklaşık 4000 kişinin de yaralanmasına neden olmuştur.⁹⁸ Başka bir isim altında hâlâ varlığını devam ettiren bu örgütün geçmişte doğrudan sivil nüfusa karşı düzenlediği eylemlerin yaygın veya sistematik bir saldırının parçası olduğu, bununla birlikte içerisinde adam öldürme, toplu yok etme, işkence, kişilerin zorla kaybedilmesi ve ırk ayrımcılığı gibi filleri de doğrudan barındırdığı görülmektedir.

Öte taraftan, iki kutuplu sistemin sona ermesinin terör örgütlerini yeni finans kaynağı arayışlarına yönelttiği bilinen bir gerçektir. Bu durum, yok olmamak için hemen her yolu deneyen terör örgütlerini birer suç örgütü haline dönüştürürken birbirleriyle olan ilişkilerini de büyük ölçüde arttırmıştır. Örneğin, 1998 yılında, Mısır İslami Cihad Örgütü üyesi Muhammed Abed Abd al-Aal, Kolombiya Devrimci Güçleri (FARC) ve El Kaide ile birlikte uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı ve kara para aklama işleri yaptığı gerekçesiyle Kolombiya'da tutuklanmıştır.⁹⁹

Terör örgütlerinin yeni finans kaynağı arayışlarının benzer bir örneği de bu örgütlerin uyuşturucu madde üretimi, kaçakçılığı ya da bu işi yapan suç örgütlerini vergilendirmek ya da himaye etmek suretiyle nemalanması olmuştur. Latin Amerika'da faaliyet gösteren FARC'dan¹⁰⁰ Asya ve Orta Doğu'da faaliyet gösteren Al Kaide¹⁰¹ terör örgütüne kadar hemen her örgütün bu yollarla finansal güç sağladığı bilinmektedir.

98 Christopher W. Hughes, "Japan's Aum Shinrikyo, the changing nature of terrorism, and the post-cold war security agenda", *Pacifica Review: Peace, Security & Global Change*, 1998, 10:1, 39-60, pp. 49-50.

99 Steven Hutchinson and Pat O'Malley, "A Crime-Terror Nexus? Thinking on Some of the Links between Terrorism and Criminality", *Studies in Conflict Terrorism*, 2007, vol. 30, 1095-1107, p. 1095.

98 Christopher W. Hughes, "Japan's Aum Shinrikyo, the changing nature of terrorism, and the post-cold war security agenda", *Pacifica Review: Peace, Security & Global Change*, 1998, 10:1, 39-60, pp. 49-50.

99 Steven Hutchinson and Pat O'Malley, "A Crime-Terror Nexus? Thinking on Some of the Links between Terrorism and Criminality", *Studies in Conflict Terrorism*, 2007, vol. 30, 1095-1107, p. 1095.

100 Emma Björnehed, "Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror", *Global Crime*, 2004, vol. 6, no. 3-4, 305-324, p. 311.

101 Raphael F. Perl, "Taliban and the Drug Trade", CRS Report for Congress, <http://fpc.state.gov/documents/organization/6210.pdf>. (Erişim Tarihi:11.03.2012)

Nitekim PKK Terör Örgütü, Birleşmiş Milletler tarafından tekrar tekrar bir narko-terör örgütü olarak ilan edilmiştir.¹⁰² ABD Uyuşturucu ile Mücadele Dairesi tarafından düzenlenen 1998 raporunda ise Türkiye üzerinden Balkanlara açılan ve oradan da Avrupa'ya yayılan hat üzerinde sevk edilen eroin miktarının aylık tahmini 4-6 ton arasında olduğu ifade edilmektedir. PKK Terör Örgütünün de gerek uyuşturucunun Türkiye'ye girmesi gerekse Avrupa'daki son noktaya kadar güvenle ilerlemesine katkı sağladığı ve bundan nemalandığı hatta militanları ve sempatanları vasıtasıyla uyuşturucu madde satışına dahi, aracılık ettiği bilinmektedir.¹⁰³ Steinberg'e göre PKK Terör Örgütünün bu faaliyetlerden yıllık olarak elde ettiği gelir 50-100 milyon dolar arasındadır.¹⁰⁴

Başlı başına bir suç olan uyuşturucu kaçakçılığı ve ticaretinin her türlü adi suçu da beraberinde getirdiği şüphesizdir. Nitekim adam öldürme, ırza geçme ve zorla fuhuş bu sektörle anılan başlıca suçlar olmakla birlikte, özellikle uyuşturucu üretimi yapan narko-terör örgütlerinin insanları kaçırarak ve alıkoyarak köleleştirdiği, gerek üretimde gerekse bu kapsamda sayılabilecek diğer işlerde zor altında çalıştırdığı bilinmektedir.

İnsanlığa karşı suç olarak kabul gören fiillerden bir tanesi de az önce de ifade edildiği üzere, uluslararası hukukun temel kurallarını ihlal ederek, insanları hapsedmek veya fiziksel özgürlükten başka biçimlerde mahrum etmektir. Bu da terör örgütlerinin dâhil olduğu bir başka suçu işaret etmektedir. Bu suçun genel itibarda iki farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlar, insan kaçakçılığı ve örgüte eleman kazanımıdır.

Uluslararası Çalışma Örgütü ve BM'ye göre, insan kaçakçılarının kurbanı olan insan sayısı yıllık olarak 700.000-900.000 arasında değişmektedir. Bu sayılar yıllar bazında değerlendirildiğindeyse tah-

102 Doğan, a.g.e., s. 48.

103 Fuat Salih Sahin, "The Kurdistan Workers' Party, The Liberation Tigers of Tamil Eelam, and The Shining Path", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of North Texas, 2001, pp. 40-42.

104 Michele Steinberg, "PKK Terrorists Named "Drug Kingpins"; Nations Move Against Narcoterrorism", *Executive Intelligence Review*, August 2008, 48-52, p. 48

mini olarak 12-27 milyon arasındaki bir toplama denk gelmektedir.¹⁰⁵ Terör örgütlerinin de gelir elde etmek maksadıyla insan kaçakçılığı suçunun işlenmesinden doğrudan ya da dolaylı olarak nemalandığı bilinmektedir.

Verilen bu örneklerin ışığında genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Roma Statüsü'nde yer verilen insanlığa karşı suç fiilleri, günümüze kadar meydana gelen ve farklı terör örgütleri tarafından gerçekleştirilen eylemler ile tür ve nitelik açısından karşılaştırıldığında; Statü'de yer verilen insanlığa karşı suçlar başlığının, “ön koşullar, suç ve fiil uyumu” kapsamında terör suçlarını kapsayabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Bununla birlikte 7. Madde tekrar değerlendirildiğinde, adı geçen ön koşulların varlığı sabit olmakla birlikte , bu ön koşullar altında sıralanan fiillerin bir silahlı çatışmada ya da savaşta vuku bulmuş olması şartının bulunmadığı, dolayısıyla barış zamanında işlenen bu tip suçların Mahkeme'nin yargı yetkisine dahil olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

Öte taraftan insanlığa karşı suç fiillerinin kapsamını sınırlandırılan 7. Maddenin 2. Paragrafı, bu fiilleri sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik olarak yönelten unsuru sadece “devlet” ile sınırlandırmamış bilakis “devlet ya da örgüt” şeklinde genişletmiştir. Nitekim 11 Haziran 2010 tarihli Gözden Geçirme Konferansı kararıyla Statü'ye dahi edilen saldırı suçu için “*bir devletin siyasi veya askerî eylemlerini etkili biçimde kontrol edebilme veya yönetebilme konumunda bulunan bir kimse tarafından...*” ifadesiyle fiili düzenleyen unsur net bir şekilde tanımlanmış ve daraltılmıştır.

Bu noktaya kadar insanlığa karşı suçlar başlığının terör suçlarını kapsamasına mani bir hal bulunmamaktadır.¹⁰⁶ Ancak Statü'nün 22. Maddesi, bu genel kanıyı ortadan kaldırmamakla birlikte kısmen sürüncemede bırakmaktadır. Bu madde hukukun temel ilkelerinden

105 Bekir Çınar, “Human Trafficking in Recruiting Terrorists”, *Turkish Journal of Politics*, 2010, vol. 1, no. 1, 60-77, p. 60..

106 Ahmet Hamdi Topal, “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2005, cilt: 1, no: 3, s. 87.

birisine, *nullum crimen sine lege* yani kanunsuz suç olmaz ilkesine atfen “*Bir suçun tarifi, dar anlamda yorumlanır ve bu tarif kıyas yoluyla genişletilemez. Suç tarifinin belirsiz olması halinde; bu tarif, soruşturulan, yargılanan veya mahkûm edilen şahıs lehine yorumlanır.*” kuralını getirmektedir. Bu kural kapsamında, 7. Maddenin 2. Paragrafında yer verilen ve insanlığa karşı suç fiillerini sınırlandıran esaslara bakıldığında, bu esasların terör suçlarına ait fiilleri belirlenen dar anlam dışında bırakmadığı görülmektedir. Ancak bu esaslar söz konusu fiillerin bir terör örgütünün eylemi sonucunda ortaya çıkmış olmasını da ifade etmemekte ya da vurgulamamaktadır. Dolayısıyla söz konusu fiilleri sivil nüfusa karşı yaygın veya sistematik olarak yönelten unsurun 2/(a) Bendinde “devlet ya da örgüt” şeklinde tanımlandığı dikkate alınır, suçu oluşturan fiilin Madde kapsamında değerlendirilmesi mümkün olmakla birlikte düzenleyen unsurun “terör örgütü” olması nedeniyle konu yoruma açık hale gelmektedir.

5. Sonuç

Uluslararası Ceza Mahkemesi düşüncesi, savaş kurallarının ve teamüllerinin ihlalinden doğarak, dünya genelinde yaşanan soykırım, insanlığa karşı işlenen suçlar ve saldırı suçları ile ilgili trajik tecrübeler sonucunda giderek şekillenmiş ve olgunlaşmıştır. Geçici uluslararası askeri mahkemeler ve uluslararası ceza mahkemeleri ile test edilen bu düşünce nihayetinde, 01 Temmuz 2002 tarihinde daimi nitelikteki bir Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin kurulması ile hayata geçirilmiştir.

Uluslararası Ceza Mahkemesi düşüncesinin gelişimi sürecinde dikkatleri üzerine en çok toplayan, bu süreçte yaşanan ve içerisinde pek çok suçu barındıran savaşlar olmuştur. Nitekim bu savaşlar, bazen bir iç savaş bazen de bir dünya savaşı ölçeğinde gerçekleşmiş olmakla birlikte, sonuçları açısından insanlık tarihinde kapanması mümkün olmayan derin izler bırakmıştır. Bugün, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin yargı yetkisi kapsamına dâhil edilen suç türlerinin de bu savaşların sonuçlarıyla ve insanlığın bir daha böyle sonuçlara katlanmak istememesiyle şekillendiğini söylemek yanlış olmaya-

caktır. Ancak ihmal edildiği değerlendirilen ve günümüzün en önemli güvenlik risklerinden ve suç mekanizmalarından birisi haline gelen ciddi bir tehdit daha bulunmaktadır. Bu tehdit, terörizm ve terör suçlarıdır.

Başlangıçta ulusal bir tehdit olarak ortaya çıkan terörizm, terör örgütlerinin kendilerine güvenli bölge ve finansal destek arayışları, siyasi ideoloji tercihleri ve buna mukabil bazı ülkelerin dış politikalarında bir müdahale aracı olarak terör örgütlerinden istifade etmesi gibi nedenlerle giderek bölgeselleşmiştir. 90'lı yılların başında kutsuz bir dünya sistemine geçişle birlikte finans kaynaklarında meydana gelen değişim, ülkelerin etki ve ilgi alanlarındaki sınırlamanın ortadan kalkması, bunlarla birlikte hızını arttıran küreselleşme ve teknolojinin çarpan etkisi, yerelliğini koruyan ya da hali hazırda bölgeselleşmiş terör örgütlerini uluslararası ve örgütlü suç içerikli bir niteliğe dönüştürmüştür.

Dolayısıyla, günümüzde terörizmle mücadele geçmişe oranla daha da zorlaşmıştır. Hedef alınan ülkenin dışında bir ya da daha çok ülkede üslenme ve örgütlenme olanağı, diğer terör örgütleri ve sınır aşan suç örgütleri ile yakın işbirliği, kendi kendini finanse edebilme yeteneği, haberleşme, propaganda ve eylem açısından bilgi iletişim teknolojilerindeki kolaylıklar ve sınırsızlık gibi nedenler bugün terör örgütlerini geçmişe oranla daha güçlü kılarken, terörizmle mücadelede uluslararası işbirliğine duyulan gereksinimi daha da arttırmıştır. Nitekim bugün terör örgütlerinin var olabilmek adına en iyi başardıkları şeylerden birisi de terörizmle mücadeledeki boşluklardan istifade etmektir.

Terörizmle mücadelede uluslararası bir hukuk ve yargı sistemine duyulan ihtiyacın temelinde iki ana neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki caydırıcılıktır. Herhangi bir terör örgütüne destek vermesi, bu örgütün faaliyetlerine göz yumması ya da terörle mücadele konusundaki sorumluluklarını yerine getirmemesi nedeniyle, uluslararası bir yargı mekanizması tarafından cezalandırılabilme ihtimalini bilen bir devlet veya siyaset adamının ya da hedef ülke haricinde kendisine güvenli yerleşim yerleri, finans kaynakları veya propaganda mer-

kezleri arayan terör örgütlerinin ve destekçilerinin artık dünyanın her yerinde yakalanıp cezalandırılabilme ihtimali olduğunu bilmesi hiç şüphesiz büyük bir caydırıcılığa sahip olacaktır.

Öte taraftan, bir suç olan terör eylemlerini düzenleyenlerin yakalanabilmesini, yargılanarak cezalandırılabilmesini mümkün kılmak böylelikle hem suçu cezası bırakmamak hem de gelecekte meydana gelebilecek suçları engellemektir.¹⁰⁷ Literatürde bir klişe haline gelen “birisinin teröristi diğerinin özgürlük savaşçısı” yaklaşımının da ancak uluslararası bir hukuk ve yargı sistemi tarafından ortadan kaldırılabilceği aşikârdır. Nitekim hukuk, siyasetten farklı olarak, suçun niteliğinden ve sonuçlarından yola çıkarak çalışmakta ve suçu meşru göstermek için başvurulacak politik, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dini ve benzeri nitelikteki sebep ve amaçları dışlamaktadır.

Terörizmle mücadelede uluslararası bir hukuk ve yargı sistemine duyulan ihtiyacın ifade edilen bu iki temel nedeninin ve olumlu sonuçlarının yanı sıra böyle bir sistemin hayata geçirilmesinin ilave birtakım avantajlarının olması da beklenmektedir. Bu avantajlar özetle; uluslararası bir yargı sisteminin tarafsızlığının tüm çevreler tarafından kabul göreceği olması, ulusal yönetimler, siyasi çevreler ve yargı sistemleri üzerindeki baskının azalması hatta ortadan kalkması, siyasi ve ekonomik açıdan terörizmle mücadele etmekte yetersiz kalan ülkelerin bu sorumluluklarının paylaşılacak olmasıdır.

Gelinen nokta itibariyle, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin terörizmle mücadele açısından uluslararası yargı görevini yerine getirebilecek hali hazırdaki tek kuruluş olduğu düşünülmektedir. Bununla birlikte, terör suçlarının insanlığa karşı işlenen suçlardan ayrı tutulmasının temelinde aslında siyasi kaygıların bulunduğu, söz konusu suçların tür, nitelik ve sonuçları açısından birbirinden ayrılmasının pek de mümkün olmadığı değerlendirilmektedir. Bu düşünce ve değerlendirmenin ışığında; terör suçlarının Mahkeme'nin yargı yetkisi-

107 Nitekim terör suçlarının hangi başlık altında olursa olsun çerçevesinin belirlenerek Roma Statüsü'ne dâhil edilmesi, özellikle terör suçu faillerinin diğer ülkeler tarafından, iadeden veya yargılamadan kaçınmak suretiyle korunmasını önleyeceğinden Türkiye açısından büyük önemi bulunmaktadır. **Bknz.:** Ersan Şen, *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009, ss. 81, 83.

ne dâhil edilebilmesi için Roma Statüsü ile getirilen “genel kabul görececek şekilde tanımlanma” şartının sağlanmasında, bu suçlar için çok farklı bir tanım yaratılamayacağı ve bu şartın yerine getirilmesinin “insanlığa karşı işlenen suçlar” başlığı altında yapılacak bazı düzenlemeler ile mümkün olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

SUMMARY

The idea of an International Criminal Court (ICC) has a history of more than a century. The history of the idea started with the proposal of Swiss jurist Gustave Moynier in 1874. This proposal was followed by the proposal of the Peace Society of USA at the same year and the proposal of International Red Cross in 1895. However, these proposals went nowhere.

After the end of World War I, the Allied and Associated Powers convened the 1919 Preliminary Peace Conference in Paris. Much of the debates among the Allies addressed the issues concerning the prosecution of German war criminals. Articles 227-229 of the treaty provided both the creation of an ad hoc international criminal tribunal and also prosecution of war criminals. But this attempt also could not be implemented.

On October 9, 1934, King Alexander of Yugoslavia and French foreign minister Louis Barthou were assassinated in Marseilles. This tragic event motivated League of Nations for the decision of establishing an ICC. Soon afterwards, Convention for the Creation of an ICC opened for signature on November 16, 1937. Convention was signed by only the representatives of ten European States, but it never came into force because of the lack of ratification.

During the World War II, on January 14, 1942, representatives from the nine occupying countries met in London to draft the Inter-Allied Resolution on German War Crimes. After several meetings about the issue, Allies decided to hold an International Military Tribunal (IMT) named Nuremberg IMT. A series of trials from November 1945 to October 1946 held by the IMT to indict and try 24 former Nazi leaders for committing and conspiring to commit war crimes and crimes against humanity during World War II.

On January 19, 1946, General MacArthur issued a special proclamation ordering the establishment of an IMT for the Far East (Tokyo). The Tribunal was convened on April 29, 1946, to try the leaders of the Empire of Japan for war crimes and crimes against humanity during World War II. The tribunal was adjourned on 12 November 1948.

Another important development after the World War II was the foundation of the United Nations. Organization was founded by 51 countries committed to maintaining international peace and security, developing friendly relations among nations and promoting social progress, better living standards and human rights.

In 1991 a civil war broke in former Yugoslavia as a result of Serb nationalism. United Nations Security Council Resolution (UNSC) 808 of February 22, 1993 decided to establish an International Criminal Tribunal (ICT) for the prosecution of persons responsible for serious violations of international humanitarian law committed in the territory of the former Yugoslavia since 1991.

UNSC created another ICT for Rwanda by the Resolution 955 of 08 November 1994 by virtue of genocide and crimes against humanity. The purpose of this measure is to contribute to the process of national reconciliation in Rwanda and to the maintenance of peace in the region. The ICT for Rwanda was established for the prosecution of persons responsible for genocide and other serious violations of international humanitarian law committed in the territory of Rwanda between January 01 1994 and December 31 1994.

On the sixth committee of United Nations General Assembly in 1989, it was adopted to request the International Law Commission to address the question of establishing a permanent ICC. As a result of this request, International Law Commission started to work on the draft statute of ICC with the help of several committees. After having completed the final draft, The United Nations General Assembly convened a five-week diplomatic conference (The United Nations Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court) which took place from June 15, to June 17, 1998 in Rome, Italy. The Rome Statute entered into force on July 01, 2002 after ratification by 60 countries.

During the Conference India, Sri Lanka, and Turkey proposed to include the crimes of terrorism and illicit drug trafficking in the scope of jurisdiction of the Court but the proposal did not attract sufficient support. The Conference adopted a resolution recommending that a future review conference consider the crimes of terrorism and drug crimes with a view to arriving at an acceptable definition and their inclusion in the list of crimes within the jurisdiction of the Court. The principal reason advanced for exclusion included that there was no agreed definition to these crimes.

This study covered the historical development of ICC idea, the establishment process of ICC, and terrorist offences. Based on the idea that terrorist offences should be accepted as crimes against humanity, the study finally analyzed different types of terrorist offences according to the Article 7 of Rome Statute. As a result, it was figured out that there was a great similarity between the crimes of terrorism and crimes against the humanity and it was possible to interpret the crimes of terrorism as the crimes against the humanity under the rules of the Rome Statute and the International Law.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKSAR, Yusuf. *Implementing International Humanitarian Law: From Ad Hoc Tribunals to a Permanent Criminal Court*, Routledge, London, 2004.

BASSIOUNI, M. Cherif. *A Draft International Criminal Code and Draft Statute for an International Criminal Tribunal*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1987.

BASSIOUNI, M. Cherif. *International Terrorism: Multilateral Conventions (1937-2001)*, Transnational Publishers, New York, 2001.

BLUMENTHAL, David A. ve McCORMACK, Timothy L. H. *The Legacy of Nuremberg: Civilising Influence or Institutionalised Vengeance*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2008.

CRYER, Robert; FRIMAN, Hakan; ROBINSON, Darryl ve WILMSHURST, Elizabeth. *An Introduction to International Criminal Law and Procedure*, Cambridge University Press, 2nd Edition, Cambridge, 2010.

DAWN, Rothe ve MULLINS, Christopher W. *The International Criminal Court: Symbolic Gestures and the Generation of Global Social Control*, Lexington Books, Lanham, 2006.

DIJK, Ruud Van. *Encyclopedia of the Cold War*, Routledge Taylor&Francis Group, New York, 2008.

DOĞAN, Gürkan. *Stratejik Müttetikten Uluslararası Terörizme*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

DURMAZ, Hüseyin; SEVİNÇ, Bilal; YAYLA, Ahmet Sait ve EKİCİ, Sıddık. *Understanding and Responding Terrorism*, IOS Press, Amsterdam, 2007.

EKŞİ, Canan Ateş. *Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yargı Yetkisi*, Seçkin Yayınları, Ankara, 2004.

International Criminal Court (d), *Review Conference of the Rome Statute of the International Criminal Court, Kampala, 31 May-11 June 2010, Official Records*, International Criminal Court Publication, Hague, 2010.

LIFTON, Robert Jay. *Destroying the World to Save It*, Metropolitan Books, Hery Holt and Company, New York, 1999.

McWHINNEY, Edward. *Aerial Piracy and International Terrorism*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1987.

PAZARCI, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk Dersleri-II. Kitap*, 6. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.

RABASA, Angel; CHALK, Peter; CRAGIN, Kim; DALY, Sara A.; GREGG, Heather S.; KARASIK, Theodore W.; O'BREIN, Kevin A.; ROSENAU, William. *Beyond al-Qaeda: The Global Jihadist Movement*, RAND Corporation, Santa Monica, 2006.

ŞAHİN, Fuat Salih. "The Kurdistan Workers' Party, The Liberation Tigers of Tamil Eelam, and The Shining Path", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, University of North Texas, 2001.

ŞEN, Ersan. *Uluslararası Ceza Mahkemesi*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2009.

TIMOTHY, Maga. *Judgement at Tokyo: The Japanese War Crimes Trials*, University Press of Kentucky, Kentucky, 2001.

United Nations (a), A/CN.4/SER.A/1993/Add.I, "Yearbook of The International Law Commission 1993", Volume II, Part Two, Geneva, 1995.

United Nations (b), A/49/10, "Yearbook of The International Law Commission 1994?", Vol. II, Part One, Geneva, 2001.

United Nations (ç), A/CONF.183/13, "Summary records of the plenary meetings and of the meetings of the Committee of the Whole", Vol. II, New York, 2002.

United Nations (k), A/CONF.183/13, "Reports and other documents" Vol. III, New York, 2002.

United Nations (l), A/CONF.183/13, "Final documents", Vol. I, New York, 2002.

WILLIAMSON, Myra. *Terrorism, War and International Law*, Ashgate Publishing Limited, Farnham, 2009.

Makaleler

ALGORA-WEBER, M., "Madrid train bombings: what we have learnt from that sad event", *ISBT Science Series*, 2011, vol. 6, issue 1.

ALİBABA, Arzu "Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2000, cilt 49, sayı: 1-4.

- ALSAN, Zeki Mesud. “1949 Cenevre Sözleşmeleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1950, cilt: 7, sayı: 3, 4.
- AKSAR, Yusuf (a). “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Amerika Birleşik Devletleri”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2003, cilt: 52, sayı: 2.
- AKSAR, Yusuf (b). “Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uygulamalarına Genel Bakış”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2005, cilt: 1, no: 3.
- AKSAR, Yusuf (c). “Uluslararası Suçlar, Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Yeni Türk Ceza Kanunu”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2005, cilt: 1, no: 1.
- BASSIOUNI, M. Cherif. “The Time Has Come for an International Criminal Court”, *Indiana International and Comparative Law Review*, 1991, vol. 1.
- BASSIOUNI, M. Cherif. “From Versailles to Rwanda in Seventy-Five Years: The Need to Establish a Permanent International Criminal Court”, *Harvard Human Rights Journal*, 1997, vol. 10.
- BATHURST, M.E. “The United Nations War Crimes Commission”, *The American Journal of International Law*, 1945, vol. 39, no. 3.
- BERNSTEIN, Barton J. “Reconsidering Truman’s Claim of “Half a Million American Lives” Saved by the Atomic Bomb: The Construction and Deconstruction of a Myth”, *Journal of Strategic Studies*, 1999, vol. 22, no. 1.
- BJÖRNEHED, Emma. “Narco-Terrorism: The Merger of the War on Drugs and the War on Terror”, *Global Crime*, 2004, vol. 6, no. 3-4.
- BOEVING, James Nicholas “Aggression, International Law, and the ICC: An Argument for the Withdrawal of Aggression from the Rome Statute”, *Columbia Journal of Transnational Law*, 2005, vol. 43, no. 2.
- ÇINAR, Bekir. “Human Trafficking in Recruiting Terrorists”, *Turkish Journal of Politics*, 2010, vol. 1, no. 1.
- DOMAN, Nicholas R. “Aftermath of Nuremberg: The Trial of Klaus Barbie”, *University of Colorado Law Review*, 1989, vol. 60.
- EHARD, Hans. “The Nuremberg Trial Against The Major War Criminals and International Law”, *The American Journal of International Law*, 1949, vol. 43.

GROS, Leo. "International Terrorism and International Criminal Jurisdiction", *The American Journal of International Law*, 1973, vol. 67, no. 3.

HUGHES, Christopher W. "Japan's Aum Shinrikyo, the changing nature of terrorism, and the post-cold war security agenda", *Pacifica Review: Peace, Security & Global Change*, 1998, 10:1.

HUTCHINSON, Steven ve O'MALLEY, Pat. "A Crime-Terror Nexus? Thinking on Some of the Links between Terrorism and Criminality", *Studies in Conflict Terrorism*, 2007, vol. 30.

Ireland, Gordon. "Ex Post Facto Rome To Tokyo", *Temple Law Quarterly*, 1947, vol. 21.

JAMISON, Sandra L. "A Permanent International Criminal Court: A Proposal that Overcomes Past Objections", *Denver Journal of International Law and Policy*, 1995, vol. 23, issue: 2.

JONES, David Martin; SMITH, Michael L. R. ve WEEDING, Mark. "Looking for the Pattern: *Al Qaeda* in Southeast Asia-The Genealogy of a Terror Network", *Studies in Conflict & Terrorism*, 2003, 26.

KILIÇ, Ali Şahin. "Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Devletlerin Egemenliği Üzerine Ulusal Egemenlik Odaklı Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2009, cilt: 58, sayı: 3.

KIRAN, Abdullah "Milletler Cemiyeti ve Önlenemeyen Savaş," *GAU J. Soc. & Appl. Sci.*, 2008, 3(6).

LOCKEY, D.J.; MacKENZIE, R.; REDHEAD, J.; WISE, D.; HARRIS, T.; WEAVER, A.; HINES, K. ve DAVIES, G.E. "London bombings July 2005: The immediate pre-hospital medical response", *Resuscitation*, 2005, vol. 66, issue: 2.

MARQUARDT, Paul D. "Law Without Borders: The Constitutionality of an International Criminal Court?", *Columbia Journal of Law*, 1995, vol. 33.

MOCKAITIS, Thomas. "Winning hearts and minds in the "war on terrorism"", *Small Wars & Insurgencies*, 2003, 14:1.

MULLINS, Christopher W.; KAUZLARICH, David ve ROTHE, Dawn. "The International Criminal Court and the Control of State

- Crime: Prospects and Problems”, *Critical Criminology*, 2004, vol. 12, no. 3.
- MURPHY, Sean D. “Progress and Jurisprudence of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia”, *The American Journal of International Law*, 1999, vol. 93, no. 1.
- NANETTE, Dumas. “Enforcement of Human Rights Standards: An International Human Rights Court and Other Proposals”, *Hastings International and Comparative Law Review*, 1990, vol. 13.
- ODMAN, Tevfik. “Eski Yugoslavya ile İlgili Uluslararası Ceza Mahkemesinin Kuruluşu ve Yasal Dayanağı”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1998, cilt: 45, sayı: 1-4.
- PICKARD, Daniel B. “Security Council Resolution 808: A Step Toward a Permanent International Court for the Prosecution of International Crimes and Human Rights Violations”, *Golden Gate University Law Review*, 1995, vol. 25.
- ROSENAU, William. “Al Qaida Recruitment Trends in Kenya and Tanzania”, *Studies in Conflict & Terrorism*, 2005, 28:1.
- SCHARFT, Michael P. “Getting Serious About an International Criminal Court”, *Pace International Law Review*, 1994, vol. 6, issue: 1.
- STEINBERG, Michele. “PKK Terrorists Named “Drug Kingpins”; Nations Move Against Narcoterrorism”, *Executive Intelligence Review*, August 2008.
- TOPAL, Ahmet Hamdi. “Uluslararası Terörizm ve Uluslararası Ceza Mahkemesi”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2005, cilt: 1, no: 3.
- VYVER, Johan Van der “Prosecuting Terrorism in International Tribunals”, *Emory International Law Review*, 2010, vol. 24, no. 2.
- WHITAKER, Beth Elise. “Reluctant Partners: Fighting Terrorism and Promoting Democracy in Kenya”, *International Studies Perspectives*, 2008, 9.
- WRIGHT, Quincy. “The Law of The Nuremberg Trial”, *The American Journal of International Law*, 1947, Vol. 41, No. 1.
- WRIGHT, Quincy. “Proposal for an International Criminal Court”, *The American Journal of International Law*, 1952, vol. 46, no. 1.

İnternet Kaynakları

Coalition for the International Criminal Court (a), “Terrorism should be “core crime” of proposed international Court India tells preparatory committee”, <http://www.iccnw.org/documents/Terrorism27Mar96.pdf>.

Coalition for the International Criminal Court (b), “Human Rights Watch, Commentary for the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court” <http://www.iccnw.org/documents/1PrepCmtCommentaryHRW.pdf>.

Coalition for the International Criminal Court (c), “International Commission of Jurists”, <http://www.iccnw.org/documents/1PrepCmt3rdPositionPaperICJ.pdf>.

Federation of American Scientists, “Memorandum – Terrorist Attacks by Al Qaeda”, <http://www.fas.org/irp/crs/033104.pdf>.

International Committee of the Red Cross (a), “The Geneva Conventions of 1949 and Their Additional Protocols”, <http://www.icrc.org/eng/war-and-law/treaties-customary-law/geneva-conventions/index.jsp>.

International Committee of the Red Cross (b), “International Humanitarian Law-Treaties&Documents”, <http://www.icrc.org/ihl.nsf/INTRO/357?OpenDocument>.

International Criminal Court (a), A/AC.249/1997/L.5, <http://www.iccnw.org/documents/DecisionsTaken11to21Feb97.pdf>.

International Criminal Court (b), A/AC.249/1997/L.8/Rev.1, <http://www.iccnw.org/documents/DecisionsTaken14Aug97.pdf>.

International Criminal Court (c), A/AC.249/1997/L.9/Rev.1, <http://www.iccnw.org/documents/DecisionsTaken18Dec97Eng.pdf>.

PERL, Raphael F. “Taliban and the Drug Trade”, CRS Report for Congress, <http://fpc.state.gov/documents/organization/6210.pdf>.

Research Center for International Criminal Law and International Humanitarian Law, “Charter of the International Military Tribunal for Far East”, http://www.rcicl.org/english/list_more.asp?info-id=523&classid=44.

The 9/11 Commission Report, “Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States - Executive

Summary”, <http://www.c-span.org/pdf/911finalreportexecsum.pdf>.
United Nations (c), “UN at a Glance”, <http://www.un.org/en/aboutun/index.shtml>.
United Nations (d), “History of the United Nations”,
<http://www.un.org/aboutun/unhistory/>.
United Nations (e), “Report of the International Law Commission on the work of its forty-sixth session (2 May-22 July 1994)”,
http://untreaty.un.org/ilc//documentation/english/A_49_10.pdf.
United Nations (f), “Draft code of crimes against the peace and security of mankind”, http://untreaty.un.org/ilc//summaries/7_4.htm#_ftn45.
United Nations (g), “Observations of Governments on the report of the Working Group on a draft statute for an international criminal court”, A/CN.4/458 and Add.1-8, http://untreaty.un.org/ilc//documentation/english/a_cn4_458.pdf.
United Nations (h), “Report of the Ad Hoc Committee on the Establishment of an International Criminal Court”, General Assembly Official Records, Fiftieth Session, Supplement No. 22 (A/50/22) <http://www.undemocracy.com/A-50-22.pdf>.
United Nations (i), “Report of the Preparatory Committee on the Establishment of an International Criminal Court”, A/CONF.183/2/Add.1, 14 April 1998, <http://www.un.org/law/n9810105.pdf>.
United Nations (m), S/RES/713, 25 September 1991, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement>.
United Nations (n), S/RES/808, 22 February 1993, <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/098/21/IMG/N9309821.pdf?OpenElement>.
United Nations (o), S/RES/827, 25 May 1993, <http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/IMG/N9330628.pdf?OpenElement>.
United Nations (p), S/RES/955, 08 November 1994, [97](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-</p></div><div data-bbox=)

DOC/GEN/N95/140/97/PDF/N9514097.pdf?OpenElement.
United Nations (r), “Charter of the United Nations”,
<http://www.un.org/en/documents/charter/chapter7.shtml>.
United Nations (s), A/RES/44/39/C.6/152/A/44/PV.72 4 Dec.1989,
<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTI-ON/GEN/NR0/547/98/IMG/NR054798.pdf?OpenElement>.
United Nations (t), A/RES/48/31/C.6/143/A/48/PV.73 9 December
1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTI-ON/GEN/NR0/711/15/IMG/NR071115.pdf?OpenElement>.
United Nations (u), A/RES/49/53/C.6/137/ A/49/PV.84 09 Decem-
ber 1994, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N95/767/77/PDF/N9576777.pdf?OpenElement>.
United Nations (v), A/RES/50/46/C.6/142/A/50/PV.87 11 Decem-
ber 1995, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N95/257/60/PDF/N9525760.pdf?OpenElement>.
United Nations (y), A/RES/51/207/C.6/147/A/51/PV.88 17 Decem-
ber 1996 <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N97/761/47/PDF/N9776147.pdf?OpenElement>.
United Nations (z), A/RES/52/160/6th/150/A/52/PV.72/15
Dec.1997/GA/ 9382, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UN-DOC/GEN/N98/762/49/PDF/N9876249.pdf?OpenElement>.
Yale Law School (a), “Nuremberg Trial Proceedings, Vol.1, Lon-
don Agreement of August 8th 1945”, <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>.
Yale Law School (b), “Nuremberg Trial Proceedings, Vol.1, Char-
ter of the International Military Tribunal”, <http://avalon.law.yale.edu/imt/imtchart.asp>.

Stratejik İletişim Modeli ve Güvenlik Alanına Uygulanabilirliği

Strategic Communication Model
and Its Usability in the Security Field

Metin GÜRCAN*

Özet

Stratejik iletişim, uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmak amacıyla eylem-söylem paketi olarak kodlanmış mesajların en uygun yer ve zamanda, en uygun vasıta ile, en güçlü etkiyi yaratacak ve en senkronize şekilde, sürekli ve şeffaf bir süreçle ilgili (veya hedef) kamuoyu ile paylaşılmasını ve kamuoyunun etkilenmesini amaçlayan bir “yetenek” olarak tanımlanabilir. Önceleri ticari anlamda etkin bir pazarlama ve reklam aracı olarak kullanılan bu modelin, son yıllarda güvenlik alanında da uygulanabilirliği tartışılmaya başlamıştır. Ampirik bir yanı olmayan bu çalışmanın ilk amacı, henüz hakkında Türkçe literatürünün oluşmadığı bu kavramı bir başlangıç olarak güvenlik alanındaki akademik camiaya tanıtmaktır. Öncelikle modern iletişim ortamındaki değişiklikleri irdeleyen, müteakiben stratejik iletişimi açıklayan çalışmanın temel amacı; stratejik iletişimin bir model olarak güvenlik alanında kullanılıp kullanılmayacağı sorusuna cevap bulmaktır. Çalışma, stratejik iletişimi geliştirmede “lokomotif” rolü üstlenmiş olan NATO’nun bu modeli niçin ve nasıl uyguladığını da bir “örnek olay” olarak analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Stratejik iletişim, halkla ilişkiler, kamu diplomasisi, algı, söylem.*

* Bnb., Genelkurmay İletişim Daire Başkanlığı ve Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü, Doktora Öğrencisi, e-posta: metin.gurcan@bilkent.edu.tr.

Abstract

Strategic communication would be defined as a “capability” to disseminate the messages in a most efficient, most effective, most coherent, most transparent, most synchronized and fastest way to the targeted audience to influence. Strategic communication, which has initially reputed in economic realm, has currently turned out to be a phenomenon the adaptability and applicability of which has been fiercely discussed to the contemporary global security environment. Modern militaries in the world that grasp the significance of this model have, therefore, commenced to review their traditional communication approaches accordingly. The first aim of this non-empirical study is to introduce this relatively new communication model on which no Turkish literature has emerged so far, as a beginning. To facilitate this objective, this study first defines what strategic communications means and does not mean, and analyzes the new communication environment. The question that this study seeks to answer is that whether strategic communication model is capable enough to respond to the needs of contemporary security environment or not. The study also presents the efforts of NATO to embrace this new model as a case study to better answer this research question.

Key Words: *Strategic communication, public affairs, public diplomacy, perception, rhetoric.*

“Hayatımın kendisi bir mesajdır.”

Mahatma Gandhi

1. Giriş

Geleneksel anlamda strateji; önceden belirlenmiş hedeflere en uygun yöntem ve vasıtalarla, en etkin ve en çabuk şekilde ulaşma sanatı olarak tanımlanırken, iletişim ise; bir kaynaktan bilgi içeren bir mesajın bir kanal vasıtası ile alıcıya aktarılması süreci olarak tanımlanmaktadır.¹ Her iki kelimenin birleşimi olan stratejik iletişim,

¹ Ayla Okay, Okay Aydemir, *Halkla İlişkiler: Kavram, Strateji ve Uygulamaları*, (Der Yayınları, 2005), s. 13.

uzun vadeli stratejik hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmak maksadıyla belirlenmiş mesajların en uygun yer ve zamanda, en uygun vasıta ile en güçlü etkiyi yaratacak ve en senkronize şekilde sürekli ilgili (veya hedeflenen) kamuoyu ile paylaşılması ve ilgili kamuoyunun etkilenmesi olarak tanımlanabilir.² Stratejik iletişim bu yönüyle harp prensiplerinden “sıklet merkezi”³ ile açıklanabilir. Birlik komutanının, sıklet merkezi prensibi ışığında, kesin zaman ve yerinde azami muharebe gücünü toplayarak hedefine ulaşmayı amaçlaması gibi, stratejik iletişim planlamacısının da nihai hedefi, kesin zaman ve yerinde azami bilgi gücünü toplayarak kurumun stratejik hedeflerinin ilgili kamuoyu tarafından en iyi şekilde anlaşılmasını ve kamuoyunun etkilenmesini sağlamaktır.

İletişimin stratejik bir kavram olarak algılanması ve stratejik yönetimi her geçen gün daha da önemli hale gelmektedir. Çünkü modern dünyada kitle iletişim araçları gelişmiş ve çeşitlenmiş, kamuoyuna iletilecek mesajların hem içeriğinde hem de şeklinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir.⁴ Bilgi iletişim hızındaki artış ve alternatif haber kaynaklarının çoğalmasına paralel olarak “Bizi daha çok tanıdıkça, daha çok severler ve desteklerler” anlayışı olarak özetlenebilecek tanıtım ve halkla ilişkiler merkezli, alıcıdan ziyade, kaynak odaklı ve tek taraflı bilgilendirmeye dayanan geleneksel iletişim anlayışı sona ermiştir.⁵ En başta internet, hayatın her alanında bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma bakımından iletişim ortamında bir devrime neden olmuştur.⁶ Örneğin, günümüz iletişim ortamında basit bir video kamerası ve internet erişimi olan birisinin paylaşacağı bilginin önemine bağlı olarak ulusal, hatta küresel dengeleri bile değiştirebilecek bir güçte olduğunu söylemek pek de abartılı olmaz.

2 Julia Coffman, “*Strategic Communication Audits*” (Washington DC, Communications Consortium Media Center, 2004).

3 ABD Harekat Talimnamesi FM 100-5, 1993, pp. 2-6.

4 Beril Akıncı Vural, Mikail Bat, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya”, *Journal of Yaşar University*, 2010, 20 (5), s. 3348-3382.

5 Taylor, Philip M., *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, (London, Rutledge Press, 2009), p. 17.

6 Marco Numann, Deirdre Hogan, Semantic Social Network Portal for Collaborative Online Communities, *Journal of European Industrial Training*, (2005), vol: 29. no. 6.

Yine internet gerek hız ve gerekse erişim açısından iletişim gücünü arttırmış, bir bilginin aynı anda tüm dünya ile paylaşılmasını olanaklı hale getirmiştir.⁷ 2004 yılında yapılan bir araştırmaya göre, radyonun 50 milyon kullanıcıya ulaşması 38 yıl sürerken, bu sayıya ulaşma süresi televizyon için 13 yıl olmuş, internet ise 50 milyon kullanıcıya 5 yıl gibi kısa bir süre içinde ulaşmıştır.⁸ Şu anda yeryüzünde, 1.2 milyardan fazla insan, internet kullanmaktadır.⁹ İnternetin yol açtığı iletişim devrimini henüz hazmedemeyen dünya, özellikle son dönemde yine internet kaynaklı ve “web 2.0”¹⁰ olarak adlandırılan¹¹ yeni bir devrimi yaşamaktadır. Sosyal medyanın (blog siteleri, Wiki siteleri, Youtube ve benzeri video paylaşım siteleri, Facebook vb. arkadaşlık siteleri, RSS güncellemeleri, Podcast vb. platformlar) iletişim ortamında giderek artan önemi olarak nitelendirir-

102

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

7 İnternetin iletişim ortamına olan etkilerini çarpıcı bir şekilde ortaya koyan birkaç örnek aşağıda sıralanmıştır.

- Twitter sosyal paylaşım sitesinin 2009 yılında büyüme oranı %1500'dur.
- Dünya üzerindeki her üç kişiden ikisi mutlaka bir şekilde internete girmiştir.
- Her gün Youtube'a 100 milyon video ve her dakika Youtube'a 20 saatlik video görüntüsü yüklenmektedir.
- 350 milyon aktif kullanıcısı olan Facebook bu nüfusuyla bir ülke olsaydı Çin ve Hindistan'dan sonra dünyanın 3'ncü büyük ülkesi olurdu.
- 14 milyondan fazla Facebook kullanıcısı ile Türkiye, Facebook'ta dünya genelinde en aktif 3'ncü ülkedir.
- Türkiye, Avrupa'nın internette en fazla vakit geçiren ülkesidir.
- Dünyada, üniversite öğrencilerinin %82'si ve 19 yaş altının %55'i sosyal ağları etkin kullanmaktadır.
- Dünya nüfusunun %28'i etiketlenmiştir. Yani, internet ortamına görüntü, yazı veya görüşleri düşmüştür, başka bir deyişle internete interaktif katılımı bulunarak bilgi katkısı yapmıştır. Bu oran her geçen gün artmaktadır.
- Türkiye İletişim Kurumu (TÜİK) 2009 yılı “Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırmasına” göre Türkiye'deki hanelerin %30,1'inde internet erişimi bulunmaktadır. Yine aynı araştırmaya göre Türkiye'de 60.3 milyon mobil telefon aboneli bulunmaktadır. (bkz: www.tuik.gov.tr).

8 Beril Akıncı Vural, Mikail Bat, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya”.

9 Ibid.

10 Özellikle 2004 sonundan itibaren medyada kullanılmaya başlayan bu terim, ikinci nesil internet hizmetleri olarak tanımlanan sosyal medya paylaşım siteleri, iletişim araçları, yani aslında internet kullanıcılarının paylaşarak ve ortaklaşa yarattıkları bilgi sitelerini tanımlar.

11 Necmi Emel Dilmen, “Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları”, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 12: Şubat 2007.

lebilecek bu devrimle, iletişimin temel paradigmaları bir kez daha değişmektedir.¹² Zaman ve yer sınırı olmadan, mobil tabanlı, paylaşım ve tartışmayı esas alan, kişisel arkadaşlık üzerine kurulan, kullanıcılar tarafından ortaklaşa ve paylaşılarak yaratılan, genelde ücretsiz, değiştirilebilen, kalıcı, kolay erişebilir, yeniliklere açık, hem görsel hem de işitsel iletişim imkanı sunan, kullanıcı merkezli bir “insani” bir iletişim tarzı olan sosyal medya,¹³ iletişimi stratejik bir değere yükselten en önemli etkenlerden biri haline gelmiştir. Örneğin, yapılan bir araştırmada, 2008 yılı Kasım ayındaki başkanlık seçimlerinden önce sosyal medyayı 400 günlük seçim kampanyasında “stratejik bir kuvvet çarpanı olarak” çok iyi kullanan ABD Başkanı Obama’nın sosyal medya sitelerinde paylaşılan video görüntülerinin 1.5 milyardan fazla sayıda izlendiği ortaya konmuştur.¹⁴ Yine aynı araştırmada, “Bize Katılın (*Join Us*)” sloganı ile Başkan Obama’nın seçim kampanyasını desteklemek için sosyal medya sitelerinde yapılan bağış çağrısına 850.000 kişi karşılık vermiş ve bağış kampanyasında toplam 200 milyon \$ toplanmıştır.¹⁵ Sosyal medya ile ilgili bir diğer önemli tespit ise her geçen gün sayıları artmakta olan sosyal medya kullanıcılarının, sosyal medyada karşılaştıkları bilgilerle resmi kurumlarca yapılan bilgilendirmelere nazaran daha fazla inanmalarındır.¹⁶ İnternet ve özellikle sosyal medyanın birey ve toplum hayatında artan öneminin de açıkça gösterdiği gibi, artık iletişim stratejik bir yetenek haline gelmiştir. Öte yandan, gittikçe karmaşıklaşan iletişim ortamında bilgi kaynaklarının sayısının artmasına paralel olarak, birey tüm bilgi kaynaklarını takip edemez hale gelmiş, siyasi ve sosyo-ekonomik eğilimlerine göre bir veya birkaç haber kaynağı ile yetinmeye başlamıştır.¹⁷ İnternet ve sosyal medyanın bil-

12 Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, (London, Rutledge Press, 2009), p. 252.

13 Beril Akıncı Vural, Mikail Bat, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya”.

14 Abdullah Özkan, “Sosyal Medya ve Siyasi Partiler”, *Bilişim Dergisi*, (2010) yıl: 38, sayı 127.

15 Ibid.

16 Beril Akıncı Vural, Mikail Bat, “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya”.

17 Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) “Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması -2” (2009).

gi kaynaklarının “kişiyeye özel (*customize*)” haline getirilmesine imkan vermesi sayesinde, birey artık kendi hoşuna giden ve siyasi görüşüne uygun televizyon ve radyo programlarından oluşturacağı bir yayını akışını takip etme yani bir başka deyişle kendi televizyon kanalını yaratma imkanı kazanmaktadır. Bireyin alternatif bilgi kaynaklarından kendini tecrit etmesi olarak tanımlanabilecek bu süreç sonunda da ilgili kamuoyu öncelikle siyasi görüş ve hayat tarzına göre çok parçalı hale gelmektedir.¹⁸

Kavramsal yanı ağır basan bu çalışmanın araştırma sorusu, temelde stratejik iletişim modelinin güvenlik alanında uygulanabilir olup olmadığıdır. Bu soruya cevap arayan çalışma, bu alanda gayretleri en çok kurumsallaşmış güvenlik aktörü olan NATO’nun stratejik iletişimi güvenlik alanına uyarılma çabalarının bir analizini sunar.

a. İlk bölümde, stratejik iletişimin ne demek olduğunu, ne demek olmadığını, niçin önemli olduğunu irdelenmektedir. Bu bölümde, geleneksel iletişim modeli ile stratejik iletişim modelinin bir kıyaslaması sunulmaktadır.

b. İkinci bölümde, stratejik iletişimin güvenlik alanında kullanılmasında öncü kurumların başında gelen NATO’nun 2008 yılı sonundan itibaren yoğunlaştırdığı iletişimin stratejik yönetimi gayretlerinin bir analizi sunulmaktadır.

c. Sonuç bölümünde ise günümüzde iletişimin geleneksel tanımlarından taşarak nasıl bir “süreçten” bir “yeteneğe” dönüştüğü vurgulanmaktadır. Yine bu bölümde güvenlik alanında iletişimin stratejik yönetiminin önemini kavrayan NATO’nun bu konuda oynadığı lokomotif role dikkat çekilmekte, modelin uygulanması sırasında karşılaşılan problemlere yer verilmektedir.

2. Stratejik İletişim Nedir, Niçin Önemlidir?

Stratejik iletişim kısaca, kurumsal itibarın etkin yönetimi maksadıyla iletişimin stratejik bir yetenek olarak kullanılması şeklinde tanımlanabilir.¹⁹ Stratejik iletişim, uygulanacak kurumsal politikaların belirlenmesinde bir “yol haritası” çizilmesine rehberlik eder. Bu

18 Ünsal Oskay, *İletişimin ABC’si*, İstanbul, Der Yayınları, 2007, s. 15.

19 Philip M Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, p. 115.

sayede, ilgili kamuoyu ile paylaşılacak “mesajların” içeriğini doldurarak “ne” söylenebileceğini saptamakta, “el yordamı” ile yapılan iletişim çalışmaları yerine “neyi”, “niçin” ve “nasıl” yaptığını bilen ve kurumsal itibarı güçlendiren bir vizyon ortaya koyar. Stratejik iletişim aslında karmaşıklaşan iletişim sürecini çözen bir “*decoder*” işlevi görmektedir. Reaktif değil, proaktif bir anlayışla sorunları oluştuktan sonra çözmek yerine, sorun oluşturacak zayıf noktaları önceden belirleyip bunları güçlendirerek, sorunları belirmeden veya henüz belirlemeye başlamışken çözmeyi hedefler. Günübirlik değil, uzun soluklu bir çalışmayı gerektirir.²⁰ Stratejik iletişim ilgili kamuoyunun mevcut algısını değiştirmek için ne düşünmesi gerektiğini dikte eden gizli bir ajandası olan, gerektiğinde uygulanan ve zorlayıcı bir propaganda süreci değil, tam tersine mevcut algıyı olumlu şekilde şekillendirmek amacıyla ilgili kamuoyu için neler hakkında da düşünebileceğini gösteren alternatifler sunan şeffaf ve sürekli bir ikna etme ve etkileme sürecidir.²¹ Bu açıdan genelde aldatma, manipülasyon ve kandırma amacıyla yapılan zorlayıcı propaganda tekniklerinden ayrılır.

Stratejik iletişim salt en uygun mesajın ilgili kamuoyuna ulaştırılmasını, kamuoyunun bilgilendirilmesini amaçlayan kaynak odaklı pasif bir iletişim süreci değil, belirlenmiş mesajların kurumun vizyon ve hedeflerine uygun şekilde ilgili kamuoyu ile paylaşılmasını ve kamuoyu algısının olumlu şekilde şekillenmesini sağlayacak ve etkilemeyi esas alan aktif bir iletişim sürecidir. Stratejik iletişim, kurumun vizyonunu ortaya koyduğu, stratejik hedefleri ile niyet ve maksadını, eylem ve söylemlerinin ilgili kamuoyu tarafından iyi anlaşılmasının amaçlandığı, halkla ilişkiler, bilgi yönetimi, kamu diplomasisi, medya ile ilişkiler ve algı ve itibar yönetimi gibi disiplin-

20 Emily Goldman, “Strategic Communication Theory and Application” Presentation presented in the Office of Coordinator for Counterterrorism of U.S. Department of State (2008).

21 Anais Reding, Kristin Weed, *NATO’s Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*, RAND Papers (2009), p. 13.

leri sinerji içinde kullanır.²² Stratejik iletişim basit ve tek taraflı bir bilgi paylaşımı değil, aksine ilgili kamuoyunu ikna amacı güden, kamuoyunun mevcut tutum ve davranışlarını da dikkate alan, tutum ve davranışlarındaki değişimleri ölçen aktif bir etkileme sürecidir.²³ Ayrıca, stratejik iletişim, ilgili kamuoyunun ön şartlanmışlıklarını, mevcut algı ve tutumlarını da dikkate alır, kamuoyunun iletişim sürecinde pasif bir değişken olarak değil, süreci etkileyen aktif bir değişken olduğunu kabul eder.²⁴ Stratejik iletişim, halkla ilişkilerde amaçlandığı gibi, kamuoyunun tamamına hitap eden stratejiler geliştirmek yerine ilgili kamuoyu üzerinde istenen azami etkiyi oluşturmak için o kamuoyuna özel iletişim stratejileri belirler.²⁵ Bu nedenlerle, geleneksel anlamda bir reklam ve pazarlama faaliyeti olarak algılanan halkla ilişkilerden ayrılır.²⁶

Literatür araştırmasında stratejik iletişimin kamu diplomasisi (*public diplomacy*) kavramı ile yakın anlamlı olduğu, sık sık birbirlerinin yerlerine kullanıldıkları göze çarpmaktadır. Ancak genelde savunma ve güvenlik alanındaki kaynakların stratejik iletişim terimini kullanmayı tercih ederken, ekonomi/ticaret ve siyaset ile ilgili kaynakların kamu diplomasisi kavramını kullanmayı tercih ettiği görülmektedir.²⁷ Öte yandan Emily Goldman'a²⁸ göre stratejik iletişim; yabancı ülke kamuoylarını etkileme amacı güden kamu diplomasisi, yabancı ülkeleri etkileme amacı güden diplomasi, kendi kamuoyunu etkileme amacı güden

22 Dennis Murphy, Jeffrey L. Smith, David J. Ayers, *Information As Power: An Anthology of Selected United States Army War College Student Papers*, US Army War College, Carlisle PA., (2006), p. 55.

23 Jeffrey Jones, "Strategic Communication: A Mandate for the United States", *Joint Force Quarterly*, National Defense University vol.4. pp. 104-114, (2009).

Bush yönetimi esnasında Stratejik İletişimden sorumlu Ulusal Güvenlik Konseyi olan Jeffrey Jones, bu kavramın ABD hükümeti ve NATO içinde yayılmasının aktif savunucularından biridir. Yapılan kaynakça taramasında Jones'un bu konuda pek çok makalesine rastlanmıştır.

24 Steve Tatham, "Strategic Communication: A Primer" Defence Academy of United Kingdom, December 2008, p. 18.

25 ABD Savunma Bakanlığı "Report on Strategic Documentation", Washington DC: Department of Defense, 2009.

26 Reding, Anais, Weed, Kristin, *NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*.

27 Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, p. 7.

28 Emily Goldman, "Strategic Communication Theory and Application", p. 43.

halkla ilişkiler faaliyetlerini kurumsal çıkarlar ve uzun vadeli hedefler doğrultusunda kullanan şemsiye bir modeldir.

Aynı zamanda stratejik iletişim, ilgili kamuoyu ile paylaşılacak mesajların etkinliğini ölçen, algılama oranlarını belirleyen, yanlış anlaşılabilir veya arzu edilen etkiyi uyandırmayan “söylemler” varsa bir “hasar tespiti yaparak” bunları anında değiştiren bir yaklaşımdır.²⁹ Stratejik iletişim, asla ilgili kamuoyunun yanlış bir algılama içine düşmesine izin vermez. Çünkü, kurum hakkındaki mevcut eksik ve yanlış bilgiler yanlış algılama sorununa neden olmakta, zamanla bu yanlış algılamalar tekrarlanarak “yanlış kanaatlere” dönüşmektedir. Yanlış kanaatlerin düzeltilmesi de çok uzun süreli ve oldukça masraflı bir süreçtir. İşte stratejik iletişim, kurumu bu duruma düşmekten koruyan önemli bir kontrol mekanizmasıdır.³⁰

Goldman’a göre³¹ güvenlik alanında uygulanacak bir stratejik iletişimde birbirinin tamamlayıcısı iki temel boyut vardır. Bunlardan ilki “söz” boyutu olup bu boyut uygun medya vasıtaları ile “bilgilendirmeyi” esas alır. Diğeri ise “eylem” boyutu olup; tatbikatlar, güç gösterileri, ziyaret ve temaslar, askeri yardım ve eğitim işbirliği gibi faaliyetler ile nükleer silahlar, balistik füze sistemleri, füzesavar sistemleri, stratejik hava ulaştırma gibi yetenekleri içine alır ve “etkilemeyi” amaçlar. Bir güvenlik aktörünün belirlediği hedeflere ulaşmak için bu iki boyutun optimum oranda birleştirildiği “eylem-söylem” paketlerinin stratejik iletişimde kullanılması başarı için ilk şarttır.

Bir başka deyişle, stratejik iletişim, kurumun vizyonu, yeteneklerinin, faaliyetlerinin, halkla ilişkiler-kamu diplomasisi-bilgi yönetimi çabalarının, kamuoyu hakkındaki kanaati ve algı yönetimi çabalarına yönelik gayretlerinin toplandığı bir “lens” olduğu söylenebilir. Aktör, kendisi ile alakalı tüm gayretlerini topladığı bu lens sayesinde “kişiyeye-özel” olarak geliştirdiği eylem-söylem paketlerini en uy-

29 Abdullah Özkan, “Sosyal Medya ve Siyasi Partiler”.

30 Steve Tatham, “Strategic Communication: A Primer”.

31 Emily Goldman, “Strategic Communication Theory and Application”.

gun yer ve zamanda, en güçlü etkiyi yaratacak şekilde ilgili kamuoyu ile paylaşılabilir. Burada önemli olan nokta, güvenlik aktörünün tüm gayretlerinin bu lense akmasıdır. Yani lens atlanarak herhangi bir gayretin mesaj olarak ilgili kamuoyu ile paylaşılması geliştirilecek eylem-söylem paketlerinin etkisini zayıflatabilir ve hatta yanlış algılamalara yol açabilir.³²

Yine bir aktör için yeni iletişim ortamında başarılı olabilmenin en önemli şartları;

- a. Rekabete dayalı bir “vizyon”,
- b. Değişime duyarlı bir “yönetim anlayışı”,
- c. Emsallerinden farklılaşan bir “kurumsal kültür”,
- d. Süratli karar verme ve icra süreci,
- e. İnisiyatif,
- f. Kurum içinde ağ-merkezli bir iletişim yapısıdır.³³

Aslında stratejik iletişimin neden zor olduğunu çok iyi açıklayan bu altı önemli husus, “değer oluşturabilmek” ve güçlü bir kurumsal itibar için güvenlik aktöründe bulunması gereken en önemli özelliklerdir. Bu özellikler sayesinde, aktörün sunduğu ve emsallerinden farklılaşan “değerler bütünü” ilgili kamuoyu tarafından doğru algılanmakta ve bunun sonucu olarak da aktöre rekabet üstü olmanın yolunu açmaktadır. Neticede bir “fark” ortaya koyabilen aktör, aslında “imkan ve kabiliyet”, “güvenilirlik” ve “iyi niyet” kavramlarının bir bileşimi olan kurumsal itibarını güçlendirebilmektedir.³⁴

Neden Stratejik İletişim?

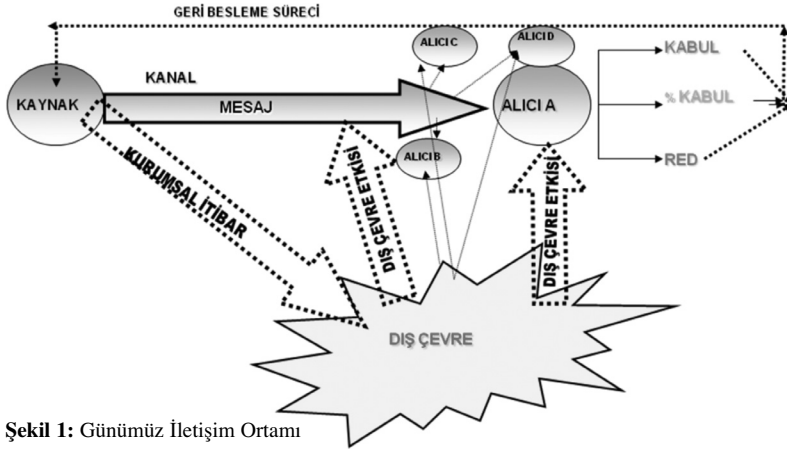
“Neden stratejik iletişim modeline ihtiyaç duyulmuştur?” sorusuna cevap verebilmek için öncelikle geleneksel iletişim modelinin günümüz iletişim ortamını açıklamakta niçin yetersiz kaldığını irdelemek yerinde olacaktır.

Geleneksel iletişim modeli, kaynak tarafından, bilginin kodlanmış bir mesajla, tek bir alıcıya, dış etkilere kapalı bir kanal vasıtası

32 Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Democracy*, P. 156.

33 Ibid., P. 158.

34 Ibid., p. 156

Şekil 1: Günümüz İletişim Ortamı

ile iletilmesi esasına dayanmaktadır.³⁵ Aşağıda ise günümüz iletişim ortamı tanımlanarak geleneksel modelle stratejik iletişimin öngördüğü iletişim modelinin bir kıyaslaması sunulmuştur.

Geleneksel iletişim Modeli ile Stratejik iletişim modeli arasındaki farklar şu şekilde özetlenebilir:

Geleneksel iletişim modelinin yukarıda şematize edilen günümüz iletişim ortamını açıklamakta oldukça yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. O halde şu soruyu sormak yerinde olacaktır: Modern güvenlik ortamında iletişimin stratejik yönetimini hangi model sağlayabilir? Bu soruya cevap bulmak için ABD ve İngiltere'nin küresel terörle mücadele stratejileri kapsamında, başta el-Kaide olmak üzere aşırı örgütler ve aşırılıkla mücadele etmek amacıyla stratejik iletişimi bir model olarak geliştirmeye çalıştığı görülmektedir. Bu kapsamda, ABD ve özellikle Irak ile Afganistan'da koalisyonun yükünü çeken İngiltere ve Kanada başta olmak üzere diğer ülkelerin küresel terörizmle daha iyi mücadele edebilmek, hedef kamuoyu olarak belirledikleri Afgan ve Irak halkı başta olmak üzere genelde Müslüman nüfusu olan ülkelerde, niyet ve maksatlarını, stratejik vizyonlarını, uygulayageldikleri politikaları "meşrulaştırmak" için

35 Ayla Okay, Aydemir Okay, *Halkla İlişkiler: Kavram, Strateji ve Uygulamaları*, İstanbul, Der Yayınları, 2005, s. 45.

hedef kamuoylarında algı ve tutum değişikliği yaratmaya yönelik bir yöntem olarak stratejik iletişimi kullandıkları söylenebilir.³⁶

Tablo 1: Geleneksel ve Stratejik İletişim Modelleri Arasındaki Farklar

GELENEKSEL İLETİŞİM MODELİ	STRATEJİK İLETİŞİM MODELİ
İletişim ortamı, aktif kaynak, pasif alıcı ile dış etkilere kapalı bir mesaj kanalından oluşur.	İletişim ortamında kaynak ve alıcıdan sonra “Dış Çevre” 3’ncü bir aktör olarak dikkate alınır. Dış çevre hem ortamdaki alıcıları hem de kanalı etkiler. Kaynak ise dış çevreyi kurumsal itibarı ile etkiler.
Modelde tek alıcı vardır.	Modelde farklı çıkar ve görüşleri olan birden fazla alıcı vardır yani iletişim ortamı çok parçalıdır.
Alıcının geçmiş şartlanmışlıkları ve önyargıları yok farzedilir.	Alıcının geçmiş şartlanmışlıklarını ve önyargılarını dikkate alır. Bu nedenle alıcının algı ve kanaatlerinin doğru analizi başarı için önem taşır.
“Alıcı, kaynaktan gelen her mesajı koşulsuz kabul eder” varsayımına dayanır. Alıcının kaynak üzerinde etkisi yoktur.	Alıcı kaynaktan gelen mesajı kabul, belli oranda kabul veya reddedebilir. Alıcı geri besleme süreci ile kaynağı etkiler.
İletişim süreci sadece mesaj iletileceği zaman kurulur yani kesintilidir.	İletişim süreci süreklidir.
Süreç, mesaj odaklıdır.	Süreç, alıcı odaklıdır.
Kaynak, alıcıdan bağımsızdır.	Kaynak ile alıcı arasında karşılıklı bağımlılık vardır.

110

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

ABD’nin Stratejik İletişim Yaklaşımı

ABD Savunma Bakanlığı stratejik iletişimi;

“ABD’nin ulusal çıkarlarını korumak maksadıyla koordine ve senkronize edilmiş bilgi hareketi, medya yönetimi, halkla ilişkiler ve benzeri disiplinlerle hedef kitle ile iletişime geçerek onları daha iyi anlamak ve ABD çıkarları lehine algı oluşturmak.”

şeklinde tanımlanmakta ve özellikle 2008 yılından bu yana bu modelin kendi bünyesi içinde kurumsallaşmasına önem vermektedir.³⁷

36 Steve Tatham, “Strategic Communication: A Primer”.

37 2006 Quadrennial Defense Report Preface, s. iv ve “Execution Roadmap for Strategic Communication” bölümü. Lütfen raporun tamamı için bkz.: <http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/dod/qdr-2006-report.htm>. (23 Mayıs 2010)

ABD'nin dünya genelinde "itibarının" düşmekte olduğu sonucuna ulaşan Lindsey J. Borg'a göre³⁸ yeni yüzyılda savaşlar aslında harp sahasından kişilerin zihinlerine kaymış ve "fikirlerin savaşı" (*battle of ideas*) artık tank ve uçakların savaşından daha önemli hale gelmiştir. Soğuk Savaş yıllarından kişilerin bilgiye ulaşması devlet kurumları tarafından "milli güvenlik" bahane edilerek engellenebilirken, günümüzde artan iletişim hızı, çeşitlenen bilgi kaynakları ve en önemlisi kişilerin bilgi edinmeyi "hak" olarak algılamaya başlaması nedeniyle iletişim ortamındaki bilgileri filtrelemek bir devlet için artık mümkün değildir.³⁹ Devletler bu geleneksel "sansürcü refleksi" göstermek yerine iletişimi stratejik bir yetenek olarak algılayarak, bilginin stratejik yönetimine yönelmelidir. Artık modern dünya orduları için barış döneminde askeri güçleri ile üretecekleri caydırıcılık, savaş döneminde ise fiziki harp sahasında vereceği askeri mücadele kadar kişilerin bilişsel düzeydeki algı ve kanaatleri de önem kazanmıştır.⁴⁰ Bu nedendir ki, ABD Savunma Bakanlığında, doğrudan Savunma Bakanına bağlı bir Stratejik İletişim Konseyi'nin teşkili, ABD Ordusunun stratejik iletişimle ilgili hedeflerinin koordineli ve senkronize gerçekleştirilerek birleşik bir doktrin oluşturabilmek amacıyla bir Stratejik İletişim Komutanlığı kurulması ve askeri eğitim sisteminin bu model ışığında gözden geçirilmesi gibi yapısal reformlara girişilmiş, yani stratejik iletişim modeli ABD Ordusunda kurumsallaşmaya başlamıştır.⁴¹ Aslında ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon) diğer dünya orduları ile kıyaslandığında ilgili kamuoyuna ulaşmak için medyayı stratejik bir iletişim yeteneği olarak en iyi şekilde kullanan güvenlik aktörlerinin başında gelmektedir. Başında stratejik iletişim konusunda uzman bir sivilin bulunduğu medya ve halkla ilişkiler birimi, ilgili kamuoyunu en iyi ve en etkin şekilde bilgilendirmek amacıyla ABD Savunma Bakanlığı içinde yaklaşık 30 basın kuruluşunun ofisinin, stüdyoların, bilgilendirme ve brifing salonlarının olduğu, Bakanlık içinde medya men-

38 Lindsey J. Borg, *Communicating with Intent*, Incidental Paper, Harvard University 2008, p. 9.

39 Ibid, p. 11.

40 Ibid, p. 14.

41 Christopher Paul, *Whither Strategic Communication*, RAND Occasional Papers, 2009, p. 12.

suplarına “kısıtlanan yerler” hariç büyük bir hareket serbestliğinin sağlandığı, medya mensuplarının kafeteryalarda askerlerle bir araya gelebildiği “şeffaf” bir yapı içinde çalışmalarına devam etmektedir.⁴² İletişimin güvenlik alanında stratejik yönetiminde göze çarpan bir diğer önemli husus ise artık iyice kurumsallaşan “Pentagon muhabirliği”dir”. Ulusal düzeyde faaliyet gösteren her bir medya kuruluşunun yıllardan beri Pentagon muhabirliği yapan ve artık “kıdemli” hale gelmiş, sistemin nasıl çalıştığını çok iyi bilen bu gazeteciler, Pentagon’un resmi görüşlerini kamuoyu ile paylaşması sürecinde kaynak ile alıcı arasında çok önemli birer “ara birim” işlevi görmektedir.

ABD Ordusuna göre stratejik iletişim, konvansiyonel kinetik yetenekler (tank-top-uçak) ile nükleer imkan ve kabiliyetlerin ilgili kamuoyunu veya hedef ülkeyi etkilemek amacıyla kullanıldığı bir eylem-söylem sürecidir.⁴³ Çünkü güvenlik söz konusu olunca eylem ve söylem eşit önemdedir. Murphy’ye göre,⁴⁴ güvenlik alanında stratejik iletişimin %80’i eylem, %20’si ise sözdür. ABD’nin 2006 yılında kabul ettiği ve halen uygulamakta olduğu biçimlendirilmiş caydırıcılık (*tailored deterrence*)” stratejisinin en önemli bileşenlerinden biri stratejik iletişimdir.⁴⁵ Gerçekten de, yeni küresel güvenlik ortamında rakibin stratejik kararlarını etkileme amacı güden zorlama stratejilerinin en önemlilerinden biri olan “caydırıcılık” stratejisinin en etkin şekilde kullanılabilmesi için rakibin niyetiniz ve yeteneklerinizi tam ve doğru algılamasını sağlamak ancak etkin bir stratejik iletişim stratejisi ile mümkündür.⁴⁶ O halde stratejik iletişimin güvenlik alanına uygulanması ile sadece söylem değil, eylem-söylem paketi önem kazanmaktadır. Gerçekten de, ABD Ordusu

112

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

42 Özgür Ekşi, Genelkurmay- Basın İlişkileri Raporu, Basın Konseyi, 20 Haziran 2010.

43 ABD Savunma Bakanlığı, “Report on Strategic Documentation”, Washington DC: Department of Defense, 2009.

44 Dennis Murphy, “Information As Power: An Anthology of Selected United States Army War College Student Papers”, US Army War College, Carlise PA., 2006.

45 Metin Gürçan, “From Traditional into Tailored: The Evolution of the Concept of Deterrence in the Post-Cold War Era”, SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi, yıl: 9, sayı:1, 2011.

46 Metin Gürçan, “From Traditional into Tailored: The Evolution of the Concept of Deterrence in the Post-Cold War Era”.

Birleşik Harekat Konseptinde operasyonel yeteneklerin stratejik iletişimin özünden çıkarılmasının ve stratejik iletişimin sadece “söylem” olarak görülmesinin hayati bir hata olduğunu vurgulamaktadır.⁴⁷ ABD Ordusu özellikle Irak ve Afganistan işgalleri sonrasında, “iliştirilmiş gazetecilik (*embedded journalism*)” kavramının yaratıcısı olmuştur. Irak ve Afganistan başta olmak üzere ABD askerlerinin bulunduğu bölgelerde ve özellikle operasyon zamanlarında cephedeki askerlerin görüş ve görüntülerinin dünya kamuoyu ile paylaşılması esasına dayanan bu gazetecilik anlayışı, çoğu zaman da “propaganda” ile “stratejik iletişim” arasındaki hassas sınırı propaganda lehine ihlal ettiği iddiaları ile de sıklıkla eleştirilmiştir.⁴⁸

Literatürde, stratejik iletişim hakkında bir diğer yaklaşımın da öncülüğünü, yeni küresel güvenlik parametrelerine uygun olarak kendini Avrupa-Atlantik bölgesinde görev yapan bir savunma örgütünden küresel bir güvenlik aktörüne “dönüştürmek” isteyen ve bu süreçte iletişimin stratejik yönetimini önemli bir yönetim fonksiyonu olarak kabul eden NATO yapmaktadır.⁴⁹ Stratejik iletişimin güvenlik ortamında uygulanabilir olup olmadığı sorusuna cevap bulabilmek için özellikle 2008 yılından bu yana bu modele önemli oranda zaman, emek ve para ayıran NATO’nun bu modeli nasıl anladığı, modeli bünyesinde nasıl kurumsallaştırdığı ve kullandığı, modelin kuvvetli ve zayıf yanlarının neler olduğu sorularını irdelemek yerinde olacaktır.

3. NATO ve Stratejik İletişim

Geçmişte Avrupa-Atlantik savunma bloğunun oluşturulmasında ve tüm Soğuk Savaş dönemi boyunca bu savunma bloğunun yönetilmesinde önemli bir rol oynamış olan NATO’nun geleneksel iletişim stratejileri incelendiğinde, öncelikle Doğu Bloğu’na karşı üye ülke kamuoylarını etkileyecek politik söylemler geliştirerek Sovyet askeri tehdidi konusunda bir farkındalık yaratmaya odaklandığı gö-

47 Marshall V. Eucklund, “Strategic Communications: How to Make It Work”, IO Sphere, Fall, San Antonio TX, 2005.

48 Barbara Starr, “Pentagon sites: Journalism or Propaganda”, CNN News, 5 Şubat 2005.

49 NATO, *Military Concept for NATO Strategic Communication*, 2010.

rülmektedir.⁵⁰ Aynı zamanda üye ülkelerin kendi aralarında sorumluluk paylaşma (*burden sharing*) veya sorumlulukları üzerinden atma (*burden shifting*) stratejilerinde “söylem” ve bunları destekleyen “eylemler” NATO’da kullanılan politik dili şekillendirmiştir.⁵¹ Örneğin, 1956’daki Süveyş Kanalı Krizi, 1957 ilk Sovyet Uydusu Sputnik’in uzaya gönderilmesi ve 1960’larda başta Vietnam olmak üzere uzak Asya’da beliren sol referanslı ulusal kurtuluş hareketleri ile Sovyet Bloğu’na karşı güç duruma düşen NATO üyesi devletler, askeri, politik ve ekonomik güçlerini NATO bünyesinde daha koordineli hale getirmeye çalışmış ve bu dönüşümün slogan politik söylemi “karşılıklı bağımlılık - *Inderdependence*” olmuştur.⁵² Yine 1958’de işbaşına gelen Fransa Devlet Başkanı De Gaulle’nin “Avrupalı Avrupa –*European Europe*” ve “bağımsızlık- *sovereignty*” gibi başta Fransa olmak üzere Avrupalı üye devletlerin ulusal çıkarlarını ön plana çıkartan politik söylemlerine ve bu çerçevede şekillenen iletişim stratejilerine karşı etkili bir politik söylem üretmeyen NATO’nun ikinci Genel Sekreteri Paul Henri Spaak (1957-1961) istifa etmek zorunda kalmış, müteakiben gelen genel sekreterler Dirk Stikker (1961-1964) ve Manlio Brosio da (1964-1971) Fransa’nın başrolünü oynadığı ve 1966’da askeri kanattan çekilmesi ile sonuçlanan stratejik pazarlıklarda De Gaulle’ye karşı pek de etkin politik bir dil kullanamamış ve bu politik söylemlerini uygun iletişim stratejileri ile pazarlayamamışlardır.⁵³ Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, NATO’nun politik söylemleri Soğuk Savaş boyunca Sovyet tehdidinin üye ülke kamuoylarına etkili anlatılması ile üye ülkelerin kendi aralarındaki stratejik pazarlıklarda bilgilendirme, saptırma, uzlaşma ve ya muhalefeti pekiştirme amacıyla kullanılmış ve İttifak içindeki iletişim stratejileri de bu kapsamda şekillenmiştir.

Sovyetler Birliği’nin çökmesi ile bir “Soğuk Savaş artığı” olarak

114

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

50 Ian Thomas, *The Promise of Alliance*, Boston, Rowman&Littlefield Publisher Inc., 1997, p. 5.

51 Ibid., p. 6.

52 Ryan C. Hendrickson, *Diplomacy and War at NATO*, Columbia, University of Missouri Press, 2006, p. 20.

53 Ibid., p. 32.

meşruiyeti hakkında sorular doğmasına rağmen⁵⁴ NATO, güvenlik alanında hala en önemli uluslararası örgüt hüviyetini korumaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrası dönemde başta Afganistan ve son dönemde Libya olmak üzere geleneksel Avrupa-Atlantik alanı dışındaki bölgelerde icra edilen askeri hareketler ile bugün 26 üye ve 23 ortak olmak üzere 49 ülkeyi bünyesinde barındıran NATO'nun küresel güvenlik ortamındaki görünürlüğü oldukça artmıştır. NATO'nun yükselen bu profilinin de örgütün stratejik çıkar ve hedeflerine uygun olarak İnternet ile daha da karmaşıklaşan rekabetçi bir medya ortamında yönetilmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Yeni iletişim ortamında NATO'nun doğrudan veya dolaylı ilgili olduğu pek çok güvenlik sorunu, pek çok NATO ülkesinin siyaset ve medya sahnesinde ön plana çıkmaya, NATO'nun askeri operasyonları ve dönüşüm çabaları ile ilgili gelişmeler medyada daha çok yer bulmaya başlamış, NATO'yu ilgilendiren çoğu konu pek çok ülkenin ulusal ve uluslararası politik söylemlerini şekillendirmeye başlamıştır. Bu dönemin yeni olguları; küresel terörizm ve bölgesel istikrarsızlıklarla mücadele, kültürel ve sosyo-ekonomik boyutlarda özendirme ve teşviği içeren yumuşak güç, kamusal sorumluluk ve hesap verebilirlik, demokrasi ve insan haklarının küresel anlamda güçlendirilmesi, artan mali sorumluluk, hükümet savunma bütçelerinin denetime açılması ve bütçe kısıntıları, daha açık ve şeffaf güvenlik örgütleri, karşılıklı işbirliği, güvenlik örgütlerinin nitelikli işgücü pazarında özel sektörle artan rekabeti olarak ortaya çıkmaktadır.⁵⁵ Öte yandan NATO'nun bir önceki genel sekreteri Jaap De Hoop Scheffer'e göre değişen küresel güvenlik ortamına “dönüşerek” uyum sağlaması gereken NATO'nun yeni dönemde bu dönüşümü gerçekleştirebilmesi için “güvenlik” kavramını yeniden yorumlaması, bu kapsamda beliren/belirmek üzere olan tehditleri “alan dışında” henüz Avrupa-Atlantik bölgesini etkilemeden karşılaması ve bu maksatla diğer ülkeler ve uluslararası örgütlerle daha sıkı bir işbirliği için iletişime

54 Ian Thomas, *The Promise of Alliance*, p. 3.

55 David S Yost, *NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security*, Washington DC, US Institute of Peace, 2001, p. xvi.

yöneldiği şarttır. Bu açıdan, NATO resmi dokümanlarında NATO ve üye ülke karargahlarındaki iletişim gayretlerinin şekil, içerik ve esnekliği tüm bu gelişmelere paralel olarak sınılanmalı ve kararlılıkla artık güncelliğini yitiren geleneksel iletişim stratejileri gözden geçirilmesi gerektiği sıklıkla vurgulanmaktadır.⁵⁶ NATO'nun bu kararlılığı özellikle NATO'nun niçin 2008 sonrasında stratejik iletişimi bir model olarak benimsemesi ve bu konuda uluslararası arenada lokomotif rolü üstlenmesini net olarak açıklamaktadır. NATO, yeni küresel güvenlik ortamında halen geçerli ve muteber bir örgüt olduğunu ilgili kamuoylarına anlatmayı "meşruiyetini" pekiştirecek en önemli adım olarak görmektedir.⁵⁷

NATO'nun iletişimin stratejik yönetimi ile meşruiyetini sağlamlaştırma çabaları incelendiğinde, İttifak'ın bu çabaların temelinde "itibar yönetimini" oturttuğu görülmektedir. Taylor'a göre⁵⁸ "itibar" aslında alıcının zihninde olan algısal bir olgudur. Bu nedenle alıcıların yani NATO'nun belirlediği hedef kamuoylarının NATO hakkındaki algı ve kanaatlerinin olumlu anlamda ve kurumsal itibarı güçlendirilecek şekilde şekillendirilmesi önem kazanmaktadır. İtibar olgusunun üç kaynağı olduğuna dikkat çeken Taylor'a göre⁵⁹ bu kaynaklardan ilki "İmkan ve Kabiliyet" (*expertise*), ikincisi karşılıklı işbirliği için gerekli olan "Güvenilirlik" (*trustworthiness*), üçüncüsü ise karşı tarafın da çıkar ve düşüncelerine saygı duyulduğunu gösteren "İyi niyet"tir (*goodwill*). Gerçekten de NATO'nun faaliyetleri bu üç boyut göz önüne alınarak incelendiğinde;

"İmkan ve Kabiliyet" boyutunda NATO, kendisine üç temel görev olarak belirlediği;

- Beşinci madde kapsamında kolektif savunma,
- kriz yönetimi,
- uluslararası istikrara katkı

56 NATO, *NATO Concept for Strategic Communication*, 22 July 2010.

57 NATO, *NATO Concept for Strategic Communication*, 22 July 2010.

58 Ibid.

59 Philip M. Taylor, *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, p. 155.

59 Ibid., pp. 158-162.

görevlerini etkin şekilde yerine getirmek amacıyla yeterli imkan ve kabiliyete haiz olduğunu (yetenekli olduğunu) dost, tarafsız ve rakiplere göstermek zorundadır. Bunu gerçekleştirmek için de NATO, ilgili kamuoylarına yeteneklerini göstermek amacıyla görünür güvence⁶⁰ (*visible assurance*) kapsamında çeşitli faaliyetler icra etmektedir. Aslında eylem-söylem paketinin de eylem boyutunu oluşturan olgu imkan ve kabiliyetler ile bunları görünür kıldığı faaliyetlerdir. Örnek olarak NATO'nun her yıl düzenli olarak icra ettiği askeri tatbikatlar,⁶¹ hava keşif ve devriye görevleri, Barış Sağlama ve Barış Destek faaliyetleri, askeri eğitim ve işbirliği faaliyetleri, üst düzey askeri ziyaretler gibi faaliyetler ile NATO stratejik hava ulaştırma imkan ve kabiliyetleri, NATO Mukabele Gücü ve son olarak 2010 Lizbon Zirvesinde kurulması planlanan NATO Bölgesel Balistik Füze Savunma Sistemi (Füze Kalkanı) gibi yeteneklerini görünür kılmakta ve bu sayede itibarın "İmkan ve Kabiliyetler" boyutunun içini doldurmaktadır.

"Güvenilirlik" boyutu ile kastedilmek istenen ise NATO'nun açıklıkla (*openness*) ve şeffaflıkla (*transparency*) paylaştığı stratejik hedefleri dışında gizli bir ajandası olmadığı algısının zihinlere yerleştirilmesidir. Karşılıklı işbirliğinin temellerinin atılabilmesi için güven duygusu ilk adımdır. Ayrıca tutarlı, tahmin edilebilir ve olgun bir caydırıcılık dengesi için güvenilir olma en önemli gerekliliktir.⁶² Örneğin, güvenilirlik sayesinde Rus kamuoyu ile NATO arasında karşılıklı işbirliğinin artırılması konusunda fırsatlar yaratılabilmektedir.⁶³ Yine, Lizbon Zirvesi Sonuç Belgesinde Bölgesel Füze Savunma Sistemi (Füze Kalkanı) ile ilgili NATO'nun herhangi bir devleti düşman olarak vurgulamadığına dikkat çekmesi bu boyut ile ilgilidir.⁶⁴ Ek olarak, NATO 2011 Stratejik Konsepti'nde şeffaflığa da

60 Görünür güvence kavramının tam karşılığı dosta güven, hasıma korku vermedir.

61 2010-2011 döneminde Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (SHAPE) görev sahasında toplam 35 askeri tatbikat planlanmıştır. Lütfen bakınız: www.nato.int.

62 Metin Gürcan, "From Traditional into Tailored: The Evolution of the Concept of Deterrence in the Post-Cold War Era".

63 NATO, *NATO Concept for Strategic Communication*, 22 July 2010.

64 NATO 2011 Stratejik Konsepti için lütfen bakınız:

<http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng-pdf>. (Erişim Tarihi: 22 Nisan 2011)

yalı olarak uluslararası uyuşturucu kaçakçılığı, korsanlık, terörle mücadele, doğal afet yardımı konularında diğer devlet ve örgütlerle karşılıklı işbirliğinin geliştirilmesinin vurgulanması da bu boyutta değerlendirilebilir.

“İyi niyet” boyutunda ise ilgili (veya hedef) kamuoyuna kendisinin de çıkarlarının korunduğu, algı ve kanaatleri ile hassasiyetlerinin dikkate alındığı mesajının verilmesi ön plana çıkmaktadır. Örneğin, NATO’nun Afganistan hareket alanında iletişim faaliyetlerinin özünü teşkil eden bu boyut, hedef kamuoyunun hem kalbini (duygusal boyut) hem de beynini (bilişsel boyut) kazanabilmek için geleneksel yaklaşımlar dışında farklı iletişim stratejilerinin kullanılmasını zorunlu kıldığı görülmektedir. Afganistan’da merkezi yönetim ile bölgesel yönetimler arasındaki güven bunalımında oynanması gereken arabulucu rolü, terörle mücadele, ulus ve devlet inşa çabaları, geniş oranda rüşvet ve yolsuzluk ve organize suç örgütleri ile mücadele gibi konularda eğitim ve kültür düzeyi oldukça düşük olan Afgan halkının desteğinin sağlanmasının hayati önemde olduğunun farkında olan NATO, halk nezdinde meşruiyet kazanmak için uygulayacağı iletişim stratejilerinde bu boyutu ön plana çıkarmalıdır.⁶⁵ Tatham’a göre⁶⁶ Afgan kamuoyuna verilen mesajlarda “Batının İslamla savaşta olmadığı” vurgulanmalı ve artık 11 Eylül saldırılarının mesajlarda tema olarak kullanılmasından vazgeçilmelidir. Öte yandan Afgan hükümeti tarafından sürekli eleştirilen Afganistan’daki NATO operasyonlarında sıklıkla karşılaşılan sivil kayıplar da NATO’nun “iyi niyeti” konusunda soru işaretleri belirmesine ve dolayısıyla bu ülkedeki itibarının yıpranmasına neden olmaktadır.⁶⁷

Bu boyutla ilgili bir başka örnek olarak NATO’nun başta Türkiye olmak üzere üye ülke kamuoylarında oldukça tartışmalara yol açan Bölgesel Balistik Füze Savunma Sistemi’ne yönelik iletişim stratejisi verilebilir. Füze Kalkanının sadece askeri birlikleri değil,

65 Steve Tatham, “Strategic Communication: A Primer”.

66 Ibid.

67 Metin Turcan, “Seeing the Other Side of the COIN: A Critique of the Current Counterinsurgency (COIN) Strategies in Afghanistan”, *Small Wars Journal*, vol.7, no:3, March 2011, p. 44.

NATO üyesi ülke halklarını da balistik füze tehdidinden topyekün koruyacak- Madeleine Albright'ın ifadesiyle - "İttifak'ı oluşturan ülke halklarının evlerini koruyan yeni bir alarm sistemi" olarak üye ülke kamuoylarına pazarlanmasında ve Lizbon Zirvesinde Füze Kalkanın "NATO üyesi ülke halklarını koruyarak küresel barış ve istikrarı" hizmet edeceği temasının işlenmesinde iyi niyet kavramının ön plana çıkarıldığı görülmektedir.⁶⁸

Diğer taraftan, NATO'nun yukarıda boyutları irdelenen kurumsal itibarını doğrudan etkileyebilecek gündemi incelendiğinde;

- a. NATO'nun Rusya ile kuracağı ilişki biçimi ve düzeyi,
- b. NATO'nun Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) başta olmak üzere, diğer uluslararası örgütlere kuracağı ilişki biçimi ve düzeyi,
- c. *Eurozone* bölgesindeki ülkelerin güvenlik ve savunma politikalarını derinden etkileyen ekonomik kriz,
- d. Afganistan'da NATO'nun rolü,
- e. NATO'nun genişleme politikası,
- f. Lizbon Zirvesi'nde kurulacağı açıklanan Füze Kalkanı Sistemi'nin konuşlanacağı yerler, maliyetinin nasıl paylaşılacağı, yönetimi, hangi tehdide yönelik kullanılacağı,
- g. Avrupa kıtasındaki konvansiyonel kuvvet indirimi,
- h. Barış için Ortaklık (BİO) üyesi ülkelerin⁶⁹ gelecekteki statüleri, NATO ile olan ilişki biçimi ve düzeyi,
- i. NATO'nun alan dışı hareket konsepti çerçevesinde geliştirdiği Akdeniz Diyalogu,⁷⁰ İstanbul İşbirliği Girişimi⁷¹, ve Temas Ülkeleri⁷² kapsamında ilişki kurduğu ülkelerle olan ilişki biçimi ve düzeyinin NATO'nun öncelikli konuları olduğu görülmektedir.

68 Armağan Kuloğlu, "Hâlâ Akıllanmadık", Yeniçağ Gazetesi, 27 Kasım 2010.

69 NATO'nun 2007 yılında başlattığı BİO programı Hava Savunması, İletişim, Kriz Yönetimi, Askeri Eğitim ve Tatbikatlar, Barışı Koruma gibi konularda karşılıklı işbirliğini tesis maksadıyla hayata geçmiştir. BİO ülkeleri: Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Bosna Hersek, Finlandiya, Makedonya, Gürcistan, İrlanda, Kazakistan, Kırgızistan, Malta, Moldova, Sırbistan, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna, Özbekistan.

70 Akdeniz Diyalogu Akdeniz bölgesinde karşılıklı anlayış ve işbirliğinin tesisi için 1995'te kurulan girişimin ülkeleri: Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Moritanya, Tunus,

71 İstanbul İşbirliği Girişimi ülkeleri: Bahreyn, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri.

72 Temas ülkeleri: Avustralya, Japonya, Güney Kore, Yeni Zelanda.

Bu gündemde öne çıkan farklı ülke ve örgütleri göz önüne getirildiğinde NATO için ilgili (veya hedef) kamuoyunun farklı çıkar ve görüşleri olan alıcılardan meydana gelen çok parçalı bir yapı olduğu görülmektedir. Bu çok parçalı kamuoyuna yönelik çıkar ve uzun vadeli hedefleri doğrultusunda farkındalık yaratabilmek ve kurumsal itibarını güçlendirmek maksadıyla NATO iletişim faaliyetlerini üç düzeyde planlamakta ve icra etmektedir. Bunlar;

a. Medya İle İletişim: Politik liderlik, komuta kademesi, karar-gahlar ve İletişim Ofisleri vasıtası ile medyanın bilgilendirilmesini amaçlar.

b. NATO İçi iletişim: İttifak'ın tüm askeri ve politik komuta kademelerini içerecek biçimde dikey; üye ülke orduları ve NATO ile paralel çalışan diğer güvenlik örgütleri ile yatay koordineyi esas alacak şekilde etkin iletişim faaliyetlerini kapsar.

c. Toplumsal İletişim: NATO'nun tüm iletişim imkan ve vasıtalarını kullanarak dost, tarafsız ve rakip ülke/örgüt kamuoyları ile bilgi paylaşılmasını sağlayacak iletişim faaliyetlerini kapsar.

Örneğin NATO;

- hem üye ülke kamuoylarını “birlik ve beraberliği”, “NATO'nun gerekliliği ve vazgeçilmezliğini” vurgulayacak temalarla kendine bağlayacak,

- hem BİO, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi⁷¹ ile Temas Ülke kamuoylarını “NATO ile işbirliğinin önemini ve kazandırdıklarını” ve “NATO'nun gerekliliğini” vurgulayacak temalarla rahatlatacak,

- hem Rus kamuoyuna “NATO'nun savunma amaçlı ve demokrasiyi yücelten ve Rusya'yı tehdit olarak algılamayan bir örgüt” olduğunu vurgulayacak temalarla güven verecek,

- hem diğer uluslararası örgütlere vazgeçilmez ve önemli bir küresel savunma aktörü olduğunu vurgulayacak,

- hem başta Afganistan kamuoyu olmak üzere uluslararası kamuoyunda “NATO'nun etkin ve başarılı bir örgüt olduğunu”, “yeni güvenlik ortamında da meşruiyetini koruduğunu ve küresel barış ve güvenliğe katkıda bulunduğunu”, “barıştan yana bir savunma örgütü olduğunu” vurgulayacak temalarla iyi niyet gösterecek,

- hem de rakip olarak algıladığı devlet ve örgütlerle başarılı bir caydırıcılık stratejisi uygulayarak baş etmeye çalışacaktır.

Peki NATO üyeleri birbiri ile çoğunlukla aynı dış politika çizgisinde olsalar da en son 2008 Rus-Gürcü Savaşında gördüğümüz gibi bazen birbiriyle çatışan alıcıların olduğu karmaşık bir iletişim ortamında bu hedeflerine nasıl ulaşacaktır? Veya, Akdeniz’de icra edilen bir NATO tatbikatı, Akdeniz Diyalogu ve İstanbul İşbirliği Girişimi ülkeleri ile Akdeniz’e kıyısı olan ülkelerin kamuoyları tarafından nasıl algılanacaktır? Bu tatbikat NATO’nun kurumsal itibarını pekiştirecek midir, yoksa yıpratıcı mıdır? NATO yukarıda belirtilen her bir kamuoyu ile nasıl sağlıklı bir ilişki kurabilir?

İşte yukarıdaki sorulara NATO’nun bulduğu en kısa cevap; “çok iyi bir iletişim stratejisi” ile olacaktır.⁷³ 30 Ekim 2009 tarihinde Kuzey Atlantik Konseyi NATO’nun yeni iletişim politikasını açıklamıştır. NATO stratejik iletişimi;

“iletişim yeteneklerini (kamu diplomasisi, halkla ilişkiler, sivil-asker ilişkileri, bilgi harekatı) koordineli ve etkin şekilde kullanarak NATO’nun politikalarını, askeri operasyon ve faaliyetlerini NATO’nun amaçlarını gerçekleştirecek şekilde şekillendirerek hedef kamuoyları ile eylem ve söylem paketleri olarak paylaşmak”

olarak tanımlamıştır.⁷⁴ Bu tanım incelendiğinde, NATO stratejik iletişimi sadece basit bir halkla ilişkiler ve bilgilendirme faaliyeti olarak algılamamaktadır. Bunun yanında çoklu kamuoyu yapısını da kabul eden NATO, stratejik iletişimi “bir kuvvet çarpanı” olarak tanımlamaktadır. NATO, stratejik iletişim politikasını uygulamayı ve ilgili birimler arasında koordineyi bir “karargah sorumluluğu”⁷⁵ olarak kabul etmiştir. Stratejik iletişim kavramını geniş bir şekilde yorumlayan NATO, Bilgi Harekatı, Kamu Diplomasisi, halkla ilişkiler yeteneklerini de muhafaza ederek bu yeteneklere bir vizyon getirecek ve yetenek paketini sinerjik kullanma imkanı verecek şekilde stratejik iletişim politikasını belirleme yetkisini NATO Genel Sekre-

73 NATO, *NATO Concept for Strategic Communication*, 22 July 2010.

74 NATO ACO 95-2, *Allied Command Operations Strategic Communications*, 2009.

75 NATO, karargâh olarak Kuzey Atlantik Konseyi, Genel Sekreter ve Askeri Komiteleri içine alan üçlü mekanizmayı kastetmektedir.

teri ve Kuzey Atlantik Konseyine, koordine yetkisini ise Kamu Diplomasisinden sorumlu Genel Sekreter Yardımcısına ve NATO Kamu Diplomasisi Bölümü'ne vermiştir.⁷⁶ Konsey etkin bir iletişim stratejisi için genel politikayı oluşturur.

Yine Müttefik Operasyon Komutanlığı (*Allied Command Operations- ACO*) stratejik iletişimin icrasından sorumlu iken Transformasyon Komutanlığına ise (*Allied Command Transformation- ACT*) bu konuda konsept ve yetenek geliştirme sorumluluğu verilmiştir.⁷⁷ Ayrıca ACO Komutanı NATO operasyonlarından, ACT Komutanı ise transformasyondan sorumlu askeri sözcüdür. İletişim alanında gerekli koordineyi sağlamak ve yeni projeler geliştirmek maksadıyla ACO bünyesinde bir stratejik iletişim çalışma grubu kurulmuş olup, bu çalışma grubu aylık toplantılarla stratejik iletişimin icrası ve planlaması konusunda tavsiye kararları almaktadır. Avrupa Müttefik Kuvvetler Karargahında (SHAPE) toplanan bu çalışma grubunda aşağıdaki unsurlardan temsilci bulunmaktadır.

- a. SHAPE Harekat Komutanlığı (J3),
- b. NATO Kuvvet Komutanlıkları,
- c. Medya Faaliyetleri Merkezi,
- d. Uluslar arası Askeri Halkla İlişkiler Ofisi,
- e. Bilgi Harekatı.⁷⁸

Yukarıdaki bilgiler ışığında NATO stratejik iletişim komuta yapısının ilk ikisi stratejik, üçüncüsü operatif ve taktik olmak üzere üç farklı düzeyde dizayn edildiği görülmektedir. Bunlar;

- a. NATO iletişim politikasının belirlendiği ilk stratejik seviye olan Kuzey Atlantik Konseyi ve Milli Askeri Komiteler,
- b. Belirlenmiş politikaları uygulamadan ve iletişim eğitiminden sorumlu diğer stratejik düzey olan Avrupa Müttefik Kuvvetler Komutanlığı (SHAPE),

76 Anais Reding, *NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*, p. 14.

77 NATO, NATO Concept for Strategic Communication, 22 July 2010.

78 Böyle bir çalışma grubunun faydasını gören ABD Ordusu da bu grubun benzerini stratejik iletişim çabalarının kurumsallaşmasını sağlamak maksadıyla 2009 yılında ABD Savunma Bakanlığı bünyesinde kurmuştur (ABD Savunma Bakanlığı, 2009).

c. Sözlü, yazı veya davranış şekilleri olarak belirlenmiş mesajların ilgili kamuoyları ile paylaşılmasında icrai sorumluluk alan alt düzey komutanlıklar ise operatif ve taktik düzeyde görev yapmaktadır.⁷⁹ Ayrıca tüm NATO karargahları ve komuta unsurları Komuta Grubu içinde bir iletişim birimi kurmakla görevli olup bu birimler komutana doğrudan destek sağlar. Bu birimin başındaki personel, karargahın resmi sözcüsü olarak doğrudan iletişim faaliyetlerini yürütür ve komutana rapor verir.

NATO, stratejik iletişimden güttüğü amacı, geleneksel iletişim anlayışını kinetik yetenekleri ile birleştirerek geliştirdiği eylem-söylem paketlerini stratejik hedefleri doğrultusunda etkin bir şekilde ve sürekli olarak hedef kamuoyu ile paylaşmak şeklinde tanımlamıştır.⁸⁰ Örneğin, NATO'nun en temel kurumsal söylemi “uluslararası barış ve güvenliği yönelen her tehdide etkin bir şekilde karşı koymayı amaç edinmiş çok uluslu ve demokratik müttefiklik”⁸¹ olarak her fırsat ve platformda kullanmaktadır. Bu söylemle NATO, “demokrasiyi” bir değer olarak kabul eden ve “küresel” anlamda güvenlik sorumluluğu olan “çok uluslu” bir savunma örgütü olarak hem ulus-devlet hem de devlet-dışı aktörlerden kaynaklanabilecek her türlü tehdide karşı hazır olduğu mesajlarını ilgili kamuoyları ile paylaşmaktadır.

NATO stratejik iletişim prensipleri olarak,⁸²

a. Eylem-söylem Paketlerindeki Tutarlılık: Kurum, ilgili kamuoyuna, kendisini ilgilendiren her konuda en güvenilir ve en tatmin edici bilgiyi ve sürekli olarak sunabilmelidir. Ayrıca iletişim sürecinde, kurumun eylem ve söylemleri birbirini desteklemeli ve asla çelişmemelidir.

b. Bütünlük: Taktik ve stratejik düzeyin birbiriyle entegre ve söylem birliği içinde olmasını ifade eder.

79 Anais Reding, *NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*, p. 15.

80 NATO, *NATO Strategic Communication Policy*, 2009.

81 NATO, *NATO Concept for Strategic Communication*, 22 July 2010.

82 Ibid.

c. Süratli Reaksiyon: Kurum, yüksek doğruluktaki bilgiye en süratli ve en doğru şekilde ulaşarak ilgili kamuoyu ile paylaşabilmelidir.

d. Şeffaflık: Kurum, vizyonunu, niyet ve maksadını ve en önemlisi bilgiyi paylaşırken şeffaf olmalıdır.

e. Stratejik Liderlik: Stratejik iletişim, kurumun en tepesinden yönetilmesi gereken ve aslında bir lider sorumluluğudur. Stratejik liderlik kurumun resmi söylemlerini oluşturmak üzere politikalar belirler.

f. Stratejik Söylemlerde adem-i merkezi yaklaşım ve inisiyatif: Belirlenmiş stratejik söylemlerden kurumun tüm personeli bilgilendirilerek bu söylemlerin her zaman, her yerde, sürekli olarak ve herkesle paylaşılması gerekmektedir. Bu nedenle kurum, “belirlenen stratejik söylemleri sadece karar alıcılar dile getirir” geleneksel anlayışı yerine – her ne kadar bazı riskler içerse de (Gen. McChrystal örneğinde olduğu gibi)⁸³ - uygun yer ve zamanlarda belirlenmiş stratejik söylemlerin tüm kurum personeli tarafından kamuoyu ile paylaşılmasını teşvik eder. Bu sayede resmi söylemlerin kamuoyu ile paylaşılması, iletişim hızını arttırmaktadır.

g. Süreklilik: Kurum, ilgili kamuoyu ile sürekli iletişim içinde olmalıdır. İletişim sürecinde kesintiler olmamalıdır. Kurumun hedeflerine vurgu yapacak eylem ve söylemler her fırsatta, sözlü, yazılı olarak ve görsel materyal destekli olarak kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

h. Netlik: İletişim hedefleri ve ulaşılmak istenen nihai sonuç net olarak ifade edilebilmelidir. Hedefi olmayan ve nihai sonuçları kestirilemeyen iletişim süreçlerinden uzak durulmalıdır.

i. Yaratıcılık: Kurum, ilgili kamuoyu nezdinde “kurumsal farkındalığını” arttırmak için sürekli yenilikler peşinde olmalıdır.

j. Analiz yeteneği: Kurum iletişim ortamını ve ilgili kamuoylarını çok iyi analiz edebilmelidir.

NATO'nun bu prensipleri incelendiğinde ilgili kamuoyunu sürekli ve şeffaf bir şekilde ve doğru olarak bilgilendirilmesini esas

83 General McChrystal, karargâh personelinin ABD Başkanı Obama'nın Afghanistan'daki savaşı yönetmede yetersiz kaldığına dair Amerikan Rolling Stone dergisine yapmış oldukları açıklamalardan dolayı Haziran 2010'da görevden alınmıştır.

alan stratejik iletişim kavramı ile bir askeri hareket tekniği olan Aldatma Harekatı (*Deception*) ve İstihbarata Karşı Koyma (İKK) gayretlerinin birbiriyle çatıştığı söylenebilir.⁸⁴ Örneğin, herhangi bir NATO tatbikatı hakkında Halkla İlişkiler Bürosu doğru bilgileri ilgili kamuoyları ile paylaşmak isterken bilgi hareketinden sorumlu birimler stratejik hedefler gereği bu tatbikatta kullanılan yetenekleri olduklarından daha fazla veya daha az göstermek isteyebilirler, NATO'nun Lizbon Zirvesinde kurmayı kararlaştırdığı Balistik Füze Savunma Sistemi ile ilgili Halkla İlişkiler Bürosu mümkün olan azami bilgiyi ilgili kamuoyları ile paylaşarak şeffaflık sağlamaya çalışırken, askeri istihbaratçılar bir İKK prensibi olarak bu konudaki bilgilerin açık kaynaklara verilmesine karşı çıkabilirler.⁸⁵ Anais Reding, bu hassas konuda mülakat yaptığı NATO personelinin gözlemlerine dayanarak şu sonuçlara ulaşmıştır:⁸⁶

a. İletişim ortamında yaşanan değişimlere paralel olarak karar alıcılar gizlilik dereceleri konusunda uygulayageldikleri geleneksel anlayışı sorgulayarak yeni iletişim ortamının gereklerine göre gözden geçirmeli ve hangi bilginin ne kadarını kamuoyu ile paylaşacaklarına iyi karar vermelidir. Çünkü yeni iletişim ortamında şeffaflık ile gizlilik arasındaki denge şeffaflık lehine bozulmuştur. Artık herkes her şeyi öğrenmek istemekte ve bu isteklerini sadece resmi kaynaklar yerine, başta internet olmak üzere pek çok farklı kaynaktan karşılayabilmektedir. O halde yeni iletişim ortamında, her türlü bilgiyi gizlilik zırhına büründürmek asıl gizlenmesi gereken bilgileri de riske atmak anlamına gelmektedir.

b. Yeni iletişim ortamında yükselen değer, ancak sürekli doğru ve tutarlı bilgi paylaşımı sayesinde sağlanabilen kurumsal itibardır. Özellikle barış ve kriz dönemlerinde taktik ve operatif amaçlara ulaşmak için yapılacak bir Aldatma Harekatı veya propaganda faaliyeti nedeniyle stratejik seviyede kurumun itibarı zarar görebilir.

84 Anais Reding, *NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*.

85 Ibid.

86 Ibid.

c. Yine özellikle soğuk savaş döneminde NATO'ya hakim olan, medya ve halkla ilişkiler uygulamalarının istihbarat ve bilgi hareketi faaliyetlerinde bir vasıta olarak görülmesi olarak tanımlanan geleneksel anlayışının bıraktığı tortular NATO'dan temizlenmelidir. İstihbarat ve psikolojik harekât faaliyetleri ile stratejik iletişim faaliyetleri oluşturulacak kurumsal güvenlik duvarları ile hem fiziki olarak hem de siber ortamda birbirinden kesinlikle ayrılmalı ve stratejik iletişim gayretleri istihbarat ve bilgi hareketi için asla kullanılmamalıdır. Aksinin olduğu durumlarda stratejik iletişim gayretleri ve vasıtaları kirlenir, ilgili kamuoyu nezdinde İttifak "güvenilirliğini" yitirir ve sonuç olarak kurumsal itibar zarar görür. Reding'e göre,⁸⁷ ABD Ordusunun özellikle Irak ve Afganistan'da ilgili kamuoyları ile bir türlü istediği düzeyde iletişim kuramamasının ve bugün bile etkileri hissedilen "güven bunalımının" temel nedeni özellikle Irak ve Afganistan işgallerinin yaşandığı ilk yıllarda bu temel prensibe riayet edilmemesidir. Reding, Irak ve Afganistan işgallerinin ilk yıllarında ABD Ordusunun Psikolojik Harekat ve Özel Kuvvet unsurlarının doğrudan ilgili kamuoyları ile stratejik iletişim çabalarında önemli rol oynadıkları için stratejik iletişim gayretlerinin kirlendiği ve neticede söz+eylem paketlerinde tutarsızlığa yol açtığı iddiasındadır.⁸⁸ Kısaca, Irak ve Afganistan'da kısa vadeli hedefler uğruna yaratılan iletişim kirliliği, uzun vadede ABD Ordusunun kurumsal itibarına zarar vererek, etkileri hala görülen bir "güven bunalımının" doğmasına neden olmuştur. Bu nedendir ki, artık ABD Ordusunda bir zamanlar aynı odada, aynı kişiler tarafından ve aynı bilgisayarlarda planlanan iletişim stratejileri ile bilgi hareketi stratejileri artık hem fiziki hem de siber ortamda birbirinden "güvenlik duvarları" ile tamamen ayrılmış ve stratejik iletişim ayrı bir yetenek olarak algılanmaya başlamıştır.⁸⁹

d. Stratejik iletişimde asıl amaç kurumsal itibarın korunması ve artırılması olduğuna göre, bunu da sağlayacak en iyi yol, eylem-

87 Ibid.

88 Ibid, p. 16.

89 White House (2010), *National Framework for Strategic Communications*, Washington DC: White House.

söylem paketlerindeki tutarlılık ve ilgili kamuoyu ile paylaşılan her bir tutarlı eylem-söylem paketi ile ilgili kamuoyunun kurumsal itibar hakkında olumlu kanaat edinmesinin sağlanmasıdır. Bu açıdan, stratejik iletişim gayretlerini koordine edecek birimin konusunda uzman ve ehil kişilerden oluşması gerekmektedir.⁹⁰

e. NATO iletişimin stratejik yönetiminde sıklet merkezini İnternet ve sosyal medya üzerinde kurmalı ve bu alanda aktif olmalıdır. Gerçekten de İnternetin ve sosyal medyanın iletişim alanında artmakta olan öneminin farkında olan NATO, kendisi ile ilgili uluslararası medyada çıkan haber ve görüşleri, kendi yayınladığı bilgileri, çeşitli dokümanları, yapmış olduğu sempozyum ve konferans türü faaliyetleri, askeri faaliyetlerini “*Natochannel.tv*” adında kurduğu ve resmi sitesinde yer alan bir sosyal medya alanında yer vermektedir. NATO üyesi ülke ve uluslararası kamuoyu ile daha etkin, daha doğrudan, ve interaktif bir şekilde iletişim kurulmasını sağlamak amacıyla 2 Nisan 2008 Bükreş Zirvesinde kurulmasına karar verilen bu İnternet televizyonunda bu güne kadar 800’den fazla konuda yayın yapılmıştır. Daha da önemlisi NATO bu alanda kullanıcılara yapılan anket ve tartışmalara katılma imkanı sunmakta, görüşlerini yayınlamakta yani interaktif bir hizmet sunmaktadır.

Aynı zamanda stratejik model ışığında eğitim sürecini de gözden geçiren NATO, Roma Savunma Koleji, Oberammergau NATO Okulu ve başta Ankara’da konuşlu Terörle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi olmak üzere diğer mükemmeliyet merkezlerinde kısa kurs programları ve seminerlerle bu yeni modeli tanıtmayı amaçlamaktadır. NATO, eğitim sistemini de iletişimin stratejik bir değer olarak artan önemi ışığında revize edecek şekilde çalışmalara başlamıştır.

Özellikle stratejik iletişim modeli konusunda literatür geliştirmede “lokomotif” rolü üstlenen NATO’nun 2008 yılından bu yana uluslararası güvenlik alanında stratejik iletişimi bir model olarak uygulamaya çalıştığı, bu model doğrultusunda geliştirmekte olduğu

90 Anais Reding, *NATO’s Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*.

politikalara uygun olarak teşkilat yapısında gerekli reformlara giderek bu modeli bünyesi içinde kurumsallaştırmaya çalıştığı görülmektedir. Aslında bölgesel bir savunma örgütü olan NATO'nun Soğuk Savaş sonrası küresel güvenlik ortamında, bölgeselden küresel bir güvenlik örgütüne dönüşme hedefinin bu çabalarda rol oynadığı da söylenebilir. Güvenlik kavramının ulus-devlet ve ulusal çıkar merkezli ve realist okulun çerçevelediği geleneksel tanımlarından taşarak Somali açıklarında uluslararası deniz taşımacılığını tehdit eden korsanlarla mücadele, küresel terörizmle mücadele, Afganistan ve doğal afetlerde yardım gibi küresel etkileri olan güvenlik sorunlarının da NATO'yu etkilemesi İttifak'ı "alan dışı anlayışa" itmiştir. Bu alan dışılığın aslında iki boyutlu olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki literatürde sıklıkla vurgulandığı üzere "coğrafi" alan dışılık iken, diğeri ise artık NATO'nun geleneksel görev ve sorumluluklarında alan dışına çıktığı "fonksiyonel" alan dışılıktır. Örneğin, Somali'de korsanlara karşı devriye gezen, Libya'daki Kaddafi rejimine karşı hava hareketini yöneten veya Afganistan'da el-Kaide militanlarının peşine düşen NATO unsurlarının görev yerlerinin alan dışılığı kadar, faaliyetlerinin de geleneksel tanımlarla açıklanmasının oldukça zor olduğu görülmektedir. Bu nedenle NATO'nun bu alan dışı bölgelerdeki mevcudiyeti kadar, alan dışı faaliyetlerinin de "meşruiyeti" konusunda çok parçalı uluslararası kamuoyunda belirebilecek endişe ve soru işaretlerini gidermesi gerektiği de açıktır.

Öte yandan başta Irak ve Afganistan olmak üzere, askeri müdahalelerine hem kendi kamuoyunda hem de küresel anlamda gelen tepkilerin giderek yükselmekte olması ve savunma bütçesindeki olası kesintilere bağlı olarak değişmekte olan güvenlik politikaları nedeniyle küresel güvenlik ortamında askeri anlamda "profilini" azaltmak isteyen ABD'nin mevcut güç boşluğunu NATO'nun artan profili ile doldurma konusundaki gayretleri de dikkat çekmektedir. 1973 Sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı ile Kaddafi rejimine karşı başlatılan askeri hareketin sorumluluğunun NATO'ya devredilmesi ile ABD'nin Afganistan'daki gayretleri hem askeri hem de ekonomik olarak NATO'ya "ihale etme" konusunda gösterdiği çaba an-

lamlıdır. Kısaca ,Irak ve Afganistan'daki süttten hem politik, hem de ekonomik olarak ağız yanan ABD'nin NATO "ara yüzü" ile küresel güvenlik ortamını şekillendirmeye çalıştığını, bu maksatla küresel profilini bilinçli olarak düşürmesinden kaynaklanacak güç boşluğunu NATO'nun küresel profilini yükselterek doldurmaya çalıştığını söylemek pek de abartılı olmaz.

Yukarıdaki temel nedenlerden dolayı NATO'nun küresel güvenlik ortamında yeni bir makyajla "kollektif ve küresel bir güvenlik örgütüne" dönüşmesindeki imaj çalışmasında iletişimin oynayacağı stratejik rol hayati görünmektedir. NATO, bu dönüşümü gerçekleştirebilmek amacıyla karargah ve kuvvet yapılanmalarını, örgüt içinde uygulayageldiği yönetsel süreçleri ve karar mekanizmalarını, barış, kriz ve savaş ortamlarında uygulayacağı konseptleri ve en önemlisi geleneksel iletişim stratejilerini gözden geçirmektedir.

NATO'nun stratejik iletişim konusunda en son yayınladığı belge olan "Stratejik İletişim Askeri Yetenekler Uygulama Planında,⁹¹ stratejik iletişimin soyut bir konseptten, planlama ve icra aşamalarında NATO'nun politik-askeri yeteneklerine entegre edildiği bir doktrine dönüştürülmesi sürecinde önemli bir adım atılmıştır. Bu planda NATO içinde iletişimin stratejik yönetimini gerçekleştirmek maksadıyla öncelikle bir "zihniyet" değişikliği, müteakiben stratejik iletişimin NATO içinde kurumsallaşmasını sağlamak maksadıyla planlama ve icrai yeteneklerle, örgüt içindeki planlama ve karar alma süreçlerinde yapılması gerekenlere dikkat çekilmektedir. Yapılması amaçlanan bu değişikliklerin özellikle stratejik iletişim konusunda eğitim ve öğretim faaliyetleri ile planlama aşamalarında öne çıktığı görülmektedir. Uygulama planında, NATO Mükemmeliyet Merkezlerinin daha etkin kullanıldığı bir eğitim sistemi, bir alınan dersler sürecinin oluşturulmasına, NATO Komutanları Stratejik İletişim El Kitabı hazırlanmasına, iletişim alanında başarının daha bilimsel yöntemlerle ölçülmesi için analiz yeteneklerinin geliştirilmesine, sivil ve askeri gayretlerin bütüncül bir yaklaşımla koordine bir şekilde birleştirilmesine özel önem atfedilmiştir.

91 NATO Strategic Communication Implementation Plan, March 2011.

Yine NATO'nun, aslında temelde bir Halkla İlişkiler sorunsalı olan, "Hedef kamuoyuna önce kendimizi mi anlatmalıyız yoksa önce hedef kamuoyunu mu anlamaya çalışmalıyız?" konusunda "önce hedef kamuoyunu anlamalıyız" şeklinde özetlenebilecek alıcı-odaklı bir iletişim anlayışını benimsediği söylenebilir. Özellikle iletişim ile alakalı mevcut NATO dokümanlarının tümünde ilgili kamuoyu ile paylaşılacak mesajların o kamuoyunun bulunduğu yöreye özgü, kendi dillerinde ve motifleri ile süslenmiş, nesilden nesile aktarılacak şekilde yani "otantik" olması gerektiği önemli bir prensip olarak yer almaktadır. Hedef kamuoyunun doğru analizinin iyi bir iletişim stratejisinin temeli olduğu konusunda hem fikir olan mevcut güvenlik literatürü hedef kamuoyunun algı, kanaat, düşünce ve davranışlarını şekillendiren tarihi arka planı, coğrafi ve demokrafik şartları, sosyo-ekonomik, kültürel, dini faktörleri de "alan dışı" olarak es geçmek yerine önemli güvenlik parametreleri olarak kabul etmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak bir ülke/toplumda güvenliğe dair önemli davranış biçimlerini ve düşünce kalıplarını tarih, coğrafya, sosyo-psikolojik, sosyo-ekonomik, politik ve dini faktörlerle açıklamaya çalışan "stratejik kültür"⁹² kavramı güvenlik çalışmaları alanına girmeye başlamıştır.

Öte yandan stratejik iletişim ile psikolojik hareket faaliyetlerinin stratejik hedefler doğrultusunda nasıl "uyumlaştırılacağı" ve nasıl bir teşkilatlanma içinde kullanılacağı konusunda NATO'da mevcut kafa karışıklığının devam ettiği söylenebilir. Bu iki kavram birbirinden tamamen ayrı birer hareket fonksiyonu olarak mı kabul edilmelidir? Yoksa biri diğerinin bir alt unsuru olarak mı kullanılmalıdır? ⁹³ 2006 yılından bu yana Afganistan'daki ISAF komuta karargahının teşkilatlanmasının bu kafa karışıklığı nedeni yle tam dört kez değiştiğine dikkat çekmiş, her ne kadar kullandıkları yöntem ve vasıtalar aynı olsa da, güttükleri amaçlar ve ortaya koydukları vizyon farklı olan stratejik iletişim yeteneği ile psikolojik hareket yeteneklerinin nasıl uyum-

92 Jeannie L Johnson and Larsen Jeffrey A., *Comparative Strategic Cultures Curriculum Project, US Defense Threat Reduction Agency*, 2006.

93 Anais Reding, *NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*, p. 16.

laştırılacağı ve birbirlerine zarar vermeden nasıl kullanılacağı NATO'nun çözmesi gereken önemli sorunların başında geldiği değerlendirilmektedir. Çünkü kısa vadeli hedefleri gerçekleştirmek için etkin çözümler sunabilen psikolojik harekât teknikleri, harekât alanındaki iletişim ortamını “kirleterek” uzun vadede stratejik iletişimin güçlendirilmesine odaklandığı kurumsal itibarın “güvenilirlik” ve “iyi niyet” boyutlarını yıpratmakta, bu da kurumsal itibarın zarar görmesi ile sonuçlanmaktadır. Bağdat'taki Ebu Gureyb Cezaevinde tutuklu bulunan Iraklıların sorgulanmaları esnasında etik ve hukuk dışı olsa da bir psikolojik harekât tekniği olarak fotoğraflanmaları⁹⁴ ve bu fotoğrafların medyaya sızması nedeniyle ABD'nin küresel itibarının büyük zarar görmesi bu konuda verilebilecek en çarpıcı örneklerin başında gelmektedir.

NATO'nun iletişimin stratejik yönetimi konusundaki bir diğer kafa karışıklığı ise iletişim faaliyetlerinde özel sektörün rolünün kapsamının ve içeriğinin ne olacağı konusudur. Alanında başarılı danışmanlık şirketlerinin özel sektörde uyguladıkları pazarlama ve reklam stratejileri güvenlik alanındaki aktörlerin iletişim gayretlerine bir model teşkil edebilir mi ve bu özel şirketlere harekât alanındaki iletişim faaliyetleri ihale edilebilir mi? NATO Afganistan'daki iletişim faaliyetlerinin bir kısmında yerel medya şirketlerini kullanmaktadır. Ancak 2005 yılında Irak'ta Lincoln Group adındaki pazarlama ve reklam şirketine ABD askeri güçlerinin halkla ilişkiler çabalarının bir kısmının ihale edilmesi ve bu ihale sonucunda bu şirketin ABD lehine yayın yapmaları Irak'lı gazete ve televizyon kanallarına için rüşvet verdiğinin ortaya çıkmasına dikkat çeken Reding⁹⁵ iletişim faaliyetlerinin özel şirketlere ihale edilmesine kuşkuyla bakmaktadır. Bu açıdan, ticari çıkarları ön plana çıkan özel şirketlere harekât alanındaki iletişim faaliyetlerinin ihalesinde bir sorun olduğu görülmektedir.

94 Olay esnasında Ebu Gureyb Cezaevi Komutanı olan General Janis Karpinski resmi ifadesinde bu fotoğrafların sorgulamaların etkinliğini arttırmak için bilinçli olarak çekildiği, ancak nasıl medyaya sızdığını bilmediğini ifade etmiştir. İfadenin tamamı için lütfen bakınız: http://www.fidh.org/IMG/pdf/doc_20_-_Karpinski_Testimony.pdf. (Erişim Tarihi: 02 Mayıs 2012).

95 Anais Reding, *NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance For France*, pp. 24-25.

NATO'nun stratejik iletişim ile ilgili dokümanları incelendiğinde NATO'nun öncelikli hedef kitle olarak ilgili kamuoyundaki politik ve askeri elitler ile, akademisyen ve gazetecileri belirlediği görülmektedir. Bu açıdan NATO'nun iletişim faaliyetlerini seçkin bir anlayışla yüksek politika (*high politics*) olarak nitelendirdiği ve sokaktaki vatandaşa hitap edecek (*mass politics*) bir iletişim stratejisini yeterince geliştiremediği sonucuna ulaşmak mümkündür. Örneğin, NATO tarafından Rus kamuoyuna yönelik yapılan bir anket çalışmasında, Rus elitleri ile Rus halkının NATO hakkında görüşleri arasındaki bariz fark ortaya konmuştur. Ankete katılan Rus elitleri arasında NATO yanlısı olanlar %4, tarafsızlar %42 ve NATO karşıtları %54 iken Rus halkı arasında bu oranlar %2, %30 ve %68'dir.⁹⁶

Yukarıdaki oranlar incelendiğinde, Rus elitleri ile Rus halkının NATO'yu algılamasındaki bariz fark net olarak görülmektedir. NATO'nun Afganistan'daki iletişim gayretleri konusundaki literatür incelendiğinde Afgan elitlerle Afgan halkının NATO algılamalarında rastlanan büyük uçurumun da bu kapsamda değerlendirilebileceği düşünülmektedir. Aynı şekilde Almanya'da konuşlu Marshall Fonu'nun her yıl düzenlediği Transatlantik Eğilimler Anketi'nin 2010 yılı sonuçlarında bu anketin ilk kez düzenlendiği 2004 yılından beri anket düzenlenen ülkelerdeki elitlerin (Türkiye dâhil) NATO yanlısı tutumlarında gözle görülür bir değişiklik tespit edilemediği vurgulanırken Türkiye'de NATO'yu destekleme oranının 2004 yılında %53 iken bu oranın 2010 yılında %30'a düştüğüne dikkat çekilmiştir.⁹⁷ Buradan Türkiye'de 2004 yılından bu yana elitlerin NATO yanlısı tutumu sabit kalırken sokaktaki vatandaşın NATO algılamasında büyük bir düşüş görüldüğü sonucuna ulaşılabilir. Tüm bu örnekler ışığında başta NATO olmak üzere, her güvenlik aktörünün güvenlik konularını birer yüksek politika (*high politics*) konusu olarak gören geleneksel seçkin yaklaşımını bir kenara bırakarak hem elitlere hem de doğrudan sokaktaki vatandaşa ulaşan bir iletişim stratejisi geliştir-

⁹⁶ Leonid, Kosals, "Russia's Elite Attitude Towards NATO Enlargement" (2001) Lütfen bakınız: <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/kosals.pdf>. (erişim 02 Mayıs 2011)

⁹⁷ Ankete ulaşmak için lütfen bakınız: <http://trends.gmfus.org>. (erişim 02 Mayıs 2011)

mesi önemli görülmektedir.

Ayrıca iletişimin güvenlik alanındaki yönetiminde “başarı” ölçülmesi oldukça zor bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. “Ölçemediğiniz bir olguyu yönetemezsiniz” prensibinden hareketle çeşitli bilimsel analiz teknikleri ve yöntemler geliştirilerek iletişim yönetiminde başarının sayısal verilerle ölçülebilir hale getirilmesinin sağlanması, bu sayede daha sağlıklı analizlerle iletişimin faaliyetlerinin planlanması önem kazanmaktadır. Bu kapsamda, NATO’nun iletişim konusunda başarıyı bilimsel analiz ve yöntemlerini kullanarak nasıl ölçeceği de stratejik iletişimin, başarısı için önem kazanmaktadır.

Sonuç

Stratejik iletişimin NATO içerisinde artık kavramsal olarak tartışılması yerine daha somut ve daha fazla şekilde ele alınacağı, her türlü planlama ve operasyonel faaliyette bu kavramın sık sık gündeme geleceği, kavramın konsept olmaktan çıkarak doktrinleşme sürecine girdiği ve mevcut NATO faaliyetlerine entegresinin başladığı değerlendirilmektedir. Stratejik iletişimi küresel güvenlik ortamında kurumsallaşmasında lokomotif rolü üstlenmiş görülen NATO’nun bu alandaki çalışma ve faaliyetlerinin yakından izlenmesinin önem taşıdığı değerlendirilmektedir.

Yine internet ve sosyal medyanın yaygın kullanılmaya başlandığı, kamuoyunun çok parçalı hale geldiği ve bilgilenmeyi bir hak olarak algıladığı, şeffaflaşma ve hesap verilebilirliğin önem kazandığı, gizlilik-şeffaflaşma dengesinin şeffaflaşma lehine bozulduğu ve sansürcü reflekslerin eskisi kadar etkili olmadığı, kurumsal itibarın önem kazandığı yeni iletişim ortamında ,stratejik iletişimin güvenlik sektöründeki aktörlere geleneksel iletişim stratejilerini gözden geçirmede bir rol-model olabileceği değerlendirilmektedir. Başta ABD, İngiltere ve Fransa orduları olmak üzere pek çok modern dünya ordusunun iletişim ortamındaki yapısal değişikliklerin farkında olduğu ve geleneksel yaklaşımlarından uzaklaşarak stratejik iletişim modelini geliştirmeye çalıştıkları kolaylıkla görülmektedir.

Çalışma, güttüğü amaçlar ve ortaya koyduğu vizyon gözönüne alındığında güvenlik alanında uygulanabilirliği mümkün görünen stratejik iletişim konusundaki literatürün ve NATO’nun ve diğer

modern dünya ordularının bu modeli geliştirme konusundaki gayretlerinin her güvenlik aktörü tarafından yakından takip edilmesi gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Yine çalışmaya göre, gelecekte hem karşı tarafa kendini eksiksiz ve doğru anlatmayı hem de karşı tarafı eksiksiz ve doğru anlamayı başarmak isteyen güvenlik aktörlerinin iletişimi basit bir süreç olarak görmeyi bırakıp bir yeteneğe dönüştürmeleri gerekmektedir. Bu dönüşüm sürecinde ise her bir kurumun halk ve medya ile iletişimde kullandığı geleneksel yöntem, yapı, süreç ve ilişki biçimlerini sorgulaması, kurumsal itibarı merkeze alan, şeffaf, stratejik vizyon ışığında ilgili kitleleri etkileme ve ikna etme amacı güden, kesintisiz, sansürsüz, aldatma ve saptırma amacı taşımayan, uzun dönemdeki stratejik hedeflere yönelmiş, proaktif bir tutumla yönetilen yeni iletişim modelleri geliştirmelerinin kaçınılmaz olduğu değerlendirilmektedir. İletişim ortamındaki bu değişim ve dönüşümü göremeyen aktörlerin ise sık sık telafisi mümkün olmayan iletişim kazalarına uğrayacağını söylemek de pek de abartılı olmaz.

134

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

SUMMARY

Some of the strategic changes that took place at the end of 20th century have made influenced the contemporary security environment through communication. To begin with the revolution in information technology has had a huge effect on communication in the contemporary world. It has diversified the resources available – especially the appearance of internet – and it has also democratized and expanded access to these technologies. These resources have, in return, significantly increased the volume of information being communicated in an almost instantaneous way. The information technology revolution, specifically the emergence of social networks on internet has extremely complicated the communication process. To be the first to communicate with the target audience has turned out to be the most significant issue for organizations. Besides, speed of communication has turned out to be a prerequisite for offering one's own interpretation of events, before audiences

form their own way of thinking. Attaining the requisite speed is nevertheless challenging as numerous other sources of information are also trying to be among the first to communicate. Furthermore, contemporary communication environment complicates the task of communicating in an influential way, as the audience is not a monolithic entity any more. The more partners as the targeted audience there are, the harder it is to agree quickly on the message to be transmitted and to communicate in a coherent way.

In this new communication environment, “strategic communication” has emerged as a candidate to satisfy the communication needs of the actors in the security realm. Strategic communication may be defined as a “capability” – not a “process” – to disseminate the messages of given organization in a most efficient, most effective, most coherent, most transparent and fastest way to the targeted audience in order to achieve the strategic objectives of it. The principle benefit of strategic communication derives essentially from the principle of war called mass. Strategic communication endeavors to mass information among all agents of public information at a crucial time and place to accomplish strategic objectives of the organization. It is not a concept which dictates people what to think, it is, instead, a concept which tells people what else to think about. Strategic communication is a package of efforts which proposes a formal methodology that craft messages through careful deliberation and coordination, analyzes and prioritizes key audiences, and synchronizes and times of release of information to the respective audience in a disciplined fashion.

Strategic communication may be regarded as a lens, which collects all efforts coming from the organizational capabilities, the vision of organization, its formal rhetoric and disseminate them to the target audience in a disciplined and effective fashion. It aims to convey deliberate messages through the most suitable media to the designated audience at the most appropriate time to contribute to and achieve the desired long-term effects in accordance with the strategic intention of the organization.

NATO, as an international security actor whose relevancy has been a hot-debated topic in the post-Cold War period, has been one of those actors in the global security environment to adapt strategic communication as the model to transmit its messages, or rhetoric-action packages, in a most efficient, most coherent and most effective way. NATO defines the strategic communication as “the coordinated and appropriate use of NATO communication activities and capabilities in support of the Alliance policies, operations, and activities in order to advance NATO’s aims.” NATO also presents credibility, unity of effort, responsiveness, pervasiveness, continuity, leadership as the core principles of this model. NATO has also endeavored to institutionalize this model for two years by fulfilling structural changes and embracing new policies for two years to better meet the needs of contemporary communication environment.

136

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

KAYNAKÇA

BOCKSETTE, Carsten (2008) “Jihadist Terrorist Use of Strategic Communication Management Techniques”, George C. Marshall Center for European Security Studies.

BORG, Lindsey J. (2008), *Communicating with Intent*, Incidental Paper, Harvard University.

COFFMAN Julia (2004), “Strategic Communication Audits” Washington DC, Communications Consortium Media Center.

DİLMEN, Necmi Emel (2007), Yeni Medya Kavramı Çerçevesinde İnternet Günlükleri-Bloglar ve Gazeteciliğe Yansımaları, *Marmara İletişim Dergisi*, Sayı 12: Şubat.

EKŞİ, Özgür (2010) Genelkurmay- Basın İlişkileri Raporu, Basın Konseyi, 20 Haziran 2010.

EUCKLUND, Marshall V. (2005) “Strategic Communications: How to Make It Work” *IO Sphere*, Fall, San Anonio , TX.

ERDOĞAN, İrfan; KORKMAZ, Alemdar. (2002), *Öteki Kuram: Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirme*, Erk Yayınları.

GOLDMAN, Emily, (2008) “Strategic Communication Theory and Application” Presentation presented in the Office of Coordinator for Counterterrorism of U.S. Department of State.

GÜRCAN, Metin (2011), “From Traditional into Tailored: The Evolution of the Concept of Deterrence in the Post-Cold War Era”, *SAREM Stratejik Araştırmalar Dergisi*, Yıl:9 Sayı:16 Ocak 2011.

HENDRICKSON, Ryan C. (2006), *Diplomacy and War at NATO*, Columbia, University of Missouri Press.

HOOP, Scheffer Jaap de, Konuşması için lütfen bakınız: <http://www.nato.int/docu/speech/2008/s080424a.html> (erişim 06 Mart 2011).

JONES, Jeffrey (2009) “Strategic Communication: A Mandate for the United States”, *Joint Force Quarterly*, Vol.4. s.104-114, National Defense University.

JOHNSON Jeannie L., Larsen Jeffrey A. (2006), Comparative Strategic Cultures Curriculum Project, US Defense Threat Reduction Agency.

KOSALS, Leonid, (2001) “Russia’s Elite Attitude Towards NATO Enlargement” Lütfen bakınız: <http://www.nato.int/acad/fellow/99-01/kosals.pdf> (erişim 02 Mayıs 2011).

MURPHY, Dennis (2006) M.ç, Groh, Jeffrey L., Smith, David J. and Ayers, Cynthia E., *Information As Power: An Anthology of Selected United States Army War College Student Papers*, US Army War College, Carlise PA.

NATO (2010), *Military Concept for NATO Strategic Communication*.

NATO (2010) NATO Concept for Strategic Communication, 22 July 2010.

NATO (2009), ACO 95-2 *Allied Command Operations Strategic Communications*.

NATO (2009), ACO 95-3, *Social Media*.

NATO (2009), NATO *Strategic Communication Policy*.

NUMANN, Marco; HOGAN, Deirdre (2005), Semantic Social Network Portal for Collaborative Online Communities, *Journal of European Industrial Training*, vol.29. No. 6.

OKAY, Ayla ve AYDEMİR, Okay. (2005)., ***Halkla İlişkiler: Kavram, Strateji ve Uygulamaları***, Der Yayınları.

OSKAY, Ünsal (2007), ***İletişimin ABC'si***, Der Yayınları.

ÖZKAN, Abdullah (2010) “Sosyal Medya ve Siyasi Partiler”, ***Bilişim Dergisi***, yıl:38, Sayı 127.

PAUL, Christopher (2009), ***Whither Strategic Communication***, RAND Occasional Papers.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) (2009), “Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması –2”.

REDİNG, Anais and WEED, Kristin 2010 ***NATO's Strategic Communication Concept and Its Relevance For France***, RAND Papers.

SNOW, Nancy and TAYLOR, Phillip (2009), ***Routledge Handbook of Public Diplomacy***, New York Routledge Press.

STARR, Barbara (2005) “Pentagon sites: Journalism or Propaganda”, CNN News, 5 Şubat 2005.

TATHAM, Steve (2008) “Strategic Communication: A Primer”, Defence Academy of United Kingdom, (December 2008).

TAYLOR, Philip M. (2009), ***Routledge Handbook of Public Diplomacy***, London, Rutledge Press.

THOMAS, Ian, QR (1997), ***The Promise of Alliance*** Boston, Rowman&Littlefield Publisher Inc.

TURCAN, Metin (2011), “Seeing the Other Side of the COIN: A Critique of the Current Counterinsurgency (COIN) Strategies in Afghanistan”, ***Small Wars Journal***, Vol.7 No:3, March 2011.

U.S. Department of Defense (2009) “Report on Strategic Documentation”, Washington DC: Department of Defense.

VURAL, Beril Akıncı; BAT, Mikail, (2010) “Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya”, ***Journal of Yaşar University***, 2010 20 (5) 3348-3382.

White House (2010), ***National Framework for Strategic Communications***, Washington DC: White House.

YOST, David S. (2001), ***NATO Transformed: The Alliance's New Roles in International Security*** Washington DC, US Institute of Peace.

Stratejik Planlamanın Dayanağı Olarak Stratejik Öngörü Gereksinimi ve Geliştirme Yöntemleri

Necessity and Development Methods of Strategic Foresight
as the Foundation of Strategic Planning

Nazmi ÇEŞMECİ*

Özet

Strateji geliştirme ve stratejik planlama hemen her kurum için orta ve uzun vadeli hedefleri gerçekleştirmek için zorunlu çalışmalar haline gelmiştir. Stratejik yönetim kapsamındaki “iç faktörler” kurumların kontrolü altında gelişebilmektedir. Ancak “dış faktörler” gelecekteki “çevresel koşullar”ın etkisi altında şekillenecektir. Söz konusu çevresel koşullar doğal olarak bugün içinde bulunulan çevresel koşullar ile aynı olmayacaktır. Bu gerçekten hareketle, kurumlar ve devletler geleceğin nasıl şekilleneceği hakkında bilgi sahibi olma ihtiyacı içindedirler. Geleceği tahmin etmek, tarih boyunca hep yapılagelmiştir. Son yıllarda bu çalışmalar geçmişte yapıldığından farklı olarak bilimsel verilere dayanılarak yapılmaya ve bu konuda yöntemler üretilmeye çalışılmaktadır. Bu makalenin amacı, stratejik planlama için ihtiyaç duyulan gelecek tahminlerinin önemini vurgulayarak, bu konuda literatürde yer alan başlıca çalışmalar ve yöntem denemelerinin analizini yapmak ve ortaya çıkan boşluklarla ilgili önerilerde bulunmaktır.

Anahtar Kelimeler: *Stratejik yönetim, stratejik planlama, trend değişimleri, paradigma dönüşümü, stratejik öngörü ve senaryo planlama.*

139

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

* Yrd.Doç.Dr., Piri Reis Üniversitesi; e-posta: nazmi_cesmeci@yahoo.com.

Abstract

Strategy development and strategic planning have become essential for almost every institution to fulfill their medium- and long-term goals. Environmental conditions in the future are not as same as the ones which we experience today. Based on this fact, the institutions and the states are in need for having information about the way in which the future will take shape. Predicting the future was a widely-seen study throughout the history. However, unlike in the past, studies which have been done in recent years for predicting the future, have been based on scientific data and have tried to produce methods. The purpose of this study is to highlight the importance of predicting future which is needed for strategic planning, to analyze the major studies and method attempts on this subject in the literature and to make recommendations about the emerging gaps on this subject.

Key Words: *Strategic management, strategic planning, change in trends, paradigm shift, strategic foresights, scenario planning.*

1. Giriş

İnsanoğlunun geleceği bilme arzusu yeni bir şey değildir. Binlerce yıl öncesinde de liderlerin zihinleri, kabilelerinin veya devletlerinin ve doğal olarak kendi saltanatlarının geleceği hakkındaki endişelerle meşgul olmuştur. Söz konusu liderler, geleceği belirleyecek olan iç faktörlerin yanı sıra kendileri tarafından kontrol edilemeyen dış faktörlerin nasıl gelişeceğini de bilmek istemişlerdir. “Tarihin birinci dalgası” olarak nitelenen tarım çağında bile yöneticilerin ilgi alanları hem rakiplerinin durumu hem de kendi güçlerini doğrudan etkileyen kuraklık, kıtlık ve bolluk gibi doğa olaylarından etkilenen dönemlerinin tahmin edilmesi üzerine yoğunlaşmıştır. Bu ilginin temel nedeni, günümüzdeki “stratejik yönetim” ilkelerine benzer bir şekilde, yönetmekle sorumlu olunan kurumun orta ve uzun vadede varlığını sürdürmek ve geliştirmek isteğidir. Diğer bir deyişle, orta ve uzun vadede karşılaşılması muhtemel tehditler ve fırsatları bilebilmek ve fırsatları değerlendirip, tehditleri savuşturarak devleti ya-

şatmak ve geliştirmek arzusu hep var olmuştur. Eski liderler bu amaçla geleceği okuduklarına inanılan insanları yanlarında bulundurarak onların öngörülerini dikkate almayı denemişlerdir. Bu kişilerin kehanetlerinin sadece mucizevi güçlerinden kaynaklanmadığını ve birtakım bilgilere de dayandığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Ancak bu bilgilerin herhangi bir metodoloji ürünü olup olmadığı konusunda bir kanıt mevcut değildir.

Aydınlanma çağında yoğun bir şekilde işlenmeye başlanan “Metodoloji” konusunun da etkisiyle 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan “bilimsel yönetim paradigması”, yüzyılın ikinci yarısından itibaren “İşletmelerin stratejik yönetimi” kavramını da kapsamına almıştır.¹ Bu dönemden itibaren gelecek öngörülerini de bilimsel temellere oturtulmaya çalışılmıştır. Yüzyılın sonuna doğru bu çalışmaların yoğunlaştığı ve stratejik yönetimin girdileri arasına alınmaya başlandığı görülmektedir. Alvin Toffler ve Igor Ansoff’un 1970’lerdeki çalışmaları ile popüler hale gelen bu konuda 1990’lardan itibaren bazı modeller üretilmeye başlandığı görülmektedir.

Bu çalışmada, 1993 yılından itibaren C. Taylor, R. Slaughter ve J. Voros tarafından ileri sürülen stratejik öngörü geliştirme modelleri kapsamındaki çalışmaların analizi yapılarak bu modellerin T. Khun’un “Paradigma” kuramı çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır.

2. Terminolojinin Evrimi: Harp Sanatından İşletme Yönetimine

Günümüzde, strateji sözcüğü ve bu bağlamdaki terminoloji yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Zaman zaman farklı kullanımlara ve anlam kaymalarına da rastlanmaktadır. Bu nedenle çalışmayı da, konunun özüne odaklamak amacıyla ilgili terminolojiye kısaca değinmenin yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

Strateji sözcüğünün etimolojik kökeni hakkındaki en yaygın görüş, antik Yunanca kaynaklı iki kelimedenden oluştuğu şeklindedir. Kelimenin ilk bölümü yayılmış ordu ya da geniş insan topluluğu anla-

¹ Henry Mintzberg, *The Rise and Fall of Strategic Planning: Reconceiving Roles for Planning, Plans, Planners* (illustrated edition). The Free Press. New York, 1994, p.225

mına gelen “stratos” kelimesinden gelmektedir. Kelimenin ikinci bölümü “egy” ise yön vermek fiilinden çıkmıştır.² Aynı çağlarda yazıldığı kabul edilen Çinli asker-düşünür Sun Tzu’nun “Harş Sanatı” adlı eserinin de askeri stratejinin ilk baş yapıtı olduğu pek çok yazar tarafından kabul edilmektedir.³ Sözcüğün kökeninin bu kadar eskiye gitmesine ve uygulamaların tarih boyunca sürdürülmesine rağmen modern terminolojide yer alışı oldukça yenidir. (1656’da İngiltere’de Harrington, 1721’de Fransa’da Trevoux sözlüğünde kullanılmıştır).⁴ Prusyalı General Clausewitz’in 1832 yılında yayımlanan “Savaş Üzerine” adlı eseri de yakın çağın baş yapıtı olarak kabul edilir.⁵ Tarih boyunca askerî bir terim olarak kullanılan strateji, günümüze doğru yaklaştıkça kullanım alanını genişletmiştir. Günümüzde artık, devletlerin, şirketlerin, siyasi partilerin, futbol takımları dahil her türlü organizasyonun kendi karmaşık sorunlarını incelemek ve çözmek için kullandıkları bir terim haline gelmiştir.⁶

“Stratejik” terimi ise genellikle sıfat olarak kullanılmaktadır. Bu kapsamda; ya askerî ve güvenlikle ilgili konuları nitelemekte ya da daha geniş anlamda, büyük, çok önemli, ulusal veya küresel çapta ki terimleri ve üst yönetim kararlarını nitelemek amacıyla kullanılmaktadır.⁷

“Stratejik Yönetim” için çeşitli bakış açılarına göre farklı tanımlar yapılmaktadır. Bu tanımların ortak yönleri birleştirildiğinde; “bir organizasyonun uzun dönemde yaşamını devam ettirebilmek ve ra-

142

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

2 John Adair, *Etkili Stratejik Liderlik*, çev. Salih Fatih Güneş, Babiali Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2004, s. 15.

3 Colin S. Gray, *Modern Strategy*. Oxford University Press Inc. New York, 1999, p.80; Gerald A. Michaelson, *Sun Tzu: The Art of War for Managers; 50 Rules for Strategic Thinking*, Pressmark International, Alcoa U.S.A. 2001, p.4; Gary Gagliardi, *The Art of War and the Art of Marketing: A Translation for Marketing Warfare*. Clearbridge Publishing, Shoreline U.S.A. 2002, p. x.

4 Jean-Marie Mathey, *Comprendre la Stratégie*, Economica, Paris, 1995, p. 11.

5 The Clausewitz Homepage, Bassford, *Clausewitz and His Works*, Erişim tarihi: 30 Mayıs 2010; Colin S. Gray, *Ibid*, p. 75.

6 Hayri Ülgen, ve S. Kadri Mirze, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*. Literatür Yayıncılık. İstanbul, 2004 s.20; Jean-Marie Mathey, *Ibid*, p. 7.

7 Robert C. Shirley et al., *Strategy and Policy Formation: A Multifunctional Orientation* (2nd Ed.), John Wiley & Sons, San Antonio U.S.A., 1981, p. 1.

kiplerine üstünlük sağlayabilmek amacıyla eldeki kaynakları en etkili biçimde kullanmayı hedef alan bir yönetim biçimi” olarak tarif etmek mümkün görülmektedir.⁸ Burada üzerinde durulması gereken konu, tarih boyunca askerî yönetim ve devlet yönetimi için kullanılan terminolojinin, giderek şirket yönetimlerini de kapsayacak şekilde tüm organizasyonlar için kullanılır hale gelmiş olmasıdır. Sadece, savaş alanlarının yerini pazar, düşmanların yerini de rakipler almıştır denilebilir.⁹ Giderek, ticari işletmelerin yönetimi konusunun, alan içinde daha fazla yer işgal ettiğini ve bu konudaki literatürün daha yaygın hale geldiğini ifade etmek çok yanlış olmayacaktır. Bu kapsamda, uzun dönemi kapsayan stratejik planlama konusu da, stratejik yönetimin temel unsurlarından biri olmaktadır.

3. Stratejik Yönetimin Stratejik Öngörüye Olan Gereksinimi

Bu noktadan itibaren stratejik yönetimde esas alınabilecek “Uzun dönemin” tanımı önem arz etmektedir. Bu konuda bazı kaynaklarda 3 yıldan 20 yıla,¹⁰ veya 3-4 yıldan 30-40 yıla kadar olan bir zaman aralığının esas alınmasının uygun olacağı yer almaktadır. Bu kapsamda örneğin, ağaçların dikim, gelişim ve üretim süresi göz önüne alındığında, ormancılık sektörü için stratejik yönetim süreci 20–30 yıl, petrol ve enerji üretimi için ise 30–40 yıl olabilmektedir.¹¹ Stratejik yönetim sürecinin geleceğe yönelik bu zaman boyutu, stratejik öngörü çalışmalarının temel gereksinimini oluşturmuştur. Bu konudaki en özlü ifade olarak “stratejik planlama bir gelecek düşüncesidir” cümlesi kabul edilebilir.¹²

Stratejik planlama ile stratejik öngörü veya gelecek tahmini, birbirleriyle çok güçlü bir iletişim içinde olmalarına rağmen aralarında çok temel bir fark vardır. Öngörü veya gelecek tahmini gelecekte “ne olacak” sorusuna cevap aranmasıdır. Stratejik planlama ise, gelecekte “ne yapılmalı” sorusunun cevaplarını hazırlamaktır.¹³

8 Hayri Ülgen, ve S. Kadri Mirze, Ibid, s. 26.

9 Leslie W. Rue ve Lloyd L. Byars, *Management Skills and Application*, McGraw-Hill, New York, 2002, p.102; Gary Gagliardi, Ibid, p. 2.

10 Leslie W. Rue ve Lloyd L. Byars, Ibid, p. 97.

11 Hayri Ülgen, ve S. Kadri Mirze, Ibid, s. 27.

12 Henry Mintzberg, Ibid, s. 7.

13 Hayri Ülgen ve S. Kadri Mirze, Ibid, s. 108.

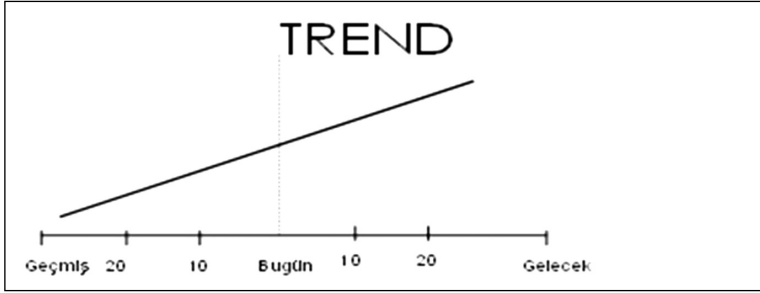
İkinci soruya verilecek cevaplar için çalışmalara başlarken, ilk sorunun cevaplarına yönelik somut bazı verilere ihtiyaç duyulmaktadır. Sözkonusu soruya cevap bulabilmek için yapılan çalışmalara “tahmin teknikleri” de denmektedir. Tahmin teknikleri ise “sayısal olmayan”, “sayısal” ve “yaratıcı” tahmin teknikleri olarak üç başlık altında toplanmaktadır.¹⁴ Devam eden paragraflarda irdelenecek metodolojiler her üç teknikten de yararlanmakla birlikte her geçen gün öznel teknikleri daha az kullanıp nesnel tahmin tekniklerine ağırlık verilme gayreti içinde olduğu gözlenmektedir.

4. İlk Adım; Geçmişten Bugüne

Literatürdeki tüm çalışmalarda, geleceği bilmenin mümkün olmadığı özellikle vurgulanmaktadır. Ancak, stratejik düzeyde alınması gereken tüm kararlar geleceğe yönelik iken eldeki tüm bilgiler geçmişe aittir. Güncel olarak kabul edilen tüm bilgiler bile, üzerinde çalışılmaya başlandığı zaman geçmişe ait bilgiler olmaktadır. Bu bir çelişkidir. Ancak gelecek öngörüsü yapmaya teşebbüs edenlerin, bu bilgilere dayanmaktan başka çareleri yoktur. Bu durumda gelecekle ilgili tahminlerin temel dayanağının, “geçmiş ve bugün” doğru okuyabilmek ve somut verilerle tanımlayabilmek olduğunu kabul ederek çalışmaya başlamak en güvenli yol olarak görülmektedir. Bu amaca yönelik olarak pek çok bilimsel yayın, istatistik ve değerlendirme kaynağı mevcuttur. Küresel çapta ele alındığında Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Ajansı, diğer uluslararası örgütler, uluslararası ticaret ve sanayi odaları, sektörel uzmanlık kuruluşları gibi pek çok kuruluşun çalışmaları, yakın geçmiş ve içinde bulunulan zaman dilimini tanımlayabilmek için veriler sunmaktadırlar. Bu veri zenginliği kuşkusuz bazı zorluklar da içermektedir. Aynı konu veya sektör ile ilgili farklı sayılar ve değerlendirmelerle de karşılaşmak mümkündür. Böyle bir ortamda kurumlar ve devletlerin, kendi durumlarını değerlendirirken öznel yaklaşmak ve lehlerine olan verileri seçmek gibi bir zafiyetleri olabilmektedir. Hiç kuşkusuz bu tür yaklaşım, geçmiş ve günü doğru okuma açısından kaçınılması gereken bir durumu oluşturmaktadır.

¹⁴ Hayri Ülgen ve S. Kadri Mirze, Ibid, s. 109.

Müteakip aşamada trend çizgisi Şekil 2’de görüldüğü gibi geleceğe doğru uzatılmak suretiyle, incelenmekte olan kurumun veya sektörün gelecekteki durumu hakkında bir tahmin yapılabilir. Şekilde birinci dereceden düz bir doğru olarak temsil edilen bu trend çizgisi kuşkusuz daha karmaşık bir eğri olabilir.

Şekil 2: Trend çizgisinin geleceğe doğru uzatılması

146

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

Bu yöntemin dayandığı temel varsayım, söz konusu sektörü, geçmişten bugüne gelişinde etkileyen iç ve dış faktörlerin aynı olacağı veya trend üzerinde anlamlı bir değişikliğe yol açamayacak düzeyde kalacağıdır. Diğer bir varsayım da inceleme yapılan dönemde trend kırılmalarına yol açabilecek büyük krizlerin, doğal afetlerin veya tarihi dönemeçlerin yaşanmayacağıdır.

6. Çok Boyutlu veya Çok Değişkenli Yöntem

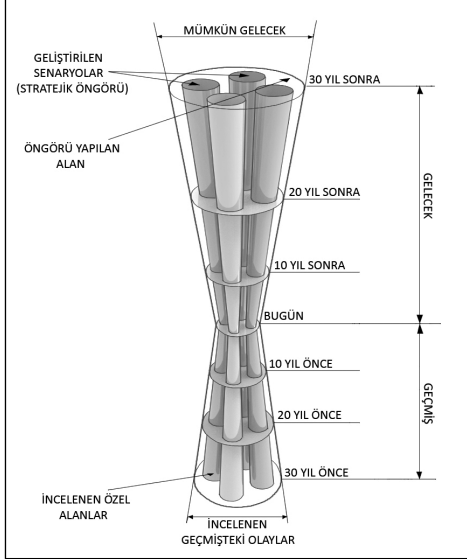
Bu yöntem ilk kez Charles F. Taylor tarafından 1993 yılında yayımlanan “Ulusların Yeni Düzeni İçin Alternatifli Dünya Senaryoları” isimli çalışmasında önerilmiş olan “Gerçekleşebilirlik veya Makuliyet Konisi” (Plausibility Cone) modeline dayanmaktadır.¹⁷ Takip eden dönemde pek çok kurum tarafından yapılan gelecek çalışmalarında bu yöntemden yararlanılmıştır.¹⁸ Bu metoda göre gelecek projeksiyonu yapılması istenen alanı etkileyeceği düşünülen faktör

17 Charles W. Taylor, *Alternative World Scenarios For a New Order of Nations*, Strategic Studies Institute. U.S. Army War College, 1993, p. 8.

18 Harp Akademileri Yayınları, *Stratejik Öngörü*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1994, s. 8.

veya değişkenler, yine belirli zaman dilimleri içindeki geçmişten günümüze kadar, genişten dar doğru bir koni şeklinde gösterilmektedir. Ardından aynı değişkenler, “senaryo sürücüler” adı altında, tahminde bulunulması arzu edilen gelecekteki zamana, bu kez dardan geniş doğru uzatılmaktadır. Koni şeklinin mantığında, günümüzde doğruya en yakın olarak tespit edilebilen ölçüm ve değerlendirmelerdeki kesinliğin ne kadar geriye gidilirse o kadar azalacağı, aynı şekilde ileriye doğru gidildiğinde de tahminlerdeki isabet olasılığının zayıflayacağıın yer aldığı değerlendirilmektedir. Taylor tarafından önerilen Gerçekleşebilirlik Konisi Modeli Şekil 3’te gösterilmektedir.

Bu kapsamda, her bir olasılık konisinin, yukarıda değinilmiş olan genel veya tek parametrelili yaklaşımdaki bir trend eğrisine karşılık geldiği şeklinde bir değerlendirme yapmak da mümkün görünmektedir. Bu değerlendirmenin, her iki yöntemin bir bütün olarak anlaşılmasını sağlayacağı ve bu yöntemi kullanarak yapılacak öngörü çalışmalarına kolaylık getireceği düşünülmektedir.

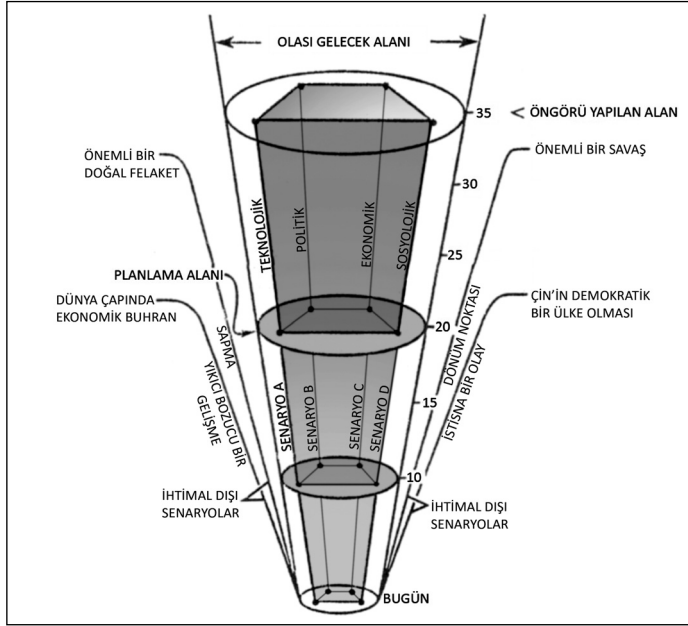

Şekil 3: Gerçekleşebilirlik (Makuliyet) konisi

Taylor çalışmasında ayrıca bazı senaryo sürücülerinden söz etmektedir.¹⁹ Bunlar, coğrafi, ekonomik, askerî, sosyolojik, bilimsel ve teknolojik, demografik, politik, çevre ve doğal kaynaklar gibi alanları içermektedir. Bu sürücülerin, geleceğin oluşmasına etki eden faktörler olarak nitelenmesinin doğru bir yaklaşım olacağı değerlendirilmektedir.

Taylor, diğer şekilsel açıklamasında, gelecek senaryolarını A, B, C, D senaryoları olarak adlandırmış ve teknolojik, politik, ekonomik ve sosyolojik faktörleri, koni içinde her bir senaryonun trend doğrularının devamı olarak göstermiştir.²⁰ Taylor ayrıca, başlangıçtaki düzgün şekilli konisine “ihtimal dışı senaryolar” veya “beklenmedik olaylar senaryosu” (Wildcard scenario) adı altında, çıkıntılar şeklinde ilaveler yapmıştır. (Şekil 4).

Şekil

4: Senaryolar ve senaryo sürücüsü faktörleri

19 Charles W. Taylor, Ibid, p. 11.

20 Charles W. Taylor, Ibid, p. 14.

Bu modelde irdelenmeye ihtiyaç duyulan iki husus olduğu değerlendirilmektedir:

Birincisi, faktörlerin senaryoların devamı gibi gösterilmesi faktörlerdeki değişimin farklı senaryolar ortaya çıkaracağını varsaymak ve bu varsayımına dayanarak faktörlerdeki değişimleri inceleyip trend eğrilerinin oluşturulması ve geleceğe yönelik olarak da bu trendler doğrultusunda senaryo tahminlerinde bulunulmasının daha uygun bir çalışma yöntemi olacağı düşünülmektedir. Böylelikle bir faktör-senaryo (neden-sonuç) ilişkisi modelde görülmüş olur. Ayrıca, geleceğe yönelik faktör-senaryo ilişkisi kurulurken bir senaryonun bir faktöre bağlanması yerine, her bir senaryonun, söz konusu faktörlerin tümündeki farklı değişimlerin ortak etkisi altında gerçekleşebileceğini varsaymak daha gerçekçi görünmektedir. Diğer taraftan, faktörlerden bazılarının başat rol oynayabileceği ve bunlardaki değişimin diğer sürücülere de etkileyebileceği gözönüne alınmalıdır. Burada teknolojik faktörlerin özel bir konumu olmalıdır. Örneğin, bir-iki on yıl içine sığan teknolojik değişimler diğer faktörleri de etkileyerek yeni bir dünya sistemi veya rekabet ortamı oluşturabilmiştir. Bu savın kanıtlarını yakın tarihte görmek mümkündür.

İrdelenmesi gereken diğer konu da 30 – 40 yıllık dönemlerin, aynı trend eğrisinin veya aynı olasılık konisinin zaman boyutu içinde temsil edilmesi durumudur. Söz konusu zaman boyutu içinde bir – veya birden çok – trend kırılmasının oluşmayacağına garanti edilemeyeceği değerlendirilmektedir. Böyle bir trend kırılması olduğunda, trendin devam edeceği varsayımına dayanarak öngörülen senaryoların hiçbirinin gerçekleşmemesi ve yepyeni bir ortamın doğması da söz konusu olabilecektir. Bu konuda yakın tarihteki en somut örnek, 1985 – 2005 yılları arasındaki 20 yıllık bir zaman diliminde, Soğuk Savaşın sona ermesi ve 11 Eylül 2001 saldırısı gibi küresel çapta iki büyük trend kırılmasının yaşanmış olmasıdır. Taylor'ın, çalışmasında da bu kapsamda değerlendirilebilecek “İhtimal dışı senaryolar” adı altında, çıkıntılar şeklinde ilaveler mevcuttur. Taylor bu çıkıntıları “normalden sapmalar” olarak tanımlamış ve “gerçekleşme olasılığı düşük” olarak nitelemiştir. Bu çıkıntıların koni içine girme-

si halinde, koninin deforme olacağını belirtmiş ve bir “sapma analizi” olarak ayrıca incelenebileceğini ifade etmiştir. Ancak, bu aşamada sorgulanması gereken konu, öngörünün 30-40 yıllık menzili içinde ortaya çıkabilecek yapısal değişikliklerin gerçekten “gerçekleşme olasılığı düşük” “normalden sapmalar” mı, yoksa bir şekilde kaçınılmaz olarak gerçekleşecek durumlar mı olduğudur. Bu kapsamda, Thomas Kuhn’un ilk kez 1962 tarihinde yayımlanan “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” adlı eserinde “Paradigma” kavramı ortaya atılmış ve her bilimsel kuralın veya algının bir geçerlilik süresi veya ömrü olduğunu, bir organizma mantığı içinde doğup, gelişip, eskiyerek sonunda yıkılacağı öne sürülmüştür.²¹ Geçen zaman içinde Kuhn’un başlangıçta fen bilimlerine dayandırdığı kuramının, gerçekleşen pek çok olayla sosyal bilimler alanında da güçlendiği görülmektedir. Örneğin, yukarıda Soğuk Savaş’ın sona ermesi olarak değinilen konu kapsamındaki “sosyalizmin yaşam öyküsü”nün bir paradigma dönemi, yıkılışının da bir paradigma dönüşümü olarak tanımlanması mümkündür. Bu bilgiler ışığında, gerçekleşebilirlik konisinin dışındaki çıkıntıları, hâlâ olasılığı en düşük senaryo olarak görmek ve başlangıçta çalışma dışı bırakmak çok da gerçekçi görünmemektedir. Zira geçmiş deneyimler 30-40 yıllık zaman dilimleri içinde benzer olayların vuku bulma olasılıklarının düşük olmadığını kanıtlamaktadır. Hatta Kuhn’un kuramı esas alınır, söz konusu dönüşümlerin, herhangi bir zaman diliminde vuku bulmaları kaçınılmazdır. Taylor’un konisinde “beklenmeyen olaylar” kapsamında yer alan küresel ekonomik krizlerin ve doğal afetlerin bile belirli birikimler sonucunda yaşandığı artık kabul edilen gerçekler haline gelmiştir. Sadece kesin zamanlarını tayin etmekte zorluklar vardır. Stratejik öngörü çalışması 30 – 40 yıllık bir dönemi kapsayacaksa bu dönem içinde bu tür olayların gerçekleşme olasılığını yüksek görmek ve çalışmayı, organizma mantığı içinde yürüterek -kesin olmasa bile yaklaşık olarak zamanını tahmin etme üzerine yoğunlaştırmak gerektiği düşünülmektedir. Sonuçta eğer trend kırılmalarının veya paradigma dönü-

150

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

21 Thomas S. Kuhn, *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyaş Kırmızı Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 161.

şümlerinin vuku bulma zamanlarına yönelik tahminler belirli bir zaman dilimi (örn. 5 – 6 yıl) içine sokulabilirse 30 – 40 yıllık gelecek öngörülere kapsamında üretilecek alternatif senaryoların bu tahminler de dikkate alınarak oluşturulması gerektiği değerlendirilmektedir.

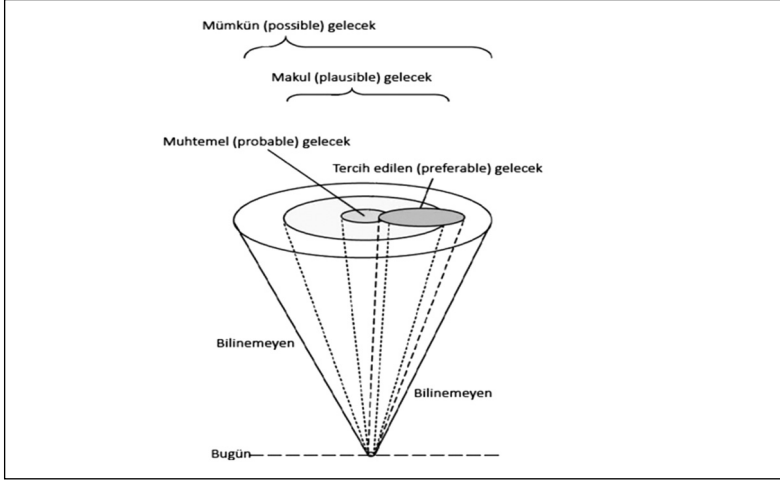
7. Geleceğin Çeşitlendirilmesi

Taylor'un çalışması gelecekte dünya için alternatif senaryolar oluşturulmasına yönelik olmasına rağmen modelin adı, gerçekleştirilebilirlik veya makuliyet olarak tercüme edilebilecek tek bir terime (plausibility) dayandırılmıştır. Taylor'un takipçileri ise geleceği; "gerçekleşme" ve "arzu edilme" derecelerine göre çeşitlendirmeyi denemişlerdir. Avustralya Swinburne Teknoloji Üniversitesi Öngörü Enstitüsü'nden Prof. Joseph Voros, kendisinden önceki çalışmalara da atıf yaparak çeşitlendirilmiş bir "Bir gelecek konisi (A future cone)" modeli önermiştir.²² Bu çalışmaya göre Taylor'ın "gerçekleşebilirlik/makuliyet (plausible)" konisinin ortada yer aldığı ve bu koninin içine ve dışına birer koni daha ile ilave edildiği üç konilik bir gelecek öngörülmüştür. Bu dıştaki ve içteki konilere de "muhtemel (probable) gelecek" ve "mümkün (possible) gelecek" isimleri verilmiştir. Ayrıca birbirinden bağımsız bu üç koniye diğerlerinin az veya çok üstüne binerek arakesitler oluşturan "tercih edilen (preferable) gelecek" adı altında dördüncü bir koni eklenmiştir.²³ Söz konusu model Şekil 5'te sunulmuştur.

Voros'un çok konili gelecek çalışmasında en dışa yerleştirilen "mümkün gelecek" konisi, gelecek senaryoları için en geniş alanı temsil etmekte ve hemen her senaryonun bu kapsamda görülmesi gerektiği düşünülmektedir. İçeri doğru inildiğinde daralmakta olan koniler daha hassas çalışmayı gerektirecek daha net tahminleri temsil etmektedir. Diğer taraftan, dördüncü koni olan ve diğer üç koni ile az veya çok arakesitler oluşturan "tercih edilen gelecek" konisinin getirdiği yenilik üzerinde durulması gerektiği değerlendirilmektedir. Voros ve arkadaşlarının gelecek öngürüsü çalışmalarına genel-

22 Joseph Voros, A generic foresight process framework. *Foresight*, 2003 5(3), pp. 10-21, p. 17. (Voros, Taylor'ın 1993 tarihli koni modelinden başlayarak, Hancock ve Bezolt tarafından 1994 yılında ileri sürülen, gelecek türlerini öngörü konisine adapte ettiğini belirtmektedir.)

23 Terimlerin Türkçe karşılıkları yazar tarafından önerilmiştir.

Şekil 5: Gelecek konisi

likle “işletme/kurum” açısından yaklaştıkları bilinmekle birlikte, önerilen modelin makro ölçekli kurumlar olan devletleri de kapsayacak şekilde yorumlanabileceği değerlendirilmektedir. Bu kapsamda; işletme, kurum veya devletlerin, stratejik hedef planlarında ulaşmayı arzu ettikleri hedeflerinin, doğal olarak “tercih edilen” kesiti içinde olmaları beklenir. Bu modele göre, tercih edilen konisi dışarıya doğru genişledikçe, söz konusu hedeflerin gerçekleşme olasılığının azalacağı görülmektedir. Tercih edilen konisi en içteki “muhtemel gelecek” konisiyle tam çakıştığında ise hedeflerin gerçekleşme olasılığı en yüksek düzeyde olacaktır. Böyle bir tercih kurumun hedeflerinin küçük tutulması anlamına da gelebilir. Ancak her kurum genellikle yüksek hedefler koyma eğilimindedir. Bu durum da hedeflerin gerçekleşme olasılığını azaltacaktır. Bu paradoksu aşmak için risk yönetimini dikkatli bir şekilde uygulayarak hedefleri kontrollü olarak büyütme, bu modelden çıkarılacak bir sonuç olabilir. Diğer taraftan, piyasaya hâkim şirketlerin veya güçlü devletlerin, en içteki, “olasılığı en yüksek” koninin kesit alanları üzerinde oynama yani geleceği kendi hedefleri doğrultusunda şekillendirme arzuları akla gelmektedir. Bu imkânlara her zaman sahip olup ol-

madıkları konusunun net bir yanıtının olmadığı düşünülmeyle birlikte, güçlü kurum ve devletlerin geleceği kendi tercihlerine göre şekillendirme arzularının, model üzerinden bu şekilde yorumlanabileceği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, konilerin düzgün hatlarına bakılarak Voros'un çalışmasının da trend mantığı üzerinden sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Ancak Voros "ihtimal dışı olaylar (wildcards)" kavramına da çalışmasında yer vermiştir. Bu kavrama "alan dışı" adını vermiş, "hayal gücünün ötesi" olarak tanımlamış ve konilerin dışını "bilinemeyen alan" olarak göstermiştir. İhtimal dışı olaylar konusunda yukarıda yapılmış olan değerlendirmeler göz önüne alınarak, parametrelere dayanan trend kavramı ile hayal gücünün ötesi arasında oldukça geniş bir mesafe olduğu ileri sürülebilir. Gerçi Voros, Taylor'dan farklı olarak, gelecek konisini çeşitlendirmiş ve daha geniş ve alternatifli olasılıklar hacmini koni modelinin içine dâhil etmiştir. Ayrıca makalesinde, hayal gücünün sınırlarını zorlayacak beyin fırtınası oturumlarının faydalarına da değinmiştir. Bu kapsamda 10- 11 Eylül 2001 günlerinde kendi enstitülerinde yaptıkları bir çalışma oturumunda, ABD'nin başlıca şehirlerine terörist saldırıların olabileceği görüşünü "wildcards" kapsamında ortaya attıklarını, hemen arkasından da gerçekleşen olayı haber aldıklarında "wildcards" kavramının ne kadar önemli olduğunu anladıklarını söylemektedir.²⁴ Ancak burada itiraz konusu olması gereken nokta doğrudan trend – wildcards ilişkisi değildir. Bu makalenin dikkatlere sunulmasını arzu ettiği husus, Taylor konisi için sözkonusu olduğu gibi, görülebilir gelecek üzerinden yapılan öngörü menziline (Örn. 30-40 yıl) içinde, bir trend döneminin sona erip bir diğer trend dönemine geçişin yani bir paradigma dönüşümünün gerçekleşme olasılığının da göz önüne alınması gereğidir.

8. Metodolojiye Diğer Katkıların İrdelenmesi

Özellikle son bir kaç on yıl içinde, geleceğe yönelik öngöründe bulunma ve senaryo üretme kapsamında pek çok eser verilmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmı, metodoloji önermekten çok, beyin

24 Joseph Voros, Ibid, p. 18.

fırtınası şeklinde gerçekleştirilen fütürist eserlerden oluşmakta ve “nitel tahminler” kapsamında oldukları değerlendirilmektedir. Büyük yankı ve etkiler yaratan bu eserler, bir yandan gelecek çalışmalarına önemi katkılar sağlarken, bazıları da zaman içinde demode olma ve bazen bizzat yazarları tarafından revize edilme durumuyla karşılaşmışlardır.²⁵ Bu makale, bu kapsamdaki fütürist çalışmaların önemini yadsımamakla birlikte, esas olarak “öngörü metodolojileri” üzerine yoğunlaştığı için söz konusu literatür inceleme dışında bırakılmıştır.

Diğer taraftan, Joseph Voros’un da görev yaptığı Avustralya Öngörü Enstitüsü’nün müdürlüğünü yapmış olan Profesör Richard A. Slaughter’ın geliştirdiği düşünceler, bu makalenin incelediği alanlarla olan ilgisi nedeniyle özetlenerek aşağıda sunulmuştur.²⁶

Slaughter, “sosyal öngörü” adını verdiği çalışmasında, bir organizasyon veya kurum içinde öngörü geliştirme sürecini ele almış ve gelecek düşüncesinin her insanda bir içgüdüsel yetenek olduğunu, dolayısıyla her insanın bir öngörü kapasitesi olduğunu ileri sürmüştür. Bu kapsamda, bir kurumda veya camiada, sadece üst yöneticilerin uzun vadeli düşünme yeteneği ile yetinilmesinin demode kabul edilmesi gerektiğini, bunun yerine kurumun tüm bireylerinin, bu doğal yeteneklerinin geliştirilerek, kolektif bir öngörü ve stratejik düşünce kapasitesi oluşturulmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır. Bu amaca ulaşmak için de öngörü çalışması yapacak kurumlara beş aşamalı bir süreç önermektedir. Bunlar;

- öngörünün doğal bir insan kapasitesi olduğunun ve her bireyin bu yeteneğe sahip olduğunun kabulü,

25 Nazmi Çeşmeci, “Stratejik Öngörü Çalışmasının Tanımı, Önemi ve Yöntemleri Üzerine Düşünceler”, **Harp Akademileri Dergisi**, 2005, Sayı. 13, 57-61, s. 59. (Gelecek Çalışmaları’na katkıda bulunduğu değerlendirilen ünlü yazarlar ve eserleri kapsamında, S. Hantington’un “Medeniyetler Çatışması”, F. Fukuyama’nın “Tarihin Sonu mu”, J. Nashbit’in “Megatrendler”, M. J. Penn’in “Mikro Trendler”, A. Toffler’in “Gelecek Şoku” ve “Yeni Bir Uygarlık Yaratmak”, J. Attali’nin “Geleceğin Kısa Tarihi”, G. Friedman’ın “Gelecek 10 Yıl” ve “Gelecek 100 Yıl” sayılabilir.)

26 Richard A. Slaughter “Developing and Applying Strategic Foresight” http://www.forschungsnetzwerk.at/downloadpub/2002slaughter_Strategic_Foresight.pdf. (Erişim tarihi: 11 Mart 2011)

- öngörü kavramları üzerinde yoğun pratik yapılması,
- öngöründe metodolojilerinin kullanılması,
- kurumsal öngörü hücrelerinin oluşturulması ve
- uzun vadeli düşünmenin yapılandırılması.

Slaughter'ın önermiş olduğu stratejik düşünce kapasitesi ve kolektif öngörü yöntemi kullanılarak somut sonuçlar elde edilmesinde "öngörü kavramları üzerinde yoğun pratik yapılması" aşamasının büyük önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Bu aşamanın sonucunda, kurumdaki her seviyedeki bireyler arasında asgari düzeyde bir terminoloji birliği ve ortak strateji algılamasının gerçekleştirilmesi gerekir. Bu husus sağlanamadığı takdirde, önerilen yöntemin daha ikinci aşamadayken tıkanması riski ortaya çıkabilir. Zira, yapılan çalışmalarda bir kurumun veya toplumun orta-üst düzey yöneticilerinin dahi stratejik kavram va algılamaları arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.²⁷

Slaughter, ayrıca akademik ve kurumsal alanlardaki benzer çalışmaların dört başlık altında gruplanarak, üzerinde çalışılmasını önermektedir. Slaughter'ın bu konudaki katkısı çok özet olarak şu şekildedir:

- Girdi (Input) Metodu:

Bu metot, organizasyonun gelecekteki ihtiyaçları ile ilgili verileri toplama yollarını önermektedir. Bu amaçla, yakın geleceğe yönelik yüksek kaliteli sorular üretmek bulunan cevaplar bütünleştirilir. Bu metodun güçlü yanı, hızlı bir öngörü çalışması yapılarak uygulamaya geçme imkanı sağlamasıdır. Zayıf yanı ise, yapılan çalışma, nitelikli bir şekilde icra edilemezse, amatör bir şekil alma tehlikesidir. Seçilen anahtar soruların kalitesi büyük önem arz etmektedir.

- Analitik Metot:

Slaughter'e göre basit tahmin ve tek boyutlu trend analizi yöntemlerinin popüleritesi artık azalmıştır. Zaman-olaylar çizelgeleri ar-

27 Nazmi Çeşmeci, *Perceptions on Strategy in General and Strategic Management: A Survey on Common Strategic Perception Among Medium-High Level Managers in Turkey*, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, s. 150 (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

tık yeterli olmamaktadır. Artık pek çok faktörün karşılıklı etkileşimlerini esas alan, çapraz etki (cross-impact) analizlerine dayanan senaryolar üzerinde çalışılmalıdır. Nitelik ve nicelik boyutları birlikte mütalaa edilmelidir. Varsayımlar mutlaka hesaba katılmalıdır. Öngörülme- yen değışimler sistemin yumuşak karnını oluşturmaktadır.

- Paradigmatik Metod:

Slaughter, bu yöntemin stratejik öngörü alanının nispeten yeni aktörlerinden olduğunu, yeni kuşak gelecek düşünürlerinin son yıllarda paradigma kavramının rolü ve önemini farkına vardıklarını ancak bu farkındalığın henüz metodolojilere dönüştürülemediğini ifade etmektedir. (Bu ifadelerin makalenin başından itibaren yapılan tartışmalar ile paralellik gösterdiği görülmektedir.)

- Keşfedici Metot:

Gelecek düşüncelerini bir araya toplama ve alternatifli senaryo üretimi; gelecek düşüncesinin yerleştirilmesinde en etkin yöntemlerden biridir. Ancak çok iyi hazırlık ve detaylı analizlere ihtiyaç göstermektedir.

Bu makalenin kapsamı gereği bir kısmına değinilen Slaughter'ın stratejik öngörü alanındaki görüşleri literatürde yer alan pek çok çalışmaya referans teşkil etmiştir.²⁸

Sonuç

Kurumlar ve devletler orta ve uzun vadeli hedeflerine ulaşmak için stratejiler geliştirip bu stratejilerine uygun planlamalar yapmak durumundadır. Orta ve uzun vade kavramları 4-5 yıldan 30-40 yıla uzanan bir zaman süreci olarak kabul edilmektedir. Bu süre içinde kurumun veya devletin stratejik hedeflerine ulaşması yeni bir dış çevre içinde olacaktır. Yeni dış çevrenin koşullarını önceden bilmek mümkün olmamasına rağmen bu konuda tarih boyunca öngörü ve tahminler hep yapılagelmiştir. Yakın zamana kadar öznel yeteneklerle yapılan bu tahminler, son bir kaç on yıldır bilimsel yöntemlere dayandırılmaya çalışılmaktadır. Başından itibaren en yaygın kabul

28 Maree K. Conway "The Swinburne experience: integrating foresight and strategic planning", *Scenario and Strategy Planning*, 2004, Vol. 3 No. 4, 7-16, p. 12; Joseph Voros, Ibid, p. 14.

gören yöntem, eğilim (trend) kavramına dayanan yöntemdir. Buna göre, belirli bir geçmişten bugüne getirilen trend eğrisi geleceğe doğru uzatılarak gelecek tahmini yapılmaktadır. Bu en sade yöntem önceden bilinmeyen pek çok etkinin tehdidi altındadır.

1993 yılında Charles Taylor tarafından yayımlanan “Alternatif Dünya Senaryoları” adlı çalışmada, bir gerçekleştiribilirlik/makuliyet konisi yöntemi önerilmiştir. Bu yöntemde; ölçülebilen sosyal, ekonomik, siyasi, askeri vb. parametreler onar yıllık zaman aralıkları ile geçmişten bu güne, genişten daraya doğru getirilmekte ve bu günden geleceğe doğru da dardan geniş doğru, yine on yıllık zaman aralıkları ile götürülmektedir. Bu yöntem daha sonra yapılan pek çok çalışmaya esin kaynağı olmuştur.

Son yıllarda küresel çapta pek çok fütürist yazar gelecekle ilgili görüşler ileri sürerken pek çok enstitü ve düşünce kuruluşu da gelecek öngörülerini için bilimsel yöntemler üzerine çalışmaktadır. Bunlardan Avustralya Öngörü Enstitüsü’nden iki uzmanın çalışmaları bu konudaki literatürde özel bir konum kazanmışlardır. Prof. R. Slaughter, öngörü yeteneğinin insanın doğasında olduğunu ileri sürerek, bu doğal yeteneğin beş aşamada geliştirilerek bir sosyal öngörü çevresi oluşturulmasını önermiştir. Slaughter ayrıca üçüncü aşama olarak belirttiği “öngörü metodolojileri” kapsamında; Girdi, Analitik, Paradigmatik ve Keşfedici başlıkları altında toplanabilecek dört metodoloji grubu üzerinde çalışılmasını önermiştir. Aynı enstitüden Prof. Voros ise Taylor’ın gerçekleştiribilirlik konisinin gelişmiş bir modelini “gelecek konisi” adı altında önermiştir. Bu modelde gelecek; “muhtemel” (probable) gelecek, “tercih edilen” (preferable) gelecek, “makul” (plausible) gelecek ve “mümkün” (possible) gelecek şeklinde iç içe dört koni olarak tabakalandırılmıştır. Bunların içinde “Tercih edilen gelecek” konisi belirli bir esneklikle ifade edilmiş ve diğer “üç tabaka gelecek” ile ara kesitler oluşturmuştur.

Yapılan tüm çalışmalar sonuçta bir şekilde “gelecek senaryoları” oluşturulmasını önermektedirler. Mutlaka alternatifli olmaları gereken bu senaryolar, belirli parametreler üzerinden bir çeşit trend eğrilerini veya dardan geniş doğru giden hacimli trend konilerini

önermektedirler. Ayrıca, beklenmedik durumların vuku bulmasına da yer verilerek “ihtimal dışı veya hayal gücünün ötesindeki senaryolar” olarak isimlendirilmektedir.

Gelecek tahmini veya stratejik öngörü metodolojileri üzerinde yapılan daha pek çok çalışma mevcuttur. Bu makalede zikredilen çalışmalar başta olmak üzere, hemen hepsinin önemini ve değerlerini teslim etmek gerekir. Ancak halen yeterince doldurulmamış bir alanın da metodolojilere dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu alan, 1962 yılında Thomas Kuhn’un “Bilimsel Devrimlerin Yapısı” adlı eseri ile literatüre giren “paradigma” alanıdır. Bu kuram, tüm bilimsel kuralların ve algıların bir ömrü olduğunu, bir organizma mantığı içinde doğup, gelişip, sonunda eskiyerek geçerliklerini yitireceklerini ve bir paradigma dönüşümünün yaşanacağını ileri sürmektedir. Yaklaşık yarım yüzyıllık bir süreçte bu kuram fen bilimlerinden sosyal bilim alanlarına doğru yayılarak geçerliğini pek çok örnekle kanıtlamaktadır. Stratejik planlamanın, dolayısıyla öngörü menzillerinin 30-40 yıllık bir süreyi hedef aldığı göz önüne alındığında, günümüzde geçerli olan pek çok değer ve parametrenin bu sürecin içinde paradigmatik ömrünü doldurmaları olasılığının da göz önüne alınması gerektiği değerlendirilmektedir. Prof. Slaughter’ın kısmen değindiği bu konunun diğer çalışmalarda yer alan ihtimal dışı olayların vuku bulması olayından farklı olduğunun ortaya konması önem arz etmektedir. Bazı yazarlarca demode olarak değerlendirilen trend yönteminin değerini koruduğu düşünülmektedir. Ancak, her paradigma döneminin kendi trend eğrisini ortaya çıkaracağı, bu nedenle paradigma dönemlerinin tahmininde kullanılabilecek bilimsel yöntemler üzerinde çalışılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

SUMMARY

The institutions and the states have to develop strategies and make appropriate plans according to these strategies in order to achieve their medium- and long-term goals. Medium- and long-term concepts are considered as a time frames ranging from 4-5 years to 30-40 years. During these time frames, achievement of these strategic goals by the institutions and the states will be realized in a new external environment. Although to know the future conditions is impossible beforehand, throughout the history, there were always foresights and predictions. These predictions which were being realized by subjective talents until recently have, in the last decades, become studies which have been tried to base on scientific methods. From the very beginning, the most-widely accepted method is to constitute and follow a “trend curve”. This most simple method is threatened by many factors, which cannot be known in advance.

In 1993, the study with the title of “Alternative World Scenarios” published by Charles Taylor proposed a plausibility cone method. In this method, the measurable parameters such as social, economic, political and military parameters are brought with time periods of ten years from past to today and from today to future with the narrow end to the wide end. This study has been an inspiration for many studies later on.

In recent years, while many futurist authors argue their opinions about the future, many institutes and think-tanks have studies on scientific methods for the prediction of future. Of these researchers, the works of two professors who are the heads of Australian Foresight Institute have gained a special place in the literature on this subject. Professor Voros suggested a more developed model of the Taylor’s cone method under the name of “cone of future”. In this model, the future has been layered as four overlapping cones as “probable”, “preferable”, “plausible” and “possible” futures. Among these cones, cone of “preferable future” has been expressed with a certain degree of flexibility and formed intersections with the other three cones. Professor R. Slaughter has argued that the ability of foresight is within the human nature and has suggested to create a social foresight environment by developing

this natural ability. Moreover, Slaughter has proposed that a study should be done on four methodology groups (classified under the headings of Input, Analytic, Paradigmatic and Exploratory) within the context of “foresight methodologies”.

All the works which have been done until today have somehow suggested a creation of “scenarios for the future”. These scenarios which must necessarily have their alternatives puts forth a kind of trend curves using certain parameters. The possibility of occurrence of unexpected situations have also been kept in mind and “wildcard scenarios” or “scenarios beyond imagination” have been formed for these kind of situations.

There is a wealth of studies made on the prediction of the future. The author is convinced that all of those studies should be appreciated due to their importance and value, mainly those that are cited in this paper. However, it is considered that another area should be included also into those methodologies. This area is the concept of paradigm, which has been included into the literature by Thomas Kuhn’s book of “the Structure of Scientific Revolutions” in 1962. This theory asserts that all scientific rules and perceptions have a life span and that they are born, develop and in the end get old and lose their validity, similar to living organisms, giving rise to the change of paradigms. Within the past half century, this theory has proved to be true both in physical and social sciences. When taking the fact that strategic planning therefore the range of prediction cover a period of 30-40 years, it is deemed that many of the values and parameters of present day shall have lost their validity. As partially mentioned by Prof. Slaughter, this subject is different from the concept of “wildcards”, the occurrence of non-probable events. It should be accepted that the method of trend is still a valid method. However, it is considered that each period of paradigms shall create their own trend curve and new curve will be different from the previous one. In conclusion, the efforts should be concentrated on prediction of periods and nature of new paradigms in order to generate more realistic and valid strategic foresights.

KAYNAKÇA

Kitaplar

ADAİR, John, *Etkili Stratejik Liderlik*, çev. Salih Fatih Güneş, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul, 2004.

ATTALİ, Jack, *Geleceğin Kısa Tarihi*, Çev. Turhan Ilgaz, İmge Kitabevi, İstanbul, 2007.

GAGLIARDI, Gary, *The Art of War and the Art of Marketing: A Translation for Marketing Warfare*, Clearbridge Publishing, Shoreline, U.S.A., 2002.

GRAY, Colin S., *Modern Strategy*, Oxford University Press Inc. New York, 1999.

HUNTINGTON, Samuel P., *The Clash of Civilization and the Remarking of World Order*, Simon & Schuster Paperbacks. N.Y., 2003.

KUHN, Thomas S. *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyaş Kırmızı Yayıncılık, İstanbul, 2006.

MATHEY, Jean-Marie, *Comprendre la Stratégie*, Economica, Paris, 1995.

MICHAELSON, Gerald A., *Sun Tzu: The Art of War for Managers; 50 Rules for Strategic Thinking*, Pressmark International, Alcoa, U.S.A., 2001.

MINTZBERG, Henry, *The Rise and Fall of Strategic Planning: Reconceiving Roles for Planning, Plans, Planners* (illustrated edition.), The Free Press., New York, 1994.

PENN, Mark J., *Micro Trends the Small Forces Behind Tomorrows Big Cahanges*, Hachette Book Group, USA, N.Y., 2007.

RUE, Leslie W. ve BYARS, Lloyd L. *Management Skills and Application*, McGraw-Hill, New York, 2002.

“Stratejik Öngörü” **Harp Akademileri Yayınları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1994.

ÜLGEN, Hayri ve MİRZE S. Kadri, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, Literatür Yayıncılık. İstanbul, 2004.

SHIRLEY Robert C. et. al., *Strategy and Policy Formation: A Multifunctional Orientation* (2nd Ed.), John Wiley & Sons, San Antonio U.S.A., 1981.

TAYLOR, Charles W., *Alternative World Scenarios For a New Order of Nations*, Strategic Studies Institute., U.S. Army War College, 1993.

Makaleler

CONWAY, Maree K. “The Swinburne experience: integrating foresight and strategic planning”, **Scenario and Strategy Planning**, 2001, Vol. 3 No. 4.

ÇEŞMECİ, Nazmi, “Stratejik Öngörü Çalışmasının Tanımı, Önemi ve Yöntemleri Üzerine Düşünceler”, **Harp Akademileri Dergisi**, 2005, Sayı: 13.

VOROS, Joseph “A generic foresight process framework”, **Foresight**, 2003 5(3).

Tezler

ÇEŞMECİ, Nazmi. Perceptions on Strategy in General and Strategic Management: A Survey on Common Strategic **Perception Among Medium-High Level Managers in Turkey**, Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

İnternet

Clausewitz Homepage Bassford, Clausewitz and His Works, <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Cworks/Works.htm>., (Erişim tarihi: 30 Mayıs 2010).

Richard A. Slauther “Developing and Applying Strategic Foresight” http://www.forschungsnetzwerk.at/downloadpub/2002slaughter_Strategic_Foresight.pdf . (Erişim tarihi: 11 Mart 2011).

Winston Churchill Quote, http://www.brainyquote.com/quotes/authors/w/winston_churchill_6.html. (Erişim tarihi: Mart 2011).

Osmanlı Bahriyesi*’nde İlk Denizaltılar: Abdülhamid ve Abdülmecid

The First Turkish Submarines in Ottoman Navy:
Abdülhamid and Abdülmecid

Evren MERCAN**

Özet

Osmanlı Bahriyesi tarafından Nordenfelt şirketinden sipariş edilen Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltılarının dönemin konjonktürel gelişmeleri göz önünde bulundurularak hangi amaç doğrultusunda sipariş edildiği ve söz konusu denizaltılara ne tür taktik roller biçildiği, bu makalenin problemini oluşturmaktadır. XIX. yüzyılın son çeyreğinde denizaltılara; başlangıçta, ablukayı kırmak ve daha sonraları ise savunma amaçlı kıyı ve liman ağzalarını koruma görevleri uygun görülmüştür. Dönemin hâkimiyet stratejisinin merkezinde denizlerin olması, ülkeler arasında alevlenen silahlanma yarışında denizaltıyı önemli bir savunma silahı haline getirmiştir. Yunanistan’ın 1886 yılında Nordenfelt’den bir denizaltı sipariş etmesiyle tarihte ilk defa bir ülke denizaltı gemisine sahip olmuştur. Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu da Ege’deki rakibinin sahip olduğu gizli silahın daha teknolojik uyarlamasını ve sayısal olarak iki katını alarak taktik ve psikolojik üstünlük sağlamayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamid, Tahtelbahir, Denizaltıcılık, Osmanlı Bahriyesi, Nordenfelt.

* Bu makalede günümüzde geçerli olan “donanma (navy)” terimi yerine bahsi geçen döneme özgü “bahriye” terimi kullanılmıştır.

** Sakarya Üniversitesi, Tarihi Bölümü Doktora Öğrencisi, e-posta: emercan@yahoo.com.

Abstract

The problem of this article is, by considering the cyclical state of era, for what purpose Abdulhamid and Abdulmecid submarines are ordered by Ottoman navy from Nordenfelt Company, and what kind of tactical roles is given to these submarines. In the last quarter of the 19th century, submarines were found appropriate particularly for the coastal and harbor defense, and then break the blockade the mouth guard duties deemed in the light of developments. The seas which strategy for the period of domination is the center, submarine becomes an important defensive weapon, flaming arms race between countries. When Greece ordered Nordenfelt I submarine in 1886, for the first time in history a state had a submarine vessel. Against this, the Ottoman Empire aimed to have two times more tactical and technological superiority in number than his opponent with a higher technological adaptation of a secret weapon in the Aegean.

Key Words: *II. Abdülhamid, Submarine, Submarining, Ottoman Navy, Nordenfelt.*

Giriş

Tarihte, Osmanlı Bahriyesi, tahtelbahir yani denizaltı gemisini envanterine alan ikinci bahriyedir. 1886 yılında Nordenfelt şirketinden sipariş edilen iki adet denizaltı, Sultan II. Abdülhamid tarafından Hazine-i Hassa'dan ödenmek üzere satın alınarak, "Abdülhamid" ve "Abdülmecid" isimleriyle donanmaya katılmışlardır. Alman iki denizaltının savunma mı yoksa taarruz maksatlı mı alındığı Türk denizaltıcılık tarihi içerisinde önemli bir tartışma konusudur. Bu yüzden, makalede bu denizaltıların alınma sebebi ve kendilerine biçilen taktik roller üzerinde durulacaktır.

Daha önce derinlemesine çalışılmamış olan Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltıları, günümüz Türk denizaltıcılığının temelini oluşturan ve aydınlatılmayı bekleyen bir konudur. Türk denizaltıcılığı ile ilgili bu zamana kadarki tek çalışma Raşit Metel tarafından 1960 yılında kaleme alınan *Türk Denizaltıcılık Tarihi* adındaki iki

ciltlik kitaptır. Diğer taraftan, belirli tarihlerde yayınlanan *Deniz Kuvvetleri Mecmuaları*'nda ve İngilizce yazılmış denizaltı ile ilgili referans kitaplarında bu iki denizaltıdan kısa bir şekilde bahsedilmektedir.

Günümüzde denizaltı gemisinin hâlen stratejik ve taktik düzeyde önemini koruması, bu iki denizaltının hangi maksatlarla alındığına dair fikir üretilmesi dönemin bahriye stratejisini ve denizaltının konjonktürel durumunun anlaşılması açısından önemlidir.

Denizaltı gemisinin gelişim aşamaları ve kazandığı askerî değer, Osmanlı Bahriyesi'ne alınan Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltıları ile ilgili arşiv belgeleri ve denizaltıcılık üzerine referans kitapları esas alınarak, dönemin donanma hassasiyetleri, stratejisi ve taktik öncelikleriyle ilişkişel bağ kurularak değerlendirilecektir.

Makalede kullanılan kaynaklar çoğunlukla Deniz Müzesi ve Başbakanlık Osmanlı Arşivinden elde edilen belgelere dayanmaktadır. Sultan II. Abdülhamid tarafından alınan "Abdülhamid" ve "Abdülmecid" denizaltılarının özellikle alım süreci, teknik altyapıları ve tecrübe seyirleriyle ilgili veriler bu kaynaklardan temin edilmiştir.

Denizaltı Gemisinin Savaş Alanına Girmesi

Denizaltının icadıyla ilgili kesin bir tarih bilinmemekle beraber gerçek anlamda denizaltı tasarımları XV. yüzyılda başlamıştır. 1465'te Konrad Kyeser, 1500 yılında Leonardo Da Vinci, 1578 yılında William Bourne, 1603 yılında Cornelius Van Drebbel, 1797 yılında Robert Fulton 1719'da Osmanlı tersane mimarı İbrahim Efendi gibi araştırmacılar denizaltı gemisini, denizler altındaki yaşama karşı duyulan ve onu gözlemeleme arzusuna bağlı kalarak geliştirmişlerdir.¹ Ancak nerdeyse XIX. yüzyıla kadar denizaltı gemisi deneysel bir araç olarak kalmış, gelişim rotasında oldukça ağır bir yol izlemiştir.

Denizaltıların bir savaş aracı olarak sualtından bir suüstü gemisine başarılı ilk hücumu Amerikan İç Savaşı'na rastlamaktadır. Kuzey

1 Denizaltı Eğitim Merkezi Komutanlığı, *Sessiz ve Derinden*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, İstanbul, 2007, s.9.

Donanması'nın Charleston Limanı'nda yaptığı ablukayı kırmak için Güneyli Konsorsiyum'un inşa ettiği CSS Hunley denizaltısının 6 km açıktaki demirli bulunan USS Haustonic korvetini 17 Şubat 1864'de batırmasıyla denizaltıcılık tarihindeki ilk başarılı hücum gerçekleşmiştir². Denizaltının bir silah olarak kullanılması fikrinin en büyük dayanağı Kuzey Donanmasının yaptığı abluka karşısında Güneyli eyaletlerin çok müşkül bir duruma düşmesidir. Özellikle deniz ticaretinin ve dışarıdan gelecek yardımın sekteye uğraması, ablukaya karşı bir mukavemet geliştirilmesine olanak sağlamıştır. O dönem deneysel düzeyde faaliyet gösteren denizaltı aracının savaş alanına tabiki ve harp silahı olarak kullanılması düşman ablukasını kırma maksatlı olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Güneyli Konfederasyon'un kendilerinden çok daha güçlü Kuzey Donanmasıyla mücadele edecek yeterli deniz kuvvetine sahip olmamasından ötürü, abluka gemilerine su altından hücum etmeyi düşüncelerini gündeme getirmiştir. Bu aşamadan sonra denizaltılar daha güçlü, düşmana karşı adeta kuvvet çarpanı niteliğiyle caydırıcı bir role bürünmüştür.

Bahriye Teknolojisindeki Gelişmeler Işığında Denizaltılar

XIX. yüzyılın son yarısında itibaren dünyada denizcilik (maritime) teknolojilerinde yaşanan olağanüstü değişim, uçsuz bucaksız okyanuslar karşısında buhar güçlü makinelerin ve zırhın verdiği özgüvenle yol almaya imkân sağlayan firkateynler, korvetler gücün merkezini bir anlamda karalardan denizlere kaydırmıştır³. Özellikle XIX. ve XX. yüzyılın süper güçlerinin, rakiplerine karşı üstünlük sağlaması, donanma ve tersanelerinin güçleri nispetinde olmuştur. Bu dönemde dünyada gücün ve hâkimiyetin anahtarı bahriye olarak görülmektedir. Dünyada yaşanan bu hızlı teknolojik gelişmelerden denizaltı gemisi de nasibini almıştır. Deneysel bir araçtan, rakibine karşı önemli bir tehdit unsuru olabilecek bir silaha dönüşmesi, denizaltı gemilerine olan ilgiliyi arttırmıştır⁴.

2 Antony Preston, *Submarines: The History and Evolution of Underwater Fighting Vessel*, Phoebus Publishing Company, London, 1975, p. 15.

3 Şakir Batmaz, "II. Abdülhamid Devri Osmanlı Bahriyesi", Zeki Arıkan ve Lütfü Sancar, *Türk Denizcilik Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, 159-173, s. 159.

4 Denizaltı Eğitim Merkezi Komutanlığı, *Sessiz ve Derinden*, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, s. 18.

Bu yüzden XIX. yüzyılın ikinci yarısında denizaltı tasarımı ve inşa teknolojisinde önemli atılımlar görülmektedir. Simon Lake ve John Philip Holland'ın denizaltı tasarımları hem basınca dayanıklı gövde yapısıyla hem de gelişmiş sarnıç-denge sistemiyle denizaltı gemisinin gelişimine önemli katkıda bulunmuşlardır⁵. Özellikle yüzyılın sonuna gelindiğinde denizaltı gemileri önemli bir aşama kaydederek, günümüzdeki görünümüne oldukça yaklaşmıştır. 1900'lerin başlarında denizaltıcılığa önem veren devletler denizaltı boyutlarını büyütme, seyir ve silah sistemlerini mükemmelleştirilmeye yönelik çalışmalar yapmışlardır.

Dünyada denizaltı gemilerinde yaşanan hızlı gelişmeler, deniz muharebelerinde bu silahın etkinliği ile ilgili büyük tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Denizci ülkeler, temelinde, bu yeni silahın yetkinliği ve kullanım alanıyla ilgili birçok taraftar ve buna karşı fikirler ortaya çıkmıştır. Bilhassa Fransa'da Amiral Aube'un idaresinde bulunan Jeune École⁶ (Jön Ekol) taraftarları denizaltı gemisinin önemli savunucuları olmuşlardır. Bu görüşün esasında büyük gemilerin yapımının İngiltere'ye karşı büyük bir hata olacağı ve Fransa'nın hiçbir zaman İngiltere'ye eşit bir savaş gemisi filosuna sahip olamayacağı düşüncesi vardır. Buna karşın Fransa'nın yeni teknoloji ürünü olan denizaltılarla İngiltere'nin güçlü donanmasına karşı büyük zararlar vermesinin mümkün olacağı Jön Ekol taraftarlarına iddia edilmiştir⁷. İngiltere'de bahriyenin oldukça mesafeli baktığı ve hatta savaş hilesi olarak gördüğü denizaltılara karşı tam bir kanaat oluşmamıştır. Denizaltı gemilerinin sahip olduğu teknoloji ve özellikler doğrultusunda bu silahın potansiyelini fark eden ülkeler onların taarruzdan başka savunmaya yönelik olduklarını düşünmüşlerdir⁸. Fakat denizaltı teknolojisinde gelişimin oldukça hızlı olması, her yapılan yeni denizaltı gemisinin yeterlilik açısından bir öncekin-

5 Dan Van der Vat, *Stealth at Sea: The History of Submarine*, Houghton Mifflin Publishing, Chicago, 1995, p. 35.

6 Le Jeune École "Genç Okul Fikri" 19. Yüzyılda Fransız deniz teorisyenleri tarafından geliştirilmiş yeni bir deniz stratejisi fikridir. Fikrin temelinde, yetenekli ve daha büyük savaş gemisi filosu ile mücadele için küçük, güçlü donanımlı birimlerin kullanılması yatmaktadır.

7 Batmaz, **a.g.m.**, s. 159.

8 Richard Hall-Compton, *The First Submarines: The Beginnings of Underwater Warfare*, Periscope Publishing, Cornwall, 2003, p. 24.

den daha üstün oluşu, denizci devletleri bu yeni silaha sahip olma hususunda kararsız bırakmıştır. Bu nedenle, denizci ülkelerin, deniz kuvvetlerine denizaltı filolarını eklemeleri XX. yüzyılın ilk yıllarını bulmuştur⁹.

Osmanlı Bahriyesi'ndeki İlk Denizaltı

Aslında Osmanlı İmparatorluğu'nun denizaltıcılık faaliyetlerine girmesinin oldukça eski geçmişi vardır. Dünya denizcilik tarihinde önemli yere sahip olan Türk denizaltıcılığının ilk örneği XVIII. yüzyılın başlarına rastlamaktadır. İlk kez Raşit Metel'in dikkat çektiği Seyid Vehbi Hüseyin'in Surnamesi'ne verilen bilgiye göre; 1720 senesinde Osmanlı İmparatorluğu'nda Sultan III. Ahmed'in 532 fakir çocuk ile birlikte oğulları Süleyman, Mehmet, Mustafa ve Beyazıt'ın sünnet şenliklerinin onüçüncü gününde, tersane mimarı İbrahim Efendi tarafından inşa edilen timsah şeklinde bir sandal boy göstermişti. Yazılanlara göre, sandal tersane koyundan çıkarak tersane bahçesinde Aynalıkavak Kasrı'nın önüne gelerek dalmış, bir müddet sonra padişahın çocuklarıyla oturduğu otağın önünde suyun üzerine çıkmıştır¹⁰. Timsah şeklindeki sandaldan sanki deniz üzerinde bir mutfakmış ve içinde zerde pilav pişiriliyormuş gibi, beş kişinin başlarında pilav zerde tepsileri ile beraber birer birer timsahın ağzında çıktığı da Seyid Vehbi'nin Surnamesi'nde kayıtlıdır. Bu olay, Türk denizaltıcılık tarihindeki ilk ve sonuncu başarılı olan dalış denemesi olarak tarih sahnesinde yerini almıştır¹¹.

Osmanlı İmparatorluğu'nun denizaltılara tekrar ilgi duyması XIX. yüzyılın sonlarına doğru olmuştur. Osmanlı Bahriyesi, bir silah olarak denizaltı gemisine ilk defa Sultan II. Abdülhamid devrinde sahip olmuştur. Başta İngiltere olmak üzere dönemin denizlerdeki büyük güçlerinin denizaltılara gösterdiği sınırlı ilgiye rağmen Osmanlı Bahriyesi çağın en yüksek teknolojisine sahip iki denizaltıyı Nordenfelt şirketinden ısmarlamıştır¹².

9 Vehbi Z. Dümer, *Denizaltıcılık*. T.C. Askeri Deniz Matbaası, Ankara, 1944, s. 50.

10 Vehbî, *SÛRNÂME: Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, haz. Prof Dr Mertol Tulum, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2008, s. 382.

11 Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul, 1960, s. 1.

12 Serhat Güvenç, "Turkey's Submarine Pioners", *Warship International Fleet Review*, AUG/SEPT 2001, s.49.

Abdülhamid ve Abdülmecid Denizaltılarının Alımı

Osmanlı Bahriyesi'nin denizaltı gemisiyle tanışmasından yaklaşık yedi yıl önce, George William Garrett adındaki İngiliz mühendis Resurgam adını verdiği buhar tahrikli makineyle donatılmış denizaltısını tecrübe etmektedir. Dönemin ilk makine tahrikli denizaltısı unvanına sahip olmasına rağmen Portsmouth'dan Birkenhead'e İngiliz Kraliyet Donanması için yapılan gösteri esnasında batmıştır. Başarısızlıkla sonuçlanan denemesinin ardından mali destek arayan Garrett, sonunda İsveçli silah fabrikatörü Thorsten Wilhelm Nordenfelt ile anlaşmıştır. Nordenfelt, denizaltıların ticari potansiyelini fark ederek, 1885 yılında Stockholm'de Garrett'in tasarımı olan Nordenfelt-I denizaltısını inşa ettirmiştir. Kendi ismini verdiği ve buhar gücüyle hareket eden Nordenfelt denizaltıları büyük ticari hedefler gözetilerek seri üretime konulmuştur. Nordenfelt serisi denizaltılardan dört adet üretilmiştir. Bir numaralı Nordenfelt Yunanistan'a, iki ve üç numaralı denizaltılar Osmanlı İmparatorluğu'na teslim edilmiş ve son olarak daha gelişmiş bir tasarım olan Nordenfelt-IV'e Rusya talep olduysa da teslimi esnasında yolda kaza geçirmesi sonucu teslimi hiç gerçekleşmemiştir¹³.

Nordenfelt denizaltıları, teknolojileri ve sahip oldukları özellikleri bakımından denizaltıların oldukça hızlı bir şekilde geliştiği bir geçiş dönemine rastlamaktadır. XIX. yüzyılın popüler tahrik gücü olan istim (steam), yani buhara dayalı makine gücü, Nordenfelt denizaltılarının hem satıhtaki hem de su altındaki hareket sisteminde de yerini almıştır. İstim sisteminin en önemli artışı, buhar gücüyle itilen pistonlarla yüksek beygir gücü üretilmesidir. Büyük zırhlılar için ucuz ve etkili bir çözüm olarak görülse de, yeni nesil bir silah olan denizaltı için istim sisteminin uygulanmasının sakıncaları ortaya çıkmıştır. Özellikle iç hacmin dar olduğu denizaltılarda, büyük bölümün buhar kazanlarına ya da sarnıçlarına ayrılması ve bunların içerdeki ısıyı 40 C°'nin üzerine çıkarması denizaltı mürettebatı için uzun seyirleri imkânsız hale getirmiştir. Diğer taraftan, buharla çalışan

13 Cyril Field, *The Story of the Submarine*, W. Hodge Publishing, London, 1908, p. 126.

makinelerin su altı kullanımlarında takatinin zayıf olmasından ötürü denizaltının yapabileceği harekâtın oldukça dar kapsamlı olması, denizaltılara biçilen taktik rollerin en belirleyici unsuru olmuştur. İstisnai olarak Nordenfelt denizaltılarının su altındaki denge bozukluğunun olmasının önemli bir sebebi de suyun altında buhar takatini korumak için kullanılan ek sıcak su sarnıçları ve denizaltıyı tehlikeli meyillere sevk eden ağır buhar kazanlarıdır¹⁴.

Bu denizaltıların üreticisi olan Thorsten Nordenfelt, 1885 yılında dünyada oldukça ilgiyle karşılanan yeni icat Nordenfelt-I'in ticari alanda tanıtımı ve satılması maksadıyla İsveç Landskrona'da bir deneme seyri tertiplemişti. Bu seyre Avrupa'nın büyük deniz güçleri, Japonya, hatta şaşırtıcı olarak Meksika ve Brezilya dâhil, toplam otuz dokuz seçkin seyirci ülke davet edilmiştir¹⁵. Bu otuz dokuz davetiyeden biri dönemin Osmanlı Bahriye Nazırı olan Hasan Paşa'ya gönderilmiştir. Thorsten Nordenfelt tarafından kaleme alınan davetiyede Osmanlı Bahriye Nezaretinden Nordenfelt-I denizaltısının yapacağı tecrübe dalışlarına bir Osmanlı subayının iştirakinin arzu edildiği belirtilmektedir¹⁶. Fakat Bahriye Nazırı Hasan Paşa, bir subayın gönderilmesinin oldukça maliyetli olacağını değerlendirerek, ilk olarak Londra'daki Osmanlı Sefareti'ndeki bir askerî ataşenin gönderilmesini düşünmüştür¹⁷. Fakat daha sonra Hasan Paşa Berlin'de bulunan askerî ataşe Binbaşı Halil Efendi'nin askerî tecrübelerini göz önünde bulundurarak, Landskrona'da yapılacak denizaltı tecrübesine onun gönderilmesine karar vermiştir¹⁸.

Nordenfelt-I denizaltısının tecrübe seyirleri izleyen seyirciler üzerinde istenilen etkiyi yaratamamıştır. Nordenfelt-I denizaltısına tarihte ilk olarak Whitehead torpidosu konuyduysa da botla yapılan tecrübelerde deneme atışları yapılmamıştır. Özellikle denizaltının dalışı esnasındaki

14 Farnham Bishop, *The Story of the Submarine*, D. Appleton-Century Company, London, 1943, p. 63.

15 K. Zhukov and A. Vitol, "The origins of the Ottoman Submarine Fleet". *Oriente Moderno*, January 2001, vol. XX, 221-232, p. 222.

16 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü, 18/63.

17 BOA, Y. Mtv, 18/63.

18 BOA, Y. Mtv, 20/99.

dengelesizlikler ve buhar makinesini beslemek için kullanılan kömürün yarattığı karbon monoksit ve 40 C°'ye varan sıcaklık denizaltıyı kullanan personel ve denizaltının tecrübesini izleyen seyirciler üzerinde oldukça kötü bir etki bırakmıştır¹⁹.

Osmanlı Bahriyesi tarafından gönderilen Binbaşı Halil Efendi 25 Kasım 1885 tarihli raporunu ve Nordenfelt-I denizaltısının elle çizilmiş resmini²⁰ Sultan II. Abdülhamid'e takdim etmiştir. Raporda, tecrübe edilen denizaltı gemisinin eksik ve kusurlarından bahsedilmektedir. Özellikle, süratının düşük olduğu, akıntılı sularda göstereceği performansın belirsiz bulunduğu ve istisnai olarak sualtında geminin yatay olarak sabit tutulamaması en önemli kusurlar olarak belirtilmiştir. Ayrıca Halil Efendi'nin raporunda denizaltının hâlihazır durumuyla kullanımının beklenen faydayı sağlamayacağı, tadile muhtaç ve geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Bu rapor doğrultusunda, Osmanlı Hükümeti'nin de denizaltı gemisine bakışı temkinli olmuştur. Her nasılsa, tüm eksikliklerine rağmen Nordenfelt-I denizaltısı Yunan Kraliyet Bahriyesi tarafından 1886 yılında satın alınmıştır. Bu satışı perde arkasında ünlü silah tüccarı ve "Avrupa'nın Gizemli Adamı" olarak bilinen Sir Basil Zaharoff²¹ vardır²². 9,000 sterline alınan denizaltı, Yunanistan'ın Ege'deki ezeli rakibi Osmanlı İmparatorluğu'nu kışkırtıp Sir Zaharoff aracılığıyla Nordenfelt'den iki adet denizaltı alınmasına yol açmıştır. Ayrıca, Yunanistan tarafından alınan Nordenfelt-I denizaltısının Salamis Tersanesi'ndeki tecrübelerinde sualtı dengesi sabit olarak tutulamamıştır. Teknik açıdan oldukça sorunlu olacağı ve ancak gerektiğinde sınırlı olarak liman ağzlarının savunmasında kullanılabileceği anlaşılmıştır²³. Nordenfelt-I denizaltısının Yunanistan tarafından alınması İngiltere'de de tartışılan bir konu olmuştur. İngiliz ordusunda görevli Korgeneral Sir Henry Clarke, Yunanistan'la beraber aynı fiyata İngiltere'nin

19 Antony Preston, *Submarines: The History and Evolution of Underwater Fighting Vessel*, p. 18.

20 BOA, Y. Mtv, 20/99.

21 Osmanlı Devleti nüfus kayıtlarında Vasil Zaharyas olarak da yazılır.

22 Richard Hall-Compton, *The First Submarines: The Beginnings of Underwater Warfare*, p. 66.

23 Edward Horton, *The Illustrated History of the Submarine*, Sidgwick and Jackson Publishing, London, 1974, p. 43.

de Nordenfelt denizaltısından alması gerektiğini savunmuştur. Clarke, önemli stratejik limanların denizaltı gibi savunma özellikleri daha ön plana çıkan yeni bir silahla korunması, kıyıdaki pahalı ve çok personele ihtiyaç duyulan savunma surlarının yerine denizaltı gemisi gibi ucuz ve etkili bir seçeneğin tercih edilmesi gerektiğini öne sürmüştür²⁴.

Aslında, Yunanistan tarafından 1886 yılında 9.000 sterline alınan bu denizaltının Salamis açıklarında yapılan tecrübelerinde kısa zamanda tatmin edici sonuçlar veremeyeceği anlaşılmıştır. Kontrolünün zor olması ve su altında en fazla beş dakika kalabilmesi Yunanlıların gözünde denizaltıyı değerli kaynakların israfına yol açan, işe yaramaz bir araç yapmıştır. Bu olaydan sonra Yunanistan denizaltı fikrine oldukça soğuk bakmış ancak 1911 yılında tekrar bir denizaltı gemisine sahip olabilmıştır²⁵.

Yunanlıların denizaltı ile yaptıkları tecrübeler hakkında istihbarat ya da basın aracılığıyla bilgi edinilemediği için ve kifayeti henüz ispatlanmamış bir deniz silahı olması sebebiyle sahip olunan bilgi söylenti mertebesinde kalmıştır²⁶. Söylentilerin niteliği Yunanistan'ın kara üzerinden olmasa da, denizden sahil, Adalar ve Selanik istikametine gidecek nakliye gemilerine darbe vuracağı ve sonrasında İstanbul üzerine harekât yapacağı yönünde kışkırtıcı bir doğrultuda olmuş ve sonunda Nordenfelt şirketinden iki adet daha üstün nitelikte denizaltı sipariş edilmiştir²⁷.

Birçok kaynakta belirtildiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltılarını sipariş etmesini en önemli tehdit olarak algılanan Yunanistan'ın denizaltı gemisi almasına bağlanması da yetersiz bir değerlendirmedir. Esasen, bu değerlendirmenin bir anlam ifade edebilmesi için dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nun o dönemdeki diplomatik gerginliklerin arka planı olan silahlanma yarışı içerisindeki durumuna bakılmalıdır.

24 Richard Hall-Compton, *The First Submarines: The Beginnings of Underwater Warfare*, p. 68.

25 Ibid, p. 68.

26 Emin Yatık, "Dünya'da ve Türkiye'de İlk Denizaltı Gemileri", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sayı: 539, Ocak 1988, 8-15, s. 9.

27 Erdiñ Sancar, *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 253.

İlk bakışta Osmanlı Bahriyesi'nin taarruza dayalı bir tutum sergilediği düşünülse de, aslında hâkim düşünce Ege ve Karadeniz'de statükoyu koruma yolunda savunmacı bir anlayıştır. Özellikle ticaretin devamlılığı için liman ve ticaret yollarının güven altına alınması Osmanlı İmparatorluğu için kritik öneme haizdir. Başta ana geçiş güzergâhları Çanakkale ve İstanbul Boğazları ile Selanik, İzmir, Trabzon, Beyrut, İskenderiye ve İstanbul limanlarının denizden gelebilecek tehditlere karşı savunulması Osmanlı Bahriyesi'nin stratejik önceliğidir. Osmanlı Bahriyesi bünyesinde ticari limanların korunması, ticaretin ve lojistiğin ana geçiş güzergâhları olan boğazların savunulması, dönemin denizaltı teknolojisi dâhilinde önemli bir imkân olarak görülmektedir. Bu yüzden 1880 yılından itibaren küçük, modern, daha ucuz maliyetli ve çok yönlü kullanıma uygun seri gemilerden oluşan bir donanmanın kurulması çabaları görülür. Başta yeni icat denizaltı, torpidobot ve gambot gibi kıyı savunması, sınır muhafazası ve limanlarda kolluk görevini icra edebilecek gemilere ihtiyaç duyulması,²⁸ Osmanlı Bahriye'sinin yeni ve çağdaş bir stratejik savunma anlayışını benimseme çabasında olduğunun önemli bir kanıtıdır. Daha önceki dönemde bahriyesini ihmal eden, nice-lik olarak yüksek ama nitelik olarak oldukça zayıf donanmasını bile kullanmaktan aciz bir durumda olan Osmanlı İmparatorluğu, dönemin çatışma alanlarından biri olan denizlerde öz savunmasını güçlendirmenin peşindedir²⁹.

Özellikle 1877-78 yıllarında Ruslarla yapılan savaş sonucunda alınan ağır yenilginin perde arkasında Osmanlı Donanması'nın Karadeniz'deki etkisizliği ve kıyı boyunca yapılan muharebelerde Osmanlı Kara Ordusu'nu desteklemesindeki başarısızlık yatmaktadır.³⁰ 93 Harbi sırasında Osmanlı Bahriyesi Karadeniz'de neredeyse hiçbir etkinlik gösterememiş, aksine Tuna dolaylarında yapılan deniz muharebelerinde Rus torpidobotları Osmanlı savaş gemilerinin en büyük kâbusu olmuştur. Bu yüzden, torpidobot gibi ufak çaplı ve

28 Batmaz, a.g.m., s. 165.

29 Erol Mütercimler, *İmparatorluğun Çöküşüne Denizden Bakış*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004, s. 45

30 Celalettin Yavuz, *Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyollar*, s. 112.

manevrası yüksek bir teknenin Osmanlı Bahriyesi üzerinde yarattığı askerî etki de hayli önemli olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu yenilgisi, karşısındaki düşmanın zayıflığını tahlil etmekte Yunanistan'ın oldukça işine yaramış ve ilk olarak Ege ve sonra kısmen Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'nun varlığına karşı büyük tehdit oluşturacak faaliyetler içerisine girmiştir. Bu faaliyetlerin başlıcaları: Yunan Bahriyesi tarafından Girit isyanlarına destek verilmesi, İstanbul-Selanik ticaret yolundaki Osmanlı gemilerine taciz edilmesi ve Yunan Hükümeti'nin 1885 yılında Bulgar-Sırp Savaşı'nın başlamasıyla birlikte Epir ve Güney Makedonya'yı ilhak girişimleridir³¹. Osmanlı Devleti, Ruslar'la yaptığı savaş esnasında torpido silahının etkinliğini tanımış ve Tuna önlerinde Rus torpidobotlarının Osmanlı savaş gemilerine verdiği zayıtın acısını da çekmiş olduğundan torpido atabilen ve düşman tarafından görünmeyen bir silaha sahip olmanın gayreti içerisindeydi³².

Osmanlı-Yunan politik gerginliğini ticari bir fırsat olarak değerlendiren Nordenfelt şirketi ve aracı Basil Zaharoff, her iki tarafa da aslında daha geliştirilmesi gereken Nordenfelt denizaltılarını satın alınmasını teşvik etmiştir. Yunanistan'ın denizaltı gemisine sahip olması haberinin ardından Nordenfelt şirketine her bir denizaltının değeri 11.000 sterlin olarak iki adet denizaltı ismarlanmıştır. 1886 yılında Osmanlı Bahriyesi, Nordenfelt şirketiyle iki adet denizaltı alımına ilişkin kontrat imzalamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in irade-i seniyesi ile Hazine-i Hassa'dan ödenmek üzere alınan denizaltıların iki buçuk ay gibi kısa sürede bitirilmesi, parçalar halinde vapura yüklenerek, montajlarının Haliç'te, Taşkızak Tersanesi'nde yapılması kararlaştırılmıştır³³.

İngiltere'nin Des Vignes-Cherstey tezgâhlarında kızağa konan ve Nordenfelt-II ve Nordenfelt-III adıyla anılan denizaltılar, Yunanistan'ın sahip olduğu Nordenfelt-I'e göre daha büyük ve daha fazla torpido alabilmektedir. Öncelikle, iki denizaltı satıhta üç mil ve dalışta iki mil farkla Nordenfelt-I'den çok daha hızlıdır. Osmanlı Bahriye-

31 İbid, s. 119

32 Emin Yatıkcal, "Dünya'da ve Türkiye'de İlk Denizaltı Gemileri", s. 9.

33 Raşit Metel, Türk Denizaltıcılık Tarihi, s. 11.

si'ne alınan denizaltılar 31 metre boyunda ve 3,6 metre eninde olup 160 ton ağırlığındadır. 250 beygir gücünde iki silindirli makineye sahip olan denizaltılar, dalışı esnasında tepe bacasını kapayarak, kazanda kalan buhar tazyikiyle hareket etmektedir. Mürettebatı, bir güverte subayı, üç makine subayı ve bir ateşçi er olmak üzere toplam beş kişidir. Nordenfelt sınıfı denizaltılar tarihte ilk torpido atabilen denizaltılardır. Nordenfelt sınıfı denizaltıların sualtındaki seyir menzili 12 milden az olduğundan, daha ziyade su üstünde taarruz yapabilecek şekilde tasarlanmıştır³⁴.

Yedi bölmeden oluşan denizaltıların montajı on gün gecikmeyle Taşkızak'da başlamış ve gemilerin inşasına Nordenfelt mühendisi William Garrett eşlik etmiştir. İki ve üç numaralı Nordenfelt'lerin montajları yapıldığı esnada Garrett bir numaralı Nordenfelt'in tecrübeleri için Salamis ve İstanbul arasında mekik dokumuştur. Nordenfelt denizaltıları Yunanistan ve Osmanlı arasında adeta bir silahlanma ve çağın üstün teknolojisine sahip olma yarışına dönüşmüştür³⁵. Bu yüzden, Osmanlı Bahriyesi iki denizaltının montajının olabildiğince çabuk bitmesi için Nordenfelt şirketine ve mühendis William Garrett'a baskı yapmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bu aceleci tavrına karşın, montaj için gelen denizaltılar hiç beklenmeyen eksiklerle gelmiş ve montaj esnasında birçok sorunla karşılaşmıştır³⁶. Ayrıca, bir an evvel sorunların giderilmesi ve noksanların tamamlanması için Sultan II. Abdülhamid tarafından irade-i seniye³⁷ yayınlamıştır. Gecikmenin sebebi denizaltılardaki teknik eksiklikler dışında, Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu ekonomik krizden ötürü denizaltıların montajında çalışanlara maaşlarını bir türlü ödeyememesidir. Fakat Osmanlı Bahriye Nezareti'ndeki yazışmalarda gecikmeler asıl sebebinin İngiliz mühendis William Garrett olduğu ve bu kişi olmadan bu denizaltıların montajı ve sonrasında tecrübelerinin ya-

34 B. Langensiepen and A. Güleriyüz, *The Ottoman Steam Navy 1828-1923. The Bath Press, London*, 1995, p. 160.

35 Serhat Güvenç, "Turkey's Submarine Pioners", p. 49.

36 Batmaz, a.g.m., s. 169.

37 Bahsedilen irade-i seniye Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde rastlanamamıştır. Ancak Raşit Metel'in Deniz Müzesi'ndeki şahsi arşivinde bir kopyası bulunmuştur.

pılamayacağından bahsedilmektedir³⁸. Aynı yazışmalarda Osmanlı Bahriyesi için kritik öneme haiz bu denizaltılar için personel temin edilmesi amacıyla gereğinin yapılması istenmiştir.

Osmanlı Bahriyesi montajı yapılmakta olan Nordenfelt II ve III denizaltılarını bir an evvel denize indirme çabası içine girmiştir. Osmanlı yetkililerinin gösterdiği yoğun çaba, Bahriye Nazırı Hasan Paşa'nın 31 Temmuz 1886 (29 Şevvâl 1303) günü kaleme aldığı yazıdan açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu yazıda; Tersane-i Amire'de montajı yapılan denizaltıların en kısa sürede denize indirilmesi için "*leylek ve nehâren*" yani gece ve gündüz hiç durmadan çalışıldığı ve bunun için yoğun bir çaba harcandığı belirtilmektedir. Hasan Paşa'nın imzasını taşıyan belgede denizaltıların gecikme sebebi; işçilerin çalıştığı mahallerin yeterince geniş olmamasından dolayı fazla işçinin çalıştırılmadığı, dolayısıyla işçilerin geceleri de çalıştırılarak denizaltıların montajının tamamlanması için büyük gayret gösterildiği şeklinde açıklanmıştır³⁹.

Tüm bu zorluklar esnasında, Osmanlı Bahriyesi'nin sahip olduğu bu yeni silah, başta Rusya ve Yunanistan olmak üzere birçok ülkenin de ilgisini çekmiştir. 1887 yılında iki denizaltının Taşkızak'da inşası ve tecrübeleri sırasında bir casus tarafından ceket altından, objektif düğme deliği şeklinde gizlenerek denizaltıların fotoğrafları çekilmiştir⁴⁰. Bu şahsın kimliği hakkında bilgi sahibi olunmadığı için mikrofilmlere el konularak ertesini gün idam⁴¹ edilmiştir. 6 Eylül 1886 günü Nordenfelt-II denizaltısının montajı tamamlanmış sonra Haliç'teki tecrübe seyirlerine hazır hale getirilmiştir. "Abdülhamid" adı verilen bu denizaltıyı, parça eksiklikleri ve William Garrett'in çeşitli bahaneleriyle denize indirilmesi geciken kızak kardeşi Abdülmecid, Abdülhamid denizaltısından ancak 11 ay sonra 4 Ağustos 1887 günü denize indirilmesi takip etmiştir⁴².

38 Deniz Müzesi Arşivi (DMA), Mektubi, 568/ 12.

39 BOA, Y. Mtv, 21/190.

40 Çekilen fotoğrafların aslı Washington'daki Smithsonian Müzesi'ndedir.

41 Raşit Metel'in *Türk Denizaltıcılık Tarihi* kitabında yakalanan casusun idam edilmesiyle ilgili bilginin kaynağı belirtilmemiştir. Ayrıca, bu bilgi birincil kaynaktan da doğrulanmamıştır.

42 Raşit Metel, *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, s. 17.

Haliç'te Sarayburnu ve sonrasında Üsküdar açıklarında yapılan tecrübeler, İngiliz personel ve William Garrett'a teknik açıdan bağımlı olunmaması için atanan dört subay personel de katılmıştır. Kumandası torpidobotlarda tecrübeli Yzb. Halil Develioğlu'na verilen Abdülhamid denizaltısı ile Yzb. Halil Develioğlu, William Garrett'la beraber Aynalıkavak'tan Divanhane önüne kadar seyir dalışları yapmışlardır. Seyir esnasında, özellikle dalışlarda tehlike arz edecek aşırı meyillere maruz kalındığı fark edilmiştir. Sualtındaki dengesiz hali dışında, denizaltının garanti edilen 5-7 mil su altı süratine erişemediği, sualtında erişilen en yüksek süratının ise üç mil olduğu tespit edilmiştir. Sualtındaki bu düşük sürat ve denge sorunu dolayısıyla, denizaltının Boğaz'daki akıntıya karşı koyamayacağı kanısına varılmıştır⁴³. Özellikle denge sorunu, Osmanlı Bahriyesi tarafından alınan denizaltıların tam olarak dalarak su altında seyrini riskli kıldığı, böylece ancak gözlem kulesi gözükererek hedefine taarruz imkânına sahip olduğu yapılan tecrübelerde ortaya çıkmıştır⁴⁴.

Daha sonra her iki denizaltının açık denizde yapılacak daha kapsamlı tecrübeleri için İzmit'te gönderilmesi ile ilgili tezkere düzenlenmiştir. Tezkerede William Garrett ile yapılan denemelere rağmen, bu denizaltılarla nasıl bir harekâtın gerçekleştirilebileceğinin belirlenmesi için açık denizde test edilmesi talimatı verilmiştir⁴⁵. Burada Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltıları müşterek seyir yapma imkânı bulmuştur. Tecrübeler esnasında ilk defa su üstü hedefine torpido atış tatbikatları yapılmıştır. Sualtı sürati ve performansı başarılı bulunmamış, ancak gözcü kulesi su üzerindeyken su üstü gemisine torpido atışı yapabileceği kanaatine varılmıştır. Tecrübeyi izleyen ve değerlendiren komisyon tarafından hazırlanan raporda ve Bahriye Nazırı Hasan Paşa'nın bu raporla birlikte Sadaret'e sunduğu kendi görüşlerini belirttiği yazısında; gemilerin su üstü seyirlerinin görevlerini icra etmesine uygun olduğu, dolayısıyla torpidobot-

43 M. F. Sueter, *The Evolution of the Submarine Boat Mine and Torpedo*. Griffin and Co., Portsmouth, 1907, p. 55.

44 BOA, Y. Mtv, 30/53.

45 DMA, Şura-i Bahriye, 304/ 205-A.

lara nazaran daha zor görülebildiklerinden liman ağızları ve kıyılar gibi stratejik mahallerin savunulması bakımından kullanılmalarının faydalı olacağı belirtilmiştir. Raporda, denizaltıların kusurları yönünden su altı yatay seyirinin emniyetsiz olduğu ve kontrat hükümlerine uygun olmadığı, geliştirilmesi ve tamamlanması gereken yönleri olduğundan da söz edilmektedir⁴⁶.

Nitekim Korgeneral Clarke da, Nordenfelt denizaltılarının İngiliz Bahriyesi'ne alınmasını öne sürerken sahip olunacak denizaltıların önemini daha çok sığ sularda, kıyı ve liman ağızlarının korunması görevini icra edecek operasyonel yarıçapı dar olan taktik rollerle kıymetlendirmiştir. Çağın denizaltılarının sahip olduğu yeteneklere paralel olarak biçimlendirilen bu roller, teknoloji ilerledikçe rakibi-ne karşı önemli bir tehdit unsuru olabilecek denizaltıları üzerinde daha çok çalışılması gereken bir silah haline getirmiştir⁴⁷.

Denizaltıların son denemesi İstanbul'da Sarayburnu önlerinde yapılmıştır. 1888 yılının yaz ortasında bir gün Dolmabahçe önüne gelen Abdülhamid denizaltısı, hedef olarak belirlenen eski bir vapura torpidosunu ateşleyerek, vapuru bir anda denizin dibine göndermiştir. Dünyada ilk defa yapılan bir denizaltının vapura yaptığı hücumu⁴⁸ boğazın her iki tarafındaki halk, yabancı elçiler ve askerî ataşeler heyecanla izlemiştir⁴⁹. Başta Farnham Bishop ve Richard Hall'un denizaltıcılık kitapları ve diğer birçok kaynağa göre ,bir denizaltıdan ilk defa torpido atılarak bir süstü gemisinin batırılma başarısı Abdülhamid denizaltısına aittir.

Bu sıralarda, 28 Şubat 1888 tarihli mühendis William Garrett'ın Hasan Paşa'ya yazdığı şahsi mektupta⁵⁰, denizaltının satışındaki ara-

46 BOA, Y. Mtv, 30/53.

47 Richard Hall-Compton, The First Submarines: The Beginnings of Underwater Warfare, p. 68.

48 Bu olayla ilgili herhangi bir arşiv belgesi bulunamamıştır ancak Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltılarının İzmit açıklarında yaptıkları başarılı torpido atış denemeleri sonucunda, bu denizaltıların bir süstü gemisini batırabilecek kabiliyette olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Farnham Bishop gibi birçok yabancı yazar da bu olayın gerçekleştiğinden söz etmektedirler.

49 Emrullah Nutku, "İlk Denizaltı Gemisini Türkler Kullanmışlardı". *Yakın Tarihimiz*, 1962, (4), 120-122, s. 157.

50 BOA, Y. Mtv, 44/60.

cı kişiler ve denizaltıcılıktan anlamayan kişilerin padişahı bu konuda yanlış bilgilendirdiğini, denizaltıların imkân ve kabiliyetlerinin üzerinde bir iş yapacakları şeklinde bir fikre sevk etmiş olduklarını söyler. Bu yüzden, eksiklerin tamamlanması ve müteakip tecrübeler için Osmanlı Bahriyesi'ne hizmet etme arzusunda olduğunu belirtir. Ayrıca, denizaltıların Türk liman, boğaz ve denizlerinin savunulmasında önemli bir rol oynayarak iyi bir hizmet verdiğinde, diğer devletler için iyi bir örnek olacağını söyler. Bu mektup üzerine, birçok eksik ve soruna rağmen denizaltı gemilerinin Osmanlı Bahriyesi'ne kabulü gerçekleşmiştir. Bahriye Nazırı Hasan Paşa tarafından Bahriye Nezaretine gönderilen 22 Mart 1888 tarihli yazıda, mühendis William Garrett'a Sultan II. Abdülhamid tarafından bir irade-i seniyye ile fahri binbaşılık rütbesi verildiği ve alınan tahtelbahirlerin bahriyeye kabulünün karara bağlandığından bahsedilmektedir⁵¹.

İlginç bir şekilde, Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltıları başarılı geçen tecrübe seyirlerinin hemen ardından Haliç'teki Valide kızaklarına çekilmişlerdir. Seyre çıkması, kızaklarından indirilmesi hatta gemi personelinin dahi denizaltıların yanına yaklaşması yasak edilmiştir. Denizaltılar daha sonra Sütlüce'deki barakalarda çürümeye terk edilmiştir⁵². Zaten mühendis William Garrett'da 1888 yılı Mart ayı sonunda denizaltıların Osmanlı Bahriyesi'ne kabulünün ardından İngiltere'ye dönmüş ve bir daha Osmanlı İmparatorluğu için görev yapmamıştır.

Sonuç

Gerçek anlamda tasarımlarının başladığı XV. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar denizaltı gemileri göllerde veya nehir ağızlarında kralalara, imparatorlara veya hükümet görevlilerine gösteri yapan deneysel boyutta bir araç olmuşlardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında bu deneysel araç, muharebelerde rakibin uyguladığı ablukayı kırmaya yönelik etkin bir silah konumuna gelmiştir. Bu yüzyılın sonlarına gelindiğinde denizaltı teknolojisinde yaşanan hızlı değişimler, kendile-

51 BOA, Mtv-Ask, 45/113.

52 Haydar Alpagut, "İlk Denizaltı Komutanlarımız". Deniz Mecmuası, 1935, (336), 233-241, s. 240.

rine savaş alanında biçilen rollerin geliştirilmesine yol açmıştır. Denizaltılar artık sadece düşmanın uyguladığı ablukayı kırmak için değil, rakibe karşı caydırıcılık ve bu bağlamda üstünlük sağlamanın en önemli unsuru olmuştur. İmkân ve kabiliyetleri henüz ispatlanmamış bir silaha sahip olmanın bir diğer getirisi de politik arenadaki müzakere kozunu güçlendirmesidir. Akdeniz, Ege ve Karadeniz gibi jeopolitik ve jeostratejik değere sahip denizlerin savunulması düşünüldüğünde, rakipler üzerinde önemli etkiye malik bir silahın varlığı Osmanlı İmparatorluğu için kritik bir ihtiyaçtır.

Bu bağlamda, Nordenfelt gibi çağın en ileri teknoloji ürünleri olan denizaltıların ilk müşterisinin Yunanistan, hemen ardından Osmanlı Devleti ve Rusya'nın olması rastlantı değildir. Bu durum Yunanistan, Osmanlı ve Rusya gibi aynı coğrafyanın dinamiklerini paylaşan devletler için birbirleri arasındaki silahlanma yarışında geri kalınmaması gerekliliğini ve aynı zamanda o bölgenin askerî gereklerinin ortak bir anlayışa dayandığını göstermektedir.

Aslında, Osmanlı İmparatorluğu XIX. yüzyılın sonlarına doğru kendisini çağın hâkimiyet anlayışının merkezi olan denizlerdeki silahlanma yarışının içinde bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu bu silahlanma yarışında ekonomik ve teknik nedenlerden ötürü geride kalmış, bu yüzden çözümü Fransız Jön Ekolü'ne yakın küçük çaplı, etkin ve savunmaya yönelik gemilerde bulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu, dönemin görünmez, baskın ve sürpriz tesiri yüksek silahı olan denizaltıya sahip olmanın avantajlarını, silahlanma yarışındaki geri kalmışlıkla eşitlemenin bir yolu olarak görmektedir. Bunun dışında, mali iflasın eşiğinde olan bir imparatorluğun, Yunanistan ile yaşanabilecek muhtemel bir savaştan kaçınarak savunmaya yönelik statükocu bir strateji izlemesi, Osmanlı Bahriyesi'nin nazarında denizaltı gemilerini mantıklı bir seçenek yapmıştır. Ticaretin devamlılığı, ülkenin güvenliği, Karadeniz ve Ege Denizi'ne bağlantıyı sağlayan stratejik geçiş güzergâhları olan Boğazların korunması Osmanlı Bahriyesi açısından kritik öneme haizdir. Bu sebeple, Osmanlı Bahriyesi, düşük maliyetli ve çok yönlü kullanıma müsait torpidobot ve gambotların yanında denizaltı gemisiyle ablukayı kırmak, rakip üye-

rinde caydırıcılık ve güçlü donanmaya karşı ucuz yoldan eşitleme amaçları dışında, ticarî liman durak ve yolların korunmasını ve ayrıca karakol görevlerini gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Zaten çağın denizaltılarının sahip olduğu teknik kabiliyetler nedeniyle açık denizde düşman filolarına saldırarak harekât gerçekleştirmesi neredeyse imkânsızdır.

Ne var ki, Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltılarının alındığı dönemin, Osmanlı İmparatorluğu'nun politik, mali ve askerî açıdan çöküş dönemine rastgelmesi, tarihte ilk defa torpido atarak bir su üstü gemisini batırma başarısına sahip Osmanlı denizaltılarının üzerinde çalışma imkânını ortadan kaldırmıştır. Büyük beklentiler neticesinde alınan bu denizaltılardan faydalanılamamasının en önemli sebebinin, imparatorluğun içinde bulunduğu mali yetersizliklerden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Özellikle, tadilatı gereken tarafları için önemli bir kaynak aktarılmasına ihtiyaç olduğu düşünüldüğünde ve dahası Nordenfelt denizaltılarının tasarımından kaynaklanan, çözümü neredeyse olanaksız olan kronik denge sorunlarının varlığı, bu denizaltılara yönelik girişimlerin önünü kapamıştır. Ayrıca, o dönemde denizaltı teknolojisindeki gelişimin oldukça hızlı olması ve her yapılan yeni denizaltı gemisinin yeterlilik açısından bir öncekinden daha üstün oluşu muhtemel yüksek maliyetle yapılacak epeyce tadilatın boşa çıkması anlamını da taşımaktadır. Yukarıda belirtilen tespitler neticesinde, Osmanlı Bahriyesi'nin almış olduğu denizaltıları hizmet dışına çıkardığı düşünülmektedir.

Türk denizaltıcılığının geliştirilmesiyle ilgili II. Meşrutiyet'ten sonra birçok girişim yapılsa da, hepsi sonuçsuz kalmış, Türkiye Cumhuriyeti Bahriyesi kendi envanterine denizaltı gemisini ancak 1928 yılında tekrar katabilmiştir. Abdülhamid ve Abdülmecid denizaltılarının denizlerdeki muharebelerde yer almaması onlara atfedilen tarihi değeri yok etmemelidir. Bu iki denizaltı dönemin süper güçleri sayılan ülkelerden çok önce Osmanlı Bahriyesi'ne alınarak adeta denizlerdeki silahlanma yarışını farklı bir alana kaydırmıştır.

SUMMARY

In this article, a brief summary of the submarining history was given and the story of purchase of Nordenfelt II and III submarines and their inclusion in the Ottoman Navy with the names Abdülhamid and Abdülmecid was told.

The seas, which was the center of the domination strategy in the period the submarines that arose as the consequence of the developments in the last quarter of the nineteenth century, had been among the significant parts of the arming competition flaring up in between the countries. And the Ottoman Empire appeared in this arming competition by purchasing the Abdülhamid and Abdülmecid submarines in 1886, by the attempt of Sultan Abdülhamid II.

But the misfortune that the Abdülhamid and Abdülmecid submarines meets the political, military and financial collapse period of Ottoman Empire have removed the opportunity to work on Ottoman submarines that have the success of sinking surface ships by throwing torpedo and the submarines were left for deterioration in the Golden Horn. The most significant reasons for this were the general attitude of Sultan Abdülhamid II against the navy and financial crisis which the Ottoman Empire was in.

KAYNAKÇA

ALPAGUT, Haydar. "İlk Denizaltı Komutanlarımız". *Deniz Mecmuası*, 1935.

ARIKAN Z. ve SANCAR L., "Türk Denizcilik Tarihi", Doç. Dr. Şakir Batmaz, *II. Abdülhamid Devri Osmanlı Bahriyesi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009, 159-173.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü-Defter\Belge No:18\63.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü-Defter\Belge No: 20/99, IV. Belge.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü-Defter\Belge No: 20/99, VI. Belge.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü-

- Defter\Belge No:21/190, I. Belge.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü-
Defter\Belge No: 44/60, II. Belge.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı Bölümü-
Defter\Belge No: 30/53, I. Belge.
Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yıldız Tasnifi Perakende Evrakı Askeri Ma-
ruzat- Defter\Belge No:45/113.
BATMAZ, Şakir. "II. Abdülhamid Devri Osmanlı Bahriyesi", Zeki Arıkan
ve Lütfi Sancar, *Türk Denizcilik Tarihi*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2009.
BISHOP, Farhnam. *The Story of the Submarine*, D. Appleton-Century
Company, London, 1943.
Deniz Müzesi Arşivi, Mektubi, Defter No: 568/ Sayfa No:12.
Deniz Müzesi Arşivi, Şura-i Bahriye, Defter\Sayfa No: 304/ 205-A.
Denizaltı Eğitim Merkezi Komutanlığı, *Sessiz ve Derinden*, Deniz Kuv-
vetleri Komutanlığı, İstanbul, 2007.
DÜMER, Vehbi Z. *Denizaltıcılık*. T.C. Askeri Deniz Matbaası, Ankara,
1944.
FIELD, Cyril. *The Story of the Submarine*, W. Hodge Publishing, Lon-
don, 1908.
HALL-CAMPTON, Richard. *The First Submarines: The Beginnings of
Underwater Warfare*, Periscope Publishing, Cornwall, 2003.
HORTON, Edward. *The Illustrated History of the Submarine*, Sidgwick
and Jackson Publishing, London, 1974.
GÜVENÇ, Serhat. "Turkey's Submarine Pioners", *Warship Internatio-
nal Fleet Review*, AUG/SEPT 2001.
LANGENSIEPEN, B. and GÜLERYÜZ, A. *The Ottoman Steam Navy
1828-1923*. The Bath Press, London, 1995.
METEL, Raşit. *Türk Denizaltıcılık Tarihi*, T.C. Deniz Basımevi, İstanbul,
1960.
MÜTERCİMLER, Erol. *İmparatorluğun Çöküşüne Denizden Bakış*,
Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2004.
NUTKU, Emrullah. "İlk Denizaltı Gemisini Türkler Kullanmışlardır". *Ya-
kın Tarihimiz*, 1962.
PRESTON, Antony. *Submarines: The History and Evolution of Under-*

- water Fighting Vessel*, Phoebus Publishing Company, London, 1975.
- SANCAR, Erdinç. *21. Yüzyıl Stratejilerinde Türk Denizcilik Tarihi*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- SUETER, M.F. *The Evolution of the Submarine Boat Mine and Torpedo*. Griffin and Co., Portsmouth, 1907.
- VAT, Dan Van der. *Stealth at Sea: The History of Submarine*, Houghton Mifflin Publishing, Chicago, 1995.
- Vehbî, *SÛRNÂME: Sultan Ahmet'in Düğün Kitabı*, haz. Prof Dr Mertol Tulum, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, 2008.
- YATIKAL, Emin. "Dünya'da ve Türkiye'de İlk Denizaltı Gemileri", *Deniz Kuvvetleri Dergisi*, sayı:539, Ocak 1988.
- YAVUZ, Celalettin. *Osmanlı Bahriyesi'nde Yabancı Misyonlar*, Deniz Basımevi, İstanbul, 2003.
- ZHUKOV, K. and VITOL, A. "The origins of the Ottoman Submarine Fleet". *Oriente Moderno* , Ocak 2001.

Kitap İncelemesi
Review Essay

ON CHINA

Henry A. Kissinger

New York: The Penguin Press, 2011, 586 pp. ISBN 798-1-59420-271-1.

In the four decades since Henry Kissinger's visit to China in 1971, the relationship between Washington and Beijing has undergone through a dramatic transformation. One case in point is that China has emerged from the painful isolation to become the most dynamic economy of the day; and the United States has to reexamine its role in a rapidly globalized world, even now its preeminence has been unrivaled since the end of the Cold War. Given this, Kissinger explores the shifting relations between the two powers in his 13th book, *On China*, published in 2011. As usual, this 89-year-old former United States National Security Advisor (1969-75), then Secretary of State (1973-77) provides an intimate historical perspective on China affairs, in particular China's relationship with the United States. Called as "Dr. Diplomacy" by media, Kissinger is one of the legendary figures in American foreign relations during the Cold War diplomacy. For the first time, Kissinger turns at a book length to a country that he has known intimately for four decades and takes the key issue that can China and the United States evolve a genuine partnership which would secure a world order in the new century. Once again he draws the world attention with his intriguing but controversial analysis.

Since then, there are a few book reviews or comments on his book, including well-known literati, such as Jonathan Spence, Robert Dallek, Niall Ferguson and Michiko Katutani. They all did diligent survey of the book with interesting views. Yet, few of them seem to venture to discuss the Sino-US relationship from the perspective of the classical tenets of diplomacy, as this book review does, and to critically expound Beijing's assertion of the "peaceful development". Kissinger observes that as China and the United States are walking toward two extremes, hence it is necessary to see each other's intentions and capabilities from a strategic height. Since he has gone through the American presidency of eight presi-

187

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

dents (from Nixon to Obama) and closely watched the leadership shift of four generations of China, Kissinger has sort of career insights and incredible capacity to offer a clue of how the world's two largest economies would collaboratively handle their current issues and potential concerns with regard to the global crises and where the world should be heading for.

Kissinger was trained in political science at Harvard University, yet he tends to perceive international affairs not from abstract theories but from history. As he wrote in his Ph.D. dissertation *A World Restored* (1954), no sound foreign policy is made possibly without an awareness of history.¹ Due to this, Kissinger starts his *On China* with a historical review of how the leaders in Beijing, from the past Mao Zedong to current Hu Jintao, have perceived the world through the classical Chinese wisdoms. "The singularity of China" is the concept defined by Kissinger who has come to admire "the Chinese people, their endurance, their subtlety, their family sense, and the *very* culture they represent. Indeed, no other country can claim so long a continuous civilization, or such an intimate links to the ancient past from which classical principles of strategy and statesmanship derived." In this light, Kissinger covered Chinese history from the third century B.C. to the twenty-first century into eighteen chapters, with four peculiar themes; as they follow; "From preeminence to decline (prologue and chapters 1-3); the Mao era (chapters 4-11); Deng's *demarche* and his successors (chapters 12-17); and the new millennium (chapter 18), with an inspiring epilogue.²

Kissinger was not an expert on China affairs, in terms of his early studies and cultural affinity. In the 1950s, he saw China as a staunch Communist regime with a view of defeating Capitalism by

1 Henry Kissinger, *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace 1812-1822* (Boston, MA: Houghton Mifflin Company, 1957), p. 331.

2 Yale University historian Jonathan Spence divided *On China* into six sequential themes: 1. China's early history, 2. China's inadequate attempts to modify the imperial system of the later dynasties, 3. the formative years of Maoist consolidation, 4. Kissinger's own experiences while orchestrating President Nixon's 1972 China visit, 5. China's later cycles of "opening up" and repression under Deng Xiaoping, and 6. epilogue. However, it is believed that they are inaccurately overlapped—noted by author.

flexible tactics and inflexible purpose. However, his insight into history, especially into Chinese ancient philosophy, and his rare capacity “as a senior official of the White House, as a message carrier between the two capitals, and as a scholar” all help make him an old China-hand in the purview of the foreign policy-making and the thinking of the ruling elite in Beijing. Kissinger reluctantly if not never comments on the human rights issues in China, but this is due to his pragmatic style and religion faith rather than his immoral trait, as some scholars argued. He is actually well-aware of Chinese subtlety and their strong sense of compromise and the win-win approach. For that end, Kissinger does play as a key interlocutor compared with other scholars who were trained in Chinese studies but short of real sense of Chinese reality.

As a retired statesman and senior diplomat, Kissinger wrote *On China* in his late 80s with an obligation of revealing when China and the United States first restored the tattered relations in 1972, the greatest contribution of the leaders of the time was their willingness to raise their sights beyond the immediate issues of the time. In doing so, they had the courage and vision necessary to cross the short-term barriers resulting from their long isolation from each other. The efforts made by the leaders of a generation ago in effect “laid the basis for a world unimaginable then and unachievable today in the event of no mutual trust and cooperation between the two countries.” This has been surely a complex journey, because both societies deem that they represent unique values. The Americans hold that they have a duty to spread their values and institutions to every part of the world in terms of “Manifest Destiny”. In contrast, the Chinese are more proud of their continuous tradition and universal culture, that is, the ancient intellect of the Middle Kingdom.³ Meanwhile, it has no motive of proselytizing other aliens nearby or afar, as the Chinese graded all other states as

³ One hundred years ago, American missionary and scholar W. A. P. Martin wrote his book *The Lore of Cathay: the Intellect of China*, wherein he argued “If China is to be a part of family of civilized States,—Chinese thought, the principles at the basis of Chinese history and life must be understood.” (Honolulu, Hi: University Press of the Pacific, 2004), p. 2.

various levels of tributaries based on their approximation to Chinese cultural and political forms. Yet, this *raison d'etre* was severely diminished when China's low place was exposed in the world dictated by the West; for sure, its ancient pride and modern ordeal resulted from foreign powers have aroused the contemporary *élan* for a stronger, progressive and respected place in the world.

Looking into the new century, Kissinger's primary focus in *On China* is to illuminate the inner workings of Chinese diplomacy that prized the virtues of subtlety, patience, indirection over feats of martial prowess during all pivotal events, with an emphasis on the decades from 1972 until today, during which "eight U.S. presidents and four generations of Chinese leaders have managed their delicate relationship in a consummate manner, considering their disputes in light of their strategic goals. He puts it that Beijing and Washington have allowed neither historic legacies nor current domestic politics to jeopardize the essentially cooperative relationship. Obviously, most of the political elite and popular opinion of the two sides come to a *de facto* consensus that, though diverse ideologically and institutionally, the fundamental interests of China and the United States have been so closely interdependent economically and strategically that a new round of Cold War between them would impose negative effects on the development of a whole generation in the Asia and the Pacific or even beyond that region.

Once again, in his book, Kissinger examined the Chinese, their leaders and the outlook of the world order. Drawing on his extensive and intimate meetings with four generations of Chinese leaders, he brings to life towering figures such as Mao, Zhou Enlai and Deng Xiaoping, revealing how their different visions have shaped China's modern destiny. With his singular vantage point on U.S.-China relations, Kissinger observed that Chinese negotiators like to use diplomacy to weave together political, military, and psychological elements into an overall strategic design. Yet, American diplomats feel an obligation to break deadlocks with new proposals—unintentionally inviting new deadlocks to elicit new bargains. Given this, it is

surely necessary for the two sides, either leaders or their aides, sensibly to incline towards understanding of the culture of each other. Kissinger argues that Chinese leaders never sound unreasonable, but sensible and pragmatic in most cases; unlike their counterparts in the United States, they make unreasonable demands and have confused ideas about democracy and human rights.

For example, he describes Mao advocated his ideas in a Socratic manner, beginning with a question or an observation and inviting comment. He would then follow with another observation: “Out of this web of sarcastic remarks, observations and queries would emerge a direction, though rarely a binding commitment.” Also in Kissinger’s eyes, Zhou always conducted lengthy conversations with the effortless grace and superior intelligence of the Confucian sage. He sensibly remarks that the elegant Zhou—who would be criticized for having concentrated on softening some of Mao’s practices rather than resisting them, who must balance the benefits of the ability to alter events against the possibility of exclusion, should he bring his objections to any one policy to a head. Frankly, Kissinger calls Deng Xiaoping the “indestructible leader of China”, as he was politically rehabilitated again in the wake of Mao’s demise and then resolutely guided China’s economic modernization during the crucial decades that follows. He writes that Deng is acerbic, no-nonsense style and he rarely wasted time on pleasantries, nor did he feel it necessary to soften his remarks by swaddling them in parables as Mao did. Yet, the rise of China nowadays is a sure testimonial to Deng’s vision, tenacity and common sense.

Due to Deng’s reform that has transformed China from a poverty-ridden, poorly educated nation into a great power, it now plays an increasingly pivotal role in the world affairs. As he analyzed in his *Diplomacy* (1994), in view “of all the great, and potentially great, powers nowadays, China is the most ascendant.” The United States already is the most powerful *status quo* country. Europe must work harder to forge greater unity as expected, Russia, though a giant still, needs time to recover; Japan is wealthy for sure but even so, it is

timid geopolitically. China, with rapid economic growth, a strong sense of national cohesion, and an ever more muscular military, will exhibit the greatest relative increase in stature among the major powers. Should the United States use all the means at its disposal to delay as long as possible the emergence of China as a major power? The answer from Kissinger is obviously negative. He argues that, first, China does not challenge the domestic structure of other states on ideological grounds; economically China is still a developing country but the largest one in the world; internationally, modern China has a huge stake in the world economic system — much more than the Soviets ever had — generating powerful incentives not to challenge the *status quo* in both Asia and the world at large; culturally, the Chinese are patient and long-range, deeply believing in their historical destiny.

It is true that, viewed from the past, the geopolitical challenge is likely perceived not as the conquest of neighboring countries but as preventing a combination of them against China. Least of all can it be in the interest of China's leaders to provoke the United States, the most distant power, which has never grabbed China's territory and dignity. To be sure, Chinese public statements often express concerns with American alliances in Asia, giving credence to the view that China's long-term objective is to undermine the America's political role and military presence in the region. Yet, prudent Chinese leaders will not lightly risk major confrontation with the world's dominant military power at this stage of China's development. Here is the wisdom of Kissinger like a sage that "conflicts with the United States would free all the countries around the vast Chinese periphery to pursue their various ambitions as well as territory claims." Thus, a far more prudent course for China would be to implement the basic maxim of its intellect—"of pitting the far-off barbarians against those close by." In such a context, the United States is cast in the role of a geopolitical option for China rather than an innate adversary necessarily. To take that evidence, Kissinger reveals the Dai Bingguo's discourse on the peaceful development of China.⁴

4 Kissinger, *On China*, p. 508. Dai is State Councilor, the highest-ranking officials overseeing China's foreign policy —noted by author.

However, the argument that a cooperative United States-China relationship is essential to global peace and stability needs mutual trust in their search for common goals. Can China and the United States develop a genuine strategic trust to overcome their cultural divergences and security concerns? At this point, even Kissinger cautiously raises the question of “Does History Repeat Itself”, with presenting a classic case of pre-World War I diplomacy, known widely by its author’s name as the “Crowe Memorandum”. Eyre Crowe was a career diplomat in the British Foreign Office with a special knowledge of Germany. In this well-written document (1907), Crowe wrote that Germany was bidding for the mastery of Europe with a view of projecting a kind of ruthless common sense rather than profound complexity. In light of that rationale, there are senior military officers and policymakers in both China and the United States today who wonder whether Crowe’s formulas could be adapted to the present time so as to replace early-twentieth-century Germany and England with the choices facing China and the United States now.

Kissinger frankly admitted there is today a “Crowe school of thought” in the United States, which sees China’s rise as incompatible with America’s position in the Pacific and therefore best met with containment policy or even a pre-emptive option. He perceives growing anxieties in both societies and fears they are exacerbated by Americans who claim that democracy in China is a prerequisite for a trusting relationship. He also warns that the implied next Cold War would arrest progress in both nations and cause them to “analyze themselves into self-fulfilling prophecies” when in reality their main competition is more likely to be economic than military. Thus, Kissinger warns that were a cold war to develop between the countries, it would arrest progress for a generation on both sides of the Pacific and spread disputes into internal politics of every region at a time when global issues like nuclear proliferation, the environment, energy security and anti-terrorism impose global cooperation. Thus, “relations between China and the United States need not —and should not— become a zero-sum game.”

Indeed, in the post-Deng period, Kissinger observes that the successors to Deng, from Jiang Zemin to Hu Jintao who are technocrats rather than career politicians, have reiterated the calls for China's "peaceful rise." In particular, after the return of Hong Kong and Macau, China's leaders no longer made any claim to represent a unique revolutionary truth available for export. Instead, they have espoused the essentially defensive aim of working toward a world not overtly hostile to their system of governance or territorial integrity and have invested all energy to develop the economy and work out diverse domestic problems. In light of this, Kissinger suggests "if America's preference for democratic governance is made the main condition for progress on other issues with China, deadlock is inevitable. Those who battle to spread American values deserve respect." But foreign policy must define means as well as objectives, and if the means employed grow beyond the tolerance of the international framework or of a relationship considered essential for national security, a choice must be made. He insists that "the best outcome in the American debate would be to combine the two approaches: "for the 'idealists' to recognize that principles need to be implemented over time and hence must be occasionally adjusted to circumstance; and for the 'realists' to accept that values have their own reality and must be built into operational policies."⁵

Similarly, Kissinger is worried about the rise of a new assertive nationalism in China along with its dynamic economic development. Internationally, there are some arguments going as this, China has a saying: "Hide one's capabilities and bide one's time, and endeavor to achieve something." So foreign observers speculate that China's declaration of taking a path of peaceful development is a probably conspiracy carried out under circumstances in which China is still not powerful enough of the time. Beijing's rhetorical commitment to peaceful rise is obviously taken as a propaganda with full of ideological jargons. But, Kissinger's analysis sounds more instructive and reflective. Because China's economic growth

⁵ Kissinger, *On China*, p. 508

has benefited from the current globalized world system wherein the United States carries on free trade rules and liberal regimes, Kissinger argues, China's economy will suffer tremendously from a duel with the United States. In addition, he never disregards China's domestic affairs. As Kissinger puts it, despite its unprecedented economic ascendance, China must keep its economic growth rate at annually 7 percent—a goal that would leave any Western nation gasping. Otherwise, the much-dreaded internal unrest will be expected. Corruption, meanwhile, is deeply embedded in the economic culture. He writes, “it is one of history's ironies that Communism, advertised as bringing a classless society, tended to breed a privileged class of feudal proportions.” Then followed is China's rapidly aging population that may dwarf our own impending Social Security crisis. Yes, the Chinese may be better equipped, psychologically and philosophically, to withstand the coming shocks than the rest of us. However, that is an issue ever overlooked.

Due to the diverse and thorny issues faced by both Washington and Beijing, Kissinger once again exhibits his habitual preference for diplomatic architecture. He insists that the common interests the two powers share should make possible a “co-evolution” to “a more comprehensive framework.” With a solid awareness of the concept of collective security of the Atlantic, he puts forward a wise notion of creating a “Pacific community”, comparable to the Atlantic community that America has achieved with Europe. In doing so, all Asian nations would then participate in a system perceived as a joint endeavor rather than a contest of rival Chinese and American blocs. And leaders on both Pacific coasts would be obliged to “establish a tradition of consultation and mutual respect,” positively making a shared world order “an expression of parallel national aspirations.” To that end, Kissinger does invest his hopes in a concert of nations represented.

In summary, forty years ago, the first American president's visit to China was assumed to change the world; but four decades later, if the United States and China could merge their efforts not to change the

world only, but to construct it in a creative way, that might be indeed the mission of the first Kissinger's journey to Beijing. While he does not quite say so, but his book *On China* implies clearly. True, Kissinger shares privileged insight into the thinking of the Beijing leadership and weaves historical and philosophical understanding of China. No matter how your view of this senior policy practitioner, government messages carrier and political scientist, *On China* is an essential book for students of Sino-American relations and perhaps anyone who is eager to be aware of the world politics. But to Beijing, Kissinger's initiative that "all Chinese on either side of the Taiwan Strait maintain that there is but one China and that Taiwan is a part of China" has been always appreciated highly as the token of his friendship to the Chinese people.

Wang Li, Ph.D.

*Professor of International Affairs,
Nankai University, Tianjin, China*

196

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

Kitap Tanıtımları
Book Reviews

CROSS-CULTURAL ENCOUNTERS AND CONFLICTS

Charles Issawi

New York: Oxford University Press, 1998. 150 pp.

ISBN: 9780195353471.

This book aims to clarify both the interactions and the contradictions of different cultures coinciding in the Middle East. It consists of an introduction and nine chapters to define the historical process of cultural interactions and its impacts on Middle Easterners, excluding the preface and the conclusion as a common feature of the intellectual works.

In the introduction, the author encounters the factors which inspired him to write this book as his family background, educational progress and professional career which should be handled generally in the preface. According to this part of the book, Issawi “grew up in a Westernized, Christian, Syrian¹ family, in the cosmopolitan, but essentially Egyptian, city of Cairo”, was educated in British and French schools in Cairo and Alexandria, then went to Oxford and finally served in the United Nations Secretariat in New York (p. 3).

This personal self-information seems correct but incomplete. During his higher education in Magdalen College, Oxford, he studied politics, philosophy and economics in which he was specialized and began a public career as the chief of research at the National Bank of Egypt (1938-1943), then served briefly at the Arab Office in Washington and also joined the United Nations’ Secretariat in the Middle East Unit of the Department of Economic Affairs (1948-1955).² He began his teaching career in American University of Beirut (1943-1947), then joined Columbia University in 1951 as Professor of Economics and he moved to Princeton University in 1975 where he taught on Near Eastern Studies until 1986.³

The introduction of the book continues with brief content and summary of each chapter facilitating the analytical framework by

1 “Assyrian” would be a better definition to describe author’s ethnicity.

2 <http://www.princeton.edu/pr/news/00/q4/1210-issawi.html>.

3 Ibid.

giving an edge on a better understanding of the author's main points and in general on the reading of the book.

In the first chapter named as "The Clash of Cultures in the Near East", Issawi exposes the impacts of intercultural relations generally transforming into conflicts. The author underlines the conflicts in the Near East among *Greek-Hellenic* and *Semitic* cultures for 2000 years and also between *European* (mainly Anglo-Saxon and French) and *Arab-Islamic* ones during the last two centuries as cited also in introduction. According to Issawi, the Greek-Hellenistic culture, inherited later by Romans, had a very powerful influence in this region for approximately a millennium beginning from Alexander the Great to the Arab-Islamic expansions contributing to science, medicine, literature, the plastic arts and various branches of scholarship (p.7). However, despite these deep socio-cultural contributions, the local peoples of the Near East have generally resisted this cultural influence from the Greek-Hellenic civilization except Syrians (p. 8).

This chapter mentions also the reaction of Jewish population to the Greek-Hellenic influence in both ways referring to Arnold Toynbee's terms: "*Herodianism*" and the "*Zealotism*" (p. 11). Herod, the King of Judea, was an admirer of Greco-Roman culture and "Herodianism" is then used to describe the typical conduits of local elites fascinated by new cultural influence adopting its values, way of thinking and institutions in order to modernize their own populations. Contrarily, "Zealotism", represented first by *Maccabees*⁴ in history, is the typical reaction of a minor group among masses indifferent and even disliked to the new culture preferring a fanatical and militantly struggle to crash its influential and persuasive impacts. In this perspective, *Issawi describes Mustafa Kemal Atatürk and Shah Reza Pahlavi as "New-Herodians", whilst Islamist fundamentalist groups are categorized as "New Zealots" of the Middle East* focusing on their reaction toward European cultural influence

4 A Jewish rebel militia organization revolted against Seleucid rule in Judea circa 160's BC.

occurred especially since the 19th century in this region (p. 12). As a felicitous remark, the author underlines the continuing struggle between two reacting groups and abstains the final declaration of the triumphant in the socio cultural “clash” between European secular and Arab-Islamic way of lives.

The second chapter named as “Empire Builders, Culture Makers and Culture Imprinters” examines the main factors in the emergence of different cultural regions in which different languages and religions play a major part. According to the author, Chinese, Indian (despite remarkable internal linguistic diversities), Anglo-Saxon, Russian (excluding Caucasia and Central Asia), Latin American, Latin European and Arab languages creates distinguishable cultural zones in the World (p. 23). Issawi asks the reasons beyond the expansion of cultural influence by some empires such as Roman, Russian, Spanish and Arab (pp. 23-24). He then transposes differentiations between three notions: Empire Building, Culture Making and Culture Imprinting. In the context of this chapter, it would be cited that “empire builders” didn’t need to stand on a “culture making” or “imprinting” in order to expand their influence but durable and widespread political institutions (p. 4), in contrast, “culture makers” were the creators of a “high culture” in form of religion, law, literature, music, natural and human sciences, visual arts (p. 26). The “cultural imprinters” didn’t necessarily rely on imperial expansions but they stamped their “high” and “popular” (food, dress, architecture, way of life) cultures among local populace in a distinguished zone. At the process of imprinted a culture in a region, religion and language become the major instruments such in the case of Arabs, Romans, Spaniards and Russians.

The third and fourth chapters named as “Shelly and the Near East” and “Ibn Khaldun on Ancient History: A Study in Sources” focus on two important intellectuals of their time with very distinguished historical period and socio-cultural background studying the impacts of foreign culture: Percy Bysshe Shelly (1792-1822) and IbnKhaldun (1332-1406).

It seems that the author has selected Shelly because of his interesting ways of thinking and living as an “archetype” for European intellectual of his time. For instance, he was known as a vegetarian and a strong feminist and advocated a non-violent political struggle in favor of socialism known as “Chartist Movement” criticizing the French Revolution for the “replacement of a tyranny by another one” in the process (p. 45). Shelly mostly attracts the attention by his “Philhellenic” stance and by this way his remarkable anti Ottoman-Turkish opinions and sentiments in his lyrical poems despite his personal sympathy towards Egyptians at that time (p. 47).

In his regard to Ibn Khaldun, Issawi tries to demonstrate the intellectual evolution of this Arab-Tunisian historian citing his two historiographical books: *Al Muquaddima* and *Al'Ibar*. Both of these books relied mostly on the medieval history of Islamic states and populations citing a correct but relatively brief history of pre-Islamic civilizations in the Middle East. In spite of his satisfactory knowledge on Greco-Roman civilizations, Judaism and Christianity, IbnKhaldun preferred quasi-short explanations about them on the cultural shaping of the Near East in *Al Muquaddima*. *Al'Ibar* which is less popular than the first one, concerns more detailed information on both Hellenic and Roman cultural heritage in the Near East but the author criticizes him to be confused on the history of Spain (p. 61). According to the author, the detailed information in the second book on pre-Islamic heritage depends on the abundance of sources such as Roman-Byzantine historians (Orosius, Josippon, Procopius, Psellus, Malalas, etc.), some Arabic historians (Ibn Al-Amid and Al Mussabbihi) and finally Bishop Otto of Friesing of German descent (pp. 62-72).

In the fifth and sixth chapters named as “The Ottoman Economic Legacy” and “The Greeks in the Middle East”, the author aims the observation of Ottoman Empire’s the socio-economical and socio-cultural structures.

The fifth chapter discusses a critical stance on the functioning of the Ottoman economical and bureaucratic institutions comparing

them with the European models at that time. As an adept scholar on economics, Issawi observes in detail Ottoman empire's main technological aspects (agriculture, mining, metallurgy, textiles, paper and printing and also mechanical power) and its economic structure (economic practice, statistics and policy of the Empire). Despite the general 'self-sufficient' characteristic of the Ottoman economy partly based on Islamic principles (*waqf* system to replace corporations in Europe and the prohibition of *riba*⁵), Issawi underlines the absence of modern banking system and corporations similar to European model until the 19th century when some political, economic and socio-cultural reforms debuted to be executed. The author cites appropriately the economic policies of Young Turks (Unionists) executed at the beginning of 20th century basing on economic nationalism and the increase of state control on the economy inherited and successfully ameliorated by Atatürk's reforms in 1920's and 1930's after the foundation of the Turkish Republic followed by many Arabian states and Iran at that time (pp. 95-96).

The sixth chapter mentions the *millet* system executed by Ottoman rulers applied to Greeks, Armenians and Jews with other non-Muslim minorities positioning in this system. According to the author's detailed information which would be considered as historically accurate, Ottoman Greeks were highly urbanized and most active group among *millet* entities (p. 102). They had also good trade connections with Europeans (Venetians, French, Russians and British) and occupied serious posts in some bureaucratic institutions (especially in the Foreign Ministry) thanks to their relatively higher educational level and fluent speaking of French at the time. "***In 1912, Greeks accounted for 52 percent of physicians, 52 percent of architects, 49 percent of pharmacists, 37 percent of engineers and 29 percent of lawyers***" (p. 107). Besides Anatolia, Greek community enjoyed similar commercial and professional positioning in other parts of Middle East (especially in Iraq and Iran) except Egypt where

5 Mainly used instead of "interest" in Islamic literature despite reservation by some Muslim theologians.

this community hadn't acquired a position to influence Egyptian politics (p. 110).

The next two chapters focus on the encounter of two main European cultures (French and British) with the Middle Eastern one citing not only the reaction towards these new foreign cultures in the Middle East but also their internal rivalries in order to gain a preeminent position both at regional and global scales.

The seventh chapter named as "The Costs of French Revolution" discusses the demographic, economic and other casualties caused by French Revolution and Napoleonic era as mentioned in introduction part of the book (p. 5). Regarding to the demographic losses of the French Revolution this reference committed to French historian Pierre Goubert by the author exposes clearly and dramatically the consternation of this époque: "*Paris, where over 2,000 persons were guillotined in 16 months. Of the 14,000 victims who have been fully identified, less than 15 percent were nobles and clergymen and nearly 60 percent workers and peasants. Adding the killings in Vendée, the number of victims was well over a hundred thousand, perhaps close to twice that figure*" (p. 120). According to the author, the true casualties of both Revolutionary and Napoleonic Wars exceeded one million Frenchmen. The revolutionary terror caused not only the loss of important scientists and intellectuals such as Lavoisier, Condorcet, and Olympe de Gouges but also a very large number of castles and churches were demolished under the Directory (1795-1799) (p. 121). In the economic field, the Revolution had disastrous effects on French economy. Because of the civil wars, confiscations and currency depreciation business and trade collapsed and the new régime lost some colonies such as Haiti to the British which declared its supremacy on oversea trade over France (p. 124).

Despite all shrinking rates in demographics and economics compared to the *Ancien Régime* observed in detail by the author, the Revolution succeeded to implant its sociopolitical reforms, normative values and after a period of recovery which endured almost a century, France began to expand its political, economic and cultural influence in Middle East and other parts of the World.

In the eighth chapter named as “The Struggle for Linguistic Hegemony, 1780-1980” the author compares the linguistic influence of French and English at global scale. Beginning from the second part of the 17th century, the French language began to expand its linguistic influence thanks to the military supremacy of French Royal Army and important artisans and thinkers such as Corneille, Racine, Molière, La Fontaine, Descartes and Pascal (p. 135). The following century has also been generous to French cultural contribution in terms of the emergence of the Enlightenment thinkers: Voltaire, Rousseau, Diderot, Baron d’Holbach and other *Encyclopédistes*. After the French Revolution and Napoleonic Wars, the French language become widespread as spoken by elites in Balkans, Anatolia, the Levant, Egypt Iran and even in Iraq which was under British commercial influence (p. 137). However, the Industrial Revolution occurred in late 1700’s and the amelioration of trade attached to this revolution contributed to the scientific and technological advance of the British Empire causing imperialistic expansion campaigns in many parts of the World including the Middle East. Thus, French began to lose its supremacy to the English in process. Especially after the emergence of United States as a new power in international politics since the beginning of 20th century, becoming also a ‘super power’ at the end of World War II, English became to be spoken more prevalently than French.

The last chapter named as “Change in Western Perceptions of the Orient since the Eighteenth Century” examines the remarkable change in Europeans’ perception of the Oriental civilizations between 18th and 19th centuries. In the 18th century European thinkers and artisans generally admired Oriental societies (especially Chinese and Indians). Contrarily, in the next century, they tended to contempt them as the author indicates (p. 143). Issawi relates this change of attitude of Europeans towards the “Easterners” to the economic growth and the technological advance after the Industrial Revolution giving an edge on main European powers’ military campaigns in Asia and Africa (p. 145). According to the author, the European standpoint toward Islam had been ambiguous in the historical pro-

cess and spiritual, political and economic rivalries between the believers belonging to both religions continued. Apart this statement, Issawi emphasizes that European powers considered Islam as “an obstacle” to their imperialistic rules in the Middle East maintaining the prejudice of “Islam’s opposition to all forms of progress” and thus creating severe reactionary climate among Arab masses in the Middle East emerged as radical Islamist movements towards Occidentalism, secularism and modernization efforts.

Issawi’s *Cross-Cultural Encounters and Conflicts* was written five years after the famous theory of “Clash of Civilizations” introduced by Samuel Huntington and thus it creates an appropriate sphere of thinking and debate on the scientific validity of this theory taking notice both modernization efforts by elites and harsh reactions towards foreign cultural values observed in Arab-Islamic societies in the Middle East in the historical process.

In this context, the observation of cultural interrelations and conflicts in the Middle East would be considered as a popular and recent topic since the emergence of the “*Arab Spring*” at the beginning of this year expanding its political, sociological and ethno-cultural impacts among many Middle Eastern societies. In brief, despite some methodological differentiations from other books written in form of a resultant of quasi-independent articles and a sense of general disharmony between chapters, author’s detailed and generally appropriate remarks and evaluations contribute on both thinking and debating main factors on the internal and external dynamics shaping sociopolitical and socio-cultural structures of the Arab-Islamic universe.

Alp Yüce Kavas
Strategic Research Institute

THE YOUNG TURK LEGACY AND NATION BUILDING

Erik Jan Zürcher

Londra: I.B.Tauris & Co Ltd, 2010. 351 sayfa ISBN: 978-1848852723

Erik Jan Zürcher 12 yaşından itibaren 19'uncu yy.'da Osmanlı İmparatorluğu'nda bir Alman gezginini anlatan Kara Ben Nemsi'nin maceraları ile büyümüş, bu kitaplarda oldukça güçlü bir Türk karşıtlığı olmasına rağmen. Osmanlı hayranı olmuştur.

Lisans eğitimini Leiden Üniversitesi'nde Orta Doğu Çalışmaları programında, yüksek lisans öğrenimini ise Osmanlı ve Türk tarihi hakkında yapmıştır. Yüksek lisans tez konusu Atatürk'e suikast girişimi ve buna bağlı olarak yapılan yargılamalar olmuştur. Nijmegen Üniversitesi'nde ders vermeye başlayan Erik Jan Zürcher takip eden 15 yıl içerisinde yüksek lisans tezinin mantıksal uzanımları olan iki kitap yazmıştır. Bunlardan ilki Leiden'de 1984 yılında savunduğu ve aynı zamanda doktora tezi olan *Milli Mücadelede İttihatçılık'dır. (The Unionist Factor. The Role of the Committee of Union and Progress in the Turkish National Movement (1905–1926))*. Bu çalışma Osmanlı'nın son dönemiyle, Cumhuriyetin ilk yılları arasında Jön Türk hareketinin devamlılığını vurgulamaktadır. İkinci kitabı ise 1991'de çıkan *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Siyasal Muhalefet Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (1924-1925), (Political Opposition in the Early Turkish Republic. The Progressive Republican Party (1924–1925))*. Kitap 1926'da İkinci Grubun (Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası) tasfiyesini ve 1924 yılında Mustafa Kemal'le yollarını ayıran milli direnişin eski liderlerini konu almaktadır.

Yazar, incelemesi yapılan bu kitabında ise 30 yıl içerisinde yaptığı çalışmalarını yazdığı bazı ilginç makaleleri bir araya getirmiştir. Kitaptaki makalelerin büyük kısmını daha önce basılan fakat temininde zorluk çekilen veya sadece Felemenkçe ya da Türkçe olarak basılmış olan makaleler oluşturmaktadır. Makalelerin bazıları yüzeysel olarak, bazıları da ayrıntılı olarak, tekrar gözden geçirilmiştir. Farklı makalelerde yer alıp çıkan konular mümkün olduğu kadar çıkartılmış veya birkaç makale bir araya getirilerek tek bir makale haline dönüştürülmüştür.

207

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

Kitabın dili İngilizcedir. Okunması ve anlaşılması kolay bir kitaptır. Bunda yazarın, ana dilinin İngilizce olmaması nedeniyle, basit cümle yapılarını kullanması ve kitabın konusunun Türk okuyucular için yabancı olmaması etkilidir.

Kitap dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler; “*Literatür ve Kaynaklar*”, “*İmparatorluğun Son Dönemi*”, “*Büyük Savaş*” ve “*Milli Devlete Doğru*”dur. Kitaptaki bölümler oluşturulurken konu bütünlüğünün yanı sıra mantıki bir kronolojik sıra da sağlanmaya çalışılmıştır.

Yazar; kitabın başında kitabı yazdığı koşulları, yapmış olduğu önceki çalışmaları, yaptığı çalışmaların okuyucularında bıraktığı izlenimleri ortaya koyarak, daha kitabı okumaya başlamadan kitapta yazılanların doğruluğunu ispatlama gayretine girmiştir. Zira Osmanlının son dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarını Jön Türkler bağlamında ele alan kitap, bildiğimiz tarih ile çelişmektedir.

Kitapta Atatürk’ün Nutuk eserinin Nutuk’un yazılması süreci hakkında bilgi verilmektedir. Nutuk’un Mecliste ne zaman okunduğunu, okunmasının ne kadar sürdüğünü çok iyi bilen okuyucular genellikle yazım süreci hakkında bilgi sahibi değildir. Kısa, öz ve anlaşılır olarak verilen bu bilgi, kitabın çekiciliğini arttırmaktadır. Kitabın farklı bölümlerinde verilen buna benzer bilgiler (halkevlerinin haftalık programı, karşılaştırmalı sayısal ekonomik veriler vb.) kitabın ayrıntılı ve tutarlı bir çalışma olduğunu gösterme gayretindedir. Benzer şekilde, Jön Türklerin fikir ve siyasi tercihlerinin kaynağını anlamak için onların kişisel tarihlerini bilmek gerektiği yönündeki düşünceden hareketle söz konusu kişilerin memleketleri, baba meslekleri, bitirdikleri okullar gibi bilgilerin analizi yapılarak kitapta ortaya atılan fikirler desteklenmiştir.

Yazar, genel kabul görmüş olanından önemli derecede farklı olan bir erken 20’nci yy. Türk tarihi ortaya koyma çabasıdadır. Ancak çalışmalarının özellikle ilk yıllarında önemli ölçüde görgü tanıklarının ifadelerine (hatırat) bağlı kalmış, birinci derece kaynakları kullanmamıştır. Yazara göre bunun nedeni, Türk devlet arşivlerinin çalışmanın yapıldığı tarihlerde ulaşılmaz olmasıdır.

Yazar, çalışmalarında kullandığı hatıratların demokrasiye geçilerek sansürün kaldırıldığı 1950 ve 1960’lı yıllarda çok sayıda basılmış olma-

sına rağmen 1922–1927 yılları arasında Mustafa Kemal Atatürk tarafından ortaya konan tarih anlayışını değiştiremediğini vurgulamaktadır. Bunun nedenini ise sansürün ve tek parti iktidarının hüküm sürdüğü yılların ortak bir tarih anlayışı oluşturmak için kullanılmış olması ve muhalefetin değişik vasıtalarla susturulmuş olmasına bağlamaktadır.

Yazar, Jön Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nu bir arada tutma gayretlerini, Padişahın Osmanlı'nın zayıflamasına engel olamamasına karşı, Müslüman halkın bir tepkisi olarak görmektedir.

Yazar akıl almaz zorluklar içinde İngilizleri dört defa yenen Osmanlı Ordusunun I. Dünya Savaşı'nı yeni bir Türk Devleti kurmak için değil, İmparatorluk ve İslam için yaptığını ifade etmektedir. Milleti her zaman ortak bir geçmiş değil, bazen de paylaşılan bir sessizlik oluşturur demektedir.

Yazar, yeni Cumhuriyetin kurulması ile sona eren I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'ndan sonra genç ülkede yaşananları da paradoks olarak tanımlamıştır. Yeni devlet ve mevcut liderler, askeri ve bürokratik yapı Osmanlı'nın devamıdır. Bunun yanında ,politikacılar ve elitler kendilerini farklı tanımlamaktadır. Bunlar kendilerini Türk olarak adlandırmakta ve Türklüğü yeni milli devletin temeli olarak görmektedir. Yazara göre bu yeni kimlik dil, din gibi farklılıklar yok sayılarak topluma yavaş yavaş empoze edilmiştir.

Kitapta ayrıca Cumhuriyetin kuruluşunun 15'inci yılında merkezde gerçekleştirilen devrimlerin taşradaki yansımalarını göstermek amacıyla Robert Anhegger, Andreas Tietze ve Lilo Linke'nin Anadolu'da gerçekleştirdiği yolculuklarla ilgili gözlemlere yer vermiştir.

Sonuç olarak kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemi ile Cumhuriyeti'nin ilk yıllarını farklı bir bakış açısı ile ele almaktadır. Kitabın, tarih araştırmacıları için yeni çalışma konuları ortaya koyabileceği, Türk okuyucular için ise ilgi çekici ve sürükleyici bir eser olduğu değerlendirilmektedir.

Nuh Bayazıt

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

209

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

HOW THE WEST WAS LOST: FIFTY YEARS OF ECONOMIC FOLLY—AND THE STARK CHOICES AHEAD

Dambisa Moyo

New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011, 226 pp.

ISBN 978-0-374-17325-8.

“This is the best of times, this is the worst of times”. Nothing can be more appropriate to describe the post-2008 world than these words from Charles Dickens’s “*A Tale of Two Cities*”. While the West, led by the US and Europe, is undergoing a rocky time of crisis in its economy, the Rest, represented by China, is enjoying a prosperous time of growth in both economic power and confidence. Given that China was far from being a global super power 20 years ago, the contrasting scenarios between the current Western world and the Rest of the world is like a myth that has been drawing the attention of observers from various backdrops. Born in Zambia, but educated as an economist at Harvard and Oxford, Dambisa Moyo’s provocatively-entitled book “*How the West was Lost: Fifty Years of Economic Folly and the Stark Choices Ahead*” surely stands out as one of the most notable books dealing with the ongoing global geo-economical and geo-political power shifts.

Unlike Martin Jacques who looks to China’s ascendancy to understand the process of power transition in his equally eye-catching book “*When China Rules the World: the Rise of the Middle Kingdom and the End of the Western World*”, Moyo turns her eyes on the West itself to explain the tipping of the economic see-saw from the West to the Rising Rest, in particular so called the BRICs, arguing that it is the fundamentally flawed economic policies that is eroding the once substantial advantage of the West.

As is indicated from the title, the book is divided into two parts. The first part takes a full account of the past fifty years of economic folly that has brought the West in to the situation it is facing today. From the perspective of an economist, Moyo frames her analysis on the basis of growth theory which treats capital, labor and technology as its three pillars. One by one, she examines these three key ingre-

211

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

dients in terms of quantity and quality with a view to illustrating how public policies have weakened the three components and thus contributed to the decline of the West.

Starting with capital, Moyo argues that across the West capital is being misallocated and squandered to which three factors are responsible: government-sponsored policy in the form of subsidies and guarantees has eroded the checks and balances between debt and equity holders; the misguided belief that asset prices would only go up; the culture of debt that fosters a breakdown of the lender-lendee relationship. To demonstrate this, the housing market is taken as an example where the US government's well intended policy of "homeownership for all" has driven people to overinvest in the non-productive housing assets, causing misallocation of capital, excessive leverages and finally the 2008 financial turmoil.

Moyo goes on to point out three ways through which labor is misallocated to its detriment in the industrialized West: the introduction of pension plans by postwar governments has hidden the cost of labor which is besetting the West now; the broad societal shift to favor the service sector over the productive industry has created a mispricing of labor that drives people to fix their eyes on highly-paid nonproductive areas (sportsman, Hollywood actors) rather than those with broader social gains (engineering, doctors, teachers); the tightening of visa policies has made it more difficult for the West to take advantage of the global pool of talent. Again, the author builds on evidences to illustrate that quantitatively the West is losing hand due to a lower birthrate and aging population, and qualitatively the West's growing number of unskilled, unemployed and disaffected population is threatening its wealth and economic stature.

Followed is Moyo's elaboration on how technological monopoly the West once enjoyed is now being breached by the emerging countries (in particular China and India) through industrial espionage, technology transfer or increasing investment in Research & Development. She thinks that there is a lack of investment in technological innovation in the West and controversially maintains that the

West is generously giving away to the Rest its intellectual property for which it should have bargained.

The second part of the book looks into the present with some possible choices for the future of the West. By cherry-picking a series of facts, ranging from the America's deteriorating infrastructure to China's legendary infrastructure construction, Moyo provides the reader with a picture in which the liberal capitalism in the West is on the decline, whereas the state-led capitalism in the Rest is in the ascendant. And to shed light on this new transference of economic power to which she equates the shift from Great Britain to the USA after WWII, the author teaches us a simple yet fundamental formula to calculate GDP: $Y=C+I+G+(X-M)$., on any of these aspects, being it consumption (C), investment (I), government fiscal position (G) or trade balance (X-M), China has over the years been performing better than the US in her analysis.

Finally the book is boldly concluded with some stark options: that is for America to fight fire with fire, to focus on more on productive investment, to implement crucial policies that will reverse the earlier misallocation of resources in capital, labor and technology. A more radical way for American to fight back, she argues, is to pursue a brinkmanship policy, namely, to retreat to protectionism and default governmental debt so that the US could wipe its slate clean and redress its financial statement.

For sure, Moyo has done an admirable job in the sense that she managed to handle such a grandiose issue in an easily-understandable way, which may be one of the reasons that this book became a *New York Times* best-seller. At a time when Western economy is sick, it is wise and laudable for Moyo to come up with her diagnosis as an economist. And on the macro-level, the author has indeed grasped the fundamental trends of global economy and enriches our understanding of the challenges of Western economies. The book is also well-structured by breaking down the analysis into the three pillars of growth theory.

Nevertheless, when it comes to the micro-level, Moyo tends to to-

uch upon many specific issues without very convincing explanation. This is especially true in her discourse on China, no matter it is about capital, labor, education or technological innovation. Using the same logic in her examination of the three elements of Western economies, it is easy to come up with some counter-arguments to her one-sided interpretation of China's performance. On capital market, while China's abundant surplus money is seeking footholds in housing market or foreign debts, many private sectors are retreating because of money shortage, which is an obvious sign of capital misallocation, arguably a more serious and detrimental one than the West in the long run. On the labor issue, China is also facing an aging population which is exacerbated by the one-child policy. Meanwhile, China's comparative advantage in providing cheap labor is also being encroached with the rise of its labor cost which may lead to a rebalance of global division of labor. In the field of education, Moyo seems to exaggerate China's success and America's failure, as her evidence for this is the number of graduates produced in science and engineering, inclusive of the growing input of Chinese education budget. Perhaps, she is right in proposing that "there is an important, positive and strong link between the production of scientists, technicians and engineers in a country and its level of economic growth and development".¹ This noted, it is never more natural that China is producing fourteen times as many engineers as Britain in a stage of economic industrialization and modernization. Even if China catches up in quantity which is relatively easy to achieve, its educational system still have a long way to go in view of improving its quality of degree and efficiency of management. Therefore, it is unjustifiable to say "the US has lost its lead in education" when China is still seeking an answer to its famous scientist Qian Xuesen's question: "Why do our schools always fail to nurture outstanding talents"

In fact, Moyo's obsession with GDP (or to be precise, the quan-

¹ Dambisa Moyo, *How the West was Lost: Fifty Years of Economic Folly and the Stark Choices Ahead*, p.87.

tity of GDP) in defining a country's success or failure makes she somewhat blinded by China's growth, overlooking the qualitative dimension of China's rise. In any case, China's averaged 10 percent annual GDP growth over the years has been astonishing. Yet a closer look at the quality of China's economy will show that behind China's impressive economic growth are high pollution, high energy consumption and low added value. If we perceive China's power from the view of civil society, China is even seen as an uncertain giant facing with multiple domestic challenges deeply rooted in its social system. Moyo has a point in say that "through political strong-arm tactics and apparatus, developing countries can and do make the harder, tougher decisions, and have the authority to implement them in a less time than their Western counterparts",² but she does not say a word about the corruption and cronyism in this kind of state-led capitalism which may be good at building infrastructure but not so good at innovation. Actually, in a newly-published report the Chinese government has realized that "after 30 years of rapid growth, China has reached another turning point in its development path, one that calls for a second strategic, and no less fundamental shift".³ This means that China's current economic growth model which has served it so well in the past decades is unsustainable and China has to restructure its economy to balance the government's role in view of curbing state industry and strengthening market-based economy.

Besides, Moyo tends to interpret the transition of economic power from a mercantilist perspective of a zero-sum game in which the West is losing while the Rest is gaining a wining hand. As she put it, "we can't all be winners", "economics is one sort of warfare, one country seeking dominance over another". Such rhetoric of competition, domination, counter-attack, tit-for-tat are seen through-

2 Dambisa Moyo, *How the West was Lost: Fifty Years of Economic Folly and the Stark Choices Ahead*, p.171.

3 "China 2030: Building a Modern, Harmonious and Creative High-Income Society", <http://www.worldbank.org/en/news/2012/02/27/china-2030-executive-summary>.

hout the whole book, leading to a “nuclear option” suggested at the end. It is reasonable for the West to be upset in times of crisis, but a cold-minded idea of protectionism would go too far in light of the growing economical interdependence between US and China.

In summary, the West headed by the United States is lost, yes but only relatively; the future is China’s, no in terms of productivity, innovativeness and efficiency. Historically, China does indeed have recovered three times from its physical decline, so there are salient grounds for the re-emergence of China this time. However, the issue here is that the rise of China will be globally rather than regionally, and fundamentally is that China has to deal with its severe domestic issues prior to its surpassing the West.

Yan Shaohua, PH.D. Candidate
Europe Study Programme
The University of Hong Kong

216

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

İNSANI, DÜNYAYI VE TERÖRİZMİ ANLAMAK

Ercan Çitlioğlu

İstanbul: Destek Yayınları, 2011. 276 sayfa, ISBN: 9786054455805.

Bu kitap, yazarın terörizm üzerine yaptığı araştırma ve incelemelerin, birinci baskısı 2005 yılında yayınlanmış olan “Gri Tehdit, Terörizm” adlı eserinin devamı niteliğindedir. Kitapta, küresel bir tehdit olarak terörizm, terörizmin gelecekteki yapısı ve eylem biçimleri, küreselleşme ve terörizm arasındaki organik ve psikolojik ilişkiler, terörizmin çeşitleri, toplumsal etkileşimleri, intihar eylem ve eylemcileri, adanmışlık duygusunun kökenleri, terörizmin önlenmesi ve engellenmesinin olası bulunup bulunmadığı, çözüm ve öneriler konuları değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yazar, alışılmışın dışına çıkarak , terörizmle ilgili analizlerini ‘sonuç odaklı’ değil, ‘neden odaklı’ olarak yapmaktadır.

Kitapta internet başta olmak üzere, konu ve kavramlarla ilgili yerli ve yabancı kitaplar ve makaleler kaynak olarak kullanılmıştır.

Kitabın dili anlaşılırdır. Zaten yazar da gerekli gördüğü yerlerde dipnot açıklamaları ve şekillerle bunu pekiştirmiştir. Bölümler arası geçiş ve bölüm uzunlukları makul düzeydedir. Lakin cümleler gereğinden fazla uzundur. Kitabı terörizm, terörizmin küreselleşmeyle ilişkisi, terörizm ve insan olarak üç ana bölümde ele almak mümkündür.

Birinci bölümde terörizmin ne zaman yaşamın bir parçası olduğu belirtilmiştir. Anarşizmin, küresel adıyla terörizmin, başlangıcı Soğuk Savaş dönemine denk gelmektedir. Soğuk Savaşla birlikte kutuplaşan dünyada yeşeren veya yeşertilen Marksist kimlikli ideolojik örgütler, günümüzde radikal dinci ve etnik ayrılıkçı örgütlere dönüşmüştür.

Ayrıca, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarından sonra sömürgeciliğin sonlanmasına eşlik eden, sosyo-politik ve sosyo-ekonomik gelişmelerin doğru okunmadığı için ortaya çıkan yeni sorunların artarak günümüzde yaşanan olumsuzluklara zemin hazırladığı üzerinde durulmuştur. Burada yazar, sömürgeciliği Batı kaynaklı gören zihinlerin, evrensel değerler olan demokrasi, bireysel hak ve özgür-

217

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

lükleri Batı ile özdeşlendirdikleri için özümsemediklerini hatta bir saldırı aracı olarak gördüklerini değerlendirmiştir. Bu yüzden kimi toplumlar içe kapanarak dinci köktencilik noktasına, kimi toplumlar da Batı ile hesaplaşma ve ödeşme noktasına gelmiştir.

Bu süreçte, konumları ve haklarını eşit ya da yeterli bulmayan, baskı ve dayatmalara maruz kaldıklarını düşünen kimi dini ve etnik topluluklar, gerek varlıklarını sürdürme gerekse amaçlarına ulaşma ve sonuç elde etmek için 'örtülü şiddeti' yani terörizmi yeni bir savaş yöntemi olarak keşfetmişlerdir.

Geçmişte yaşanan kötü hatıralar ile Batının güçlü konumu birleşerek, genel bir 'öteki' algısı oluşturmuştur. Bu algılamanın da köktencilik ve terörizmin giderek yaygınlaşmasına katkıları yeterince anlaşılammış ya da göz ardı edilmiştir.

Yazar ayrıca terörizme ilişkin ortak ve genel anlamda kabul gören bir tanıma ulaşılamamasının siyasi plandaki nedenlerinin dışında, bu alanda çalışan araştırmacıların terörizmin kökeni, gerekçeleri, türleri, terör örgütlerinin çeşitliliğine neden olan moral etmenler arasındaki farklılıkların ve benzerliklerin neler olduğu gibi sorunun çözümlenmesine yönelik temel sorulara yanıt üretememiş olmalarına bağlamaktadır.

İkinci bölümde, yazarın kitabının genel kuramını da oluşturan terörizmin küreselleşmeyle ilişkisi ele alınmıştır. Yazara göre küreselleşmenin, terörizmi de küreselleştirdiği yanılıgısına dayalı yapılan analizler, terörizm ile nedenleri arasında deterministik ilişkiler kurulmasını güçleştirmiştir.

Ayrıca yazar, 11 Eylül eylemiyle birlikte yeni bir olgu olarak algılanan 'Küresel Terörizm' kavramı üzerinde durmuştur. Yani 'Terörizm' kavramı bir milat olarak kabul edilen 11 Eylül saldırılarıyla mı küresel bir kimlik kazandı yoksa küresel düzlemde zaten hep vardı da o güne değin üzerinde ayrıca durulmasını gerektiren nedenlerle tanımlamaya mı gerek duyulmadı sorularına cevap aramıştır. Yazara göre de, 11 Eylül saldırısı; planlama, yöntem ve sonuçları itibarı ile 'eylemsel temelde bir milat' olmakla birlikte 'Küresel Terörizm' in miladı değildir. Çünkü terörizm, gerek örgütsel gerekse eylemsel te-

mellerde 11 Eylül 2001 tarihinden çok daha önceleri de küresel düzlemde vardı.

Bu bağlamda, ABD'nin kendi evinde uğradığı terör saldırısı; hedefin deniz aşırı oluşu, planlamaların birden fazla ülkede yapılmış olması, eyleme katılanların ve kurbanların milliyetlerindeki çeşitlilik, terörizmin küresel kimliğine gerekçe olarak gösterilmiştir. Fakat yazar bu görüşlerin yanlışlığını verdiği örneklerle gözler önüne sermiştir. Örneğin, 1915–1918 yılları arasında, Ermenilere karşı uygulandığı iddia edilen soykırımın intikamını almak üzere kurulduğu açıklanan ASALA ve JCAG'nin, 1975–1986 yılları arasında beş kıtada 22 ülkede yaklaşık 700 eylem gerçekleştirerek 39'u Türk, diğerleri çeşitli milletlere mensup 72 kişinin öldürülmesi ile sonuçlanan eylemlerinin terörizmin küresel kimliğinin çok açık bir kanıtı olması gerekir.

Sonuç olarak, 11 Eylül'ü, küresel terörizmin başladığı gün olarak değil, küresel düzlemde uzun yıllardır var olan terörizmin ulaştığı son nokta olarak değerlendirmek gerekir. Bu noktanın bundan sonra yaşanması kaçınılmaz dönüşüm ve aşamaların bir başlangıcı olarak ele alınması ve mücadele yöntemlerinin geliştirilmesinde çok daha gerçekçi bir yol açtığı ortadadır.

Üçüncü ve son bölümde, terörizm ve insan unsuru üzerinde durulmuştur. Yazar, terörizm ve terörizmle mücadelenin gerek eylemci gerek mücadele edenler gerekse kurbanlar olarak her evresi ve aşamasında yer alan 'insan unsurunu' anlamadan ve çözmeden gerçeklere ulaşmanın mümkün olamayacağından bahsetmiştir.

Kitapta bu konuda dikkat çeken hususlardan biri de etnik ve dini kökenli terör örgütlerine mensup kişilerin profillerinin birbirinden çoğu yerde farklı olduğudur. Örneğin, El Kaide örgütünün üye profili, örgütün kendisi ve lideri gibi bir sıra dışılığı yansıtmaktadır. Örgüt sevecen bir aileye mensup, yüksek öğrenim görmüş, evli, işi olan, suç geçmişi, kişilik bozukluğu bulunmayan, dini eğitim almamış kişilerden oluşmaktadır. Çok büyük bir çoğunluğu oluşturan bu kişilerin, nasıl radikal dinci bir örgütün aktif ve aksiyoner mensuplarına dönüştüğü ve intihar eylemlerinde bulunduğu derinlemesine irdelenmeyi gerektirecek önemdedir.

El Kaide'nin üye profili ile Türkiye'de ve İran'da faaliyet gösteren PKK ve PJAK'ın üye profilleri karşılaştırıldığında farklılıklar göze çarpmaktadır. PKK terör örgütüne mensup kişilerin eğitim düzeyleri düşük, çoğu işsiz ve çok çocuklu ailelerden gelmektedir.

Bu iki örgütün benzer yanlarının üye devşirme konusunda olduğu görülmektedir. Etnik milliyetçi ya da dini referans alan örgütler üye devşirmede, yakın çevre ilişkilerine öncelik ve önem vermektedirler. Üye profilleri, katılımın ağırlıkla gerçekleştiği yer ve çevreler geniş anlamda değerlendirilerek analiz edildiğinde neden odaklı mücadelenin yoğunlaştırılması gereken alanlar ortaya çıkmaktadır.

Yazar terörizmi, terörizmin küreselleşmeyle ilişkisini ve terörizmdeki insan unsurunu sonuç odaklı değil, neden odaklı değerlendirmiş. Bu konuda yapılan genellemeler ve araştırmaların yanlış ya da eksik olduğu noktaları belirtmiştir. Üzerinde çok fazla durulmayan konuların önemini vurgulamıştır.

Özü itibarı ile terörizm ile ilgili soruna geniş bir çerçevede bakılan, iyi bir kaynak taraması ve düşüncenin yansıtıldığı kitabın, literatüre katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Funda İnce
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

OSMANLI KLASİK ÇAĞINDA SAVAŞ

Feridun M. Emecen

İstanbul: Timaő Yayınları, 2010. 318 sayfa, ISBN: 9786051141817.

Prof. Dr. Feridun Emecen'in kaleme aldığı ve bir önceki kitabı "Osmanlı Klasik ağında Siyaset" isimli eserin devamı niteliğini taşıyan "Osmanlı Klasik ağında Savaş", 2010 Şubat ayında neşredilmiştir. Yazar, birçok yerde yayımlanan makalelerini biraraya toplayıp görsel malzemelerle destekleyerek kitap haline getirmiştir. Yaklaşık 320 sayfadan oluşan eser, Timaő Yayınlarından çıkmıştır.

"Osmanlı Klasik ağında Savaş" isimli eserde; genel olarak Osmanlının kuruluş tarihinden itibaren 17. yüzyılın sonlarına kadar olan klasik ağda, Osmanlı Devleti'nin savaşlarda uyguladığı muharebe taktikleri, stratejileri anlatılmış ve bunun yanında barutun keşfiyle beraber ateşli silahların önem kazandığı ağda Osmanlının, Avrupa ile mukayeseli olarak bu teknolojiyi nasıl kullandığı konu edilmiştir. Yazar; muhtelif zamanlarda kaleme aldığı bu makalelerini "Taktikler ve Ateşli Silahlar" ve "Savaşlar" olmak üzere iki ana başlık altında toplamıştır. Birinci kısımda; ateşli silahların kullanılmaya başlandığı ve askeri dönüşümün yaşandığı dönemde Osmanlı askeri taktik ve stratejilerinin nasıl bir evrim süreci geçirdiği, bu ateşli silahların Osmanlı'da ne derecede ustalıkla kullanıldığı ve bunun yanında Avrupa'da yaşanan "askeri devrim"in Osmanlı'daki yansımaları, karşılaştırmalı analizlerle yazılı belgeler referans gösterilerek tartışılmıştır. İkinci kısımda ise; yazarın birinci kısımda bahsettiği teorik yaklaşımların, Osmanlının klasik döneme ait yaptığı önemli savaşlarda ne derece karşılık bulduğundan bahsedilmiştir: Kosova savaşları, Niğbolu Savaşı, Mericdabık savaşı, Ridaniye Savaşı, Mohaç Meydan Muharebesi vs. Burada savaşların sebep-sonuç ilişkisinden ziyade bu savaşlarda ateşli silahların nasıl kullanıldığı ve buna bağlı olarak geliştirilen savaş taktikleri üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur.

Kitabın muhtevasına dair değerlendirmelerimize gelirsek; önsöz mahiyetinde hazırladığı giriş yazısında yazar, okuyucuya kitabın genel hatlarına dair bilgiler vermesinin yanında 'savaş' olgusunun na-

221

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

sıl anlaşılması gerektiğine dair bir kısım kabul ettiği fikirleri okuyucuya aktarır. Yazarın hangi paradigmalara dayanarak kitabı oluşturduğunu anlama açısından bu kısımlar önem arz etmektedir. Yazar; savaşları günümüz şartlarında insani değerler açısından kötü bir şey olarak değerlendirilmesinin, tarihin sosyal ve siyasi olgularını etraflica anlamayı problem haline getireceğini vurgular¹. Aslında tek cümle ile düzeltmeye çalıştığı bu ironi, tarihçilerin ve sosyologların yüzyıllardır sorguladığı bir problemdir. Savaş, temelinde insanlık var olduğu günden bu yana yaşayan ve yaşatılan bir olgudur. Çünkü insan, doğası gereği mücadele ve rekabet hisleri ile donatılmıştır. İnsanın bu özelliğinden dolayı, savaş ile toplumları tarihte ve günümüzde birbirinden tefrik edebilmek oldukça zordur. Yazar yine savaşla ilgili; teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin ortaya çıkışında savaşların en önemli faktör olduğunu belirtmesi², yerinde bir tesbit olmuştur. Aslında burada yazar okuyucuya dolaylı olarak: Savaşlar olmasaydı teknoloji bu kadar ilerleyebilir miydi? sorusunu yöneltmiştir. Yazar ‘savaş’ ve ‘siyaset’ kavramlarını birbirinin tamamlayıcısı olarak görür ve birinin bittiği yerde diğeri başladığını savunur. Siyaseti “kansız bir savaş” olarak değerlendiren yazar bu bağlamda kitabını bundan önce yazdığı “Osmanlı Klasik Çağında Siyaset” in devamı ve tamamlayıcısı olarak görür.

Kitabın “Taktikler ve Ateşli Silahlar” bölümündeki ilk makalede, Osmanlı’nın 14. yüzyıldaki savaş taktiklerinden bahsedilmiştir. “Osmanlı Beyliği’nin kuruluş aşamasında basit bir konar-göçer/göçebe bir topluluk olarak algılmak doğru bir yaklaşım olmaz”³ tespitinde bulunan yazar; Osmanlı ordusunun, piyade ve ağırlıklı olarak süvarilerden oluşan son derece taktiksel donanımlı ve bozkır toplumu olmanın avantajlarını çok iyi kullanabilen askerlerden oluştuğunu, Osmanlı’nın ilk dönemlerde yaptığı savaşları örnek göstererek açıklar. Bu dönemde Osmanlıların temel savaş taktikleri, akıncı birlikleri ile düşmana pusu kurup onları yıpratmak ve sahte ricatlarla hızlı doğal savunma şartlarını sağlayan arazilere çekilmek olduğunu söyleyebiliriz.

(1) Feridun Emecen, *Osmanlı Klasik Çağında Savaş*, 2010, s. 7

(2) A.g.e., s. 7

Yine aynı bölümde yer alan bir diğer makalede; askeri tarih alanında önemli bir tartışma olan “askeri devrim” konusu irdelenmiş ve bu “askeri devrim”in başlangıç sürecinde Osmanlı-Avrupa ve Osmanlı-Ortadoğu etkileşimleri ele alınmıştır. Yazar; burada “askeri devrim”in taktiksel çeşitlilik anlamındaki yenilikler kısmını eksik bırakmış, bundan ziyade “askeri devrim”i ateşli silahların ortaya çıkışı ve bunların yaygın olarak nasıl kullanılmaya başlandığı çerçevesinde ele almıştır. Osmanlı bu dönemde Batının askeri teknolojisini almakla kalmamış bunu geliştirmiş ve lojistik gücünü de kullanarak bu anlamda Avrupa’ya karşı üstünlük sağlamıştır. Askeri gelişmelerde 17. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı, Batı ile eş zamanlı olarak hareket etmiş hatta bir dönemden sonra Batı’ya karşı açık bir üstünlük kurmuştur.

Osmanlıda top ve tüfek kullanımı Batı ile beraber başlamasına rağmen Avrupa, ateşli silahları özellikle tüfekleri hemen benimsememiş fakat Osmanlı Devleti bu silahlara hemen ayak uydurmuştur. Bunun en bariz örneği; Batıda asilzade ve şövalyeler tüfeği önemsemeyenken, Osmanlı ordusunun en önemli birliği sayılan yeniçerilerin önemli bir bölümünün tüfekçilerden oluşmuş olmasıdır.⁴ Osmanlı ordusu; tüfeklerin ateş gücünden ziyade çıkardıkları şiddetli gürültünün psikolojik üstünlüğünden faydalanır. Yazar bu yargısını, Machiavelli’den alıntı yaparak desteklemiştir:”Büyük Türk(Yavuz Sultan Selim) İran Şahını ve Suriye sultanını mukahillerin gürültüsüyle şaşkına çevirmiş ve böylece düşman ordularını dağıtmıştır. Mukahillerin çıkardığı o alışılmadık sesler karşı tarafın atlarını püskürtmüş ve bu şekilde Büyük Türk kolay bir galibiyet elde etmiştir.”⁵ Tam bu noktada ortaya çıkan bir tartışma da o dönemde tüfeklerin savaşlarda kullanılmasına sebep; bunların ateş gücü mü, yoksa çıkardıkları moral bozucu gürültü mü ikilemidir. Ayrıca bu silahların kullanılması esnasında karşılaşılan zorluklar göz önüne alındığı zaman ok ve yayın tüfeğe göre daha avantajlı olup olmadığı tartışmalı bir konudur.⁶

3 A.g.e., s. 16

4 A.g.e., s. 38

5 A.g.e., s. 37

6 A.g.e., s. 47

İki savaş aletinin de kendilerine göre avantajlı ve dezavantajlı yanları vardır. Bunun en basit örneği; ok ve yay, tüfeğe göre daha etkili etki bıraktığı halde okun kullanımı tecrübe gerektiren bir iş olduğundan okçuların uzun bir süre bu işin eğitimini görmesi gereklidir. Tüfeklerde ise işlem basittir ve tecrübe gerektirmez, birkaç aylık bir eğitim sonunda her asker bu silahları etkili bir biçimde kullanabilir.

Bir başka makalede yazar, Avrupa'nın taraflı bakış açısına sahip kaynaklarının karşısına Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesini sahneye çıkarmıştır ki bu yazarın kitapta orjinalitesini ortaya koyan bir husus olmuştur. Seyahatnamenin içinden dönemin siyasi olaylarını ve savaşlarını çekip alan yazar, Evliya Çelebi'nin gözünden askeri dönüşümün nasıl yaşandığının resmini ortaya koymuştur.

Kitabın en önemli kısmını oluşturan Osmanlı-Memlûk ilişkileri ile Mercidabık ve Ridaniye savaşları, Osmanlıların ve Memlûklerin ateşli silahları kullanmadaki tavırlarının ve anlayışlarının mukayesesi ve buna bağlı olarak İslam dünyasındaki “askeri devrim”e karşı duyulan ilginin veya ilgisizliğin mahiyetini anlama açısından oldukça önemlidir. Memlûkler ateşli silahları Osmanlı ile aynı zamanda tecrübe etmemişlerdir. Bu onların askeri gelişmeye karşı olduklarından değil coğrafik konumları gereği bu silahlara ihtiyaç duymamalarıdır. Memlûkler, Portekizlilerin ortaya çıkışına kadar bu ateşli silahları kullanma gereği hissetmemişlerdi.⁷ Fakat Osmanlılar sürekli Avrupa ile savaş halinde olduklarından onların ateşli silahları kullanmaları aslında bir nevi zorunluydu. Osmanlıda bunun önemini fark etmiş, silah teknolojisini Avrupa'dan transfer ederek bu silahları geliştirme fırsatı bulmuşlardır. Osmanlı, bu teknolojik üstünlüğünü Mercidabık ve Ridaniye savaşlarında Memlûklere karşı kullanmış ve onları ağır bir mağlubiyete uğratmıştır. Aslında işin ilginç tarafı bu savaşlarda Memlûkler, top ve tüfeğe sahiplerdir fakat bunları kullanma becerisi gösteremediklerinden karşı tarafla denge kuramamış ve yenilmişlerdir. Onları bu yenilgiye hazırlayan temel faktör ise artık devri tükenmiş olan savaş anlayışları olmuştur.⁸

Kitabın içeriğiyle ilgili değerlendirmelerden sonra yazarın bu kitap-

7 A.g.e., s. 73

8 A.g.e., s. 157

ta kullandığı üsluba ilişkin birkaç kritik yapmamız gerekirse; ilk olarak makalelerin formatı gözümüze çarpmaktadır. Kitapta yer alan makaleler güzel bir sistematik zemin üzerine oturtulmuş ve kitabın genelinde buna sadık kalınmıştır. Yazar; makalelerinde ele aldığı konunun altyapısını okuyucuya vererek, okuyucuyu konuya hazırlar ve savunduğu tezi, belge ve kaynakları referans göstererek ikna kaygısı taşımadan doğal yollarla okuyucuya kabul ettirir. Bu konuda oldukça başarılı olan yazar, kitabında tartışmacılı bir üslup kullanmış ve özellikle savunduğu tez ile ilgili, taraflı tarafsız batılı tarihçilerin iddialarına yer vererek bunlardan doğru olanların haklarını vermiş, yanlış olanların ise belgelere ve kaynaklara dayanarak iddialarını temelden çürütmüş, doğrusunu okuyucuya izah etmiştir. Yazarın kullandığı bu format, ona taraflı olmayan bakış açısıyla kitabı yazma fırsatı vermiştir.

Kitabın eleştirilecek bir noktası; kitabın farklı zamanlarda yayımlanan makalelerin bir araya getirilmiş olması, bazı hususların tekrar edilmesine yol açmıştır. Diğer taraftan; okuyucuyu, işlenen konunun etrafında zinde tutması bakımından bu tekrarlar faydalı olduğu da söylenebilir.

Yazarın ikinci bölüm “Savaşlar” bahsinde görsel malzemelere yer vermesi, anlatılan olayların akılda daha da belirginleşmesi açısından önem taşımaktadır. Özellikle kitapta detaylı olarak ele alınan Moğaç Meydan Muharebesini anlatan bölüme, orduların muharebe düzenlerini resmeden çizimler ve savaşın cereyan ediş biçimini anlatan resimler ve minyatürler konulması savaşın, okuyucunun gözünde daha iyi canlanmasına aracı olmuştur

Sonuç olarak kitap; yazarın üslubundaki akıcılığı sayesinde, popüler tarih takipçilerinin de rahatlıkla okuyabileceği bir eser olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ali Uyanık
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

225

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

TARAS BULBA

Nikolay Gogol

İstanbul: Can Yayınları Dünya Klasikleri, 2007. 171 sayfa,
ISBN: 9789750708350.

Amerikalı yazar Ernest Hemingway tarafından Taras Bulba eserinin bugüne kadar yazılmış en büyük on kitaptan biri olarak nitelendirilmesinin altında yatan en önemli etken, söz konusu eserin ihtiva ettiği edebi değer yanında Taras Bulba önderliğindeki Zaporojye Kazaklarının (Запорожье/Dinyeper Nehri Kazakları) Polonyalılara karşı isyanları neticesinde Taras Bulba'nın iki oğlunun yargılanışı temelinde, Rus siyasi tarihine ışık tutmasına ve Rus jeopolitiğinin değişmez yönelimlerine dair çıkarsamalarda bulunmasına imkan tanınmasıdır. İlk defa 1835 tarihinde Mirgorod Öyküleri arasında yer alan ve 1842 tarihinde gözden geçirilerek Taras Bulba adıyla tekrar kaleme alınan eser 16. yy'da Ukrayna Kazakları ile Polonyalılar etrafında cereyan eden gelişmeleri bir nevi tarihi vesika şeklinde anlatmasına rağmen yorumsamacı bakış açısından alt metni okundukunda eserin geleceğe ışık tutma amacını güttüğü ifade edilebilir. Bu özelliği ile eser, Rusya ve Ruslar için bir nevi nasihatname özelliği de taşımaktadır. Dolayısıyla yazarın Taras Bulba'nın ağzından gelecek Rus kuşaklara aktardığı nasihat mahiyetindeki sözleri, Rus siyasi tarihi ve Rus jeopolitiğinin değişmez yönelimleri göz önünde bulundurulduğunda daha da anlamlı olmaktadır.

Taras Bulba'nın kendi ağzından oğulları Andrey ve Ostap'ın Kiev'deki bir Katolik papaz okulundan mezuniyetleri şerefine düzenlediği eğlencede Rusya'nın düşmanlarının sayıldığı pasajda sarf ettiği sözlerin, Rus jeopolitiğinin değişmez gerçeklerini açığa vurması açısından oldukça manidar olduğu ifade edilebilir. Taras Bulba'nın oğullarının şerefine “*Hep kazanmanız dileğiyle içiyorum. Müslümanları, Türkleri, Tatarları döveceğiz; dinimizi karıştırmaya kalkıştırlarsa Lehleri de döveceğiz.*” şeklinde sarf ettiği sözleri, eserin gelecek kuşaklara yönelik ilk nasihatidir. Zaporojye Kazaklarının/Rusların tarihi düşmanları olarak Müslüman Türklerin, eserdeki deyişle Türklerin, “*çoban köpeği*” Tatarların ve Katolik Lehlerin

227

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

gösterilmesine yönelik sözlerin Rusya'nın tarih boyunca izlediği genişleme stratejisi göz önüne getirildiğinde daha da anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla Taras Bulba'nın mezkûr ifadesi tarih boyunca sahip oldukları savaşçı yetenekleri dolayısıyla Zaporojye Kazakları'nın güneyden Türklerin, kuzeybatıdan Lehlerin icra ettikleri saldırılarda Rus çarları tarafından etkili bir şekilde kullanılması gerçeğiyle örtüşmektedir. Bir diğer gerçekse Zaporojye Kazakları'nın yaşadığı ve günümüzde Ukrayna sınırlarına tekabül eden toprakların tampon bölge olması hasebiyle tarih boyunca iki cephede Rusya'nın yukarıda zikredilen düşmanlarına karşı bir nevi ileri karakol işlevi görmesi gerçeğidir. Rusya'nın düşmanlarına karşı "*halaskâr Kazak*" imajı, eserin vermek istediği bir diğer mesajdır. Bu bağlamda eserin Türkler ve Lehler arasında kalan Kazak süvarilerinin kendi aralarında iki cephede savaşmak zorunda kalmalarının tehlikelerini tartıştıkları bölümü anlamlıdır.

Taras Bulba'nın yukarıda aktarılan hasmane ifadesinde dikkati çeken ve eseri siyasi tarih açısından önemli kılan bir diğer husus ise jeopolitik gerekliliklerin icbar etmesiyle ortaya çıkan Rusya'nın tarihi düşmanlarının kimliklerinin mahiyeti hususudur. Türkler ve Kırım Tatarları için Müslüman olmak, Lehler için Katolik olmak Rusya'nın düşmanlarının mümeyyiz vasfını teşkil etmiştir. Dolayısıyla Rus çarının hizmetinde olmak üzere Ortodoks/Slav Zaporojye Kazakları bir taraftan Hıristiyan olmalarının gereği olarak Müslüman/Türk-Tatar unsurlara karşı; diğer taraftan da Ortodoks/Slav kardeşliğinin gereği olarak Katolik/Slav Polonyalılarına karşı iki cephede mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Eserde Rusya'nın Ortodoks/Slav bir kimliğe sahip olmasının her şeyin üzerinde olduğu örtük olarak ifade edilmiştir. Rusça "*Ortodoksluk*" sözcüğünün (православие/православие) "*Slav töresi/hukuku*" anlamına gelmesi Slavlığın Ortodokslukla özdeş (Ortodoks=Slav) olmasını beraberinde getirmiş ve Katolik Lehler mezkûr Slav töresini çiğnemeleri dolayısıyla Rusya'nın tarihi düşmanları kategorisine sokulmuştur. Taras Bulba'nın "*dinlerini karıştırmaya kalkan*" Lehlere yönelik hasmane ifadesi bu mezhep temelli tarihi gerçek ışığında anlamlı olmaktadır.

Gogol'un okuyucularına vermek istediği bir diğer mesaj ise eserin yazıldığı dönemdeki Rus siyasi tarihiyle de yakından ilintilidir. Eserde Zaporojye Kazakları'nın varoluşlarının köşe taşlarını teşkil eden özgürlüklerine düşkün vahşi yapılarına, Kazak meclisinin (Sech) eşitlik ve kardeşliğe dayalı doğasına yapılan vurgu çarlık rejimine karşı Gogol'un cumhuriyetçi ve liberal ideallerini yansıtmaktadır. I. Nikola döneminde 1825 senesinin Aralık ayında kendilerine Dekabrist adı verilen ve otokrasiye karşı toplumsal değişim sloganıyla çara karşı bir grup kültürlü kişiden müteşekkil bir ayaklanma tertip edilmiştir. Laytmotifini Fransız Devrimi'nin “*özgürlük, eşitlik ve kardeşlik*” şiarının oluşturduğu bu ayaklanmadan Gogol da etkilenmiştir. Dolayısıyla Kazakların yukarıda zikredilen karakterleri, yazarın cumhuriyetçi ve liberal ideallerini yansıtmış ve böylelikle otoriter Rus devletinin karşısına özgür ve eşitlikçi ruha sahip Kazaklar konularak siyasi iradeye mesaj verme amacı güdülmüştür. Yazarın özgür ve eşitlikçi doğaya sahip Kazak imajı ve eşitlikçi bir Kazak toplumu kurgusu 19. yy'ın baskıcı ortamına tepki mahiyetindedir.

Eserin bir diğer önemli özelliğinin ise dilinde saklı olduğu ifade edilebilir. Eserde çizilen ve yukarıda zikredilen özellikleri taşıyan Kazak imajının müstakbel Rus kuşaklara yönelik vatansever ve milliyetçi faziletleri aktarma amacını hedeflemesi açısından didaktik bir özelliği haizdir. Nitekim eserin içeriğine dair morfolojik bir tetkik yapıldığında bu amacın ipuçları okunabilmektedir. Eserde “Rus” (русский) ve Rusya (россия) tabirlerinin çokça kullanılması bu milliyetçi söylemi ortaya koymaktadır. Örnek olarak Zaporojye Kazakları'nın yaşadığı bölgeye Küçük Rusya (Mala-rassiya/Малороссия), kutsal Rus topraklarından (ruskaya zemliya/русская земля), Rus gücünden (ruskaya sila/русская сила), Rus inancından (ruskaya vera/русская вера), Rus ruhundan (ruskaya duşa/русская душа) ve Rus karakterinden (ruskiy karakter/русский характер) bahsedildiği pasajlar milliyetçi bir dili ortaya koymaktadır. Nitekim Taras Bulba'nın “*Tanrı'ya emanet olun kardeşlerim! Kutsal Rus ülkesi var olsun, üniü bütün yeryüzünü sarsın!*” ve “*Size söylüyorum*

şeytanın dölü Lehler! Hani elinize ne geçti? Kazakları yıldıracağını mı sandınız? Daha durun bakalım, günü gelecek, Ortodoks inancının ne menem bir din olduğunu anlayacaksınız! Uzak yakın bütün uluslar Rus halkının toparlanacağını, hiçbir kuvvetin onlara karşı duramayacağını görecekler!” şeklinde Slavofil milliyetçilik ve Mesihçi Hıristiyanlığın karışımı sarf ettiği sözleri, Rus olmayanlara karşı tehditkar ama tüm Slavlara/Ruslara vaatkar bir dili ortaya koymaktadır. Dolayısıyla milliyetçi söylemin özünü teşkil eden “ben-öteki” ayrımı Slav/Ortodoks/Rus olan-Slav/Ortodoks/Rus olmayan şeklinde tezahür eden ikili dilinde görülebilmektedir.

Tarık Demir
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

230

Security
Strategies
Year: 8
Issue: 15

YAYIM ESASLARI

Güvenlik Stratejileri Dergisi'ne gönderilen yazıların başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanması amacıyla başka bir yere iletilmemiş olması gereklidir.

A. YAZIM KURALLARINA İLİŞKİN ESASLAR

1. Yazım dili Türkçedir. İngilizce, Fransızca ve Almanca yazılmış çalışmalar da yayınlanabilir. Dergiye gönderilen yazıların yazım düzeltmesini Yazı Kurulu yapar. Türkçe makalelerin yazım ve noktalamasında ve kısaltmalarda TDK İmlâ Kılavuzunun en son baskısı esas alınır. Gönderilen yazılar dil ve anlatım açısından bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.
2. Türkçe makalelerde yayınlanmak üzere gönderilen yazılar, özet ve kaynakça dâhil yaklaşık 30 sayfadan fazla olmamalıdır.
3. Yazılar, makalenin başlangıç kısmına yazılmış, Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanmış makale başlıklarını da içeren 250 kelimeyi aşmayan özet, Türkçe ve İngilizce beş anahtar kelime ve sonuna yazılmış 750 kelimeyi geçmeyecek İngilizce makale özetiyle gönderilmelidir.
4. İngilizce dışındaki dillerde yazılmış makaleler için 750 kelimeyi geçmeyecek bir İngilizce makale özeti yazılmalıdır.
5. Yazar adı, sağ köşeye, italik koyu, 11 punto olarak yazılmalı; unvanı, görev yeri ve elektronik posta adresi dipnotta (*) işareti ile 9 punto yazılarak belirtilmelidir. Diğer açıklamalar için yapılan dipnotlar metin içinde ve sayfa altında numaralandırılarak verilmelidir.
6. Yazı karakteri Times New Roman, 11 punto, satırlar bir buçuk aralıklı, dipnotlar 9 punto ve tek aralıklı yazılmalıdır.

B. SAYFA DÜZENİNE İLİŞKİN ESASLAR

1. Paragraf arası, ilk satır 1.25, paragraflar arası önceki 3 nk, sonra 3 nk, iki yana dayalı, satır aralığı bir buçuk olmalıdır.
2. Sayfa düzeni normal, sayfa yapısı üstten 5 cm, alttan 5.5 cm, sol 4.5 cm, sağ 4.5 cm, cilt payı 0, üst bilgi 1.25 cm. alt bilgi 4,5 cm olmalıdır.
3. Alt başlıklar kendisinden önce gelen başlıktan 3 karakter içeride olmalıdır.
4. Sayfa numaraları altta sağda verilmelidir.
5. İlk sayfadan sonra, çift numaralı sayfalara yazar adı, tek numaralı sayfalara makale adı 9 punto karakterinde üst bilgi olarak eklenmelidir.

231

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

C. REFERANS VE GÖNDERMELERE İLİŞKİN ESASLAR

1. Göndermeler (referanslar), Güvenlik Stratejileri Dergisinde dipnotlar sayfa altında numaralandırılarak verilecektir. Atıflar, metin içinde (Örn. Karpat, 2001: 101.) şeklinde gösterilmeyecektir.
2. Atıfta bulunulan kaynağın tam kimliği verilecektir, atıfta bulunulmamış eserler kaynakçada gösterilemez.
3. Dipnotlarda yayın adları (Kitaplarda kitap adı, makalelerde dergi adı) italik ve koyu yazılacak, atıflarda alıntı yapılan sayfa numarası mutlaka belirtilecektir.

Kitaplar için

1. Aynı kaynağa yapılan atıflarda Ibid kullanılmalı, aynı sayfa için aynı yer kısaltmaları italik olarak yazılmalıdır. kısaltmaları italik olarak yazılmalıdır.
2. Dipnotlar verilirken diğer dillerden kaynaklar için İngilizce yazım kuralları, Türkçe kaynaklar için ise Türkçe yazım kuralları temel alınmalıdır.

(1). Tek yazarlı kitaplar :

Yazar adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası. (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası.

Hikmet Celkan, *Ziya Gökalp'in Eğitim Sosyolojisi*, MEB Basım Evi, İstanbul, 1990, s. 14-25.

Joseph Needham, *Science and Civilisation in China*, vol.:5, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1954, p. 7.

(2). İki yazarlı kitaplar :

Birinci yazarın adı ve soyadı ve ikinci yazarın adı ve soyadı, *eser adı*, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası. (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer, yayımlandığı tarih, sayfa numarası.

Ekrem Memiş ve Nuri Köstüklü, *Yeni ve Yakınçağda Türk Dünyası*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2002, s. 114.

Arnold Gessell and Ilg L. Francis, *Child Development: An Introduction to the Study of Human Growth*, Harper and Row Publications, New York, 1949, p. 280.

(3). İki'den fazla yazarlı kitaplar :

Yazarın adı ve soyadı vd., , *eser adı* , (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer ve yayımlandığı tarih, sayfa numarası, (varsa cilt numarası), (varsa çeviren), yayınevi, yayımlandığı yer ve yayımlandığı tarih, sayfa numarası.

Durmuş Yalçın vd., *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi II*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002, ss. 9-14.

Luis Benton et. al., *Informal Economy*, The John Hopkins University Press, Baltimore, 1989, pp. 47-59.

(4). Çeviri Kitaplar :

Walter Isaacson, *Steve Jobs*, çev. Dost Körpe, Domingo Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 540.

Walter Isaacson, *Steve Jobs*, trans. Dost Körpe, Domingo Yayınevi, İstanbul, 2011, p. 540.

(5). Yazar veya Editör Adı Bulunmayan Kitap ve Makaleler :

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, *Bilim ve Teknoloji*, TÜ-SİAD Yayınları, İstanbul, 1994, s. 81.

(6). Birden Fazla Ciltten Oluşan Kitaplar :

Halil İnalçık, , *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (çev.Halil Berktaş), Cilt: 1, Eren Yayını, İstanbul 2000, s. 100.

Makaleler için

Yazar adı ve soyadı, “makale adı” (varsa çeviren), , *yayımlandığı süreli yayının adı*, yayımlandığı yıl, cilt no (Romen)/sayı:, dergide yer aldığı sayfa aralığı, alıntının yapıldığı sayfa numarası.

(1). Tek yazarlı makaleler :

R. Kutay Karaca, “Türkiye-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu”, *Gazi Akademik Bakış*, 2008, Cilt:1, 219-245, s. 220.

John C. Grene, “Reflections on the Progress of Darwin Studies”, *Journal of the History of Biology*, 1975, vol: 8, 243-273, p. 270.

(2). İki yazarlı makaleler :

Mehmet Güven ve Derya Kürüm, “Öğrenme Stilleri Ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişkiye Genel Bir Bakış”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2006, 75-90, s.78.

Tom D. Lewis and Gerald Graham, “Seven Tips for Effective Listening”. *British Journal of Social Work*, 2003, 13-35, p. 30.

(3). İkiiden fazla yazarlı makaleler :

Mehmet Demir vd., “Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Algıları”, *Anadolu Eğitim Dergisi*, 2005, 70 (1), 23-42, s. 24.

Michael Stowe et. al., “Required knowledge, skills and abilities from healthcare clinical managers’ perspectives” , *Academy of Health Care Management Journal*, 2011, 55-62, p. 60.

(4). Derleme Kitaplarda Makale :

Nilgün Güzel Özgüven, “Regional Disputes and Conflicts: The Vision of Turkey and Pakistan”, Lt.Col. R.Kutay Karaca, Ph.D (ed.), **Security and Cooperation Seminar**, War Colleges Printing House, İstanbul, 2010, 83-96, s. 83.

(5). Yazarı Belli Olmayan Makale :

“Balkanlarda Türk Varlığı” , *Toplumsal Tarih*, Ankara, 1990, cilt: X, sayı: 7, 8-10, s. 8.

(6). Günlük Gazetelerden Alınmış Makaleler :

Hasan Pulur, “Atatürk’ün Hayalleri”, *Milliyet*, 10 Kasım 2011, s. 3.

(7). İnternet Dergisinde Makale :

Alıntının tam adresi yazılmalıdır.

Hasan Kopkallı, “Does frequency of online support use have an effect on overall grades?”, *The Turkish Online Journal of Distance Education*, <http://tojde.anadolu.edu.tr/>. (Erişim tarihi: 18.11.2009)

Tezler için

Yayınlanmamış Tezlerin başlıkları için *italik* kullanılmayacaktır. kullanılmayacaktır.

Yazar adı ve soyadı, *tezin adı*, tezin yapıldığı kurum ve enstitü, yapıldığı yer ve tarih, sayfa numarası, (Yayınlanıp yayınlanmadığı ve tezin akademik derecesi).

Kenan Sezer, Sanayi Atıklarında Bazı Organik Kirleticilerin Belirlenmesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2004, s. 53 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Raporlar için**(1). Yazarı Belli Olan Rapor**

Fatma Gök, *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*, Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Yayınları, Ankara, 1999, s. 25.

(2). Yazarı Belli Olmayan Rapor

Arnavutluk Ülke Raporu, TİKA Yayını, Ankara, 1995, s. 7.

(3). Bir Kurum, Firma Ya Da Enstitünün Yazarı Olduğu Rapor
Dış Politika Enstitüsü, , *Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1990, s. 33.

Ansiklopedi

Ömer C.Saraç, Kağıt, Milli gelir, Ak İktisat Ansiklopedisi, cilt: II, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, ss. 20-30.

İnternet için

(1). Kamu Kurumlarının İnternet Sayfaları

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, “Türkiye Ukrayna Anlaşması”,
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/group/ikili/11.htm>.

(2). E-Posta Yoluyla Tartışma Gruplarına, Forumlara vb. Gönderilen Mesajlar

Abdulvahap Kara, “Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları”, (Mesaj: 25), 10 Temmuz 2007, http://groups.google.com/group/turk-tarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b.

Konferanslarda Sunulan Tebliğler için

Dritan Egro, “Arnavutluk’ta Osmanlı Çalışmaları”, , *XIII.Türk Tarih Kongresi, Bildiriler,4-8 Ekim 1999*, cilt:I, TTK Yayını, Ankara, 2002, s. 14.

Broşür için

Alev Keskin, *1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü*, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2000, s. 7.

Resmî Yayınlar için

İsmet Binark, , *Balkan Ülkelerinin Tarihi Kaynakları Bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinin Önemi*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, Ankara, 1996, s. 9.

Haritalar ve Şemalar için

Şanlıurfa Turizm Haritası, Harita, Şanlıurfa Valiliği Yayını, Şanlıurfa, 1983.

Bülten için

Afyon Kocatepe Üniversitesi Haber Bülteni, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Afyon, 1999, s. 8.

D. BELGE, TABLO, ŞEKİL VE GRAFİKLERİN KULLANIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Ekler (belgeler), yazının sonunda verilecek ve altında belgenin içeriği hakkında kısa bir bilgi ile bilimsel kaynak gösterme ölçütlerine uygun bir şekilde kaynak yer alacaktır.

2. Diğer ekler (Tablo, Şekil ve Grafik) normal yazı dışındaki göstergelerin çok olması durumunda Tablo, Şekil ve grafik için başlıklar; Ek Tablo: 1, Ek Grafik: 3 ve Ek Şekil: 7 gibi yazılmalı, ekler, Kaynaklar'dan sonra verilmelidir.

Bu eklerle metin içerisinde yapılan atıfların mutlaka Ek Tablo:1, Ek Grafik: 3 veya Ek Şekil: 7 şeklinde yapılmalıdır. Tablo, şekil, grafik ve resim için şayet alıntı yapılmışsa, mutlaka kaynak belirtilmelidir.

3. Metin içerisindeki Tablolar tablo üstünde isimlendirilecek alıntı yapıldığı kaynak türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.

4. Metin içerisinde yer alan şekil, grafik ve haritalar hemen altında isimlendirilecek ve alıntı yapıldığı kaynak türüne göre dipnot sistemine göre verilecektir.,

E. KAYNAKÇA YAZIMINDA UYULACAK ESASLAR

1. Kaynakçada yazar soyadı büyük ve başta; adı ise küçük harflerle yazılacak.

2. Kaynaklar alfabetik sıra ve alıntı türüne göre tasniflenerek verilecek. (Kitaplar, makaleler, internet kaynakları vs.)

3. Makalelerde sayfa numaraları belirtilmeyecektir.

F. DEĞERLENDİRME

1. Dergi Yayın Kurulu, biçim ve alanlar açısından uygun bulduğu yazıları konunun uzmanı hakemlere (iki hakeme) gönderir, değerlendirmelerin ikisi de olumlu ise yayına kabul edilir. Biri olumlu, diğeri olumsuz ise makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Yayınlanması için düzeltilmesine karar verilen yazıların, yazarları tarafından en geç (posta süresi dâhil) 20 gün içerisinde teslim edilmesi gereklidir. Düzeltmiş metin, gerekli görüldüğü durumlarda, değişiklikleri isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir.

2. Gönderilen yazılar iki alan uzmanının “yayımlanabilir” onayından sonra, Yayın Kurulu'nun son kararı ile yayımlanır. Yazarlar, hakem ve Yayın Kurulu'nun eleştiri, değerlendirme ve düzeltmelerini dikkate almak zorundadırlar. Katılmadığı hususlar olması durumunda, yazar

bunları gerekçeleri ile ayrı bir sayfada bildirme hakkına sahiptir.

3. Hakem oluru alan makaleler, Yayın Kurulu tarafından derginin konu içeriği esas olmak üzere, hakem raporlarının tamamlanma tarihlerine göre sıraya konarak yayınlanır.

4. Dergiye gönderilen yazılar yayımlansın veya yayımlanmasın iade edilmez.

5. Güvenlik Stratejileri Dergisi'nde yayımlanan makalelerdeki görüşler, yazarlarının şahsi görüşleri olup; hiçbir kurum ve kuruluşun resmi görüşü niteliğini taşımaz.

237

Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 8
Sayı: 15

PUBLISHING PRINCIPLES

Works sent to the Journal of Security Strategies must not be published elsewhere or must not be sent to another publication in order to be published.

A. PRINCIPLES AS TO THE EDITORIAL BOARD

1. Language of publication is Turkish. However works written in English, German and French may also be published. Reductions to papers submitted to the journal are made by Vice Editors and the Editorial Board. The most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution is taken into account for language use, punctuation and abbreviations. The texts submitted must be clear and understandable, and be in line with scientific criteria in terms of language and expression.
2. The texts submitted to be published must be no longer than 30 pages including also the abstract and references.
3. For other languages, the texts must be submitted together with the abstract no longer than 250 words in the language of the text and in English at the beginning of the paper, and also with the five keywords and the summary of the article no longer than 750 words in English.
4. Texts written other than English must be provided with an article summary no longer than 750 words.
5. Name of the author must be placed at the right corner in bold italics, in 1 type size; his/her title, place of duty and e-mail address must be indicated in the footnote with (*) in 9 type size. Footnotes for other explanations must be provided both in the text and down the page in numbers.
6. The type character must be Times New Roman, 1 type size, line spacing 1,5, footnotes in 9 type size and with single line spacing.

B. PRINCIPLES AS TO PAGE LAYOUT

- 1 Indentation must be, for the first line, 1, 25; spacing before must be 3 pt, after must be 3 pt, justified, and line spacing must be 1, 5.
2. Page layout must be normal, page setup must be 5 cm from top, 5,5 cm from bottom, 4,5 cm from left, 4,5 cm from right, gutter 0, header 1.25 cm, footer 4,5 cm.
3. Sub-headings must be within three characters from the preceding heading.

4. Page numbers must be placed bottom right.
5. Following the first page, name of author must be provided on even numbered pages, and name of paper must be provided on odd numbered pages in 9 type size as headers.

C. PRINCIPLES AS TO REFERENCES AND CITATIONS

1. Citations (references) shall be given down the pages in numbers in The Journal of Security Strategies. References shall not be presented in the text (e.g. Karpat, 2001: 101.).
2. Full identity of the resources cited shall be given; any un-cited resource shall not be presented in the references.
3. Name of publications (name of book for books, name of journal for papers) shall be indicated in italic and bold, page numbers cited shall be absolutely specified.

For Books

1. References and citations for the same publication shall be made by using "Ibid", the same place for the same page. Techniques for citation are presented below.
2. In the footnotes, Resources from other languages shall use the English principles, and Turkish references shall use the Turkish principles.

(1). Books with Single Author:

Name and surname of the author, name of work (volume No if available), (translator if any), publisher, place and date of publication, page number.

Joseph Needham, *Science and Civilization in China*, vol: 5, Cambridge Univ. Pres, Cambridge, 1954, p. 7.

(2). Books with Two Authors:

Name and surname of the first author and name and surname of the second author, name of work (volume No if available), (translator if any), publisher, place and date of publication, page number.

Arnold Gessell and Ilg L. Francis, *Child Development: An Introduction to the Study of Human Growth*, Harper and Row Publication, New York, 1949, p. 280.

(3). Books with More Than Two Authors:

Name and surname of the author et. al. name of work (volume No if available), (translator if any), publisher, place and date of publication, page number.

Luis Benton et. al., *Informal Economy*. The John Hopkins Uni-

versity Press, Baltimore, 1989, pp. 47-59.

(4). Translated Books:

Walter Isaacson, *Steve Jobs*, trans. Dost Körpe, Domingo Publication, İstanbul, 2011, p. 540.

(5). Books with Name of Author or Editor Non-Specified:

“Türkiye ve Dünyada Yükseköğretim”, *Bilim ve Teknoloji*, TÜ-SİAD Publication, İstanbul, 1994, p. 81.

(6). Publications with More Than One Volume:

Halil İnalçık, , *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi* (trans. Halil Berktaş), vol: 1, Eren Publication, İstanbul, 2000, p. 100.

For Papers

Name and surname of the author, “name of paper” (translator if any), name of periodical in which it is published, publication year, volume No (Roman)/number: pages in journal, cited page number.

(1). Papers with One Author:

John C. Grene, “Reflections on the Progress of Darwin Studies”, *Journal of the History of Biology*, 1975, vol: 8, 243-273, p. 270.

(2). Papers with Two Authors:

Tom D. Lewis and Gerald Graham, “Seven Tips for Effective Listening”. *British Journal of Social Work* , 2003, 13-35, p. 30.

(3). Papers with more than Two Authors:

Michael Stowe et al., “Required Knowledge, Skills And Abilities From Healthcare Clinical Managers’ Perspectives” , *Academy of Health Care Management Journal*, 2011, 55-62, p. 60.

(4). Paper in Compilation Books:

Nilgün Güzel Özgüven, “Regional Disputes and Conflicts: The Vision of Turkey and Pakistan”, Lt.Col. R.Kutay Karaca, Ph.D (ed.), *Security and Cooperation Seminar*, War Colleges Printing House, İstanbul, 2010, 83-96, p. 83.

(5). Paper with Author Non-Specified in Journals:

“Balkanlarda Türk Varlığı” , , *Toplumsal Tarih*, Ankara, 1990, volume: X, issue: 7, 8-10, p. 8.

(6). Papers from Daily Newspapers:

Hasan Pulur, “Atatürk’ün Hayalleri”, *Milliyet*, 10 Kasım 2011, p. 3.

(7). Paper from Internet Journal:

Full address should be written.

Hasan Kopkallı, “Does frequency of online support use have an

effect on overall grades?”, *The Turkish Online Journal of Distance Education*, <http://tojde.anadolu.edu.tr/> . (Access date: 18.11.2009)

For Theses

No italics shall be used for headings of non-published Theses.

Name and surname of the author, name of thesis, institution and institute of the thesis, place and date of the thesis, page number, (whether it has been published and academic degree of the thesis).

Kenan Sezer, Sanayi Atıklarında Bazı Organik Kirleticilerin Belirlenmesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Trakya Üniversitesi, Edirne, 2004, p. 53 (Unpublished Doctorate Thesis).

Report

(1). Report with Author Specified

Fatma Gök, Öğretmen Profili Araştırma Raporu, Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası Publishing , Ankara, 1999, p. 25.

(2). Report with Author Non-Specified

Arnavutluk Ülke Raporu, TİKA Publishing, Ankara, 1995, p. 7.

(3). Prepared by an Institution, Firm or Institute

Dış Politika Enstitüsü, Uluslararası İlişkilerle İlgili Anayasaya Konabilecek Hükümler, Siyasal Bilgiler Fakültesi Publishing, Ankara, 1990, p. 33.

Encyclopedia

Ömer C.Saraç, Kağıt, Milli gelir, Ak İktisat Ansiklopedisi, vol: II, Ak Yayınları, İstanbul, 1973, pp. 20-30.

Internet

(1). Web Pages of Public Institutions

T.C. Dışişleri Bakanlığı Resmi İnternet Sayfası, “Türkiye Ukrayna Anlaşması”, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/group/ikili/11.htm>.

(2). Messages Sent to Discussion Boards, Forums etc by E-Mail
Abdulvahap Kara, “Kazak Mitolojisinin Dildeki Yansımaları”, (Message: 25), 10 July 2007, http://groups.google.com/group/turk-tarihciler/browse_thread/thread/f8cef971cca8fd7b.

Declarations To Conferences

Dritan Egro, “Arnavutluk’ta Osmanlı Çalışmaları”, *XIII.Türk Tarih Kongresi Bildiriler 4-8 October 1999*, vol.:I, TTK Publishing, Ankara, 2002, p. 14.

Brochure

Alev Keskin, *1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Harp Tarihi Broşürü*, Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Publishing, Ankara, 2000, p. 7.

Official Publications

İsmet Binark, *Balkan Ülkelerinin Tarihi Kaynakları Bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinin Önemi*, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yayını, Ankara, 1996, p. 9.

Maps And Figures

Şanlıurfa Tourism Map, Map, Şanlıurfa Valiliği Publishing, Şanlıurfa, 1983.

Bulletins

Afyon Kocatepe Üniversitesi News Bulletin, Afyon Kocatepe Üniversitesi Publishing, Afyon, 1999, p. 8.

D. PRINCIPLES TO ABIDE BY IN USING OF DOCUMENTS, TABLES, FIGURES AND GRAPHICS

1. Attachments (documents), shall be presented at the end of the text and down below shall be a brief information as to the content of the document and proper citation in line with the relevant criteria.
2. Other attachments (Table, Figure and Graphics) shall be presented as Additional Table: 1, Additional Graphic: 3 and Additional Figure: 7 if indicators other than the text are too many in number; attachments shall be presented after the References. References to these attachments in the text shall absolutely be made as Additional Table: 1, Additional Graphic: 3 or Additional Figure: 7. If citation has been made for table, figure, graphic or picture, resource shall absolutely be indicated.
3. The names of the tables within the text shall be written on the top of the table and these tables shall be cited in the footnote according the publication type from which it was cited.
4. The names of the figures, graphics and maps within the text shall be written at the bottom of the figures, graphics and maps and these figures, graphics and maps shall be cited in the footnote according the publication type from which it was cited.

E. PRINCIPLES TO ABIDE BY IN PRESENTATION OF REFERENCES

1. Surname of the author shall be at the beginning with capital letters; name with small letters.
2. Resources shall be sorted alphabetically and according to their types (Books, articles, internet resources).
3. Page numbers shall not be indicated for papers.

F. ASSESSMENT

1. Publication Board of the Journal sends to referees of expertise in the field (three referees) the papers it has found relevant in terms of form and fields; the papers are accepted for publication with the approval of at least two referees out of the three. The papers which have been decided to be reviewed, shall be submitted by the author(s) within no later than 20 days (including the duration of postal service). The revised text may be re-examined by the demanding referees if found necessary.
2. The papers submitted shall be published with the final decision of the Publication Board, following the “can be published” approval of the three experts in the field. Authors shall take into account criticism, assessment and revisions of the referees and the Publication Board. If the author has any points he/she does not agree with, he/she has the right to specify these issues in a separate page with the justifications thereof.
3. The papers, following the approval by the referees, are ordered by the Publication Board, based on dates of completion of referee reports and also based on the scope of the journal.
4. The papers submitted to the journal shall not be given back whether published or not.
5. The views in the papers published in The Journal of Security Strategies are the personal views of the authors, and are no way the official view of any institution or organization.

Yazışma Adresi / Mailing Address

Harp Akademileri Komutanlığı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü
Yenilevent / İstanbul

Telefon / Phone: + 90 212 398 01 00 - 1166 Faks / Fax: + 90 212 398 01 00 - 2150

E-Posta / E-mail: saren@harpak.edu.tr - guvenlikstratejileri@gmail.com

Web: www.harpak.edu.tr/saren